

**KATONAI NEMZETBIZTONSÁGI
SZOLGÁLAT**

XIII. évfolyam 1. szám

2014. március

**FELDERÍTŐ
SZEMLE**

ALAPÍTVÁ: 2002

BUDAPEST

**A Katonai Nemzetbiztonsági Szolgálat
tudományos-szakmai folyóirata**

Felelős kiadó

Kovács József altábornagy, főigazgató

Szerkesztőbizottság

Elnök: Dr. Béres János dandártábornok

Tagok: Dezső Sándor dandártábornok
Dr. Magyar István ny. dandártábornok
Dr. Tömösváry Zsigmond ny. dandártábornok
Dr. Kobilka István ezredes
Dr. Resperger István ezredes
Dr. Fürjes János alezredes
Dr. Magyar Sándor alezredes
Dr. Tóth Sándor alezredes
Dr. Vida Csaba alezredes

A kézirat lezárva: 2014. március 10.

Felelős szerkesztő: Dr. Vida Csaba alezredes

Olvasószerkesztő: Gál Csaba ny. ezredes

Tördelőszerkesztő: Tóth Krisztina zászlós

A kiadásban közreműködött az MH Geoinformációs Szolgálat
Szabályzatszerkesztő és Kiadó Osztálya

Nyomdai munkák:

HM Zrínyi Térképészeti és Kommunikációs Közhasznú
Nonprofit Kft.

Felelős vezető:

Dr. Bozsonyi Károly ügyvezető igazgató

HU ISSN 1588-242X

TARTALOM

BIZTONSÁGPOLITIKA

DR. KIS-BENEDEK JÓZSEF NY. EZREDES	
VÁRHATÓ BIZTONSÁGPOLITIKAI TENDENCIÁK A VILÁGON 2014-BEN.....	5
SIMON PÉTER SZÁZADOS	
AZ ARAB TAVASZ KIVÁLTÓ OKAI, JELENE ÉS HATÁSA A BIZTONSÁGPOLITIKA ALAKULÁSÁRA.....	17
HEGEDÜS MÁRTON	
MAGYARORSZÁG KATONAI, KATONADIPLOMÁCIAI KAPCSOLATAINAK FEJLŐDÉSE ÉS JÖVŐKÉPE A NYUGAT-BALKÁN ÁLLAMAIVAL	26

HÍRSZERZÉS – FELDERÍTÉS

HÁBER PÉTER NY. EZREDES	
A NEMZETKÖZI VÁLSÁGKEZELŐ MŰVELETEK ÉS AZOK HÍRSZERZŐ/FELDERÍTŐ TÁMOGATÁSÁNAK ELVEI.....	61
LAKATOS ZSOLT ALEZREDES	
A KATONAI VÁLSÁGKEZELÉS ASPEKTUSAI.....	77

ORSZÁGISMERTETŐ

PALLOS JUDIT	
AZ ÉSZAK-KOREAI TÖMEGPUSZTÍTÓFEGYVER- PROGRAM TÖRTÉNETE.....	88

SZAKMATÖRTÉNET

BINDER TAMÁS ŐRNAGY	
A MAGYAR KATONAI REJTJELFEJTÉS KÉT KIEMELKEDŐ SIKERE A 2. VILÁGHÁBORÚ IDŐSZAKÁBAN	112

FÓRUM

NÉMETH BENCE

**A PESTEM ÉS PMESH STRATÉGIAI ELEMZŐRENDSZEREK
ÖSSZEHASONLÍTÁSA – A HONVÉDELMI MINISZTERIUM
ÚJ STRATÉGIAI ÉRTÉKELŐRENDSZERE..... 126**

BALOGH PÉTER EZREDES

**TAPASZTALATOK NATO-HADMŰVELETEKBEN –
OPERATION UNIFIED PROTECTOR (LÍBIA 2011)..... 142**

TÖRÖK SZILÁRD

ANONYMOUS A VILÁGBAN ÉS MAGYARORSZÁGON 191

AZ OLVASÓHOZ

DR. MAGYAR ISTVÁN NY. DANDÁRTÁBORNOK

**NOVÁK ANDRÁS: KÉMES ÜGYEK, AVAGY AKCIÓBAN
A MAGYAR TITKOSSZOLGÁLATOK – RECENZÍÓ 207**

SZABÓ KÁROLY ALEZREDES

**INTERJÚKÖTET A NYILVÁNOSSÁG RÉSZLEGES
KIZÁRÁSÁVAL – RECENZÍÓ 211**

E SZÁMUNK TARTALMA 214

**A FELDERÍTŐ SZEMLÉBEN TÖRTÉNŐ PUBLIKÁLÁS
FELTÉTELEI 225**

VÁRHATÓ BIZTONSÁGPOLITIKAI TENDENCIÁK A VILÁGON 2014-BEN

Év elején a biztonságpolitikával foglalkozók is visszatekintenek az előző év történéseire, egyben igyekeznek prognózisokat megfogalmazni az előttünk álló évre. Tanulmányomban 2014 várható eseményeivel foglalkozom, koncentrálna a nagyhatalmakra, a fontosabb országokra, régiókra és természetesen a válságkörzetekre. Az országok kiválasztásánál figyelembe veszem azokat, amelyek befolyással lehetnek hazánk kül- és gazdaságpolitikájára.

A világpolitikai tendenciákat 2014-ben is az alábbi sajátosságok jellemzik:¹

- A nagyhatalmak közötti háborúk esélye jelentősen csökken.
- A politikai változások iránya nyugatról keletre, északról délre mutat.
- A biztonság leghatékonyabb garanciáját az állami tényezők képezik.
- A világ továbbra is multipoláris irányba halad.

1. Az **Amerikai Egyesült Államok** az iszlám világban folytatott több mint egy évtizedes elkeseredett harca után politikáját az afganisztáni kivonulással párhuzamosan az Iránnal való megállapodásra koncentrálna. *2014-ben az Amerikai Egyesült Államok mindent el fog követni egy katonai konfliktus elkerülésére az iszlám világgal.*² Az Iránnal folytatott tárgyalásokon nagyon sok akadály fog felmerülni, különösen az embargó feloldásával kapcsolatban, és nincs garancia arra, hogy 2014-ben a megbeszélések befejeződnek. Irán tudatában van annak, hogy túl sok ideje nincs, regionális érdekei is azt kívánják, hogy megállapodás jöjjön létre. A tárgyalásokat azonban sem Izrael, sem Szaúd-Arábia, de az Iráni Iszlám Forradalmi Gárdahadtest sem tudja megakadályozni. Az Iránnal folytatott tárgyalás végeredményét még korai lenne megjósolni, *az azonban biztosra vehető, hogy az Amerikai Egyesült Államok ezeket a tárgyalásokat nem fogja kockáztatni azzal, hogy a szíriai felkelők részére fegyvert szállítson.* A tárgyalások természetesen rányomják bélyegüket az amerikai–oroszl viszonyra, de komoly hatással vannak a régióra is, különös tekintettel az amerikai–izraeli, illetve az amerikai–szaúd-arábiai kapcsolatokra. Egy esetleges megállapodás mindenképpen óriási hatással lesz a térség biztonságára, nem véletlen az sem, hogy Szaúd-Arábia is megegyezési lehetőségeket keres Iránnal.

2. Közel-Kelet

Irán

A térség legfontosabb jellemzője lesz 2014-ben, hogy az Amerikai Egyesült Államok erőgyensúlyt próbál kialakítani, ennek eszköze az enyhülés, középpontjában pedig az amerikai–iráni tárgyalások állnak. Közös jellemző, hogy Obama és Roháni

¹ DANNREUTHER, Roland: International Security: The Contemporary Agenda. Second Edition.

² 2013's Forecasting Report Card.

<http://www.stratfor.com/sample/forecast/2013s-forecasting-report-card>; letöltés: 2014.01.06.

is a saját szélsőségeivel küzd, előbbi a Kongresszus keményvonalásaival, míg utóbbi az Iszlám Forradalmi Gárdahadtesttel találja magát szemben. Minden nehézség ellenére is prognosztizálható, hogy a tárgyalások folytatódni fognak és az enyhülés nem ér véget a két ország kapcsolatában. Egy átfogó megállapodás aláírása azonban nagy eséllyel áthúzódik a következő évre. A tárgyalások fő célja egyik oldalról az iráni atomprogram visszaszorítása, a másik oldalról pedig a gazdasági szankciók enyhítése. A tárgyalások természetesen kiterjednek a kölcsönös érdeklődésre számot tartó kérdésekre, így Szíriára, Irakra, Libanonra és Afganisztánra, mint a térség erőegyensúlyát biztosító területekre. A tárgyalások hullámzó intenzitásúaknak ígérkeznek, mivel az Amerikai Egyesült Államoknak számolnia kell a térségbeli szövetségei érdekeivel, Iránnak viszont az etnikai és a vallási ellentétekkel. Szaúd-Arábiát rendkívüli módon zavarja, hogy szövetségese, az Amerikai Egyesült Államok térségbeli legnagyobb ellenfelével tárgyal, de nem rendelkezik kellő befolyással arra, hogy a tárgyalásokat meghiúsítsa. Szaúd-Arábia arab országokkal szövetkezik, ezúttal az Amerikai Egyesült Államok nélkül Irán ellen, de erőfeszítését rontja, hogy az Öböl-menti Együttműködési Tanács tagjai is megosztottak az Iránnal való bánásmóddal kapcsolatban. Az Amerikai Egyesült Államok főként katonai és energetikai területen igyekszik kapcsolatait fenntartani Szaúd-Arábiával és az Öböl-térség többi államával. Ha az amerikai-iráni tárgyalások előrehaladnak, akkor a szaúdi királyság is azt fontolgatja, hogy a megbékélés érdekében félhivatalosan közvetlen tárgyalásokat kezd térségbeli ellenfelével.³ Ebben az évben azonban Szaúd-Arábia tevékenységét inkább a vallási-szektáriánus területeken fejti ki. Mivel az Amerikai Egyesült Államok nem kíván háborút folytatni a Közel-Keleten, nagy az esélye annak, hogy *Izrael sem kezd katonai akcióba Irán ellen.*

Szíria

A szíriai válság 2014-ben folytatódik és nincs nagy esély arra, hogy átfogó rendezésre kerüljön sor. Az erőszak folytatódásával párhuzamosan a humanitárius helyzet napról napra romlik. Ezenkívül ebben az évben folytatódik a szíriai válság áttérése is a régióra, különös tekintettel Libanonra és Irakra. Szíria az Irán és Szaúd-Arábia közötti csatározások színtere is lesz. Tekintettel arra, hogy a lázadók számára nyújtott külföldi támogatás korlátozott és a vegyifegyver-készletet 2013-ban felszámolták, a harctevékenységek többé-kevésbé korlátozottak lesznek 2014-ben. A lázadók főként Szaúd-Arábiától, Katartól és az Öböl-menti államoktól kapnak pénzügyi és diplomáciai támogatást, a Nyugat részéről nem várható komolyabb fegyverszállítmány. A szíriai rezsim és a libanoni síita Hezbollah szélsőséges szervezet számára nyújtott iráni támogatás hozzájárul a rezsim fennmaradásához. Az erőegyensúlytalanság miatt a rezsim továbbra is képes a lázadók által elfoglalt területek visszafoglalására. A tavaszra tervezett választásokat nagy eséllyel megnyeri Bashár al Asszad, aki egyben folytatja az ellenzék megosztását. A Szíriában jelen lévő, létszámában és erejében egyre növekvő dzsihadista erők lassan teret nyernek Libanonban is, ezért a Hezbollahnak figyelnie kell a Libanonban érzékelhető szunnita militáns fenyegetésekre és a szíriai szövetségei támogatására. 2014-ben a libanoni

³ Annual Forecast 2014, Middle East.
<http://www.stratfor.com/sample/forecast/annual-forecast-2014>; letöltés: 2014.01.03.

politikai rendszer és a militánsok további szétesésével kell számolnunk. A Hezbollah és Irán igyekezni fognak az iráni–amerikai tárgyalásokat arra is kihasználni, hogy politikai szereplőként fogadtassák el az Amerikai Egyesült Államokkal a Hezbollahot és egyben integrálják a szervezetet a libanoni hadseregbe.

A szír helyzet további romlása, a külföldi dzsihádisták szíriai jelenléte kimozdíthatja Izraelt az eddigi passzív megfigyelői státusából és a konfliktus aktív részesévé válhat. Izraeli értékelések szerint Szíriában két évvel ezelőtt kétezer, ma harmincezer al-Kaidához köthető harcos van, akik tevékenységüket kiterjesztették a Gázai övezetre is. Az al-Kaidához köthető itt lévő harcosok száma több száz fő körül van, az Izrael elleni megújuló támadások nekik tulajdoníthatók.⁴ *2014-ben nem zárható ki egy Gázai övezet elleni újabb izraeli átfogó művelet.*

A Közel-Keleten az eddigi ún. síita félhold mellett egy új tendencia jelent meg, amelyet a szakértők „szalafita félholdnak” neveznek. A síita félhoddal szemben álló, zömében al-Kaida- és radikális szunnita szervezetekből álló csoport nagy veszélyt jelent a jövőben. Ennek részét képezik az Irakban 2003 óta működő szélsőséges szunnita szalafita szervezetek és 2011 óta a Szíriában működő szalafiták. Céljuk a Közel-Keletet ellenőrző kalifátus létrehozása Irak keleti részétől Bejrutig. A csoport a legtöbb merényletet Irakban és Szíriában hajtja végre, de várhatóan fokozza tevékenységét Libanonban is. A nehezen ellenőrizhető területeken, így az Arab-félszigeten és a Sínai-félszigeten kiváló kiképzőterületeket találtak.⁵

A Szíriában tevékenykedő al-Kaida szélsőségesek ellen várható az izraeli reagálás. Ez megnyilvánulhat ütközőövezet létrehozásában a Golán-fennsíkon (Izrael ezt szíriai területen tervezi létrehozni), de számolni kell katonai (légi- és szárazföldi) csapásokkal, célzott megsemmisítésekkel, főként az al-Kaida parancsnokai ellen. Izraeli értékelés szerint az alábbi, Szíriában tevékenykedő külföldi csoportok a legveszélyesebbek:⁶

– Jabhat al-Nusra (Nusra Front néven is ismert), közvetlen Zavaíri irányítása alatt működik.

– The Islamic State of Iraq and the Levant (ISIL – Iszlám Állam Irakban és Levantéban), amely Kelet-Szíria jelentős részét elfoglalta, beleértve néhány köölajmezőt is, stratégiai területeket birtokol Irakban, így Falludzsát és Ramadit.

– Ahram al Sham (Islamic Movement of the Free Men of the Levant – Iszlám Mozgalom a Szabad Emberért Levantéban). Nyugaton kevésbé ismert, hozzávetőleg 15 000 al-Kaida- és különböző szalafita mozgalmakból származó harcossal rendelkezik. A szervezet hét, Asszad elleni terrorista csoportot vezet.

⁴ DEBKAFfile Special Report, January 25, 2014.
<http://www.debka.com/article/23627/Israeli-officer-With-30-000-Al-Qaeda-fighters-in-Syria-Israel-re-evaluates-its-neutrality-in-civil-war>; letöltés: 2014.01.25.

⁵ Dr. SHAY, Shaul: The Threat of „Salafi Crescent”. January 21, 2014.
<http://besacenter.org/perspectives-papers/threat-salafi-crescent/>; letöltés: 2014.01.26.

⁶ DEBKAFfile Special Report. January 25, 2014.
<http://www.debka.com/article/23627/Israeli-officer-With-30-000-Al-Qaeda-fighters-in-Syria-Israel-re-evaluates-its-neutrality-in-civil-war>; letöltés: 2014.01.25.

– Jaish al-Islam (the Army of Islam – Iszlám Hadsereg). Ez a legnagyobb szír ellenálló csoport, Damaszkuszban tevékenykedik szaúdi támogatással (a szaúdi hírszerzés pakisztáni kiképzőket küldött a csoport felkészítésére).

Irak

2013-ban a vallásfelekezetek közötti erőszakhullámnak 7000 polgári áldozata volt, jelenleg a megegyezésnek még csak a körvonalai sem mutatkoznak. Az iraki szunniták Szíriára figyelnek, remélve, hogy ha ők győznek, akkor Irakban is esélyük lehet a szunnitáknak a visszatérésre. 2014-ben a két konfliktus közeledni fog egymáshoz. Irak meggyengülésével a határ Szíria és Irak között erodálódik.

Törökország

Amíg Irán megegyezésre törekszik az Amerikai Egyesült Államokkal, addig Törökország regionális egyensúlyt igyekszik összekovácsolni, még akkor is, ha számtalan belső problémával néz szembe. Erőfeszítései főként Irakban jelentkeznek, ahol az északi részen a Kurd Regionális Kormányral törekszik energiaüzletekkel befolyást szerezni, szemben Iránnal, amely az iraki síita vezetésű Maliki-kormánnyal ápol jó viszonyt. Ez a verseny az áprilisi iraki választásokon fog kicsúcsosodni. Maliki Iránra és az Amerikai Egyesült Államokra támaszkodva szeretné hatalmát fenntartani, nyomást gyakorolva az iraki kurd vezetésre és Törökországra annak érdekében, hogy az iraki energia feletti hatalmat ő gyakorolhassa.

A Törökországban hatalmon lévő Igazságosság és Fejlődés Pártja hatalmas nyomásnak lesz kitéve, mert az üzleti elitet képviselő Gülen-mozgalom és az ellenzéki Republikánus Néppárt egységesen Erdogan ellen lépnek fel, gyengítve hatalmát és esélyét a helyi és az elnökválasztáson. A Kurdisztáni Munkáspárttal való megbékélés nagy valószínűséggel zsákutcába kerül, mivel a szorongatott helyzetben lévő kormány nem lesz képes amnesztiát adni a politikai foglyoknak, ennek hiányában pedig a Kurd Munkáspárt nem vonja vissza erőit. A tárgyalások sikertelensége miatt a Kurd Munkáspárt tüntetéseket és zavargásokat szervez, de ebben az évben teljes kurd összefogás nem várható.

Törökország 2014-ben újrafogalmazza külpolitikai céljait és fontossági sorrendet állít fel. Erősíteni kívánja pozícióit Észak-Irakban, míg Szíriában és Egyiptomban korlátozott befolyást tervez gyakorolni. Az arab világon kívül fenn akarja tartani a párbeszédet Örményországgal és Ciprussal, azzal a szándékkal, hogy erősítse befolyását a Kaukázusban és a Földközi-tenger keleti medencéjében, de meg kell jegyezni, hogy diplomáciai áttörés mindkét területen igen nehéz lesz. Izraellel a viszony lassan javulni fog, de nem látványosan, mivel Törökország nem akarja rontani kapcsolatait az arab országokkal.

Izraeli–palesztin békefolyamat

Az Amerikai Egyesült Államok és Izrael közötti feszült viszony korlátozza a béketárgyalásokat. Az amerikai–iráni közeledés megnehezíti a kapcsolatokat Izrael és az Amerikai Egyesült Államok, illetve Szaúd-Arábia és az Amerikai Egyesült Államok között. Ennek a politikai kockázatát az Amerikai Egyesült Államok viseli.

A palesztin–izraeli békefolyamat előrehaladásával nem számolhatunk, mert ehhez Izraelben sincs egyetértés, a palesztin mozgalom megosztott, az új egyiptomi vezetés pedig teljes egészében mással van elfoglalva. Meglepetést legfeljebb az amerikai külügyminiszter közvetítései okozhatnak. Elgondolások vannak, de kivitelezésük nehéz, úgy, ahogy ez a korábbi adminisztráció idején is történt. Egy amerikai–iráni megállapodás viszont ezt a folyamatot is segítené.

3. Észak-Afrika

Egyiptom

Az egyiptomi katonai vezetés hatalmának megerősítésére és új szövetségesek megtalálására használja fel a tavaszi választásokat. Folytatódik a politikai elégedetlenség, de ez nem bénítja meg az országot. A Muzulmán Testvériség igyekszik veszteségeit pótolni, kihasználva azt, hogy a katonák szelektív módon bevonják a kormányzásba a szalafitákat. Nem várható az egyiptomi gazdaság összeomlása, a kormány igyekszik kezelni az áramhiányból adódó válságot és egyben népi elégedetlenséget. Szaúd-Arábia és az Öböl-államok segítik Egyiptomot, cserébe a Muzulmán Testvériség visszafogásáért. *Biztonsági területen Egyiptom a Sínai-félszigeten komoly dzsihadista fenyegetésekkel néz szembe, amelyek fokozatosan továbbterjednek az egyiptomi városok felé.* A politikai, a gazdasági és a biztonsági kihívások miatt Egyiptom a határain túl nem tölti be azt a szerepet, amelyet mérete és az arab világban korábban játszott pozíciója alapján be kellene töltenie. A Gázai övezetben tevékenykedő Hamasz szerepét Egyiptom igyekszik csökkenteni, nem zárható ki a szervezet felszámolása sem, amennyiben a Hamasz hozzájárul a Sínai-félsziget biztonsági helyzetének további romlásához. Ennek következtében várható, hogy a Hamasz egyre inkább Irán támogatására fog rászorulni.

Az egyiptomi haderő a választásokat befolyásának további erősítésére használja fel, politikája folytatásához igyekszik szövetségeseket megnyerni.

Libia, Tunézia

Az észak-afrikai térséget 2014-ben is az instabilitás jellemzi, jóllehet ez a terület nem függ az amerikai–iráni tárgyalásoktól. A térség biztonságpolitikai kihívásai között a líbiai helyzet a legjelentősebb. A Nyugat igyekszik egy átmeneti nemzeti hatóság létrehozását erőltetni egy új alkotmány, majd ennek elfogadását követően egy új kormány létrehozása érdekében, a valóságban azonban az ország belső helyzetét törzsi ellentétek és különféle milíciák egymással folytatott harca jellemzi. Tripoli külföldi országokkal együttműködve kisebb katonai csoportok kiképzésére törekszik, amely majd egy leendő nemzeti hadsereg alapja lehet. Ezzel párhuzamosan már meglévő kisebb milíciákat próbálnak bevonni az ország védelmébe az ország decentralizálódásának elkerülése érdekében. Ugyanakkor az ország vezetése igyekszik külföldi támogatást is szerezni az országban tevékenykedő és a biztonsági vákuumot kihasználó fegyveres csoportok ellen. Ezen törekvések mögött nyilvánvalóan az a cél húzódik meg, hogy a jelenlegi hatalom az energiainfrastruktúra fölött gyakorolhassa a hatalmát, amelynek eredménye lehet az kőolaj-kitermelés és -export növekedése.

Líbia több szempontból is megosztott, ami más arab országokra is jellemző. Ellentét van a liberálisok és az iszlámisták, a konzervatívok és a forradalmárok, valamint a központi terület és a perifériák között. Ezeknek az ellentéteknek az eredménye az instabilitás.

Az instabil Líbia továbbra is vonzza a dzsihádistákat, számukra biztonságos hátszínnyel bír. Tevékenységük eredménye a szomszédos Algériában és Tunéziában mérhető, de nem mellőzhető a két ország között hatékonyan működő biztonsági együttműködés.

Tunézia folytatja átmeneti politikáját, ezzel egy időben Algéria politikai, gazdasági és biztonsági együttműködést hoz létre Tunisszal. Algéria biztonsági együttműködést alakít ki a tőle délre fekvő Száhel-övezeti államokkal is. Az országban az idén elnökválasztás lesz, amelyen Bouteflika szeretne hatalmon maradni. Belső politikai manőverezése meghatározó jelentőségű lesz abból a szempontból, hogy a külföldi beruházások az energiaszektorban miként alakulnak.

Maliban 2014-ben folytatódnak a biztonsági műveletek azzal, hogy az ENSZ újabb erőket vezényelt az országba. A kockázatot a milicisták támadásai jelentik az ország északi részén és a Száhel-övezet többi országában.

4. A szubszaharai régió

Politikai és katonai szempontból heves év elé néz Nigéria, ahol az a kockázat, hogy a Niger-delta vidékének lakossága támogatja-e a rotációs elnökséget. Goodluck Jonathán elnökre nagy nyomás fog nehezedni, hogy ne jelöltesse magát újra a 2015-ös választásokon, aki ezt nyilvánvalóan nem fogja elfogadni. Ez arra ösztökéli a Boko Haram terrorszervezetet, hogy kormánytisztviselők és a lakosság ellen hajtsa végre merényleteket.

A Közép-afrikai Köztársaságban a helyzet romlása várható, az ország az összeomlás szélén van. A lakosság felének segítségre van szüksége, a haderő, a rendőrség és a közigazgatás újraszervezése folyamatban van. A nemzetközi katonai segítség nélkülözhetetlen, mert a válság átterjedhet a szomszédos országokra.

Kelet- és Dél-Afrikában jelentős infrastrukturális fejlesztésekre kerül sor, összehangolt módon, főként Angolában, Kenyában, Ugandában és Dél-Afrikában, ami csővezetékek, utak, vasutak építésében nyilvánul meg és kétségtelenül gazdaságélénkítő hatása lesz. A kelet-afrikai országok vámmunióra törekuszenek, de a folyamatot politikai nézeteltérések lassíthatják.

Az al-Shabaab és az al-Kaida az Iszlám Magreb Földjén terrorszervezetek képessége az ellenük folytatott támadások következtében csökkent, a régióban és azon kívül is képesek terror-tevékenységek végrehajtására, ami jogossá teszi a nemzetközi terrorrelhárítók jelenlétét Afrika szarván és a Száhel-övezetben. Mali és szomszédjai (Mauritánia, Niger, Burkina Faso) továbbra is intenzív terrorrelhárító támogatást kapnak az Amerikai Egyesült Államoktól és Franciaországtól. Maliból a hozzávetőleg 1000 fős francia kontingenst kivonják és átadják helyét a nagyobb létszámú és képességű NATO-erőknek. *Maliban gerillatámadásokkal számolhatunk, de szervezett erőszakra az ellenállók nem képesek.*

Bár Nigériában a kormányerők már évek óta fellépnek a Boko Haram terrrorszervezet ellen, a szervezet továbbra is képes merényletek végrehajtására katonai és rendőri létesítmények, valamint a polgári lakosság ellen. Gyakran tevékenykedik a hegyekben lévő búvóhelyeiről, de a szomszédos országokból (Niger, Kamerun) kiindulva is támad. A kormány ugyanakkor az alapvetően fontos reformokat nem vezeti be, ami megnehezíti a 2015-ös választásokat.

5. Oroszország és a FÁK

Amíg az Amerikai Egyesült Államok külpolitikája számára a legfontosabb prioritást Irán jelenti, addig Oroszországnak sokkal összetettebb és nehezebb kihívásokkal kell szembenéznie. Putyin elnök stratégiai célja az orosz állam feltámasztása egy olyan helyzetben, amikor a gazdaság gyengélkedése szociális elégedetlenséggel párosul és a tradicionális állami mechanizmusok elveszítik befolyásukat. Putyin képes lesz a Kremlen belüli és az utcán megnyilvánuló instabilitás közben tartására, de úgy, hogy az állam tőle fog függeni, ami hosszú távon nem jó. *A stagnáló gazdasági feltételek arra készítik az orosz vezetést, hogy szembenézzen az energiaalapú gazdaság sebezhetőségével.* Egy állami irányítású energiaszektor Európára koncentrálva itt is főként állami irányítással áll szemben, ugyanakkor az orosz energiaipar is többszereplős (Novatek, Gazprom), és a szereplők egymással is versenyben állnak a vevők megszerzése érdekében. 2014-ben változás kezdődik az orosz gazdaságban, ami abban nyilvánul meg, hogy az energiaszektoron kívül más iparágak fejlesztése is elkezdődik. Ebben meghatározó szerepet játszik a bányászat, a fémipar, a gépgyártás, az élelmiszer- és az autóipar. Ennek eredményei majd 2015-től fognak jelentkezni.

A külpolitikában Oroszország nem örül túlzottan az iráni–amerikai közeledésnek, de megakadályozni nem tudja. A közeledést saját érdekében kihasználja és hangsúlyozni fogja, hogy az iráni katonai fenyegetés a tárgyalásokkal csökken, ezért a rakétaelhárító rendszer létrehozása is elavultnak tekinthető. Ebben a folyamatban Németországot tekinti partnernek és igyekszik meggyőzni arról, hogy képviselje érdekeit a NATO-ban, esetleg kezdődjön ebben a témában egy újabb tárgyalás. Nem valószínű ugyanakkor, hogy erre rá lehetne venni az Amerikai Egyesült Államokat, amely a rakétavédelmi programmal európai szövetségesei érdekeit is igyekszik kielégíteni egy esetleges orosz rakétaveszély ellen. *Oroszország továbbra is kereskedelmi megállapodások megkötésére törekszik európai országokkal,* különös tekintettel Németországra, utóbbi azonban elsődleges szempontként kezeli az eurózóna összetartását. Németország és Oroszország a bilaterális kapcsolatok fenntartására törekszenek, de komoly alkudozást folytatnak Közép-Európáról, Ukrajnáról és az EU energiapolitikájáról. Németország és Oroszország kapcsolata kritikus lehet 2014 fontos energiapolitikai vitájában, amelynek lényege: az EU Bizottság vizsgálatot folytat a Gazprommal kapcsolatban annak megállapítására, hogy törvényesen jár-e el az Oroszországot Dél- és Közép-Európával összekötő Déli Áramlat létrehozásában, valamint *vizsgálják azokat a kompromisszumokat, amelyeket a Gazprom tud nyújtani az EU tagállamai részére a további gázár-csökkentésekhez.*

Oroszország a szovjet utódállamokkal kapcsolatos politikájában az eddigi eredmények stabilizálására törekszik. Ukrajnával a gazdasági kapcsolatok erősítését tűzte ki célul, különös tekintettel az energiapolitikára. Az orosz–ukrán kapcsolatoknak 2014-ben különleges jelentőséget adnak a januárban kezdődött események, amelynek kilátásai a tanulmány készítésének idején még nem prognosztizálhatóak. A Nyugat és Oroszország közötti befolyásszerzés központjában Georgia és Moldova állnak, amelyek 2013-ban előreléptek az EU-val kötendő megállapodásban. Az energiadiverzifikáció területén előrelépés várható a Balti-országokkal, míg biztonsági területen az agresszív orosz fellépés miatt ezek az országok továbbra is számítanak az Amerikai Egyesült Államokra és a NATO-ra. Oroszország mindhárom kaukázusi államban erős pozíciót tart fenn, annak ellenére, hogy az amerikai–iráni tárgyalások megnyitották az utat Irán és Törökország számára is. Törökország igyekszik közvetíteni Örményország és Azerbajdzsán között Nagorno Karabah kapcsán azzal a céllal, hogy újraindítsa kapcsolatait Örményországgal. Törökország és Irán ilyen irányú szándékai számos korláttal találják magukat szemben, ami lehetőséget nyújt Oroszország számára regionális szerepének erősítésére.

Örményország, Tádzsikisztán és Kirgizisztán folytatja gazdasági és biztonsági kapcsolatainak erősítését azzal a céllal, hogy csatlakozzanak a Vámunióhoz, amelyből 2015-re várhatóan Eurázsiai Unió lesz.

Oroszország Európán túl is energiapartnereinek bővítésére törekszik, a célpont az ázsiai és a csendes-óceáni térség. A fejlesztés fő iránya gázvezetékek építése Ázsiában. Kína növekvő Ázsia-érdeklődése kissé elbátortalanítja Oroszországot, de mindkét fél igyekszik a konfrontációt elkerülni. Oroszország azzal ellensúlyozza Kínát, hogy erősíti kapcsolatait Dél-Koreával és Japánnal.

2014-ben fontosak lesznek az orosz–japán kapcsolatok, mivel a két ország békeszerződés aláírására készül, ami a területi vitákat csökkenti. A szerződés aláírása biztonsági együttműködést hoz, biztosítja az orosz energia Japánban történő értékesítését és beruházási lehetőségeket nyújt Japánnak Oroszországgal.

A legnagyobb kihívást 2014-ben a FÁK-országok közül Ukrajna jelenti, ahol az év elején kezdődött tüntetéseknek és az ennek kapcsán kialakult helyzetnek messzemenő geopolitikai következményei lesznek Európára, Oroszországra, de legfőképpen Ukrajnára vonatkozóan. Nem zárható ki az ország felbomlása, és ezek az események minden kétséget kizáróan hazánk biztonságát is érinthetik.

6. Közép-Ázsia

2014-ben nem csak az afganisztáni csapatkivonás jelent nehézségeket a régióban. A legtöbb országban idős vezetők vannak hatalmon, akiknek a pótlására nincsenek felkészülve. A lakosság ugyanakkor fiatal és nem szimpatizál az állammal. Üzbegisztán nehéz szomszédnak számít, mert Kirgizisztánnal a határokon, Tádzsikisztánnal pedig a vízről vitáznak. Oroszország a határ afgán oldaláról gerillatevékenységtől tart, ezért csapaterősítéseket küld saját területére. Tádzsikisztán mint frontállam könnyen sebezhető. Az állam irányítása gyenge, a korrupció magas, a haderő alig működőképes, a stratégiaileg kényes területeket kevésbé ellenőrzik. Tádzsikisztán ugyanakkor fontos kábítószer-útvonal Oroszország irányában és azon túl is.

7. Kína, Délkelet-Ázsia

A Kínai Kommunista Párt is megújul, a két évtizedes kollektív vezetési modellből az egyszemélyes vezetésre térnek át. Kül- és katonapolitikai szempontból az eddigi közvetlen környezetről délre és nyugatra tekintenek, új utakat nyitnak Közép-Ázsia, Kelet-Európa és a Közel-Kelet irányába. Az energián túl infrastrukturális és egyéb kereskedelmi, üzleti lehetőségeket keres ezekben a régiókban. Ezzel párhuzamosan Délkelet-Ázsiában továbbra is fenntartja érdekeltségét. A tengeri területen nyomást gyakorol a szomszédjaira, de nem egyforma mértékben. Északkelet-Ázsiában katonai erejét növelve gyakorol nyomást Japánra, míg Délkelet-Ázsiában főként gazdasági eszközökkel érvényesíti érdekeit, így Thaiföld, Malajzia és Indonézia képezi érdeklődése fő irányát, megosztva ezzel az ASEAN-országokat.⁷

A Nemzetbiztonsági Bizottság létrehozásával Kína jobban összehangolja érdekeit egyrészt a belpolitikában, másrészt a külpolitikában, különös tekintettel figyeli az Amerikai Egyesült Államok térségbeli szerepének erősödését, fenntartja a versenyt, ugyanakkor igyekszik elkerülni a belpolitikai töréseket.

Azzal, hogy 2014-ben az Amerikai Egyesült Államok a közel-keleti erőegyensúly megerősítésén munkálkodik, figyelme kevésbé fog az ázsiai és a csendes-óceáni térségére koncentrálni. Ebben az évben hadgyakorlatok szervezésére, látogatásokra, partneri viszony kialakítására, majd később gazdasági érdekek érvényesítésére törekszik, elsősorban szövetségeseivel.

Délkelet-Ázsiát 2014-ben gazdasági, szociális és politikai kihívások jellemzik. A feltörekvő gazdaságok a gyártás területén eltávolodnak Kínától, egymás közötti verseny alakul ki, ugyanakkor gondjaik lesznek a termékek értékesítésével, hiszen Kína termelése lelassul, Európa még mindig gyengélkedik, az Amerikai Egyesült Államok pénzügyi politikája pedig nem segíti a piacokhoz jutást. Kérdéses, hogy Indonézia kormánya fenn tudja-e tartani az elmúlt évek viszonylagos stabilitását. Thaiföldön politikai és alkotmányos válság uralkodik, mivel a királyi hatalmi testület és a regionális populista mozgalom nem találja meg a közös hangot. Mianmar jelenleg stabil, de a 2015-ös választások változásokat hozhatnak az etnikai és a vallási instabilitási irányokba. Vietnam gazdasági struktúraváltással van elfoglalva, Malajzia, Kambodzsa és Szingapúr egymástól nagyon eltérnek, de általánosan jellemző, hogy az ellenzék valamennyi országban a fejlődést szorgalmazza. A trendek azt mutatják, hogy a kormányok főként a rendvédelmi erők fejlesztésére koncentrálnak, ami hatalmuk biztosítását szolgálja.

2014 Észak-Koreában az eddigiekhez viszonyítva nagyobb bizonytalanságot hoz. Kim Dzsong Un nagybátyjának kivégzése kérdéseket vet fel, vajon sikerült-e az új diktátornak hatalmát konszolidálnia, vagy újabb riválisokkal kell számolnia. Ha ez a helyzet, akkor külföld irányában újabb fenyegetéseket fog tenni, hogy elterelje a figyelmet a belső problémákról. Ha úgy érzi, hogy stabil alapokkal rendelkezik, akkor gazdasági nyitást kezdeményez a külföld irányába, nem csak Kína és Dél-Korea, hanem más országok, például Oroszország felé is. Összességében megállapítható, hogy a délkelet-ázsiai országok egymástól jelentősen eltérnek, a legnagyobb kihívást a növekvő belső ellentétek okozzák.

⁷ A Délkelet-ázsiai Nemzetek Szövetségének (Association of Southeast Asian Nations) tagországai: Fülöp-szigetek, Indonézia, Malajzia, Szingapúr, Thaiföld, Brunei, Vietnam, Laosz, Mianmar és Kambodzsa.

8. Dél-Ázsia

Indiában májusban választások lesznek, ami lebénítja a jelenleg hatalmon lévő koalíciót. A külpolitikában stratégiai érdekeit a szélesebb értelemben vett indiai és csendes-óceáni térségben érvényesíti, különös tekintettel Nepálra, Sri Lankára és Mianmarra, illetve az ASEAN-országokra. A pakisztáni, a bangladesi és az afganisztáni kockázatokat igyekszik csökkenteni. Kínával javítja munkakapcsolatait, ugyanez vonatkozik Ausztráliára és az Amerikai Egyesült Államokra is. *A választások kimenetelétől függetlenül India külpolitikájában nem történik változás.* Az iráni–amerikai tárgyalások lehetőséget kínálnak Indiának a kapcsolatok erősítésére Iránnal és Afganisztánnal is.

Afganisztán három, egymással összefüggő komoly kihívással néz szembe 2014-ben: az egyik a NATO-kivonulás, a másik az amerikai erők további jelenlétével kapcsolatos, míg a harmadik a nemzeti megbékélés kérdése. Karzai eddigi nyilatkozataival szemben nagy az esély arra, hogy az afgánok elfogadják az amerikai jelenlétet, nyilván korlátozott szinten és feladattal. A korlátozott jelenlét kevés lesz az amerikaiak számára a tálibokkal folytatott egyébként is hektikus tárgyalásokhoz. Az is prognosztizálható ugyanakkor, hogy a kivonulást követően Afganisztán nem lesz az amerikai stratégiai érdeklődés központjában.

A növekvő bizonytalanság a legnagyobb hatással Pakisztánra lesz, főképpen abból a szempontból, hogy miként kezeli a dzsihádisták felkelőket. A pakisztáni tálibok a Kelet-Afganisztánban élő új vezetőjük irányításával kihasználják a nyugati erők távozása miatt keletkezett biztonsági vákuumot új támadások indítására. A pakisztáni kormány – lévén a jelenlegi kormányfő, Nawaz Sharif az első civil miniszterelnök a Musarraf-korszak óta – a haderő feletti polgári ellenőrzésre fordítja a figyelmet. A pakisztáni gazdaság komolyabb fejlődésével az elektromos energia előállításának korszerűsítésén kívül nem számolhatunk.

9. Európa

Európa képes lesz túljutni a gazdasági stagnáláson és az óriási munkanélküliségen. Jóllehet néhány eurózónához tartozó országban csökken a munkanélküliség, ez a perifériákon nem jellemző. Olyan meghatározó jelentőségű országokban, mint Franciaország vagy Hollandia, nem csökken a munkanélküliség. Ilyen körülmények között a háztartások és a vállalatok számára a hitelfeltételek szigorúak maradnak, ami csökkenti a fogyasztást és a gazdasági fejlődést. A magas munkanélküliségnek és a kemény hitelfeltételeknek komoly következményei lesznek ebben az évben. A legmarkánsabb következmény a tüntetések formájában megnyilvánuló szociális elégedetlenség lesz. A választásokon helyi és uniós szinten érzékelhető lesz a nacionalista és az euroszeptikus pártok megjelenése (általános választások Belgiumban, Magyarországon és Svédországban, helyhatósági választások Franciaországban, Nagy-Britanniában és Görögországban lesznek). Az EU-tagállamokban EU-s parlamenti választások lesznek májusban. Jóllehet a nacionalista és az euroszeptikus pártok nem fogják ellenőrzésük alatt tartani az EU-t, de a korábbiakhoz viszonyítva lényegesen több szavazatot szereznek. Több nacionalista kormányt az intézményellenes pártok arra kényszerítenek, hogy intézményellenes politikát folytassanak. Ezzel párhozamosan viszont az EU arra

törekszik, hogy a kormányokat takarékosági intézkedésekre kényszerítse, és központosított ellenőrzést valósítson meg EU-szinten. Az ellentmondó érdekek egyre több súrlódást váltanak ki a nemzeti kormányok és az EU-intézmények között. Az EU intézményei nagyrészt működésképtelenek lesznek az év második felében az EU parlamenti választások és az új Bizottság megválasztása miatt (utóbbira 2014 végén kerül sor). EU-szinten a nacionalista pártok EU-parlamentbe kerülésével további bonyodalmat okoz, hogy ezek a pártok blokkolják, vagy legalábbis késleltetik az integrációs politikát például az eurózóna költségvetésének elfogadásában. Nagy-Britannia növeli a szakadékat az eurózónához tartozó és nem tartozó országok között, egyben erősíti az euroszkeptizmust.

Ellentmondások feszülnek az EU magját képező tagállamok között is. Németország és Franciaország között ellentmondások keletkeznek a francia belső feszültségek erősödésével. A francia elnök igyekszik reformokkal egyensúlyt teremteni a tiltakozó üzleti csoportok és a helyi tiltakozók között. A költségvetési megszorításokat célzó német és EU-kritikák különösebb hatást nem gyakorolnak a francia politikára.

Németországban az energiareform kapcsán várhatók nagy viták, mivel a megújuló energiák alkalmazásával kezdetben nőnek a költségek, a kormány pedig a belső igényeket veszi figyelembe, szemben az EU-val, amely ellene van annak, hogy a kormány támogassa az energiatermelő cégeket. Németország az eurózónán belül menedzseli a feszültségeket és igyekszik nyomást gyakorolni Közép- és Kelet-Európára. Oroszország kereskedelmi üzletekkel próbál előnyöket szerezni. Németország és Oroszország között ebből adódhatnak nézeteltérések, de ezek nem vezetnek töréshez a kétoldalú kapcsolatokban. Magyarország és Bulgária kompromisszumra törekszik az EU és Oroszország között, mert mindkét ország igyekszik hasznot húzni a Déli áramlatból. A magyar kormány igyekszik erős EU-ellenes és populista kampányt folytatni az év első felében. A támadások középpontjában a közszolgáltatások és a bankok állnak.

10. 2014 várható háborús fészkei és válsággócái⁸

Válságkezelési szempontból 2013 nem volt jó év. Vannak ugyan pozitív eredmények, például befejeződött a közel hatvan éve tartó kolumbiai polgárháború, Mianmarban is végéhez közeledik az évtizedes etnikai konfliktus, az iráni atomkérdés megoldásában növekszik a diplomácia szerepe, Szíriában felszámolták a vegyi fegyvereket és elkerülték a külső katonai beavatkozást. Közel sem értek véget az ellenségeskedések, véres konfliktusok vannak Szudán keleti részén és a Közép-afrikai Köztársaságban, tárgyal egymással a török kormány és a Kurd Munkáspárt, csak remélhető, hogy fennmarad a tűzszünet, Pakisztánban első alkalommal jött létre békésen polgári kormány.

⁸ Die Kriege des kommenden Jahres.
<http://www.crisisgroup.org/en/publication-type/commentary/arbour-die-kriege-des-kommenden-jahres.aspx>; letöltés: 2014.01.05.

Hogyan néz ki 2014? Öt új konfliktussal kell számolnunk: Banglades, a Közép-afrikai Köztársaság, Líbia, Honduras és az Észak-Kaukázus. Öt konfliktus „öröklődik”: Közép-Ázsia, Irak, a Száhel-övezet, Szudán és Szíria/Libanon. Hozzá lehetne számolni a listához Törökországot, Afganisztánt, Dél-Szudánt, a Kongói Demokratikus Köztársaságot és Ukrajnát is. Az instabilitáshoz vezető okok igen változatosak. Szervezett bűnözés Közép-Amerikában, választással kapcsolatos politikai harcok Bangladesben, felkelésveszély az Észak-Kaukázusban, regionális konfliktusok továbbterjedése Libanonban és a Száhel-övezetben. Szíriában önkényuralom, Irakban és a Közép-afrikai Köztársaságban, de Mianmarban és Srí Lankán is instabilitás. Maliban, Irakban, Afganisztánban, Szudánban és Szomáliában a centrum és a perifériák között vannak feszültségek. A konfliktusok gyökerei gyakran igen mélyek.

Összességében: a világ biztonsági helyzete 2014-ben nem lesz stabilabb, mint a korábbi években, és javulás történhet, ha az Amerikai Egyesült Államok és Irán megállapodik az atomprogram korlátozásában. További szélesedő válságok prognosztizálhatók Afrikában és kicsi az esély a szíriai polgárháború befejezésére.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- 2013's Forecasting Report Card.
<http://www.stratfor.com/sample/forecast/2013s-forecasting-report-card/>;
letöltés: 2014.01.10.
- Annual Forecast 2014, Middle East.
<http://www.stratfor.com/sample/forecast/annual-forecast-2014/>;
letöltés: 2014.01.03.
- DEBKAFile Special Report, January 25, 2014.
<http://www.debka.com/article/23627/Israeli-officer-With-30-000-Al-Qaeda-fighters-in-Syria-Israel-re-evaluates-its-neutrality-in-civil-war/>;
letöltés: 2014.01.25.
- Die Kriege des kommenden Jahres.
<http://www.crisisgroup.org/en/publication-type/commentary/arbours-die-kriege-des-kommenden-jahres.aspx>;
letöltés: 2014.01.05.
- Dr. SHAY, Shaul: The Threat of „Salafi Crescent”. January 21, 2014.
BESA Center Perspectives Paper No. 235.
<http://besacenter.org/perspectives-papers/threat-salafi-crescent/>;
letöltés: 2014.01.26.
- DANNREUTHER, Roland: International Security: The Contemporary Agenda.
Second Edition. John Wiley and Sons, 2013. 340 p. ISBN: 978-0-7456-5377-8

AZ ARAB TAVASZ KIVÁLTÓ OKAI, JELENE ÉS HATÁSA A BIZTONSÁGPOLITIKA ALAKULÁSÁRA

Az arab tavasz az észak-afrikai és a közel-keleti régió érintett országai XXI. századi történelmének eddigi legfontosabb eseménysorozata, amely ezen államokat elindította az éveket vagy akár évtizedeket igénylő átalakulás útján.

Az arab forradalom során felmerült problémák és a még jelenleg is zajló folyamatok jobb megértése érdekében érdemes párhuzamot vonni a XX. század végén a kelet-közép-európai államokban, köztük hazánkban is végbement „bársonyos forradalmak” között. Így még inkább elfogadható, hogy a várt demokratizálódás a forradalom kirobbanásának harmadik évfordulójára sem fejeződött be.

Az arab tavasz kiváltó okai

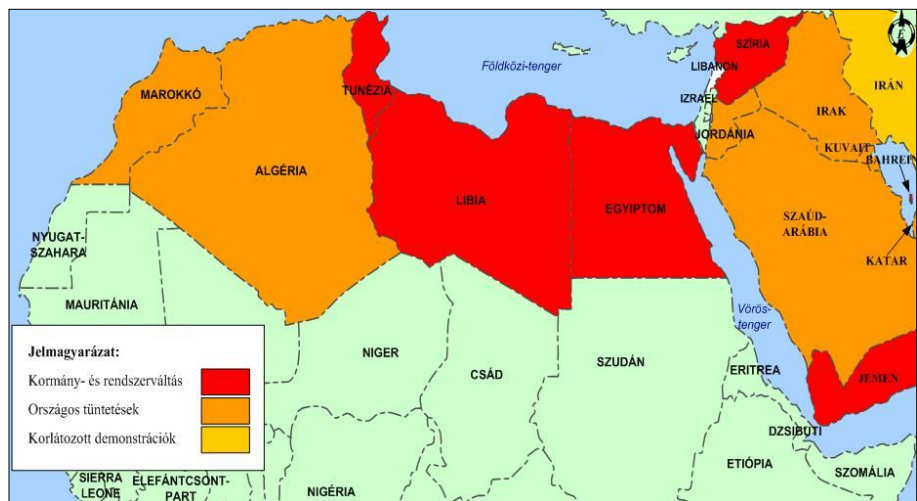
Az arab tavasznak nevezett társadalmi megmozdulások hátterében több ok húzódik meg, amelyek együttesen vezettek az eseménysor elindulásához. Az észak-afrikai és a közel-keleti térség országaiban évtizedek óta diktatórikus vezetés volt hatalmon, amely a lakosság egyre szélesebb rétegeinek elégedetlenségét váltotta ki:

- a belső rendet az erőszakszervezetek alkalmazásával fenntartani kívánó rezsimek figyelmen kívül hagyták a fokozatosan növekvő szociális feszültségeket és a lakossági elégedetlenség mértékét;
- nem tettek lépéseket a középosztály folyamatosan romló életszínvonalának javítására;
- a társadalmi, a szociális és a gazdasági problémák miatt csökkent a hatalom iránti lojalitás;
- az országok vezetése önmagát a lakosság fölé helyezve nem vett tudomást a mindenkori problémákról, csak késve ismerte fel a változtatás szükségességét;
- a hatalom a problémamegoldás helyett erőszakos eszközökkel nyomta el a változást propagálókat, elsősorban az ellenzéki mozgalmak és pártok vezetőit;
- a külföldi és a honi felsőoktatási intézményekben végzett fiatalok képtelenek voltak elhelyezkedni, de átlátták a társadalmi problémákat és változásokat akartak;
- a lakossági elégedetlenség visszaszorítását célzó, a rezsimek által ellenőrzött hagyományos tömegtájékoztatási eszközök az internet széles körű elterjedése miatt elvesztették korábbi befolyásukat, mert a lakosság bizalma megrendült a vezetés által manipulált információkban.

Fontos megemlíteni, hogy az eseménysor elindulása mögött elsősorban nem a nyugati típusú demokratikus átalakulás iránti igények húzódtak meg, hanem sokkal hangsúlyosabban a szociális, a gazdasági, a politikai-ideológiai változásokat követelő elvárások.

Az arab tavasz elterjedésének okai

- a forradalmi hullámban érintett országok lakossága a kormányellenes megmozdulásokban látta az egyetlen kiutat;
- az állami vezetés bízott a rendvédelmi erőkben, viszont figyelmen kívül hagyta, hogy a társadalmat érintő problémák miatt csökkent a karhatalmi erők állományának elkötelezettsége;
- az erőszakos szervezetek vezetésében tapasztalt rohamosan terjedő korrupció negatív hatást gyakorolt a rendvédelmi erők képességeire és feladataik ellátására;
- a külföldi száműzetésben lévő ellenzéki vezetők jelentős ideológiai támogatást nyújtottak a forradalmárok számára;
- a tunéziai forradalom sikere ösztönzően hatott a többi ország lakosságára is.

1. ábra. Az arab tavasz által érintett államok
(Szerk.: Orosz János)

Az arab tavasz jelene

Közel három év telt el az arab tavasz kitörése óta, ezért jogosan merül fel a kérdés, hogy bekövetkeztek-e a forradalmakat elindító erők által célként kitűzött azon változások, illetve a Nyugat számára fontos demokratikus átalakulások, amelyeket a folyamat kezdetén reméltek. A válasz egyszerű és egyértelműen nem. Az észak-afrikai és a közel-keleti országokban végbemenő események során néhány országban leváltották ugyan a diktatórikus, egyeduralkodó és családi/törzsi dinasztiákra épülő rezsimeket, de helyükbe az iszlám fundamentalista eszmék terjedése, a biztonságpolitikai bizonytalanság és a társadalmi megosztottság lépett. A várakozásokkal ellentétben a régió nemhogy biztonságosabbá vagy a Nyugat felé nyitottabbá vált volna, hanem

éppen ellenkezőleg, kiszámíthatatlanabb és instabilabb lett, ezért ma már sokkal inkább arab (iszlám) térről beszélhetünk, mint arab tavaszról.

Az arab tavasz névvel fémjelzett társadalmi folyamatok elhúzódása összességében azzal magyarázható, hogy a hatalomra jutott erők nem rendelkeztek az ország irányításához szükséges politikai kultúrával, valamint nem voltak képesek egységbe tömörülni.¹ Az átmeneti folyamatokat változatlanul hatalmi harcok jellemezték, ami nem tette lehetővé a gazdaság konszolidálását, a társadalmi igények kielégítését, összességében az arab tavaszt kiváltó okok megszüntetését.

Az arab tavasz során a következő országokban történtek olyan megmozdulások, amelyek kormányváltáshoz és/vagy rendszerváltáshoz vezettek, illetve vezethetnek:

Tunéziában iszlamista koalíció került hatalomra, amely az iszlám törvénykezést akarta bevezetni az országban. A vezetés ellenzéke szalafitákból tevődik össze, akik a lehető leghatározottabban kívánják érvényesíteni az iszlám tanait a mindennapi életben. Az iszlamista koalíció nem volt képes stabilizálni az országot, nem tett eleget ígéreteinek, aminek következtében elveszítette a lakosság bizalmát. A társadalmi nyomás hatására a kormányzó iszlamista An-Nahda² Párt 2013 októberében átadta a hatalmat egy szakértői kormánynak. Összességében elmondható, hogy a nyugati turizmusra építő észak-afrikai országban átmeneti állapotok uralkodnak, amelyek akár erőszakos konfliktusba is torkollhatnak.

Líbia, amely földgáz- és kőolajkészletei miatt meghatározó ország volt elsősorban Európa déli államai számára, rendkívül messze van a stabilitástól. Az egykori diktátor, Kadhafi bukását követően lényegében feldarabolódott az ország, ahol az egyes részeket iszlamista milíciák irányítják. Központi kormányzat és központi haderő gyakorlatilag nincs. Ellenőrizhetetlenné vált a fegyverek és a harcosok mozgása az országban és ezen keresztül az egész észak-afrikai régióban. Líbiai fegyverek és harcedzett zsoldosok jelentek meg Maliban és Algéria déli térségében. Ezek a fegyveresek a régió kívül a Közel-Keleten is megvetették a lábukat, feltűntek a palesztin területeken és Szíriában egyaránt.

Az elsősorban a Szaúd-Arábia által felügyelt **jemeni** hatalomátadást követő biztató jelek ellenére az ország politikai és biztonsági helyzete változatlanul instabil. A kormány hatalma nem terjed ki az ország egészére, a tartományokat a különböző, saját fegyveres erővel rendelkező törzsek irányítják, amelyek esetenként rivalizálnak egymással. Száleh elnök távozásával ismét előtérbe kerültek az Észak és a Dél közötti ellentétek, valamint a déli síita törzsek önállósodási törekvései. Az új vezetésnek nem sikerült megszabadulnia teljes mértékben a Száleh-dinasztia tagjaitól, akik még mindig magas beosztásokat töltenek be. Az ország gazdasági válságban van, amely kiegészül a politikai és a katonai vezetés minden területén jelen lévő mérhetetlen korrupciójával. Mindezek mellett a kormány külföldi segítség (elsősorban az Amerikai Egyesült Államok) nélkül nem tud fellépni a terjeszkedő terrorizmus ellen.

¹ AJAMI, Fouad: The Arab Spring at One. A Year of Living Dangerously. <http://www.foreignaffairs.com/articles/137053/fouad-ajami/the-arab-spring-at-one>; letöltés: 2014.02.12.

² Újjászületés Párt.

Az Izraellel ugyan hideg békében, de összességében rendezett kapcsolatokat ápoló, katonai diktatúrára épülő **Egyiptom** ma instabil. A „demokratikus úton” választott, majd „megkérdőjelezett” iszlamista államberendezkedést bevezetni igyekvő Muzulmán Testvériség egyévnnyi kormányzás után megbukott. 2013 augusztusában katonai puccs történt, amelynek célja az iszlám visszaszorítása. Az észak-afrikai országban, immár másodszor az arab tavasz kezdete óta, átmeneti állapot van. A forradalom kitörése óta többszörösen átdolgozott alkotmány 2013. decemberi elfogadását követően, 2014-ben ismét parlamenti és elnökválasztást tartanak. Újfént betiltották és terrorista szervezetté minősítették a Muzulmán Testvériséget, amely egy újabb katonai diktatúra kialakulásának esélyeit mutatja.

Szíriában a kezdeti tüntetések fegyveres összecsapásokba torkolltak, majd az egész országra kiterjedő polgárháború robbant ki. A közel-keleti országban jelenleg patthelyzet van. Az ellenzéki csoportok megosztottak és lakossági támogatottságuk is megkérdőjelezhető. A szemben álló felek erőviszonyai nagyságrendileg egyenlők, ezért egyik fél sem képes győzelmet aratni a másik felett. Szíria ma a külföldi harcosok/zsoldosok, al-Kaida kötődésű terrorista szervezetek és a radikális iszlám tanokat követő csoportok melegágya. A konfliktus további eskalációjaként a rezsimek ellen küzdő terrorista és egyéb csoportok esetenként már támadásokat hajtanak végre egymás és a többi ellenzéki fegyveres csoport ellen is. Kockázati tényezőnek minősül, hogy folyamatosan növekszik a vallásfelekezetek/etnikai csoportok közötti feszültség.

Az arab tavasz – a hatalmon lévő rezsim megőrző intézkedései, határozott karhatalmi fellépései vagy reformjai miatt – a következő országokban nem teljesedett ki:

A forradalmi hullám szinte semmilyen formában nem érintette **Katart** és az **Egyesült Arab Emírségeket**. Mindkét állam esetében meghatározó tényező, hogy vezetőik a fiatalabb generációt képviselik és nyitottak a változásokra. A Perzsa (Arab)-öböl szigetállamában, a **bahreini** királyságban is sor került a kisebbségben lévő szunnita uralkodó család elleni, halálos áldozatokat követelő tüntetésekre. A síita ellenzéki tüntetéseknél az országba vezényelt szaúd-arábiai és pakisztáni zsoldosokból álló csapatok vetettek véget, amelyek erőszakos eszközöket alkalmaztak a demonstrálókkal szemben és őrizetbe vették a hangadókat. Bahreinben nem történt változás, fennmaradt a diktatórikus rendszer. Az arab államok hatalmi elitjét átalakító változások nem voltak hatással **Szaúd-Arábiára** sem. Összességében azok a problémák (többek között a síita kisebbség reformkövetelése és a munkanélküliség) erősödtek fel, amelyek már évek óta jelen vannak a királyságban. A szaúd-arábiai rendvédelmi erők Bahreinhez hasonlóan határozottan léptek fel a síita közösség hangadóival és a demonstrálókkal szemben. A felhívások ellenére, a síita kisebbség megmozdulásait leszámítva, a királyság területén elmaradtak a rezsimellenes tüntetések. Ez javarészt azzal magyarázható, hogy a lakosság tart a kormányerők esetleges erőszakos válaszlépéseitől, valamint az uralkodó család 2012-ben 130 milliárd dollárt fordított a lakosság támogatására (például a közzsféra alkalmazottainak béremelésére, ösztöndíjak megemelésére, munkanélküli járulék megállapítására).

A mérsékelt reformok és a szociális intézkedések bevezetése ellenére **Ománban** kisebb kormányellenes tüntetések voltak, amelyeket a kormány elsősorban a fiataloknak biztosított munkahelyekkel és reformokkal képes volt kezelni. **Kuvait** esetében a mérsékelt tüntetések kapcsán ismét előtérbe kerültek az etnikai ellentétek, amelyek a regnáló kormány lemondásához vezettek, de rendszerváltás nem történt.

Iránban kormányellenes tüntetésekkel a diákság próbálkozott, de a hatóságok rendkívül határozott fellépése miatt az eredetileg sorozatosra tervezett demonstrációk kifulladásra kényszerültek. Az iráni rendvédelmi erők a média teljes kizárása mellett erőszakos és kényszerítő eszközökkel léptek fel a tüntetőkkel szemben. Számos résztvevőt és szervezőt vettek őrizetbe, akik közül többen börtönbüntetésüket töltik, illetve egyeseket ki is végeztek. Az iráni rezsim megelőző intézkedésként elrendelte az internet korlátozását, aminek eredményeként több ezer oldal (elsősorban a közösségi portálok és megosztók) hozzáférését blokkolták, illetve szándékosan lassították az internet sebességét.

Az **Irakban** 2012 decemberében kezdődött kormányellenes szunnita tüntetések a síita politikai vezetés dominanciája ellen, továbbá a szunniták hatalomból és a politikai életből történő kiszorításának megakadályozására irányultak. A demonstrációk nem váltak országossá és a terrorista szervezetek kísérletei ellenére sem alakultak át kiterjedt fegyveres összecsapásokká. Az iraki instabilitás nem az arab tavasszal, hanem sokkal inkább az amerikai csapatok kivonulását követően kialakult biztonsági vákuummal hozható összefüggésbe. A halálos áldozatokat követelő merényletek elsősorban a vallásfelekezetek közötti ellentétekre vezethetők vissza, amelyek már az arab tavasz kirobbanása előtt is markánsan jelen voltak az országban.

Jordániában a Muzulmán Testvériség helyi szárnya próbálkozott az uralkodó elleni tüntetések megszervezésével, de a király reformintézkedések és kormányátalakítás révén kezelni tudta a felmerült problémát. **Algériában** is kormányellenes tüntetésekre került sor, amelyeket a rendvédelmi szervek összességében képesek voltak ellenőrzés alatt tartani. Az ország vezetése reformokat ígért és többszöri bejelentést követően végül megszavazta a közel 20 évig hatályban lévő szükségállapot feloldását. Tömegdemonstrációkra került sor **Marokkóban** is, amelyeket elsősorban a Február 20. Ifjúsági Mozgalom szervezett. A feszültség csökkentése érdekében létrehoztak egy, az alkotmányt felülvizsgáló bizottságot, amelybe az ellenzéki tüntetők képviselőit is meghívták, de ők nem éltek a lehetőséggel. A parlamentáris monarchia irányába történő elmozdulás egyik lépéseként felruházták bizonyos végrehajtói jogkörrel a miniszterelnököt és a parlamentet. Az uralkodó intézkedéseként 190 politikai foglyot bocsátottak szabadon.

Az Öböl Együttműködési Tanács (ÖET) tagállamai az arab országokban végbement változásokat több esetben is inkább csak szemlélőként kísérték figyelemmel, de nem avatkoztak közbe. Szíria vonatkozásában azonban Katar és Szaúd-Arábia az ellenzéki erők támogatásával nyíltan Bassár al-Aszad hatalmának megdöntésére törekszik, amellyel céljuk a legnagyobb regionális ellenség, Irán térségbeli befolyásának és érdekszférájának a csökkentése. Az ÖET tagállamai kül-

és biztonságpolitikája alakításában kiemelt szerepet játszik az Irán által jelentett vélt vagy valós fenyegetés. Az elmúlt években több alkalommal is megvádolták Iránt, hogy síita ellenzéki mozgalmakat és kormányellenes erőket támogat az Arab-félsziget országaiban. Az Irán általi fenyegetés fegyverkezési versenyt is előidézett: az ÖET tagjai az elmúlt közel két évben hozzávetőlegesen 100 milliárd amerikai dollár értékben rendeltek fegyvereket. Az iráni-szaúd-arábiai szembenállás egyfajta regionális hidegháború kialakulásához vezetett az elmúlt években, amely erősítheti a régióban élő szunniták és síiták közötti ellentéteket.

Az arab tavasz kapcsán ismét előtérbe került a közel-keleti régióban, azon belül az ÖET-államokban az utódlás kérdése. A szunnita uralkodói családok lassan kiöregszenek, így elkerülhetetlenné válik a generációváltás, amely néhány ország esetében módosult kül- és belpolitikai irányvonalat indukálhat. Az utódlás kérdése leginkább Szaúd-Arábiában fontos, tekintettel arra, hogy ez az ország az ÖET, valamint a közel-keleti régió egyik legmeghatározóbb állama. Ez a kérdés mindig is kritikus tényezőnek számított a szaúd-arábiai királyság, azon belül a Szaúd család történetében. Ibn Szaúd, a jelenlegi királyság megalapítója nem dolgozott ki hivatalos utódlási mechanizmust, saját fiát tette meg koronaherceggé és hasonló szisztémát követtek a soron következő uralkodók is. Ez a rendszer azonban már nem tűnik életképesnek. Az utódlás nem csak a legfőbb méltóság tekintetében hozhat változást, hanem az uralkodói elit egészét illetően is, hiszen számtalan tisztségben kerülhet sor „vérfrissítésre”.

Összességében elmondható, hogy az arab tavasz beköszönte előtt a régió a maga diktatórikus, emberi jogokat eltipró és ellenzéki mozgalmakat elnyomó rendszereivel sokkal kiszámíthatóbb, és – mind biztonsági szempontból, mind pedig gazdasági partnerként – stabilabb volt. A nyugati értelemben vett demokrácia úgy tűnik, nem tud megvalósulni a vallási tanokra és a törzsi kultúrára épülő társadalmakban.

Az arab tavasz nemzetközi hatásai

Az arab tavasz egyik hatásaként jelentős menekülthullám indult meg az észak-afrikai és a közel-keleti régióban (elsősorban a szíriai polgárháború miatt), ami az említett régióknál sokkal kisebb mértékben, de Európát is érinti. A szíriai menekültek tömeges megjelenése (az év végére számuk elérheti a kétmilliót) a polgárháború sújtotta országgal szomszédos államokban kedvezőtlenül befolyásolhatja a biztonsági helyzetet és hozzájárulhat a vallásfelekezeti ellentétek fokozódásához. A menekültek elsősorban a belpolitikailag és vallásfelekezetiileg törekeny egyensúllyal rendelkező Libanonban destabilizálhatják az aktuális „stabil instabil állapotokat”. Ez azt jelenti, hogy a libanoni politikai feszültségek és a biztonságpolitikai kihívások összességében instabil állapotokat eredményeznek, amelyek azonban stagnálnak, és Libanonban egyik fél sem érdekelt egy újabb polgárháború kirobbantásában. A menekültek kérdése kihívások elé állítja Jordániát is, ahol a lakosság többségét eleve palesztin menekültek alkotják. Reális veszélyként kell kezelni annak lehetőségét, hogy a menekülteken keresztül aktív és alvó terroristasejtek juthatnak el a világ bármely pontjára.

Az arab tavasz az elmúlt években a világ többi pontján is (a délszláv régióban, a Maldív-szigeteken) a fennálló kormányok/rezsimek elleni tüntetéssorozatokat váltott ki. Az esetek többségében ezek a megmozdulások korlátozottak és a rendvédelmi erők által ellenőrzöttek voltak. Számos országban a hatóságok megelőző intézkedéseket vezettek be (internet blokkolása), hogy elkerüljék a tüntetéseket.

A Nyugat szempontjából az arab régióban jelentkező legnagyobb kihívást az iszlamista politikai mozgalmak térnyerése jelenti, amelyek a demokratikus értékek helyett a Koránt és azon belül a sariát kívánják felhasználni az országok irányításához. Az iszlám fundamentalizmus ilyen mértékű terjeszkedése ellen az adott országok lakosai is megfogalmazták ellenvetéseiket.

Az arab tavasz és annak egyes országokban történő kezelése megosztja a nemzetközi közösséget. Erre a legjobb példa Szíria, ahol a nemzetközi szereplők saját érdekeik és hatalmi ambícióik miatt nem tudnak egyezségre jutni a megosztott fegyveres ellenzéknek nyújtott támogatás mértékéről és a rezsimek elleni fellépés formájáról. A Szíriával kapcsolatos megosztottsághoz jelentős mértékben hozzájárul, hogy a nemzetközi közösség egyes tagjai el akarják kerülni a líbiai beavatkozás következményeinek megismétlődését, mert az – összességében – nem eredményezett demokratikus változásokat az észak-afrikai országban.

A nyugati országok kormányai a folyamatos gazdasági problémák és saját belpolitikai törekvéseik (szavazóik megtartása) miatt már nem kívánnak a korábbiakhoz hasonló mértékű támogatásokat/segélyeket nyújtani a konfliktusok sújtotta országoknak, ezért pénzügyi donorként teret veszítenek az észak-afrikai és a közel-keleti térségben, helyüket pedig a regionális pénzügyi hatalmak, Szaúd-Arábia és Katar veszik át. Az arab tavasz révén hatalomra került iszlamista erők miatt az Amerikai Egyesült Államok politikai pozíciókat veszít a Közel-Keleten: például az amerikai–egyiptomi kapcsolatok jövője egyelőre teljes mértékben bizonytalan, mert az Obama-adminisztráció még mindig nem tudta eldönteni, hogy folyósítsa-e a katonai és egyéb segélyeket vagy megszüntesse azokat.

Az arab tavasz konfliktusai feszültséget generáltak az Oroszország és a Nyugat közötti viszonyrendszerben is. Az ENSZ BT Líbia elleni határozatának a Nyugat általi szabadabb értelmezése miatt Oroszország a jövőben csak egyértelmű helyzetekben és egyértelmű megfogalmazás mellett kész támogatni bármilyen BT-határozatot. Ez az ellentét a szíriai válság kapcsán elmélyült, de ezt nem csak a líbiai beavatkozás következtében kialakult feszültség, hanem a saját nemzeti érdekek (Tartusz kikötője) megvédése is okozta.

Az arab tavasz révén kialakult konfliktusokban megjelentek a nyugati országok állampolgárságával rendelkező ún. külföldi harcosok, akik különböző iszlamista terrorcsoportokhoz csatlakozva vesznek részt a harcokban, majd bizonyos idő elteltével visszatérnek szülőföldjükre. A Nyugat számára ezek a visszatérő személyek jelentik a legnagyobb problémát, mert nagy valószínűség szerint nem képesek és nem is akarnak majd visszailleszkedni a társadalomba. A nyugati társadalmakat kihívások elé állíthatja az is, hogy saját iszlám közösségeiken belül növekedhet azon fiatalok száma, akik a fundamentalista ideológia hatására radikalizálódnak, elítélik a fogadó ország iszlámmal vagy bármelyik konfliktus sújtotta országgal kapcsolatos politikáját és erőszakos cselekményeket hajthatnak végre.

Az arab tavasz és a közösségi hálózatok

A lakossági megmozdulások és a kormányellenes tüntetések megszervezésében és továbbterjedésében jelentős szerepet játszott az internet. Annak ellenére, hogy a lakossági megmozdulások korábban is viszonylag rendszeresek voltak az észak-afrikai és a közel-keleti országokban, a média ezekről egyáltalán nem, vagy csak minimális mértékben tudósított. A 2011 elején kezdődött tüntetések résztvevőinek elszántsága az internet adta lehetőségek révén azonban vezető hírré vált a médiában.

Fontos meghatározni, hogy az internet által kínált lehetőségek, például a közösségi portálok (Facebook, Twitter stb.) és a különböző fénykép- és videomegosztó oldalak (pl. YouTube) nem kirobbantói voltak az arab tavasznak, hanem csak eszközei. Ezek az eszközök azonban lehetőséget biztosítottak a különböző ismeretlen földalatti mozgalmaknak, hogy mindenkor és mindenhol hallassák a hangjukat. Megteremtették a lehetőséget a nagyobb és ismertebb szervezetek számára, hogy rezsimmelens propagandatevékenységet folytassanak, újabb tagokat toborozzanak, növeljék elismertségüket, lakossági támogatottságukat. Lehetővé tették, hogy az egész világ megismerjen egy-egy konfliktust. A letöltések és a különböző oldalak megtekintéseinek száma pedig egyfajta magabiztosságot nyújthatott és nyújt a demonstrálók, az ellenzéki csoportok és szervezetek számára, hogy nincsenek egyedül, mert az egész világ értesül szenvedéseikről és harcukról.³

A közösségi hálózatok lettek a szervezés és a szervezkedés színterei. A demonstrálók ezeken az oldalakon keresztül értesültek, hogy hol és mikor, valamint milyen formában kell megjelenni és mit fognak tenni a tüntetések során. A fénykép- és videofilm-megosztók váltak az arab tavasz médiacsatornájává, a demonstrálók így tudatták a világgal, hogy az adott országok rendvédelmi erői milyen kegyetlenséggel lépnek fel ellenük.

Nem szabad megfeledkezni ugyanakkor arról, hogy a világhálón az elmúlt közel három évben megjelent megszámlálhatatlan mennyiségű információ valóságtartalma sok esetben megkérdőjelezhető. A szervezésen és tájékoztatáson túl az internet a dezinformáció és a felesleges pánikkeltés eszköze is volt.

A különböző rezsimekkel szemben álló erők az internet révén a rendvédelmi erők azon hiányosságát használták ki, hogy azok elsősorban a hagyományos tájékoztatás és médiaszereplés eszközeit blokkolták. Kezdetben a hatóságok nem tudtak időben reagálni a gyorsan változó eseményekre, így azt sem tudták megakadályozni, hogy az internet az arab tavasz eszközeivé váljon. Sok esetben nem álltak rendelkezésre a megfelelő kibervédelmi képességek, vagy a rezsimek nem akarták, hogy a nemzetközi közösség elítélje őket, amiért blokkolják az internetet. Szaúd-Arábia, Irán, Kína és még sok más ország azonban, nem törődve a közvéleménnyel, saját rendszereik védelme és az arab tavasz terjedésének

³ LINDSEY, Richard A.: What the Arab Spring Tells Us About the Future of Social Media in Revolutionary Movements. July 29, 2013.
<http://smallwarsjournal.com/jrnl/art/what-the-arab-spring-tells-us-about-the-future-of-social-media-in-revolutionary-movements>; letöltés: 2014.02.12.

megakadályozása érdekében országukon belül blokkolták az internetet⁴, esetleg korlátozták a hozzáférést bizonyos oldalakhoz, vagy egyéb eszközökkel lehetetlenítették el az internethez való hozzáférést. Türkmenisztánban például a kormány által engedélyezett és ellenőrzött internetszolgáltató több ezer dolláros havidíjat állapított meg a fogyasztók számára, amelyet lényegében csak a rezsimez hű emberek tudtak megfizetni.

A felhasználók jelentős többsége nem számolt azzal, hogy a közösségi hálózatokon megjelent információk később ellenük is felhasználhatók. Számos országban a hatóságok arra használták az internetet, hogy azon keresztül felderítsék, majd őrizetbe vegyék a felbujtókat és az ellenzéki személyeket.

Elmondható, hogy az internet az arab tavaszon keresztül a szervezés és a tájékoztatás eszközeiből egy igen erőteljes fegyverré vált. Ez leginkább a szíriai eseményekben mutatkozik meg. Az 2013. augusztus 21-ei vegyifegyver-támadást követően a szíriai ellenzéki csoportok hozzávetőlegesen 170, az áldozatokról készült és a túlélőkkel rögzített videofelvételt tettek fel a világhálóra. Az ellenzék azt remélte ettől, hogy a nemzetközi közösség a felvételek láttán emberiség elleni bűncselekménynek minősíti az esetet, és a rezsimez elleni azonnali katonai beavatkozás mellett dönt. Amennyiben ez megtörtént volna, akkor az 1991-es Irak elleni „CNN-háború” mintájára a szíriai beavatkozást ma a „Facebook és a Twitter háborújának” nevezhetnénk.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- AJAMI, Fouad: The Arab Spring at One. A Year of Living Dangerously.
<http://www.foreignaffairs.com/articles/137053/fouad-ajami/the-arab-spring-at-one>;
letöltés: 2014.02.12.
- CORDESMAN, Anthony H. – BARFI, Barak – HADDAD, Bassam – MEZRAN, Karim:
The Arab Uprisings and U.S. Policy: What is American National Interest?
Summer 2011, Volume XVIII, Number 2.
<http://www.mepc.org/journal/middle-east-policy-archives/arab-uprisings-and-us-policy>;
letöltés: 2014.02.12.
- Internet Censorship and Arab Spring Social Media with Internet Activism.
<http://www.mapsofworld.com/poll/does-the-internet-encourage-democracy-facts-infographic-text.html>; letöltés: 2014.02.12.
- LINDSEY, Richard A.: What the Arab Spring Tells Us About the Future of Social Media in Revolutionary Movements. July 29, 2013.
<http://smallwarsjournal.com/jrnl/art/what-the-arab-spring-tells-us-about-the-future-of-social-media-in-revolutionary-movements>; letöltés: 2014.02.12.
- The "Arab Spring" Becomes the "Arab Decade".
CORDESMAN, Anthony H.: The Causes of Stability and Unrest in the Middle East and North Africa: An Analytic Survey. Apr 23, 2012.
<http://csis.org/publication/arab-spring-becomes-arab-decade>; letöltés: 2014.02.12.

⁴ Internet Censorship and Arab Spring Social Media with Internet Activism.
<http://www.mapsofworld.com/poll/does-the-internet-encourage-democracy-facts-infographic-text.html>; letöltés: 2014.02.12.

HEGEDÜS MÁRTON

**MAGYARORSZÁG KATONAI, KATONADIPLOMÁCIAI
KAPCSOLATAINAK FEJLŐDÉSE ÉS JÖVŐKÉPE
A NYUGAT-BALKÁN ÁLLAMAIVAL**

1. BEVEZETÉS

1.1. A téma aktualitása

Dolgozatom¹ témájául Magyarország és a nyugat-balkáni² államok katonai kapcsolatait választottam. Úgy vélem, Magyarország számára a délkelet-európai államok stabilitása nagyon fontos, hiszen ez a régió a hazánkhoz legközelebb fekvő instabil térség. Az 1990-es éveket végigkísérő nyugat-balkáni fegyveres konfliktusok hatása Magyarországon is érezhető volt, mind gazdasági, mind katonai vonatkozásaiban. A Magyar Honvédségnek fel kellett készülnie a délszláv háborúk Magyarországra történő áttérjedésére is, de szerencsére ez nem következett be. Ettől függetlenül hazánk a konfliktusok lezárulta után minden lehetséges erejével igyekezett részt venni a rendezésben, sőt a mai napig ezt teszi a béketámogató, illetve a rendvédelmi műveletekben. A vizsgált térségben a katonai és a rendőri missziók mellett Magyarországnak vannak gazdasági, külpolitikai, környezetvédelmi és kisebbségi érdekei is. A térségben a fegyveres konfliktusok befejezésével sem állt helyre a béke, a nyugat-balkáni államoknak meg kell küzdeniük a korrupcióval, a szervezett bűnözéssel, a csempészettel, a nemzetiségi, az etnikai és a kisebbségi ellentétekkel is, amellett, hogy a háború romjain új államot kell felépíteniük.

1.2. A kutatás célja

Dolgozatomban azt szeretném bemutatni, hogy Magyarország katonai képességeivel mennyire széles körben támogatja, segíti a nyugat-balkáni államok biztonságának erősítését, illetve milyen érdekérvényesítési törekvésekkel igyekszik a vizsgált térség államaiban presztízst, befolyást szerezni. A dolgozatom elején megvizsgálom Magyarország földrajzi, történelmi és a biztonságpolitikai dokumentumokból adódó kötődését a térséghez, majd a tárgyalás két fő részében a katonai kapcsolatok széleskörű bemutatásával kívánom tárgyalni a magyar biztonsági érdekek érvényesülésének lehetőségeit. A tárgyalás első fő részében a szövetségi rendszerben végrehajtott missziókon keresztül kívánom bemutatni, mennyire fontos Magyarországnak, hogy a térség államainak stabilitása kikezdzhetetlen legyen, és ennek megteremtésében a magyar katonák milyen erőfeszítéseket hajtottak végre. A második fő rész a kétoldalú katonai kapcsolatokat taglalja, a felső vezetői találkozásokon, különböző megállapodásokon, közös

¹ A cikk eredeti változata a 2013. évi Országos Tudományos Diákköri Konferenciára készült, a kutatás 2012.01.01-én lett lezárva.

² A Nyugat-Balkán térségébe tartozó államok: Horvátország, Bosznia-Hercegovina, Szerbia, Koszovó, Montenegró, Macedónia, Albánia.
http://www.europarl.europa.eu/aboutparliament/hu/displayFtu.html?ftuId=FTU_6.5.2.html;
letöltés: 2011.10.13.

gyakorlatokon keresztül mutatja be a magyar és a nyugat-balkáni haderők közti együttműködés széles skáláját. A két fő rész így összefoglalja, milyen katonai jellegű interakciók léteznek a vizsgált térség és Magyarország között, illetve bemutatja, mennyire jelentős hazánk számára az ez irányú szerepvállalás a külpolitikai érdekérvényesítés eszköztárában.

2. A NYUGAT-BALKÁNI RÉGIÓ ÁLTALÁNOS ÁTTEKINTÉSE, MAGYAR KAPCSOLATOK A TÉRSÉGGEL

2.1. Fogalmak

A Nyugat-Balkán fogalmát a délszláv válságot követő nemzetközi konszolidációs és béketámogató tevékenység hozta létre. Horvátország egyértelműen idetartozik, hiszen az 1990-es években zajló háborúnak színtere volt, és bár gazdaságilag, valamint politikailag is élen jár a térség többi államához képest, jelentősen visszavetették a délszláv konfliktus pusztító hatásai. Horvátország mellett Szerbia, Bosznia-Hercegovina, Montenegró, Koszovó, Macedónia és Albánia azok az országok, amelyek a vizsgált térséghez tartoznak. Ezen országok részesei voltak a fegyveres összetűzéseknek vagy a következményeiknek. Egy ország marad ki a délszláv háborúk résztvevői közül, Szlovénia. Ez az ország nem sorolható a nyugat-balkáni államok sorába, mivel a Jugoszláv Néphadsereggel vívott gyors lefolyású konfliktusa után teljesen elszigetelődött az egész háborútól, és az ország helyes irányú politikai és gazdasági fejlődése nem tette szükségessé a nemzetközi beavatkozást.³

Mielőtt elkezdeném a katonai kapcsolatok vizsgálatát, szeretném sorra venni azokat a tényezőket, amelyeket katonai kapcsolattartásnak fogok nevezni a dolgozatomban. A tárgyalás első fő fejezetében ezek a kapcsolatok a szövetségi rendszerben végrehajtott békefenntartó missziókhöz köthetők. A délszláv háborúk befejezése után Horvátországban, Bosznia-Hercegovinában, Koszovóban, Macedóniában és Albániában szolgáltak magyar katonák hosszabb-rövidebb ideig. Ezen műveletek feladatainak, jelentőségének tárgyalásával, a magyar szerepvállalás részletezésével jól látható lesz a műveletek befolyása az adott országra, illetve a magyarok és a művelési területen élő népek közötti kapcsolatra. A missziók mellett a helyi mandátummal rendelkező különböző szervezeteket és kezdeményezéseket fogom vizsgálni, amelyekben Magyarország tagként aktívan tevékenykedik és építi a katonai jellegű kapcsolatokat a térség államaival. A tárgyalás második fő fejezetében azokat a kétoldalú katonai kapcsolatokat veszem sorra, amelyeket Magyarország a délszláv háborúk után a vizsgált térséggel folytatott. A találkozók, megállapodások, közös gyakorlatok és missziók igencsak nagy száma azt bizonyítja, hogy Magyarország a Nyugat-Balkán minden államával igyekszik szoros és rendszeres kapcsolatot fenntartani, és ezt saját területe és Európa biztonságának megerősítése érdekében teszi.

³ http://www.europarl.europa.eu/aboutparliament/hu/displayFtu.html?ftuId=FTU_6.5.2.html;
letöltés: 2011.10.13.

2.2. Rövid földrajzi áttekintés

Magyarország számára a Nyugat-Balkán földrajzi szempontból nagyon fontos, hiszen közvetlen szomszédja a fent nevezett térség országaiból kétfőnek is. A nyugat-balkáni államok összterülete 250 493 km² (ebből a legnagyobb Szerbia 77 474 km²-rel), ez kb. két és félszer akkora, mint Magyarország területe. Lakossága 24 151 000 fő, hozzávetőlegesen két és félszerese a magyar népességszámnak. Szerbia adja ebből a legtöbb lakost, a maga kb. hét és félmillió lélekszámaival. Éghajlata az Adriai-tengertől való távolság és a domborzat függvényében lehet mediterrán vagy kontinentális. Természeti adottságokat tekintve a Horvátországgal közös folyónk – a Dráva – környezetvédelmi együttműködési szempontból jelentős. A Duna és a Tisza Közép-Európa két legjelentősebb folyója, közlekedési, kereskedelmi szempontból nagyon fontos Magyarország és Szerbia számára egyaránt. A két folyó a térség több országa számára is sok nehézséget okoz az áradások idején, a közös probléma ellen pedig közösen lépnek fel az államok (lásd „Tisza Többnemzeti Zászlóalj”⁴). A térség domborzatát alapvetően a Balkán-hegység és a Dinári-hegység határozza meg. Horvátország abból a szempontból jelentős Magyarország számára, hogy hazánk rajta keresztül éri el legkönnyebben az Adriai-tengert és azon át a Földközi-tengert. A Budapest–Rijeka távolság 510 km, ez az út autóval 6–7 óra alatt megtehető. Ezen két város közti út része az egyik fő páneurópai közlekedési folyosónak, ehhez hasonló az, amely Szarajevón keresztül visz Plocéba, a tengerhez. Szerbián át két út visz Magyarország felől, az egyik a Fekete-tengerhez, a másik pedig Macedónia felé halad. A földrajzi közelség gazdasági szempontból is lényeges, többek között az OTP, a MOL Zrt. és a Magyar Telekom Nyrt. is jelentős beruházásokat jegyez Horvátországban, Macedóniában és Montenegróban is.⁵ Energiaügyi aspektusból vizsgálva szintén jelentős a térséggel való kapcsolat, mivel a jövőben ebből az irányból is érkezne földgáz hazánkba a tervezett Déli Áramlat csővezeték révén.

2.3. Magyar biztonságpolitikai dokumentumok nyugat-balkáni vonatkozása

A magyar biztonságpolitikai és külpolitikai dokumentumokból nagyon jól kitűnik, hogy Magyarország különleges figyelmet fordít a Nyugat-Balkánra. A Magyar Köztársaság *Alkotmánya*⁶ mint az ország legfontosabb politikai alapküldetése megadja külföldi szerepvállalásaink jogi alapját. A 19. § (j) pontja kimondja: (az Országgyűlés) „*az Alkotmányban meghatározott esetek kivételével dönt a fegyveres erők országon belüli vagy külföldi alkalmazásáról, külföldi fegyveres erők magyarországi vagy az ország területéről kiinduló alkalmazásáról, a fegyveres erők békefenntartásban való részvételéről, külföldi hadműveleti területen végzett*

⁴ A „Tisza Többnemzeti Zászlóalj” magyar–román–szlovák–ukrán közös alegységének alaprendelése a Tisza vízgyűjtő területén bekövetkezett árvizek, illetve más természeti csapások, ökológiai katasztrófhelyzetek esetén az érintett lakosság megsegítése, a károk elhárításában való részvétel. <http://www.kormany.hu/hu/honvedelmi-miniszterium/hirek/felkeszult-katonak-kivalo-egyuttmukodes;letoltés:2011.10.13>.

⁵ NÉMETH Bence: Magyar érdekszféra: a Kárpát-Balkán régió? (1.). In: Új Honvédségi Szemle, 2006/7. pp. 103–104.

⁶ 1949. évi XX. törvény a Magyar Köztársaság Alkotmányáról. 2012. január 1-jétől új Alaptörvény lépett életbe.

humanitárius tevékenységéről, valamint a fegyveres erők külföldi, illetve a külföldi fegyveres erők magyarországi állomásozásáról”. A NATO műveleteihez való hozzájárulás a 40/C. § (1) szerint „a Kormány engedélyezi a Magyar Honvédség, illetve külföldi fegyveres erők 19. § (3) bekezdés j) pontja szerinti, az Európai Unió vagy az Észak-atlanti Szerződés Szervezete döntésén alapuló alkalmazását, valamint más csapatmozgásait”.⁷ Magyarország 2012-ben érvénybe lépő Alaptörvénye a külföldi szerepvállalás jogi alapjait a 45. cikk 1. és 2. bekezdéseiben taglalja.⁸

A 94/1998. (XII. 29.) országgyűlési határozat *A Magyar Köztársaság biztonság- és védelempolitikai alapelveiről* szóló dokumentumában nincs név szerint megemlítve a nyugat-balkáni térség, de a 11. pontjában külpolitikai prioritásként említi (az euroatlanti integráció mellett) a szomszédsági politikát és a határon túli magyarok boldogulásának figyelemmel kísérését. Magyarország a jószomszédsági politikára, továbbá a gazdasági, a kulturális és az emberi jogi együttműködésre, valamint a régió országainak euroatlanti integrációjának elősegítésére törekszik. Hazánknak kiemelt fontosságú a környező országokban élő magyarok érdekeinek védelme, hogy a szomszédos államok a nemzetközi jogi normákkal összhangban kezeljék a nemzeti kisebbségek ügyét.⁹ A magyar kisebbség Horvátországban és Szerbiában is nagy számban megjelenik, és sajnálatosan ők is áldozatai voltak a háború borzalmainak. Horvátországban a legutóbbi, 2001-es népszámlálás alapján 16 595-en vallották magukat magyarnak, míg ez a szám Szerbiában 290 207. A többi nyugat-balkáni államban a magyarság száma nagyságrendekkel kisebb.¹⁰ Úgy vélem, a 11. pont vonatkozó bekezdése egyértelműen a délszláv válságban történt, a helyi magyarok és más nemzetiségi, etnikai csoportok elleni emberi jogszértésekre utal: „A biztonságot erősítő tényezőnek tekinti a nemzeti kisebbségek jogainak érvényesítését, amellyel ellentétesek az intoleráns és agresszív nacionalizmus, a nemzeti kisebbségek asszimilálására és a lakosság etnikai összetételének mesterséges megváltoztatására irányuló törekvések.”¹¹ A délszláv háborúk magyar áldozatainak számát 1000–1500 közé teszik, a Magyarországra menekült kb. tízezer személy nagy része magyar volt, akik a szélsőséges nacionalista politikát folytató horvát és szerb csoportok elől kerestek menedéket hazánkban. Az atrocitások, az erőszakos kitelepítések mellett a kényszersorozást elkerülve igyekeztek sokan Magyarországra.¹²

⁷ 1949. évi XX. törvény a Magyar Köztársaság Alkotmányáról.
<http://ki.oszk.hu/sites/ki.oszk.hu/files/dokumentumok/1949.pdf>; letöltés: 2011.10.13.

⁸ Magyarország Alaptörvénye (2011. április 25.)
<http://www.kormany.hu/download/0/d9/30000/Alapt%C3%B6rv%C3%A9ny.pdf>;
letöltés: 2011.10.13.

⁹ A 94/1998. (XII. 29.) országgyűlési határozat a Magyar Köztársaság biztonság- és védelempolitikai alapelveiről.
<http://www.complex.hu/kzldat/o98h0094.htm/o98h0094.htm>; letöltés: 2011.10.13.

¹⁰ GYURGYIK László – SEBŐK László: Népszámlálási körkép Közép-Európából 1989–2002. p. 122. és 140.

¹¹ A 94/1998. (XII. 29.) országgyűlési határozat a Magyar Köztársaság biztonság- és védelempolitikai alapelveiről.
<http://www.complex.hu/kzldat/o98h0094.htm/o98h0094.htm>; letöltés: 2011.10.13.

¹² MILYACSKI Márk: A délszláv háború kialakulása, folyamata és a daytoni békeegyezmény hatása a térség biztonságára. p. 42.

Hazánk 2004-es *Nemzeti Biztonsági Stratégiája* egy kicsit részletesebben tér ki a térség biztonsági kihívásaira. A dokumentum biztonsági környezetre vonatkozó részében a regionális kihívások között a délkelet-európai régió a második helyen szerepel a közép-európai térség után. Az említett rész előrelépésként könyveli el a régió országainak euroatlanti integrációs törekvéseit, valamint azt, hogy a különböző nemzetközi szervezetek által működtetett válságkezelő missziók hatékonyan tudnak működni. Amit kihívásnak tekint a dokumentum, az a politikai rendszerben, a gazdaságban és a társadalomban egyre felbukkanó korrupció, a megoldásra váró nemzeti, etnikai, kisebbségi és vallási ellentétek, valamint az ezeket a bizonytalanságokat kihasználó szervezett bűnözés, a kábítószer-, a fegyver-, illetve az embercsempészet és a terrorizmus, ezért a nemzetközi szervezetek szerepvállalása még sokáig fontos lehet a térség országainak. A célokat és a feladatokat taglaló részben az ENSZ-szel, a NATO-val és az Európai Unióval összefüggésben kerül szóba újra a délkelet-európai térség. Ezek a feladatok elsősorban a tagsághoz köthető kötelezettségvállalás kapcsán fontosak, mivel a biztonsági vagy a gazdasági együttműködésért, támogatásért cserébe elvárt, hogy hozzájáruljunk a kollektív biztonság megteremtéséhez. Az EBESZ-szel szemben is vannak vállalásaink, amelyek elsősorban konfliktusmegelőző, bizalom- és biztonságerősítő rendszerben működnek.¹³

2012-ben jelent meg Magyarország legutóbbi *Nemzeti Biztonsági Stratégiája*, amely kiemelten foglalkozik a Magyarországtól délre fekvő szomszédsági területtel. Egyrészt kiemeli, hogy az euroatlanti szövetség a biztonság garanciája és alapvetően a NATO- és az EU-tagságunk határozza meg a biztonság- és a védelempolitikai tevékenységünket, másrészt pedig kiemeli azt, hogy hazánk déli szomszédságában a demokratikus értékek térnyerése, valamint az euroatlanti szervezetekbe való betagozódás támogatása alapvető célunk, mind bilaterális, mind regionális, mind pedig szövetségi szinten is.¹⁴

A *2004. évi CV. törvény*, amely a Honvédelemről és a Magyar Honvédségről szól, szintén említi a szövetségi és a nemzetközi szerződésekből fakadó katonai kötelezettségek teljesítését mint jogi alapot a korábbi és a jelenleg is működő missziókhoz.¹⁵

Magyarország 2008-as *Külkapcsolati Stratégiája* mondanivalójában nem tér el a fentebb említett dokumentumokhoz képest, mindössze annyiban pontosít, hogy támogatja Horvátország és Szerbia európai uniós csatlakozását, valamint megemlíti a biztonság más területein történő együttműködést is, mint pl. a kisebbségpolitikai, az ökológiai és a vízügyi kooperációt.¹⁶

¹³ A Magyar Köztársaság 2144/2002. (V. 6.) kormányhatározata a Nemzeti Biztonsági Stratégiáról. http://www.kulugyminiszterium.hu/NR/rdonlyres/0AA54AD7-0954-4770-A092-F4C5A05CB54A/0/bizt_pol_hu.pdf; letöltés: 2011.10.13.

¹⁴ 1035/2012. (II.21.) Kormányhatározat Magyarország Nemzeti Biztonsági Stratégiájáról. http://www.kormany.hu/download/f/49/70000/1035_2012_korm_határozat.pdf; letöltés: 2014.02.24.

¹⁵ 2004. évi CV. törvény a honvédelemről és a Magyar Honvédségről. <http://www.complex.hu/kzldat/t0400105.htm/t0400105.htm>; letöltés: 2011.10.13.

¹⁶ A Magyarország Külkapcsolati Stratégiája. http://ec.europa.eu/ewsi/UDRW/images/items/docl_1476_397538305.pdf; letöltés: 2011.10.13.

Ha Magyarország hadereje külföldi szerepvállalásának okait, céljait és motivációit keressük, meg kell vizsgálni a 2009-ben elfogadott *Nemzeti Katonai Stratégiát*. A harmadik részben a dokumentum a Magyar Honvédség feladatait, illetve alkalmazásának várható körülményeit veszi sorra. A Magyar Honvédség feladata a szuverenitás biztosításán, a NATO kollektív védelmi rendszeréből fakadó kötelezettségeken és a nemzetközi béketámogató műveletekben történő részvételen kívül olyan kihívások kezelése is, amelyek a délkelet-európai térség biztonsági helyzetét is érintik. Ilyenek a terrorizmus elleni harc, a természeti és az ipari katasztrófák elhárítása vagy a következmények felszámolása, a humanitárius veszélyhelyzetek kezelése, a polgári lakosság megsegítése, civil szervezetek támogatása. Nagyon fontos a kétoldalú katonai kapcsolatok fejlesztése, a bizalom- és biztonságerősítő tevékenység, az információcsere és -megosztás, valamint a fegyverzet-ellenőrzésről szóló nemzetközi szerződések kölcsönös betartása és tiszteletben tartása.

A Magyar Honvédség igyekszik felkészülni az új típusú kihívásokra is, így dolgozatomban további részeiben bemutatom az aszimmetrikus fegyveres konfliktus kezelésében való részvételt, a többnemzeti katonai műveletekben való szerepvállalást, a civil-katonai együttműködést, a konfliktusok megelőzését, a konfliktus intenzitásának csökkenése utáni stabilizációt és az újjáépítés támogatását. A dokumentum fontos tényezőként említi a médiát mint a társadalom közvetítő csatornáját a műveleti területtől a hátszágig. A lakosság meggyőzése az adott misszió vagy bármely katonai tevékenység fontosságáról épp oly lényeges, mint maga a művelet végrehajtása. Példaként a Magyar Honvédség NATO IFOR/SFOR-műveletekben való részvételét lehet megemlíteni, amely kiemelt médiafigyelmet kapott, mind hazai, mind nemzetközi részről.¹⁷

A 2012-ben kiadott legutóbbi *Nemzeti Katonai Stratégia* konkrétan nem említi a Nyugat-Balkánt mint kiemelt kockázatú térséget, de a biztonsági környezet taglalásánál megemlíti, hogy a tágabb régiókban továbbra is fennáll a hagyományos jellegű konfliktusok esélye, amely hazánkra is hatással lehet.¹⁸

Összességében elmondható, a magyar biztonságpolitikai dokumentumok stratégiai szempontból kiemelt térségként tekintenek a Nyugat-Balkánra, és ezzel indokolható a katonai interakciók nagy száma.

2.4. Magyarország és a nyugat-balkáni államok közötti történelmi kapcsolatok

Amióta a magyarság letelepedett a Kárpát-medencében, folyamatos kapcsolatban volt a balkáni népekkel. Ezen népcsoportok történelme erősen összefonódott a sok konfliktus, a megszállások és a közös államszervezetben élés során. *Horvátország* évszázadokon át a magyar állam szerves része volt, és mindig nagyobb fokú autonómiát élvezett, hasonlóan a többi, a Magyar Királyságon belüli

¹⁷ 1009/2009. (I.30.) kormányhatározat a Nemzeti Katonai Stratégiáról.
<http://www.honvedelem.hu/cikk/13818/nemzeti-katonai-strategia---kormanyhatározat;%0B;letöltés:2011.10.13.>

¹⁸ 1656/2012. (XII.20.) kormányhatározat a Nemzeti Katonai Stratégiáról.
http://www.kormany.hu/download/d/05/c0000/2012_1220_NKS.PDF;letöltés:2011.10.13.

kisebbséghez. Területe Szent László kora óta volt része a királyságnak, és hosszú távon folyamatosan jó kapcsolat volt a két nép között. A horvátok és a magyarok jó viszonya a törökök elleni közös harcokhoz köthető. Jól példázza, hogy az itthon is kiemelkedő történelmi személyiségnek tekintett Zrínyi Miklóst (a horvátoknál Nikola Zrinski) a horvát félnél is hasonló tisztelet övezi.¹⁹ A viszony a Habsburg uralkodók idején romlott meg, mivel a központosított hatalom elnyomta a nemzetiségek szabadságjogait, a horvát országgyűlést, a Szábort sem hívták össze a XIX. századig. Közigazgatásilag szétdarabolták a horvátok által lakott területeket. Az 1848/49-es szabadságharcban a horvátok az osztrákok mellé álltak, a két nép ebben az időszakban távolodott el egymástól leginkább. A viszonyok az 1868-as horvát kiegyezéssel normalizálódtak, viszont ekkor már a Monarchia kisebbségei nagyobb önállóságra törekedtek, az első világháború után pedig szabadon léphettek ki az összeomló Monarchiából.²⁰

Bosznia-Hercegovina, Szerbia és Macedónia történelmük során sokszor más államok felügyelete alatt voltak. A bosnyák és a szerb területek, hasonlóan a horvátokéhoz, sokáig magyar fennhatóság alatt voltak, majd a törökök hódításai során az Oszmán Birodalom részévé váltak, mint ahogy Macedónia is. Az 1877/78-as orosz–török háború hozta meg a változást a balkáni népek nagy részének. Ekkor Szerbia és Macedónia is független állammá vált, Bosznia pedig osztrák–magyar felügyelet alá került. Az 1878-as berlini kongresszus eredményeként Montenegró ugyancsak függetlenné vált, így többé-kevésbé kialakultak a balkáni önálló nemzetállamok. Macedónia a balkáni háborúk (1912–1913) során újfent elvesztette önállóságát, viszont ekkor *Albánia* megszabadult az oszmán megszállás alól. A Monarchia nagyhatalmi befolyását különösen a Balkánra akarta kiterjeszteni, és az első világháború kezdetéig Horvátországra és Boszniára tudott komoly hatást gyakorolni.²¹

Magyarország békefenntartói jellegű katonai jelenléte a Balkánon a XX. század óta jellemző. 1902-ben robbant ki etnikai és vallási viszály Macedóniában, amely a mai Koszovó területén és Montenegróban is folyt. 1903-ra polgárháborús viszonyok uralkodtak a térségben, így az Osztrák–Magyar Monarchia uralkodója, Ferenc József az orosz II. Miklós cárral együttműködve határozta el a konfliktus megoldását. 1904-ben a művelethez Olaszország, Németország, Nagy-Britannia és Franciaország is csatlakozott. A Monarchia a Koszovó völgyében 23 szárny 82 őrségében 277 csendőrrel végezte munkáját. Feladatuk menekülttáborok és egészségügyi állomások fenntartása volt. A konfliktus rendeződésével a Monarchia egységei 1909-ben vonultak ki a feladatra kijelölt területről.²²

A Császári és Királyi Hadsereg csak rövid ideig hagyta el a forrongó Balkánt, 1912-ben, az „első balkáni háború” idején a boszniai Skutari városában kellett műveleteket végrehajtaniuk a magyar és osztrák katonáknak. Az alkalmi koalícióban Nagy-Britannia, Franciaország, Oroszország, Németország és Olaszország is szerepet vállalt. Kezdetben a Monarchia nyomásgyakorlásként tengeri blokádot hirdetett, amely három csatahajóból, három rombolóból és egy cirkálóból állt. Az erődemonstrációt

¹⁹ SOKCSEVITS Dénes – SZILÁGYI Imre – SZILÁGYI Károly: Déli szomszédaink története. pp. 116–117.

²⁰ Uo. p. 143.

²¹ Uo. p. 72.

²² PADÁNYI József: Magyar katonák a békefenntartásban: 1897–2010. Rész: Főhajtás: Katonai Emlékpark Pákozd. pp. 149–150.

követően megszálló egységek foglalták el Skutarit; a Monarchia 300 matrózzal szállt partra, ezzel összesen ezer fő szövetséges katona biztosította a városi lakosság elleni atrocitások megakadályozását, valamint a település ellenőrzését. A matrózokat a Császári és Királyi Hadsereg 87. gyalogezredének 4. zászlóalja váltotta fel, valamint a városba vezényelték egy katonai rendőri részleget is, amelynek célja a bűncselekmények megakadályozása volt. 1914-ben Ferenc József árkász csapatokat is küldött Skutariba, műutak építése céljából. Az első világháború kitörése vetett véget a szövetségesek küldetésének.²³

Az első világháború során még háborús ellenségként tekintettek Magyarországra a balkáni régió államai, viszont a békeszerződések után új államalakulat jött létre Délkelet-Európában, ami idővel változtatott a viszonyokon. A Szerb–Horvát–Szlovén Királyság, majd Jugoszlávia egyfajta olvasztótégelye lett a Magyarországtól délre fekvő államoknak. A két világháború között a jugoszláv–magyar kapcsolatok javuló tendenciát mutattak, amit jól jellemez az 1940-es Jugoszláv–Magyar Örök Barátsági Egyezmény. Ez sajnos nem tartott sokáig, mivel a Németország befolyása alatt álló Magyarország Berlin utasítására megtámadta Jugoszláviát. Ezzel hazánk belépett a háborúba, és megszerezte a németek segítségével a Délvidéket is. A világháború lezárulta után a viszonyok visszaálltak a határok tekintetében az 1920-as Versailles-i béke utáni állapotba.

Jugoszlávia, Magyarországgal együtt, a Szovjetunió befolyási övezetébe került, és mint szövetséges ügy tűnt, a két ország közti kapcsolatok rendeződni fognak. A Jugoszláv Szövetségi Népköztársaság viszont – bár kommunista berendezkedésű volt – a Szovjetuniótól eltérő politikát folytatott. A szakításra 1948-ban került sor, miután Jugoszláviát kizárták a Kominformból²⁴, és az egész tömb elfordult tőle, sőt a magyar–jugoszláv határon az 1950-es években már-már háborússá fajult a helyzet. Josip Broz Tito mint az „imperializmus láncos kutyája” közellenséggé vált a szovjet tömbben.²⁵ A magyar vezetés elsősorban a jugoszláv kémek tevékenységét igyekezett elhárítani, amiben jelentős szerepe volt az Allamvédelmi Hatóságnak. A határokon állandóak voltak a kisebb-nagyobb fegyveres összecsapások, ennek ellenére a Magyar Néphadsereg tervei szerint elsősorban védelmi jellegű hadműveletre készültek: ennek mementói azok a bunkerek, tüzelőállások, amelyek maradványai ma is megtalálhatók déli határainknál.²⁶ A feszült viszony a Kádár-korszak alatt már nem volt megfigyelhető, az ellenséges légkör a délszláv háborúkig nem is volt érezhető.

Albánia az egyetlen nyugat-balkáni állam, amely nem volt Jugoszlávia része, és a második világháborút követően szintén kommunista rezsím irányítása alatt működött. A magyar–albán viszony teljesen nyugodtnak volt mondható, hiszen szövetségesként a Varsói Szerződés tagja volt. Bár 1968-ban Albánia kilépett a szerződésből, Magyarországgal való viszonya nem változott, mivel a két ország

²³ PADÁNYI József: Magyar katonák a békefenntartásban: 1897–2010. Rész: Főhajtás: Katonai Emlékpark Pákozd. pp. 150–151.

²⁴ A Kominform a Kommunista és Munkáspártok Tájékoztató Irodája, egy nemzetközi kommunista szervezet volt, amely gyakorlatilag a Szovjetunió egyik nyomásgyakorló szerve volt a befolyási övezetében.

²⁵ SOKCSEVITS Dénes – SZILÁGYI Imre – SZILÁGYI Károly: Déli szomszédaink története. pp. 272–274.

²⁶ JAKUS János: Jugoszláv–magyar katonai szembenállás az 1950-es évek elején. In: Szakmai Szemle 2006/1. szám. pp. 115–116.

közötti interakciók meglehetősen ritkák voltak. Magyarország és a Nyugat-Balkán államai között a rendszerváltást követően újabb fordulatot vettek a katonai kapcsolatok: a délszláv háborúk hajszál híján hazánkat is hadszíntérré változtatták.²⁷

Összességében megállapítható, hogy a hazánkkal szomszédos nyugat-balkáni térség szerves része volt Magyarország történelmének, és ez jelentős mértékben meghatározza a kapcsolatokat is.

3. A NYUGAT-BALKÁNI MAGYAR KATONAI MISSZIÓS RÉSZVÉTEL

A következő oldalakon azt szeretném bemutatni, hogy Magyarország katonai képességeivel mennyire széles körben támogatja, segíti a nyugat-balkáni államok biztonságának erősítését. Magyarország a béketámogató missziókban és a különböző bizalom- és biztonságerősítő kezdeményezésekben jelentős létszámmal vett és vesz részt a térségben, amellyel nem csak az a célja, hogy saját biztonságérzetét növelje, hanem hogy erősítse diplomáciai kapcsolatait a vizsgált államokkal.

3.1. Horvátország, Bosznia-Hercegovina

A nyugat-balkáni régió stabilitása a rendszerváltás során újra felborult, az addig erővel összetartott délszláv államalakulat elindult a felbomlás útján. Tito 1980-as halála után ahány tagköztársaság, annyi elképzelés volt a jövőt illetően. A tagköztársaságokra jellemző erőszakos nacionalista politika, az 1974-es Alkotmányban az autonóm tartományok szabadságát garantáló részek visszavonása, valamint a régi etnikai és vallási viszályok kiújulása visszafordíthatatlan folyamatot indítottak el. Szerbiában 1989-ben köztársasági elnökké választották Szlobodan Milosevicset, aki kész volt akár erőszakkal is létrehozni Nagy-Szerbiát. Horvátországban Franjo Tudjman lett a köztársasági elnök, Stipe Mesic pedig a miniszterelnök. A Horvát Demokratikus Közösség – a kommunista párt ellenfeleként létrejött csoportként – az ország függetlenné válását tűzte ki célul. Boszniában a Demokratikus Akciópárt Alija Izetbegovics vezetésével muzulmán vezetésű országot képzelt el.

Szlovénia a 10 napos háború után, 1991. június 25-én kiáltotta ki függetlenségét. Ezzel kivonta magát a további háborúskodásból és története végleg elszakadt a nyugat-balkáni térségtől. Horvátország szintén e napon nyilvánította ki függetlenségét, viszont a szerb kisebbség egyet nem értését és ellenállását zavargásokba fajuló tüntetéseken fejezte ki. A háború a Jugoszláv Néphadsereg beavatkozásakor robbant ki. Közben a horvátországi szerb Krajina függetlenítette magát Horvátországtól, a súlyos helyzetben Szerbia és Horvátország közösen kérték az ENSZ-et, hogy hozzon létre egy békefenntartó kontingenst a válság megfékezésére. A feladatot az UNPROFOR-misszió látta el, 14 000 fővel. Feladatuk a tűzszünet biztosítása, a menekültek visszatérésének felügyelete, valamint a Jugoszláv Néphadsereg Horvátországból történő kivonulásának ellenőrzése volt.

²⁷ SOKCSEVITS Dénes – SZILÁGYI Imre – SZILÁGYI Károly: Déli szomszédaink története. pp. 290–291.

1992-ben Macedónia és Bosznia-Hercegovina is kikiáltotta elszakadását Jugoszláviától, amire Bosznia-Hercegovinában polgárháború robbant ki a horvátok, a szerbek és a bosnyákok között. A boszniai szerb haderő több mint három évig lövette csapataival Szarajevót, valamint Srebrenicában és több muszlimok, illetve más nem szerb nemzetiségek lakta területen népiirtást és deportálást hajtott végre. A bosznia-hercegovinai háborút 1995 végén a Daytoni Szerződéssel zárták le. Ennek értelmében Bosznia-Hercegovina területén két entitás (a bosnyák és a horvát kantonok alkotta Bosznia-Hercegovina Föderáció és a boszniai Szerb Köztársaság) és a Brčko-i Körzet jött létre, mindhárom nemzetiség részvételével az államigazgatásban.²⁸

3.1.1. NATO IFOR/SFOR

A háborút lezáró békekötés után a békefenntartó feladatokat a NATO IFOR (Implementation Force – Végrehajtó Erők), később SFOR (Stabilisation Force – Stabilizáló Erők) missziójára bízták. Az IFOR és az SFOR feladata az volt, hogy folyamatos katonai jelenlétével megteremtse a békét és a stabilitást a térségben, illetve koordinálja és támogassa a tartós béke megszilárdításáért tevékenykedő katonai és civil csoportokat.²⁹

A Magyar Köztársaság a konfliktus rendezésére a 112/1995. (XII.2.) országgyűlési határozatban először a NATO-erők átvonulását, átmeneti állomásoztatását, logisztikai segítséget, valamint a légteret és a repülőterek használatát ajánlotta fel Magyarországon a nemzetközi közösség számára. A 114/1995. (XII.12.) országgyűlési határozat alapján hazánk *önálló műszaki alegységet* küldött a térségbe, hogy ezzel segíthesse a rendezést. A magyar egység 1996. február 2. és 2002. március 31. között 2248 napot töltött a misszióban. A műszaki kontingens az Országgyűlés határozata szerint létszámát tekintve nem lehetett több mint 500 fő. A zászlóalj szintű egységben összesen 387 beosztást (22 tiszt, 63 tiszthelyettes, 302 szerződéses) hoztak létre, a misszió során 1995 fő katona szolgált a kontingensben. A műszaki alegység alapító határozatának feladatai között a komp- és hídátkelőhelyek berendezése, fenntartása, hidak javítása, alacsony vízi híd építése, fenntartása, utak javítása, fenntartása, katonai táborok létesítése, műszaki szaktanácsadás a helyi és a nemzetközi szervezeteknek, civil-katonai együttműködés, hadszíntéri műszaki csapatok műszaki anyagellátásának biztosítása, a nemzetközi közösség által elrendelt katonai-gazdasági embargó ellenőrzésében való részvétel, valamint a fenti feladatokkal összefüggően a munkaterületen felderített műszaki akadályok felszámolása volt.³⁰ A magyar katonák a horvátországi Okucanitól³¹ 3 km-re fekvő Pustara településen rendezték be táborukat, az UNPROFOR³² egy korábbi állomáshelyén.³³

²⁸ MILYACSKI Márk: A délszláv háború kialakulása, folyamata és a daytoni békeegyezmény hatása a térség biztonságára. p. 21; 26–27; 34; 37; 39–40.

²⁹ <http://www.nato.int/sfor/docu/d981116a.htm>; letöltés: 2011.10.13.

³⁰ GÖRÖG István – PADÁNYI József: Az IFOR–SFOR magyar műszaki kontingens: 1996–2002. p. 11.

³¹ A Magyar Honvédség műveleteinek helyét tekintve Bosznia-Hercegovinában tevékenykedett, viszont állomáshelye Horvátországban volt.

³² United Nations Protection Force (UNPROFOR): az ENSZ békefenntartó kontingense Horvátországban és Bosznia-Hercegovinában.

³³ GÖRÖG István – PADÁNYI József: Az IFOR–SFOR magyar műszaki kontingens: 1996–2002. pp. 23–25, 31.

A békefenntartó műveletek műszaki támogatása azokat a nemzeti és a nemzetközi műszaki rendszabályokat és műveleteket foglalta magában, amelyek segítették a biztonságos környezet fenntartását, a nemzetközi katonai erő tevékenységének műszaki feltételeinek megteremtését és a nemzetközi szervezetek szakmai segítségét. A kontingens célja az volt, hogy fenntartsa a békefenntartó erők biztonságát és mozgásszabadságát, támogassa a nemzetközi szervezetek munkáját, és segítse a helyi kormányzati szervezetek és civil közösségek működési életfeltételeinek megteremtését.³⁴

3.1.2. NATO HQSA³⁵

Bár a NATO 2004 decemberében átadta a bosznia-hercegovinai rendezés ügyét az Európai Unió EUFOR Althea nevű missziójának³⁶, nem vonult ki teljes egészében az országból. A NATO szarajevói parancsnokságán 150 fő dolgozik, tevékenységük a terrorelhárításban, hírszerzési információk gyűjtésében és a Testreszabott Együtműködési Program (Tailored Cooperation Programme) keretein belül védelmi reformok kidolgozásában teljesül. A NATO célja, hogy a három, korábban ellenséges katonai erőből egy egységes hadsereget hozzon létre, és hogy a biztonság fogyasztójából a biztonság fenntartójává váljon az ország. Az új haderő fejlődésének egyik jele, hogy az ország 2006-ban felajánlott egy 36 fős tűzszerész-kontingenst a NATO iraki missziójába.³⁷ A Magyar Honvédség kezdetben két fővel segítette a Parancsnokság munkáját, egy tervező főtitkossal és egy személyügyi tanácsadóval, 2009-től pedig egy támogató parancsnokhelyettes-törzsfőnökkel és két segítővel.³⁸

3.1.3. PfP PSOTC³⁹

A NATO kötelékében a fentiekben túl a Béketámogató Kiképző Központ munkájában vesz részt magyar katona Bosznia-Hercegovinában. A Központot 2003 májusában hozták létre az Egyesült Királyság Védelmi Minisztériumának segítségével. Létrejöttének célja, hogy a bosznia-hercegovinai haderőt kiképzéssel és oktatással képessé tegyék más országok fegyveres erőihez hasonlóan a nemzetközi béketámogató műveletekben való részvételre, megfelelően képzetté tegyék őket ahhoz, hogy hozzá tudjanak járulni a nemzetközi és a regionális biztonsági helyzet javulásához, valamint fokozzák az együtműködési készségüket. Hazánk 2012-ig egy fővel támogatta a Központ működését.⁴⁰

³⁴ GÖRÖG István – PADÁNYI József: Az IFOR–SFOR magyar műszaki kontingens: 1996–2002. p. 11.

³⁵ NATO HQSA: North Atlantic Treaty Organization Headquarters Sarajevo – NATO Szarajevói Parancsnoksága.

³⁶ http://www.euforbih.org/index.php?option=com_content&view=article&id=13&Itemid=133; letöltés: 2011.10.13.

³⁷ CASONE, Gabriele – MOLINA, Joaquin: Elmélyülő kapcsolatok. In: NATO Tükör, 2006/1. <http://www.nato.int/docu/review/2006/issue1/hungarian/art3.html>; letöltés: 2011.10.13.

³⁸ ECKHARDT Alicia: Az Európai Haderő kialakítása és az EUFOR ALTHEA művelet Bosznia-Hercegovinában. p. 42.

³⁹ PfP PSOTC: Peace Support Operations Training Centre.

⁴⁰ http://www.psotc.org/index.php?option=com_content&task=view&id=15&Itemid=32; letöltés: 2011.10.13.

3.1.4. EUFOR Althea

Az Európai Unió kül- és biztonságpolitikával kapcsolatos tevékenységét 2004-ben Bosznia-Hercegovinában szeretne volna kibővíteni. Még 2002-ben, a Berlin Plusz megállapodás⁴¹ keretében egyeztek meg a NATO-val a stratégiai együttműködésről a térségben, valamint arról, hogy az SFOR átadja a helyét az EU missziójának. Míg a NATO továbbra is a kollektív biztonság letéteményese, az EU célja a válságkezelő képesség kifejlesztése volt a saját keretein belül. Az Európai Tanács 2004 júliusában határozott az Althea létrehozásáról, missziós céljának az európai integrációs folyamat támogatását, a biztonságos környezet megteremtését, egy békés, stabil, multietnikus állam létrehozását és a Daytoni Békeszerződésben foglalt katonai feladatok végrehajtását tűzték ki. Az ENSZ Biztonsági Tanácsa 2004 novemberében az 1575-ös határozatában kérte fel az EUFOR-t az SFOR által elkezdett misszió folytatására. A művelet 2004. december 2-án kezdődött, akkor még hétezer fővel.⁴²

Az ALTHEA misszió 2004-ben 22 uniós és 11 nem EU-tagállam összefogásával indult. Az EUFOR főparancsnoksága Szarajevóban, a Camp Butmirban található. A műveletet területileg három részre osztották, amelyekben Többnemzeti Harci Kötelékek (Multinational Task Force – MNTF) szolgáltak: az északkeleti kötelék brit vezetéssel Banja Luka központtal, az északi finn vezetéssel Tuzlában, a délkeleti pedig francia vezetéssel Mostarban látta el a feladatát. Mára az Althea létszáma 700 főre csökkent, jelenlegi felépítése szerint egy többnemzeti manőverzászlóaljból áll, amelynek alapját Ausztria, Törökország és Magyarország által felajánlott képességek adják. Az erők Szarajevóban állomásoznak. Az Európai Unió erői folyamatosan egyeztetnek a bosznia-hercegovinai ENSZ-főmegbízottal (High Representative of Bosnia and Herzegovina, a pozíciót 2009 óta Valentin Inzko tölti be), mivel ő a politikai főhatalom képviselője. Az EUFOR különböző akciókat vezet, amelyek a fegyverbegyűjtésre vagy a szervezett bűnözés elleni harcra irányulnak. Az Althea természetesen együttműködik a helyi hatóságokkal is, hiszen a cél az, hogy idővel ők vegyék át a biztonság megteremtőjének szerepét.⁴³

Az Althea feladatai a klasszikus békefenntartó feladatrendszerbe tartoznak: a közrend fenntartása, az ICTY⁴⁴ segítése, terroristaellenes tevékenységek végrehajtása, menekültek visszatérésének biztosítása, fontos személyek biztonságának garantálása, valamint kölcsönös harcászati tartalék képzése a Koszovóban tevékenykedő KFOR számára.⁴⁵

⁴¹ http://eeas.europa.eu/csdp/about-csdp/berlin/index_en.htm letöltés: 2011.10.13.

⁴² SZIMICSKU Szabolcs: Bosznia-Hercegovina államfejlődése és a békefenntartás. pp. 30–34.

⁴³ I. m. pp. 36–38.

⁴⁴ International Criminal Tribunal for the former Yugoslavia – Jugoszlávia Nemzetközi Büntető Törvényszék, amely a délszláv háborúban elkövetett háborús bűnök kiderítését és a bűnösök elítélését tűzte ki célul.

⁴⁵ ECKHARDT Alicia: Az Európai Haderő kialakítása és az EUFOR ALTHEA művelet Bosznia-Hercegovinában. p. 34.

Magyarország 2004 óta tagja az Európai Uniónak, így az Althea indulásakor már ott voltak a magyar katonák is a kötelékben. A Magyar Honvédség 2002-től *katonai rendfenntartó kontingenst* működtetett az SFOR-ban, ezt az egységet helyezték át az EUFOR IPU (Integrated Police Unit – Integrált Rendőri Egység) alárendeltségébe. Feladatuk rendészeti jellegű volt, végül 2007-ben vonták ki az egységet Bosznia-Hercegovinából.⁴⁶

Magyarország a 128/2004. (XI.23.) országgyűlési határozattal rendelte el az *MH EUFOR-kontingens* részvételét a bosznia-hercegovinai misszióban, a katonák jelenleg a manőverzászlóalj egyik századába tagozódnak be. A század Camp Butmirban állomásozik, felelősségi területe az északkeleti vidékekre terjed ki. Létszámuk kezdetben 117 fős volt, nyolc törzstiszt a parancsnokságon, egy kiképzőtiszt, valamint 108 fő az IPU kötelékében. Jelenleg 160 fő szolgál Bosznia-Hercegovinában, a manőverzászlóalj parancsnoksága alatt.⁴⁷ Tevékenységük objektumvédelemre, tömegkezelésre, fegyverbegyűjtésre, fontos személyek kísérésére terjed ki. Három feladatsoprotot lehet felállítani: az előre tervezett műveletek, például az információgyűjtés és a járőrözés; a speciális műveletek, például a konvoj kísérés, az útvonal-felderítés, a háborús bűnösök felkutatásának biztosítása; valamint az egyéb műveletek, mint híradó- és informatikai tevékenység vagy logisztikai támogatás.

Az Európai Unió bosznia-hercegovinai missziójának központja Szarajevóban van, a Magyar Honvédség nyolc fővel támogatja tevékenységét. Egy támogató helyettessel és két segítőjével, egy törzsigazgatóval és segítőjével, egy híradó- és informatikai főnökkel és segítőjével, valamint egy személyügyi tiszttel.⁴⁸ 2010 óta az EUFOR-misszió parancsnokhelyettesi-törzsfőnöki posztját is magyar katona tölti be.

3.2. Szerbia és Koszovó

Koszovó autonóm tartományban már az 1980-as években megkezdődtek a függetlenedésre irányuló törekvések. Szlobodan Milosevics 1987-es beszéde⁴⁹, valamint az autonóm jogok visszavonása olaj volt a tűzre, hiszen az albánok és a szerbek viszonya amúgy is meglehetősen feszült volt. A koszovói albánság a '90-es évek elején két utat választhatott. Az egyik – a békés módszer – az Ibrahim Rugova által vezetett Koszovói Demokratikus Liga politikája volt. Ez gyakorlatilag a szerbvel párhuzamos államigazgatási rendszer létrehozását jelentette, saját választásokkal. Aki nem ezt támogatta, az a Koszovói Felszabadítási Hadsereg (Ushtria Çlirimtare e Kosovës – UÇK) mellé állt. A radikális milicista alakulat első parancsnoka a koszovói nemzeti hős, Adem Jashari volt.

⁴⁶ ECKHARDT Alicia: Az Európai Haderő kialakítása és az EUFOR ALTHEA művelet Bosznia-Hercegovinában. p. 40.

⁴⁷ <http://www.kormany.hu/hu/honvedelmi-miniszterium/vedelempolitikaert-es-tervezesert-felelos-helyettes-allamtitkarsag/hirek/magyar-tabornok-az-eu-for-ban>; letöltés: 2011.10.13.

⁴⁸ ECKHARDT Alicia: Az Európai Haderő kialakítása és az EUFOR ALTHEA művelet Bosznia-Hercegovinában. p. 42.

⁴⁹ http://indavideo.hu/video/Slobodan_Milosevic_beszede_Koszovon?utm_source=flash&utm_medium=watchoninda&utm_campaign=videoplayer letöltés: 2011.10.13.

A harcok 1998-ban kezdődtek, az UÇK a szerb belügyi rendőrség és a katonaság alakulatait támadta, valamint a helyi szerb lakosságot is zaklatta. Az agresszió hatására a kisebbségben lévő szerb lakosság északra, a központi szerb területek felé menekült. Sokan a történetek miatt nem akartak visszatérni korábbi otthonaikba, ami az albán nemzetiség arányának további növekedését eredményezte. Miután a szerb rendőri és paramilitáris erők durva, erőszakos támadásai humanitárius katasztrófa kialakulásához vezettek, a NATO 1999 márciusában a beavatkozás mellett döntött. A NATO légi hadműveletének a béke kikényszerítése volt a célja a lehető legkisebb polgári veszteség okozásával és saját veszteség nélkül. A légitámadások kiterjedtek Jugoszlávia szinte egész területére, ahol a szerb haderő légvédelmi eszközeit, radarállomásait, vezetési és kommunikációs pontjait rombolták. A jugoszláv légvédelem a légitámadások ellen igyekezett rejtetten, folyamatosan mozogva és sajátos technikát bevetve tevékenykedni. Ennek eredményeképp egy NATO F-117A típusú lopakodó repülőgépet le is lőttek.⁵⁰ A hadművelet második szakaszában a NATO-erők már Belgrádot is támadták, amivel még nagyobb nyomást gyakoroltak Milosevicre. A harmadik szakaszban Duna-hidakat bombáztak le, hogy az infrastruktúra rombolásával csökkentsék a jugoszláv haderő mobilitását. A nyomásgyakorlás meghozta az eredményét, Milosevic feladta a NATO elleni harcot, a Koszovóban érintett felek pedig fegyverszünetet kötöttek. A szerbek katonailag és infrastrukturálisan is nagy veszteséget szenvedtek.⁵¹ A helyzet rendezésével az ENSZ Biztonsági Tanácsa 1244. számú határozatában a NATO KFOR-misszióját bízta meg, békefenntartó feladatkörrel.⁵² Az ENSZ a közigazgatási rendszer helyreállítására létrehozta az UNMIK⁵³ civil missziót. A legutolsó komoly zavargások 2004-ben történtek, akkor az albánok koszovói szerb ortodox templomokat rongáltak meg, aminek a KFOR-erők vetettek véget.⁵⁴

3.2.1. NATO KFOR

Miután a szerb erők kivonultak Koszovóból, a nemzetközi szervezetek célja az volt, hogy új államigazgatási rendszert hozzanak létre, egy élhető, biztonságos Koszovót. Először a biztonságot kellett a térségben szavatolni, így az ENSZ BT által felkért NATO KFOR (Kosovo Force) békefenntartó missziója kezdte meg működését. A KFOR-ban kezdetben 35 ország 50 000 katonája szolgált.⁵⁵ Jelenleg 31 ország 4882 katonája vesz részt a misszióban.⁵⁶

⁵⁰ <http://www.flightglobal.com/blogs/the-dewline/2009/10/video-f-117-pilot-describes-sh.html>; letöltés: 2011.10.13.

⁵¹ RESPERGER István: A NATO jugoszláviai légi hadműveletének elemzése. In: ZMNE Hallgatói Közlemények 2001/1. pp. 3–5.

⁵² <http://daccess-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N99/172/89/PDF/N9917289.pdf?OpenElement>; letöltés: 2011.10.13.

⁵³ United Nations Interim Administration Mission in Kosovo (UNMIK): az ENSZ közigazgatási missziója Koszovóban.

⁵⁴ Koszovó CIMIC kézikönyve. p. 9.

⁵⁵ NÉMETH Bence – SÁNDOR Barbara A NATO szerepe a válságkezelésben. In: Nemzet és Biztonság, 2008/5. p. 50.

⁵⁶ <http://www.aco.nato.int/kfor/about-us/troop-numbers-contributions.aspx>; letöltés: 2011.10.13.

A Magyar Honvédség 1999 óta vesz részt a koszovói rendezésben. A NATO légi hadműveletét az Országgyűlés a 20/1999. III. 24. határozatában támogatta a magyar légtér korlátok nélküli biztosításával, valamint légtérirányító és kiszolgáló objektumok, berendezések szabad használatával.⁵⁷ Ezen felül Magyarország a helyszínen is részt akart venni a rendezésben, így 1999. július 16-tól a *Magyar Honvédség Őr- és Biztosító Zászlóalj* teljesített szolgálatot Koszovóban, 350 fővel. A KFOR-parancsnokság alárendeltségébe tartozó alakulat elsősorban a KFOR-parancsnokság védelmét és biztosítását látta el, emellett ellenőrző pontokat üzemeltetett, járőrözött és egy külön gyorsreagálású szakaszt biztosított veszélyhelyzetekre. Ez a zászlóalj 2008-ig működött Koszovóban.

2006. január 26-tól az *MH MLF*⁵⁸ *Század* (később *MH KFOR Század*) az ország nyugati területén, Pečben szolgált 2008-ig. Feladata a biztonságos környezet fenntartása, a kisebbségi körzetek őrzése, a vallási helyek és a kormányzati létesítmények biztosítása, a montenegrói határ ellenőrzése, egy készenléti alegység működtetése, tömegkezelés, járművek, személyek kísérése, valamint objektumok átvizsgálása, ellenőrzése volt.

2008 nyarán Magyarország zászlóaljszintűre bővítette békefenntartó egységét Koszovóban. A *MH KFOR Zászlóalj* szintén a Peč központú közigazgatási egységben tevékenykedett. Feladata a helyi és a nemzetközi szervezetekkel történő együttműködés, az UNMIK segítése, valamint határellenőrzés volt.⁵⁹

Magyarország a nyugati egységek vezető államaként 2008–2009-ben egy manőverzászlóaljat, a Task Force Nimródot vezette, amelynek fő tevékenysége a szerb enklávék védelme, a tömegkezelés, az ellenőrző pontok üzemeltetése és CIMIC⁶⁰-tevékenységek voltak. A Magyar Honvédség jelenleg 203 fővel áll rendelkezésére Koszovóban.

A Magyar Honvédség egy egészségügyi csoportot is küldött Koszovóba; a *MH KFOR Megelőző Egészségügyi Laboratórium* 1999 és 2008 között az Őr- és Biztosító Zászlóalj részeként működött, most pedig önálló egységként folytatja tevékenységét. A 20 fős személyzet laborvizsgálatokat, egészségügyi, élelmiszerügyi vizsgálatokat, valamint járványügyi ellenőrzéseket folytat.⁶¹

⁵⁷ 20/1999. (III.24.) országgyűlési határozat a Magyar Köztársaság hozzájárulásáról a koszovói válság megoldását célzó NATO-fellépéshez tárgyában hozott 59/1998. (X.15.) OGY-határozat módosításáról. <http://www.complex.hu/kzldat/o99h0020.htm/o99h0020.htm>; letöltés: 2011.10.13.

⁵⁸ Többnemzeti Szárazföldi Erő (Multinational Land Force – MLF): 1998-ban alapított, szlovén–olasz–magyar háromoldalú katonai egyezmény, amelynek célja a közös gyakorlatok és kiképzések rendszeressé tétele, Koszovóban közös misszió végrehajtása.

⁵⁹ SZIJJÁRTÓ Sarolta: A Magyar Honvédség kiemelt békeműveletei: KFOR és ISAF. pp. 33–35.

⁶⁰ Civil-Military Coopertion, továbbiakban CIMIC: „A civil-katonai együttműködés a katonai és a civil oldal, kormányzati és nem kormányzati szervezetek, nemzeti hatóságok, nemzetközi szervezetek és a helyi lakosság között kiépített és fenntartott koordináció és együttműködés a támogatott parancsnok küldetésének eredményes végrehajtása érdekében.” /MH ÖCKED/

⁶¹ SZIJJÁRTÓ Sarolta: A Magyar Honvédség kiemelt békeműveletei: KFOR és ISAF. pp. 29–36.

3.2.2. NATO KFOR HQ

A NATO koszovói missziójának főparancsnoksága az ország fővárosában, Pristinában állomásozik. A Magyar Honvédség öt fő törzstiszttel, tiszthelyetessel segíti a parancsnokság munkáját. Emellett a KFOR-parancsnokság JEC (Joint Effects Centre) Főnökségének részeként az LMT (Liaison Monitoring Team), vagyis az Összekötő és Megfigyelő Csoportban egy fő, koordinációs főtiszti beosztásban szolgál. Az LMT elsősorban CIMIC- és PSYOPS⁶²-feladatokat lát el, mivel a NATO fontosnak tartja a helyi vezetőkkel, szervezetekkel és a lakossággal történő kapcsolattartást.⁶³

3.3. Macedónia

A macedón tagköztársaság az 1993-ban preventív célzattal az országba küldött ENSZ UNPREDEP⁶⁴-erők segítségével szerencsésen kimaradt az 1990-es évek első felében folyt délszláv háborúkból, viszont az ezredfordulón kicsúcsosodott koszovói konfliktusnak aktív alanya lett. Macedónia segítséget kért a nemzetközi közösségtől, így 1999-ben a NATO vette át a békefenntartói szerepkört. A macedón kormány a határátkelésre vonatkozó döntéseivel igyekezett távol tartani a koszovói és a dél-szerbiai albánokat az országtól, de az eszkalálódott koszovói konfliktus után nem tudták megállítani az albán menekültáradatot. Az albánok számára sikeresen végződött koszovói eseményeken hatására Macedóniában is megalakult az UÇK⁶⁵, amelynek tagjai támadásokat kezdeményeztek macedónok lakta települések ellen. Macedónia hiába élvezte a NATO és az EU támogatását is, 2001-ben az UÇK az északi és a nyugati területek egy részét is felügyelete alá vonta. A konfliktust az Ohridi Egyezményvel sikerült lezárni 2001. augusztus 13-án, amelyben a macedónok kiterjesztették az albán lakosság nemzetiségi, kisebbségi jogait, és az albán hivatalos nyelv lett. Az UÇK ezután megszűnt, és a cél az volt, hogy visszaállítsák a normális kereteket és életkörülményeket Macedóniában.⁶⁶

3.3.1. Operation Essential Harvest

A konfliktus enyhülésével a NATO az Essential Harvest művelettel kívánta elvégezni az UÇK leszerelését. A művelet 2001 augusztusában indult, és mindössze 30 napig tartott. A 3500 fős misszió feladata a logisztikai támogatás nyújtása volt az UÇK fegyvereseinek leszereléséhez. A műveletet azzal a feltétellel vállalta a NATO, hogy a macedóniai politikai pártok folytatják az egyeztetést, illetve betartják a fegyverszüneti megállapodást.⁶⁷ Hazánk katonái a 2220/2001. sz. kormányhatározat

⁶² Psychological Operations, továbbiakban PSYOPS: „Olyan, a kommunikáció és egyéb eszközök módszereit alkalmazó tervezett lélektani műveleti tevékenység, amely egy célcsoport/-személy attitűdjének, magatartásának és viselkedésének megváltoztatására irányul, ezáltal befolyásolja a politikai és a katonai célok elérését.” /NATO Lélektani Műveleti Doktrína/

⁶³ <http://www.honvedelem.hu/cikk/23538/a-kfor-parancsnok-meghosszabbított-karja;> letöltés: 2011.10.13.

⁶⁴ United Nations Preventive Deployment Force (UNPREDEP): célja a macedón határ felügyeletével megakadályozni a szélsőséges elemek beszivárgását az országba.

⁶⁵ A macedóniai konfliktusban szereplő szervezet nem azonos a koszovói konfliktus albán katonai alakulatával, ennek neve Nemzeti Felszabadítási Hadsereg (Ushtria Çlirimtare Kombetare – UÇK).

⁶⁶ A Balkán CIMIC kézikönyve: Bosznia-Hercegovina, Macedónia, Koszovó. pp. 22–24.

⁶⁷ [http://www.nato.int/fyrom/tfh/home.htm;](http://www.nato.int/fyrom/tfh/home.htm) letöltés: 2011.10.13.

alapján az albánok által leadott fegyverek megsemmisítésében és a műszaki támogatásban segítettek. A 34 fős csoportot a HM Currus Harcjármű-technikai Rt., a HM Elektronikai Igazgatóság Rt. Logisztikai Igazgatóság, valamint a Máltai Szeretetszolgálat aktivistái adták. Feladatuk az aknamentesítésre, a lőszer és a robbanóanyag megsemmisítésére, műszaki felderítésre, valamint a fegyverbegyűjtő helyek műszaki berendezésére terjedt ki.⁶⁸ A misszió sikerességét mutatja, hogy a NATO is kiválóra értékelte a magyar katonák munkáját: „A HM Currus Rt. csapata teljesen fel volt szerelve az összes fegyvertípus megsemmisítésére, amely magában foglalt nagy mennyiségű kézi lőfegyvert, közepes fegyverrendszereket és egy T-55-ös tankot. A modern és hatékony műhelygépkocsikkal felszerelve nagy teljesítményre és komplex megsemmisítésre voltak képesek. A csapat rendkívül szakszerű volt, teljesítette feladatát az előírt határidő alatt a NATO-felhatalmazás teljes támogatásában.”⁶⁹

3.3.2. Operation Amber Fox

Az Essential Harvest hadművelet elérte célját: az UÇK-t leszerelték, és a szövetséges csapatok több ezer fegyvert semmisítettek meg. A művelet lezárulta után Borisz Trajkovszki elnök arra kérte a NATO-t, hogy jelenlétét továbbra is tartsa fenn Macedóniában. Az Amber Fox hadművelet kezdetekor a NATO-tagállamok 700 katonája csatlakozott a már az országban szolgáló 300 katonához. A művelet 2002 végéig tartott, feladata az európai uniós és az EBESZ által delegált megfigyelők biztonságának szavatolása volt.⁷⁰ A Magyar Honvédség a misszió kezdetén egy felderítőszakaszt ajánlott fel, majd azt később egy 39 fős ör- és biztosító szakasszal váltotta fel.

Az Allied Harmony művelet gyakorlatilag az előző misszió folytatása volt, feladata sem különbözött tőle, mandátuma 2003 márciusáig tartott. Ezt követően került sor az Európai Unió első békefenntartó missziójára, az EUFOR Concordia-ra. A Magyar Honvédség az ör- és biztosító szakasszal folytatólagosan is segítette a NATO-műveletet, amelynek lezárulta után az alegység továbbra is az országban maradt a szkopjei NATO-parancsnokság objektumvédelmére.⁷¹

3.3.3. NATO HQ

A szkopjei NATO-parancsnokság 2002 áprilisában alakult a KFOR Rear és az Amber Fox parancsnokságainak egyesítésével. Feladata szaktanácsadás Macedónia rendvédelmi szervezetei számára a biztonsági szektor fejlesztéséhez az ország euroatlanti integrációja támogatása érdekében, valamint Macedónia balkáni békefenntartó műveletekben történő részvételének segítése. A szervezet létszáma fokozatosan csökkent, 2012 áprilisától Összekötő Irodaként (Liaison Office) működik. Jelenleg 20 katonai és polgári alkalmazott alkotja a személyzetet. Hazánk egy főt ajánlott fel az állományába, de jelenleg nem szolgál magyar katona Szkopjében.⁷²

⁶⁸ PADÁNYI József – HARAI László: Az Essential Harvest hadművelet műszaki támogatása, a magyar fegyvermegsemmisítő csoport tevékenysége. In: Hadtudomány 2002/2. pp. 1–2.

⁶⁹ CSONTOS András – HORVÁTH József: A macedóniai magyar szerepvállalás tapasztalatai. In: Új Honvédségi Szemle 2002/2. p. 85.

⁷⁰ <http://www.nato.int/fyrom/tff/home.htm>; letöltés: 2011.10.13.

⁷¹ A Balkán CIMIC kézikönyve: Bosznia-Hercegovina, Macedónia, Koszovó. p. 33.

⁷² <http://www.jfnaples.nato.int/hqskopje.aspx>; letöltés: 2011.10.13.

3.4. Albánia

Albánia a Nyugat-Balkán egyetlen olyan országa, amely nem volt Jugoszlávia része, így kimaradt a délszláv háborúkból, viszont az 1990-es évek második felében válságba került. Az 1996–1997-ben kirobbant piramisjáték-botrány a lakosság nagy részét tönkretette, az állam a csőd és a polgárháborús helyzet szélére került, így az ország stabilitását a nemzetközi közösség segítségével kellett helyreállítani. Miután az anarchikus állapotok megszűntek, a koszovói konfliktus újra a mélybe rántotta Albániát. Az ország északi határán folyamatosan átjártak a koszovói albán harcosok, és féltő volt, hogy Albánia is belekeveredik a konfliktusba a koszovói albánság oldalán. Ezért a NATO az AFOR (Albania Force) misszió Albániába telepítésével törekedett a konfliktus eskalálódásának megakadályozására.⁷³

3.4.1. NATO AFOR

Az AFOR missziója 1999-ben indult, feladata az albán menekültek humanitárius segítése volt. Az Allied Harbour művelet során azt a több százézes nagyságú menekülttömeget kellett logisztikai támogatással ellátni, amely a szerb agresszió elől menekülve hagyta el Koszovót. A NATO az albán kormánnyal és az ENSZ Menekültügyi Főbiztosságával együttműködve hajtotta végre a műveleteket.⁷⁴ Ekkor a Magyar Honvédség egészségügyi képességeire volt szükség, ezért a 34 fős orvosi, egészségügyi és logisztikai személyzet az MH AFOR Közegészségügyi-Járványügyi Felderítő- és Elemző Csoportban látta el a feladatát 1999-ben öt hónapon keresztül. A csoportot ezután áthelyezték Koszovóba a Megelőző Egészségügyi Laboratóriumba.⁷⁵

3.5. Magyar álláspont a balkáni missziók jövőjéről

Magyarország biztonsága tekintetében, mint ahogy az a bevezető részben áttekintett biztonságpolitikai dokumentumokból is kiderült, a délkelet-európai térség prioritást élvez. A dolgozatban vizsgált országok közül a békeműveletek szempontjából Bosznia-Hercegovina és Koszovó kiemelt szerepet játszik, hiszen ebben a két országban folyó műveletekben hazánk jelentős egységeket állomásoztat. A Nyugat-Balkánon szolgáló magyar katonák létszáma közel fele a hazánk által külföldi szolgálatra meghatározott ezerfős ambíciószintnek.⁷⁶

Magyarország álláspontja szerint a régió stabilitása szempontjából továbbra is fontos a békefenntartó missziókat ebben a formában megtartani, mivel az állami rendfenntartó erők például Bosznia-Hercegovinában vagy Koszovóban továbbra sem tekinthetők elég felkészülteknek ahhoz, hogy önmagukban szavatolni tudják a biztonságos környezetet. Ez összhangban van a NATO álláspontjával is Koszovót illetően, miután a NATO védelmi minisztereinek 2011 októberében Brüsszelben

⁷³ SZILVÁGYI Tibor: A Nagy-Albánia-eszmerendszer múltja és jelene. In: Hadtudomány 2000/2.

⁷⁴ <http://www.jfcnaples.nato.int/page71975039.aspx>; letöltés: 2014. 03. 15.

⁷⁵ http://www.honvedelem.hu/cikk/3/19226/megelozo_egeszseguyi_laboratorium.html; letöltés: 2011.10.13.

⁷⁶ <http://www.biztonsagpolitika.hu/?id=16&aid=1065>; letöltés: 2011.10.13.

rendezett tanácskozásán a szövetség európai parancsnoka, James Stavridis tengernagy kifejtette, hogy a biztonsági helyzet törekeny, és az esetleges létszámcsoökkentés csak negatív irányba viheti a misszió sikerét.⁷⁷

Koszovóban a 2004-es, kb. 17 000 fős kontingenst két alkalommal is csökkentették: a Gate-1 és a Gate-2 program során először 10 000, majd 5500 fő körüli létszámot határoztak meg. A 2011 őszére tervezett Gate-3 során a NATO már csak 2500 főt akart Koszovóban tartani, viszont a szövetség vezetése a következő évre halasztotta ezt a döntést, tekintettel arra, hogy időközben újra kiéleződött a viszály Koszovó és Szerbia között.

2011 júliusában a koszovói rendőrség a miniszterelnök utasítására megpróbálta átvenni az ellenőrzést több szerbiai–koszovói határátkelőhely felett. A konfliktust a helyi szerb lakosság ellenállása váltotta ki, amikor erőszakos eszközökkel igyekeztek megakadályozni az átkelők elfoglalását. A feszült helyzet hónapokig tartott, több összeecsapás is történt az ott élő szerbek és a határt felügyelő KFOR-erők között. Az ellenállók szeptember 27-ei akciója során négy katona is megsebesült a házilag gyártott csőbombák robbanása által.⁷⁸ A konfliktus kirobbanása előtt folytak egyeztetések Belgrád és Pristina között, de azok többször megszakadtak, bár az Európai Unió próbált nyomást gyakorolni az állami vezetőkre. A kialakuló konfliktusok kezelését a párbeszéd hiánya akadályozza, de a vezető politikusok konfliktushoz történő hozzáállása is nehezítő tényező. Sem Szerbia, sem pedig Koszovó vezetői nem töreksenek kompromisszumos megoldásra a határvitát illetően. Belgrád biztatja a szerbeket az ellenállásra (természetesen csak a békés demonstrációra), Pristina viszont nem hajlandó lemondani a határ ellenőrzéséről, bár valószínűsíthető, a koszovói rendőri erők még nem lesznek képesek a feladat önálló ellátására.⁷⁹

Hazánk honvédelmi minisztere, dr. Hende Csaba a létszámcsoökkentés kérdéséről úgy nyilatkozott 2011-ben, hogy a helyzetet alaposan meg kell előtte vizsgálni, és óvatosan kell eljárni, hogy adottak-e a feltételek hozzá.⁸⁰ A miniszter azt is elmondta, hogy a térségre alapvetően pozitív változások a jellemzőek, hiszen az országok elkötelezték magukat az euroatlanti integráció mellett, amely közös pont lehet mindegyikük számára, ami közelebb hozhatja egymáshoz az államokat. Ettől függetlenül az etnikai viszályokat továbbra is létező fenyegetésként említette, valamint azt, hogy a térség több államát a szegénység, a viszonylag gyors népességnövekedés, valamint a nemzetközi rendszerbe való nehéz beilleszkedés jellemzi. Ez pedig táptalaja lehet az illegális migrációnak, a szervezett bűnözésnek és a terrorizmusnak is, amely komoly biztonsági kockázatot jelenthet a földrajzilag közel fekvő, jelenleg az Európai Unió egyik külső határát képező Magyarország számára is.⁸¹

⁷⁷ <http://inforadio.hu/hir/kulfold/hir-460252>; letöltés: 2011.10.13.

⁷⁸ <http://www.bbc.co.uk/news/world-europe-15082675>; letöltés: 2011.10.13.

⁷⁹ <http://www.balkaninsight.com/en/article/taugh-night-ahead-in-north-kosovo>; letöltés: 2011.10.13.

⁸⁰ <http://inforadio.hu/hir/kulfold/hir-460252>; letöltés: 2011.10.13.

⁸¹ <http://www.honvedelem.hu/cikk/24225/hende-csaba-felszoltalt-a-biztonsagpolitikai-konferencian>; letöltés: 2011.10.13.

A 2014-ben befejeződő afganisztáni ISAF-misszió után felszabaduló képességeket a minisztérium részben a nyugat-balkáni térségbe helyezi át, ezért – a miniszter bejelentése szerint – 2014-ben 180 fővel fog növekedni szerepvállalásunk a térségben.⁸²

A Nyugat-Balkánt támogató magyar álláspont nem csak a NATO-ban, hanem az EU-ban is megjelenik, ahogy ezt a 2011. első félévi magyar elnökség bővítéssel kapcsolatos politikája is mutatja. Magyarország minden erejével igyekezett lezárni Horvátország európai uniós tagfelvételi eljárását, ami sikeres volt: déli szomszédunk 2013. július 1-jén teljes jogú EU-tag lett. Bosznia-Hercegovinával kapcsolatban Orbán Viktor miniszterelnök 2011. június 15-én nyilatkozta, hogy nem csak Bosznia-Hercegovinának van szüksége az EU-ra, hanem fordítva is igaz az állítás. Ezt arra alapozta, hogy a délkelet-európai térségben gyakorlatilag kialakult egy „enklávé”, amelyet NATO- és EU-tagállamok vesznek körbe, de gazdasági és biztonsági szempontból is fontos, hogy a térség államai a nemzetközi szervezetek tagjai legyenek. Hazánk támogatja Bosznia-Hercegovina euroatlanti integrációs törekvéseit, és bízunk abban, hogy nemsokára elég stabil lábakon fog állni az ország ahhoz, hogy önállóan is képes legyen menedzselni politikáját, illetve biztosítani belső biztonságát. A bosznia-hercegovinai központi kormány miniszterelnöke egyetértett Orbán Viktor szavaival, és méltatta a két ország közti jó viszonyt, amelynek kialakulásában jelentős szerepe volt a délszláv háborúban nyújtott magyar támogatásnak.⁸³

Biztonsági szempontból a magyar politikai vezetés továbbra is fenntartásra érdemesnek tartja az EUFOR Althea missziót: ha kisebb létszámban is, de annak érdekében fontos lehet, hogy kezelje az esetleges incidenseket, valamint képviselje az erőt az országban. Az Európai Unió 2011. október 10-ei külügyminiszteri tanácskozásán döntöttek az Althea mandátumának újbóli meghosszabbításáról, egyelőre változatlan létszámmal.⁸⁴

A térség államainak tekintetében az mindenféleképpen kijelenthető, hogy Magyarország a jó viszony fenntartására törekszik a NATO-tag szövetségeseivel, Albániával és Horvátországgal, valamint a földrajzilag közel fekvő Szerbiával és Bosznia-Hercegovinával. Hazánk a biztonsági kockázatot jelentő Koszovóval is jó kapcsolatok fenntartására törekszik, ennek példaként Orbán Viktor miniszterelnök 2011. szeptember 15-én fogadta Atifete Jahjagát, Koszovó köztársasági elnökét. A megbeszélésen a felek elsősorban a kétoldalú gazdasági kapcsolatok fejlesztésére törekedtek.⁸⁵ A jó kapcsolatok ápolása a régió másik két államával, Montenegróval és Macedóniával is fontos a magyar politikai vezetés számára. A két utóbbi országgal

⁸² <http://www.kormany.hu/hu/honvedelmi-miniszterium/honved-vezerkar/hirek/magyarorszag-az-afganisztani-letszamcsokkentessel-parhuzamosan-tobb-katonat-kuld-koszovoba>;
letöltés: 2011.10.13.

⁸³ <http://www.kormany.hu/hu/honvedelmi-miniszterium/honved-vezerkar/hirek/magyarorszag-az-afganisztani-letszamcsokkentessel-parhuzamosan-tobb-katonat-kuld-koszovoba>;
letöltés: 2011.10.13.

⁸⁴ <http://www.mon.hu/megorzik-boszniaban-az-eu-katonai-eroinek-vegrehajto-jogkoret/1811307>;
letöltés: 2011.10.13.

⁸⁵ <http://www.kormany.hu/hu/miniszterelnokseg/hirek/orban-viktor-targyalasa-a-koszovoi-elnoekkel>;
letöltés: 2011.10.13.

kapcsolatban a Külügyminisztérium képviselői kijelentették, hogy az EU- és a NATO-tagság elérésében minden segítséget megadnak. Ez elsősorban az integrációs folyamatban szerzett tapasztalatok átadásában fejeződik ki. A diplomáciai kapcsolatok mellett érdemes megemlíteni, hogy a magyar cégek montenegrói, illetve macedóniai beruházásai miatt a gazdasági interakciók is jelentősek, a térségben a magyar tőkebefektetések gazdasági szempontból bővíthetik hazánk lehetőségeit.⁸⁶

Összefoglalva, hazánk részvétele a nyugat-balkáni államokban folyó, a térség stabilitásának megteremtését célzó nemzetközi műveletekben, kezdeményezésekben az 1990-es évek közepétől jellemző. E tevékenységbe az MH képességeit a lehető legnagyobb mértékben igyekszünk bevonni. A külföldön szolgáló katonák számát és az elkötelezettséget megerősítő felső vezetői nyilatkozatokat figyelembe véve megállapítható, hogy hazánk kiemelten kezeli a Nyugat-Balkán biztonsági helyzetét.

4. MAGYARORSZÁG KÉTOLDALÚ KATONAI KAPCSOLATAI A NYUGAT-BALKÁNNAL

Magyarország katonadiplomáciai tevékenysége a nyugat-balkáni térségben igen kiterjedt. Ez annak köszönhető, hogy a stratégiai elgondolások szerint a régió hazánk számára kiemelt fontosságú. A következő fejezetben Magyarország kétoldalú katonai kapcsolatait veszem sorra, a különböző megállapodásokon, felső vezetői találkozásokon és katonai együttműködésekben keresztül szeretném bemutatni hazánk érdekérvényesítési törekvéseit a nyugat-balkáni államokban.

4.1. A katonadiplomáciáról

Ahhoz, hogy elemezni lehessen Magyarország és a Nyugat-Balkán államai közötti kétoldalú katonai kapcsolatokat, érdemes előtte szót ejteni a katonadiplomáciai kapcsolatok elméletéről, illetve a katonadiplomácia képviselőiről, az attasékról is. A katonadiplomáciát az állam katonapolitikájának politikai megvalósító eszközeként lehet leírni. A külpolitika és a honvédelmi politika is az állam általános politikájának egymással kölcsönhatásban álló részei, ezen alapul a katonadiplomáciai tevékenység.⁸⁷

A katonai attasék szerepének fontosságáról Juhász Ferenc volt honvédelmi miniszter szavai elég meggyőzőek, hiszen úgy fogalmazott, az adott állam vezetői az attasékon keresztül ítélik meg a Magyar Honvédséget, ők tükröztetik a magyar kül- és biztonságpolitikai álláspontot, illetve ők azok, akik a külföldi véleményről tájékoztatják a hazai szerveket.⁸⁸

A katonai attasé mint pozíció meghatározását dr. Szendrei László államtitkár a következőképp definiálta a katonai attasék 1993-as felkészítő értekezlete alkalmából tartott sajtótájékoztatóján: „*A katonai attasé a Honvédelmi Minisztérium, a Magyar Köztársaság olyan diplomatája, akinek magatartását, tevékenységét nemcsak hazulról, de a fogadó országban, s ezen kívül kollégái*

⁸⁶ NÉMETH Bence: Magyar érdekszféra: a Kárpát-Balkán régió? (1.) In: Új Honvédségi Szemle 2006/7. pp. 103–104.

⁸⁷ PAPP Zoltán: A Magyar Köztársaság katonadiplomáciájáról. In: Új Honvédségi Szemle 1990/5. p. 35.

⁸⁸ KISS Zoltán: A katonadiplomácia feladatairól. In: Új Honvédségi Szemle 2002/9. p. 2.

*körében is folyamatos ellenőrzés alatt tartják. Konvenciók vannak arra, hogy melyek a munkájuk korlátai, s milyenek a lehetőségeik. Alkalmazkodniuk kell a fogadó állam törvényeihez és szabályaihoz, mert ebből ítélik meg munkájukat, s rajtuk keresztül a Magyar Köztársaságot. Igényt tartunk a pontos, időben történő információkra, s elvárjuk, hogy olyan kapcsolatuk alakuljon ki a fogadó államok hadseregeivel, amelyek elősegítik hazánk nemzetközi megbecsülését Európában és az egész világon.*⁸⁹

Egy másik meghatározás szerint a katonai attasé a Honvédelmi Minisztérium tisztségviselője, egy diplomáciai mentességgel rendelkező, különleges képzettségű tábornok, főtiszt vagy tiszt, aki a hadsereg külföldi kapcsolatainak építésére, fenntartására, képviselésére kap megbízást egy vagy több országban.⁹⁰

A katonadiplomáciai képviselők feladatai sokrétűek, azok teljesítése komoly szakmai felkészültséget igényel. Az attasék képviselik a Honvédelmi Minisztériumot, a vezérkart és a vezérkari főnököt, illetve magát a Magyar Honvédséget és az egyes haderőnemeket is. Tárgyalnak a katonai kérdésekről, tájékoznak a fogadó állam katonapolitikájáról, a fegyveres erők szervezetéről, a hadiiparról, valamint ezek változásáról, fejlődéséről. Igyekeznek megnyerni a fogadó fél támogatását a magyar katonadiplomáciai törekvésekhez, közreműködnek a magas szintű katonai találkozók előkészítésében, emellett segítik az adott országban tartósan vagy ideiglenes szolgáló magyar katonák munkáját. Az attasék a munkájuk végzése során tanulmányozzák és értékelik a fogadó állam tömegtájékoztató eszközei által közölt információkat, hivatalos tájékoztatást kérnek a katonai szervektől, látogatásokat tesznek a katonai intézményekben és a csapatoknál, valamint protokolláris eseményeken vesznek részt.⁹¹

4.2. Partnerség a Békéért

Bár ebben a kezdeményezésben az államok szövetségi rendszerben dolgoznak együtt, mégis az együttműködés ezen formáját Magyarország kétoldalú katonai kapcsolatainak szempontjából ide kellett sorolnom, mivel a Nyugat-Balkán országaival történő interakciók nagyon sokszor a békepartnerségi együttműködés révén alakulnak ki.

Az 1994-ben elindított Partnerség a Békéért (Partnership for Peace – PfP) program célja, hogy javítsa a NATO együttműködését a partnerországokkal. A program jelenlegi és volt tagjai az előzőekben vizsgált Albánia, Bosznia-Hercegovina, Horvátország, Macedónia, Montenegró, Szerbia és természetesen hazánk is. A PfP demokratikus elveken alapul. Lényege, hogy növeljék a nemzetközi rendszer stabilitását, csökkentsék a biztonsági fenyegetettséget, valamint védelmi téren a NATO és a partnerállamok együtt tudjanak működni. A felek a védelmi szféra minden területén kooperálnak, a honvédelmi politika és a tervezés, a civil-katonai kapcsolatok, az oktatás és képzés, a katonai gyakorlatok, a katasztrófavédelmi és -elhárítási feladatok, valamint a tudományos és a környezetvédelmi kérdések terén is.

⁸⁹ BÜKI Péter: Felértékelődő katonadiplomácia. In: Új Honvédségi Szemle 1993/9. p. 22.

⁹⁰ PAPP Zoltán: A Magyar Köztársaság katonadiplomáciájáról. In: Új Honvédségi Szemle 1990/5. p. 37.

⁹¹ PAPP Zoltán: A Magyar Köztársaság katonadiplomáciájáról. In: Új Honvédségi Szemle 1990/5. p. 39.

A PpP „eszköztárában” benne vannak a különböző politikák, programok, cselekvési tervek és megállapodások. Az egyes partnerországok és a NATO között Egyéni Partnerségi és Együtműködési Programot (Individual Partnership and Cooperation Programme) dolgoztak ki, amely két éves periódusra készül, és az adott állam részéről azokat az egyéni szükségleteket és igényeket tartalmazza, amelyeket az előzetesen leadott Prezentációs Dokumentumban (Presentation Document) terjesztettek a NATO elé. A 2010-es lisszaboni csúcstalálkozón fogadták el a Partnerségi és Együtműködési Menüt (Partnership and Cooperation Menu), amely nagyjából 1600 tevékenységet foglal magában.⁹²

A nyugat-balkáni államok szempontjából nem csak az együtműködési program miatt van jelentősége a PpP-nek, hanem a későbbi NATO-csatlakozás miatt is fontos lépés e kezdeményezés tagjává válni. Az imént felsorolt hat országból jelenleg Horvátország és Albánia a NATO teljes jogú tagja, mindkettejüket 2009-ben vették fel, előtte pedig a Tagsági Akcióterv (Membership Action Programme) keretében készültek fel a NATO-ban elvárt kötelezettségek felelős teljesítésére. Az akcióterv az adott államra szabott, tanácsadó, támogató program, mely megkönnyíti a tagságra pályázók felkészülését. A tagfelvételi szempontok mellett a külföldi szerepvállalás, illetve a missziós tapasztalatszerzés teszi a PpP-programot jelentőssé a partnerországok számára. A nyugat-balkáni államok zöme évek óta küld katonákat békefenntartó missziókba, elsősorban a Balkánra, hogy saját biztonságukat növeljék, illetve Afganisztánba, amivel igazolni tudják a NATO felé, hogy lehet számítani a jövőben az adott ország képességeire a szövetség kiemelt műveleteiben is. Fontos megemlíteni a program egyik nagy eredményét, vagyis hogy a PpP Pénzügyi Alap által finanszírozott akcióknak köszönhetően több millió aknát, fegyvert és rakétát semmisítettek meg, nem csak Délkelet-Európában, hanem Közép-Ázsiában és Ukrajnában is.⁹³

4.3. Horvátország

A hazánk és Horvátország közötti katonai együtműködés alapjai az 1996-ban kötött tárcaközi együtműködési megállapodás, illetve az évente aláírt együtműködési programok. A két haderő kapcsolatai jónak mondhatók, a felső vezetők találkozási rendszeresek, és a haderőnemek közötti kooperáció is pozitív irányba halad.

A kapcsolatfelvételre katonai szinten 1993 októberében került sor, amikor Magyarország első katonai attaséja bemutatkozó látogatást tett Zágrábban. Az első magasabb szintű találkozó – a vezérkari főnökök részvételével – Magyarországon volt, 1995. január 6-án.⁹⁴

1996-ban már haderőnemek közötti együtműködésről tárgyaltak a felek, a két ország légierijének parancsnokai a jövőbeni kooperációról, illetve a tapasztalatok kölcsönös megosztásáról egyeztettek.⁹⁵ Az első hivatalos miniszteri látogatásra 1996-ban Zágrábban, a Daytoni Békeszerződés aláírása után került sor,

⁹² http://www.nato.int/cps/en/SID-E3E543BA-158836CD/natolive/topics_50349.htm;
letöltés: 2011.10.13.

⁹³ POND, Susan: A PpP-eszköztár megismerése. In: NATO Tükör 2004/1.

⁹⁴ Magyar–horvát vezérkari főnöki találkozó. MTI, 1995.01.06.

⁹⁵ Horvát–magyar katonai tárgyalások. MTI, 1996.10.24.

amelyen a honvédelmi miniszter mellett a Magyar Honvédség parancsnoka is részt vett. Az együttműködési megállapodást a horvát védelmi miniszter budapesti látogatásakor írták alá. A megállapodásban szerepel a védelmi kapcsolatok kiszélesítése, a kölcsönös információcsere, együttműködés a katonai képzésben, horvát segítség az IFOR magyar kontingense számára, valamint Magyarország tapasztalatainak átadása a PFP-csatlakozás folyamatáról és a haderő átszervezéséről.⁹⁶ A térség biztonságának növelése érdekében még ugyanebben az évben a horvát katonai megfigyelők mellett többek között a bosznia-hercegovinai és a szerb hadsereg katonai képviselőit is meghívták a „Nyitott Égbolt”⁹⁷ amerikai–magyar gyakorlatára, ezzel is bizonyítva a program hasznosságát a bizalom- és biztonságerősítés terén. Az első bosznia-hercegovinai „Nyitott Égbolt” műveletre 1997-ben került sor, ekkor a fedélzeten a magyar és a román szakértők mellett a szerb, a horvát és a bosnyák fegyveres erők tisztjei foglaltak helyet.⁹⁸

A következő fontosabb egyeztetés 1999 májusában történt, amikor Végh Ferenc vezérezredes, akkori vezérkari főnök horvátországi látogatása során megegyezett horvát partnerével a doktrinális együttműködésről, a döntéshozatali szervek kapcsolatfelvételéről a tapasztalatok cseréje végett, közös kiképzési programok szervezéséről és kölcsönös gyakorlati meghívásokról, valamint a koszovói konfliktussal kapcsolatos információcseréről.⁹⁹

A békepartnerségi folyamatban Magyarország aktív szerepet kapott a NATO révén, 2000-ben hazánk szervezte Horvátország számára a PFP-tagságra felkészítő szemináriumokat. A balatonföldvári kétnapos szemináriumon harminc horvát szakember vett részt, akiknek a belügyi, a külügyi, a honvédelmi, valamint a közlekedési, hírközlési és vízügyi tárca államtitkárai tartottak előadásokat.¹⁰⁰ Szintén ebben az évben jegyzőkönyvet írtak alá a *„Katonaszemélyek és a fegyveres erők dolgozóinak kiképzésében tervezett együttműködés főbb irányvonalairól”* címmel.

A katonai térképészeti együttműködésről szóló megállapodást a két védelmi miniszter 2001-ben írta alá Budapesten, az egyeztetésen szó esett a balkáni régió biztonsági helyzetéről, illetve Magyarország NATO-tagországgként támogatásáról biztosította horvát partnerét az euroatlanti csatlakozást illetően. A megbeszéléseken túl a horvát miniszter meglátogatta az 5. Bocskai István Lövészdandárt, ami után mindkét fél megerősítette, hogy a csapatszintű együttműködés közös érdeke a két államnak.¹⁰¹ Még ugyanebben az évben Fodor Lajos vezérezredes akkori vezérkari főnök horvátországi látogatása során a horvát haderőnek a Többnemzeti Szárazföldi Erőhöz (Multinational Land Force – MLF) történő csatlakozásának lehetőségéről tárgyaltak. Horvátország Magyarországhoz és Szlovéniához hasonló részvételi

⁹⁶ Magyar–horvát katonai megállapodás – sajtótájékoztató. MTI, 1996. 05. 17.

⁹⁷ A „Nyitott Égbolt” program célja, hogy a programban részt vevő országok katonai repülőtereit, csapatmozgásait minden részes állam megfigyelhesse a levegőből, ezzel erősítve a bizalmat egymás iránt. http://magyarszarnyak.uw.hu/katrep_45/galik_nyitott_egbolt.html; letöltés: 2011.10.13.

⁹⁸ Nyitott Égbolt Boszniában. MTI, 1997.06.17.

⁹⁹ Végh Ferenc Zágrábban. MTI, 1999.05.17.

¹⁰⁰ Békepartnerség-felkészítő szeminárium Horvátországnak. MTI, 2000.04.17.

¹⁰¹ A horvát védelmi miniszter Magyarországon- sajtótájékoztató. MTI, 2001.04.25.

arányban kívánt a MLF-dandárhoz hozzájárulni.¹⁰² Horvátország jelenleg megfigyelőként vesz részt az MLF-dandár gyakorlatain és kiképzéseiben, jó példa erre a 2010-ben rendezett Clever Ferret gyakorlat, amelyet Magyarországon rendeztek és tíz horvát megfigyelő tanulmányozhatta a szlovén–olasz–magyar erők közös erőfeszítéseit.¹⁰³ A megfigyelői tevékenység mellett Horvátország egy fő összekötő tiszttel segíti 2009 óta az MLF munkáját a dandár főparancsnokságán.

2004-ben a vezérkari főnökök találkozásán Josip Lucic tábornok kifejtette, hogy nagyobb részt kíván vállalni a nemzetközi békefenntartó műveletekben, ezért hazánk segítségét kérte, hogy a Magyar Honvédség széleskörű tapasztalatainak átadásával fejleszthessék a horvát haderő ez irányú képességeit. Ennek érdekében a horvát fél elsősorban az alegységszintű közös kiképzési gyakorlatok szervezését szorgalmazta, amit Szenes Zoltán akkori vezérkari főnök is támogatott.¹⁰⁴

2004 szeptemberétől 2009-ig hazánk töltötte be az „összekötő nagykövetség” szerepet Horvátország és a NATO partnerségi koordinációs központja között. Ennek feladata Horvátország segítése volt a csatlakozáshoz szükséges feltételek megteremtésében. A 2009-es horvát NATO-csatlakozást követően Magyarország gyakorlati tapasztalataival továbbra is segíti az országot a szövetségbe történő integrációban. A 2009-ben tartott közös kormányülésen aláírásra került egy egyetértési nyilatkozat a két védelmi minisztérium között a védelmi együttműködés tárgyában, valamint egy kiegészítő jegyzőkönyv az oktatási kooperációról.¹⁰⁵

A Magyar Honvédség 2006 októbere és 2013 márciusa között vezette az afganisztáni Baglán tartományban a Tartományi Újjáépítő Csoportot (Provincial Reconstruction Team – PRT), és 2007-től Horvátország is részt vett a misszióban öt fővel. Szekeres Imre volt honvédelmi miniszter a 2007-es horvátországi látogatásakor kiemelte, hogy a horvátoknak jelentős a szerepük a balkáni stabilitás kialakításában, és ehhez Magyarország minden segítséget megad. Emellett szó volt a horvát haderő afganisztáni szerepvállalásáról, amelyet folyamatosan növelt, hogy ezzel bizonyítsa felkészültségét a NATO-tagságra.¹⁰⁶ Az afganisztáni német vezetésű Logisztikai Kiképzőközpontban 2010 szeptemberétől a magyar és a horvát fél együtt vett részt egy tanszék irányításában.

2010 októberében a szentendrei Központi Kiképző Bázison megrendezésre került a Horvát Védelmi Ipari Nap, amelyen hadiiparral foglalkozó horvát cégek (HS Products, Kroko International, Sestan Bush, Werkos, Alan) 67 terméke került bemutatásra, többek között gyalogsági lőfegyverek, géppisztolyok, pisztolyok, sátrak, ruházati termékek és védőfelszerelések.¹⁰⁷

¹⁰² Fodor Lajos Horvátországba utazott. MTI, 2001.11.27.

¹⁰³ <http://www.honvedelem.hu/cikk/0/20234/nemzetkozi-gyakorlat.html>; letöltés: 2011.10.13.

¹⁰⁴ Szorosabb kiképzési együttműködésről tárgyalt Zágrábban a magyar vezérkari főnök. MTI, 2004.06.03.

¹⁰⁵ Magyar–horvát kormányülés, MTI, 2009.09.17.

¹⁰⁶ SZEKERES Imre: Magyarország minden támogatást megad Horvátország NATO-csatlakozásához. MTI, 2007.03.23.

¹⁰⁷ <http://www.dunakorzo.info/index.php/K%C3%B6z%C3%A9let/szentendre/2165-horvat-vedelmi-ipari-kiallitas-szentendren>; letöltés: 2011.10.13.

A legutóbbi, 2011. októberi vezérkari főnöki találkozón a felek elsősorban Horvátország afganisztáni szerepvállalásáról, valamint a légtérelenőrző, repülésirányító egységek együttműködéséről és a pilóta nélküli felderítőrendszerek üzemeltetési és repülésbiztonsági tapasztalatcseréjének lehetőségéről egyeztettek.¹⁰⁸

4.4. Bosznia-Hercegovina

A két állam közötti katonai együttműködés alapja a 2006 decemberében kötött „*Bosznia-Hercegovina Védelmi Minisztériuma és a Magyar Köztársaság Honvédelmi Minisztériuma között a katonai és védelmi együttműködésről szóló Egyetértési Megállapodás*”.

Bosznia-Hercegovina már 1998-ban kereste az együttműködés lehetőségét Magyarországgal, elsősorban az euroatlanti integrációs folyamatban, a demokrácia kiépítésében, a piacgazdaság kialakításában, a jószomszédi viszonyok fenntartásában, az emberi jogok biztosításában, a haderőreformban és a fegyveres erők civil felügyeletében szerzett tapasztalatok átadásában.¹⁰⁹

A minisztériumok közötti kapcsolatokat 1999-ig a Zágrábba akkreditált magyar katonai attasé közvetítette, majd 2001-ig hazánk déli regionális attaséja (Budapestről) látta el ezt a feladatot. 2001 augusztusától működik magyar katonai attaséhivatal Szarajevóban. Magyarország – Horvátország esetéhez hasonlóan – tapasztalatainak átadásával segítette Bosznia-Hercegovina PfP-tagságának elérését, valamint továbbra is támogatja a NATO-tagságot elérni kívánó nyugat-balkáni államot.

2002-ben Szegeden a Külügyminisztérium szervezésében több alkalommal PfP-szemináriumok kerültek megrendezésre Bosznia-Hercegovina Föderáció Védelmi Minisztériumának munkatársai részére. A szeminárium programja keretében a bosznia-hercegovinai delegáció tagjai tájékoztatást kaptak a békepartnerség magyarországi tapasztalatairól, a haderő civil kontrollja, a jogalkotás és jogharmonizáció feladatairól, majd látogatást tettek az MH 62. Bercsényi Miklós Gépesített Lövészdandárnál, ahol megismerkedtek a Pfp csapat szintű feladataival (nyelvi felkészítés, alegység szintű kiképzés, nemzetközi műveletekben való részvétel jogi aspektusai).

A szemináriumok későbbi alkalmi során a résztvevők konzultációt folytattak a partnerségi program következő feladatairól, a Pfp Tervezési és Felülvizsgálati Folyamatának (Planning and Review Process – PARP) jelentőségéről és feladatairól, a civil-katonai kapcsolatokról.¹¹⁰ 2002 márciusában a Magyar Honvédség Összhaderőnemi Hadművelési Központ szervezésében Szolnokon megtartott Nemzetközi Katonai Megfigyelői tanfolyamon a bosznia-hercegovinai fél két entitása két-két fővel képviseltette magát.¹¹¹

¹⁰⁸ <http://www.honvedelem.hu/cikk/28538/magyar-horvat-vezerkarfonoki-megbeszeles;>
letöltés: 2011.10.13.

¹⁰⁹ Simonyi András – szarajevói tanácskozás. MTI, 1998.07.03.

¹¹⁰ Békepartnerség és együttműködés – szeminárium Szegeden, MTI, 2002.02.06.

¹¹¹ [http://www.pstc.hu/rovatok/hirek/imocxxii/;](http://www.pstc.hu/rovatok/hirek/imocxxii/) letöltés: 2011.10.13.

A Honvédelmi Minisztérium 2003-ban az Amerikai Egyesült Államok kérésére programsomagot dolgozott ki Bosznia-Hercegovina euroatlanti csatlakozásának elősegítésére. Ennek végrehajtása keretében két alkalommal került sor szakértői konzultációra a védelmi reformok és a PfP-ben történő részvétel kérdésében.¹¹²

2004-ben Bosznia-Hercegovina – Szerbia és Montenegró mellett – megfigyelőként vehetett részt az „Adria Hármak”¹¹³ kibővített vezérkari értekezletén. Szenes Zoltán akkori vezérkari főnök biztosította a megjelent államokat, hogy Magyarország minden támogatást megad a NATO-csatlakozásra törekvőknek.¹¹⁴

A katonai együttműködés alapját adó egyetértési megállapodás csak 2006-ban jöhetett létre, mivel ekkor esett át a bosznia-hercegovinai Védelmi Minisztérium egy komoly átszervezésen: Bosznia-Hercegovina Védelmi Minisztériuma, a Bosznia-Hercegovina Föderáció Védelmi Minisztériuma és a boszniai Szerb Köztársaság Védelmi Minisztériuma összevonásra került, így Magyarország már az egységes minisztériummal szerződött. A megállapodás született – többek között – biztonság- és védelempolitikai konzultációk szervezéséről, bosznia-hercegovinai tisztek részvételéről a szolnoki nemzetközi békefenntartó, katonai megfigyelői tanfolyamokon (International Military Observer Course – IMOC) és a Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetem (a továbbiakban: ZMNE) nyelvtanfolyamain, évenként egy bosznia-hercegovinai tiszt képzéséről a svájci Biztonságpolitikai Központban (Geneva Centre for Security Policy – GSCSP), a bosznia-hercegovinai Békétámogató Kiképző Központ (PSOTC) támogatásáról, illetve a kiképzőközpontok tapasztalatcseréjéről.

2010 áprilisában Bosznia-Hercegovina feltételes meghívást kapott a NATO Tagsági Akciótervébe (Membership Action Plan – MAP), ami a NATO-tagság előszobájának tekinthető. Hazánk a gyakorlati tapasztalatok átadásával támogatja Boszniát az elvárások teljesítésében.¹¹⁵

2010-ben a két ország megkezdte a magyar–bosnyák tűzszerészkiképzés programjának tervezését, amelyet 2011-ben végre is hajtottak.

4.5. Szerbia

2003 márciusában került sor Branko Krga vezérezredes, Szerbia és Montenegró Fegyveres Erői vezérkari főnöke és Szenes Zoltán akkori vezérkari főnök találkozására Szabadkán. A felek jelentősnek minősítették első találkozásukat, mert jó alkalom volt a szomszédságból adódó kapcsolatok erősítésére és a kétoldalú katonai kapcsolatok fejlesztésére. Megegyezés született a haderő-tervezési, békeművelési és PfP-csatlakozási tapasztalatok átadásáról, a katonai oktatás és nyelvképzés területén történő együttműködésről. Ugyanebben az évben a szerb–montenegrói vezérkari főnök Szolnokon meglátogatta a Bercsényi László Felderítő

¹¹² Békepartnerség és együttműködés – szeminárium Szegeden. MTI, 2003.01.29.

¹¹³ Adria Hármak: Albánia, Macedónia és Horvátország által kötött Adriai Charta szövetsége, mely az államok NATO-csatlakozását hivatott elősegíteni.

¹¹⁴ A magyar tapasztalatokról tájékoztatta a NATO-tagságra törekvő Adriai Hármakat Szenes Zoltán vezérkari főnök. MTI, 2004.10.01.

¹¹⁵ http://www.nato.int/cps/en/natolive/news_62811.htm; letöltés: 2011.10.13.

Zászlóalj, valamint a Könnyű Vegyes Ezredet, mivel az ő terveik között is a magyarhoz hasonló, kis létszámú, mozgékony haderő kialakítása szerepelt, amely képes megfelelni az integrációból és a békeműveletek kihívásaiból fakadó követelményeknek. Hazánk természetesen segítséget nyújtott szerb partnerének, és tájékoztatta a szerb–montenegrói vezérkari főnököt a haderő-átalakítás magyarországi folyamatairól, valamint a missziós tapasztalatokról.¹¹⁶

2005 márciusában Prvoszlav Davinics, Szerbia és Montenegró védelmi miniszterének magyarországi látogatásán sor került az EBESZ 1999. évi Bécsi Dokumentumát kiegészítő Bizalomerősítő Megállapodás aláírására. Még ugyanezen év októberében Havril András vezérezredes akkori vezérkari főnök Szabadkán határ menti találkozó keretében megbeszélést folytatott partnerével, Dragan Paszkas altábornaggyal Szerbia és Montenegró hadseregének reformjáról, a 2006-os együttműködés lehetőségeiről és a nemzetközi békefenntartó műveletek tapasztalatairól. Javaslat született egy kétoldalú válságkezelési hadgyakorlat megtartására a Tiszánál, amelynek témája egy katasztrófa következményeinek felszámolása volt. A szerb fél – a szlovák és a román haderő katonái mellett – ezen a gyakorlaton törzstisztekkel vett részt. Ez előrevetítette az addigi négynemzeti Tisza Zászlóalj bővítését, amely egyelőre szerb részről még nem valósult meg.¹¹⁷

2007 októberében Zdravko Ponos altábornagy, a Szerb Haderő vezérkari főnöke meghívására Havril András vezérezredes Zomboron határ menti találkozóon egyeztetett szerb partnerével. Megállapodás született arról, hogy 2009-ben magyar–szerb–román katasztrófavédelmi gyakorlat kerül megrendezésre a hármashatár közelében, valamint az évente megrendezendő műszaki gyakorlatok továbbviteléről, illetve a Légter-szuverenitási Központ¹¹⁸ (Air Sovereignty Operations Center – ASOC) létrehozásával kapcsolatos tapasztalatok átadásáról.

2008-ban a vezérkari főnökök határ menti találkozásán a szerb fél tájékoztatást kapott a haderő-átalakítással és békeműveletekkel kapcsolatos tapasztalatokról. Megállapodás született a katasztrófaelhárító gyakorlatok folytatásáról, valamint a szerb 1. dandár és az 5. Bocskai István Lövészdandár szakaszszintű közös gyakorlatáról.¹¹⁹

2009 májusában került megrendezésre a „Tisza 2009” szerb–román–magyar közös katasztrófaelhárító műszaki gyakorlat.

2010 márciusában Belgrádban találkozott a két ország védelmi minisztere. A megbeszélés során aláírták a kétoldalú katonai együttműködésről szóló megállapodást, valamint megbeszélést folytattak a kétoldalú katonai együttműködés lehetséges új területeiről, vagyis a szerb katonák integrálásáról a UNFICYP¹²⁰ (United Nations Peacekeeping Force in Cyprus) magyar kontingensébe. Az első szerb katonák októberben érkeztek meg Ciprusra, az 1. lövészzakasznál hat szerb

¹¹⁶ Szolnokon a szerb–montenegrói és a magyar vezérkari főnök. MTI, 2003.09.24.

¹¹⁷ Magyar–szerb közös hadgyakorlatot rendeznek májusban. MTI, 2006.03.06.

¹¹⁸ Légter-szuverenitási Központ: fejlett légter-ellenőrzési technológiák alkalmazására jött létre, mely segíti a NATO-partner- és tagállamok légi megfigyelésének összehangolását.
<http://www.honvedelem.hu/nyomtat/14108>; letöltés: 2011.10.13.

¹¹⁹ Zavartalan a magyar–szerb katonai együttműködés – határ menti találkozó. MTI, 2008.12.03.

¹²⁰ UNFICYP: az ENSZ békefenntartó katonai missziója Cipruson.

katonai szolgál, akik nagyon jól együttműködnek a magyar kollégáikkal.¹²¹ A 17 pontból álló egyezmény lehetővé teszi a két ország katonai alakulatainak közös kiképzését, felkészítést, valamint a közös munkát a légtérelőzésekben, a tűzszerészeti feladatok ellátásában és a katasztrófavédelemben. A megállapodás aláírása után a magyar honvédelmi miniszter hangsúlyozta, hogy Magyarország az egyik legelkötelezettebb támogatója Szerbia Európai Unióhoz történő csatlakozásának. Mint mondta, ennek egyik igen fontos feltétele a haderőreform, amelyben Szerbia már eddig is komoly eredményeket ért el.¹²²

A csapatszintű együttműködés következő lépcsőfoka lehet a 2016-ra tervezett Európai Unió–Visegrádi Négyek Harccsoportba történő szerb betagozódás.

4.6. Macedónia

A magyar–macedón katonai együttműködés kereteit a két ország honvédelmi minisztereinek 2009 májusában Skopjében aláírt „*Megállapodás a Magyar Köztársaság Honvédelmi Minisztériuma és a Macedón Köztársaság Védelmi Minisztériuma között a katonai együttműködésről*” elnevezésű dokumentum szabályozza. A kétoldalú együttműködési tervek egyeztetése és aláírása évente történik. A katonadiplomáciai kapcsolatfelvétellel 1999-ben, hazánk déli regionális attaséjának Szkopjéba akkreditálásával került sor.

2002 februárjában Vlado Popovszki, a Macedón Köztársaság védelmi minisztere hivatalos látogatást tett Magyarországon. A többnapos tárgyalássorozaton a két miniszter megvitatta a regionális biztonságpolitika aktuális kérdéseit, a Szkopjében felállításra tervezett Válságkezelő Központ magyar támogatását, és eszmét cseréltek a kétoldalú katonai kapcsolatok fejlesztésének lehetséges területeiről. Popovszki meglátogatta a Magyar Honvédség válságkezelő központját, valamint a Bercsényi László Felderítő Zászlóaljat is, amelynek tagjai később részt vettek a macedóniai konfliktus rendezésében. A macedón miniszter tájékoztatást kapott Magyarország balkáni békeműveleteiben történő részvételéről, valamint a tárgyalások végén aláírásra került a két ország védelmi minisztériuma közötti katonai együttműködést szabályzó Szándéknyilatkozat.¹²³ Szintén 2002-ben vezérkari főnöki találkozóra is sor került hazánkban, Metodi Sztamboliszki vezérezredes látogatásakor a felek megvitatták a regionális biztonságpolitika és a terrorizmus elleni küzdelem aktuális kérdéseit, valamint tárgyaltak a macedón műveletirányító központ létrehozásához nyújtandó magyar segítségről.¹²⁴

2003-tól kezdődően a Partnerségi Munkaprogram (Partnership Work Programme – PWP) keretében macedón hallgatók folyamatos résztvevői a Békepartnerségi Katonai Nyelvképzési Központ katonai szaknyelvi és egyéb nyelvtanfolyamainak.

¹²¹ <http://www.honvedelem.hu/cikk/26474/magyar-szerb-katonai-egyuttmukodes-cipruson>;
letöltés: 2011.10.13.

¹²² Védelmi együttműködési megállapodást írt alá Szerbiában Szekeres Imre. MTI, 2010.03.22.

¹²³ A macedón védelmi miniszter Magyarországon – sajtótájékoztató. MTI, 2002.02.11.

¹²⁴ Magyarországon a Macedón Fegyveres Erők vezérkari főnöke. MTI, 2002.10.29.

2009 februárjában egy macedón delegáció érkezett a Honvédelmi Minisztérium Nemzetközi Együtműködési Főosztályához, a tárgyalások során a macedón fél tájékoztatást kapott a haderő átalakításáról, illetve a magyar biztonság- és védelempolitika jellemzőiről. A jövőbeni együttműködési lehetőségek bővítése céljából a delegáció látogatást tett a Magyar Honvédség Művelési Központjában, a Honvéd Egészségügyi Központban, valamint a Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetemen.

2009 májusában Szekeres Imre akkori honvédelmi miniszter macedóniai látogatása során került aláírásra a kétoldalú együttműködési megállapodás, amely többek között kilátásba helyezte a gyakorlóterek közös használatát, a katonai egészségügyben és a tisztképzésben való együttműködést, valamint az akadémiai képzésben történő kooperációt.

Szekeres Imre elmondta, hogy Magyarország támogat minden olyan államot, amely képes a NATO-tagsághoz szükséges feltételek teljesítésére, és Macedónia is jó úton halad efelé.¹²⁵

4.7. Albánia

Az albán–magyar kétoldalú katonai kapcsolatok az 1991-es albániai demokratikus átalakulás után vettek új lendületet.

1996-ban Fodor István, a Honvédelmi Minisztérium akkori politikai államtitkára Budapesten egyeztetett albán partnerével, ahol szó esett a délszláv térségben folyó béketeremtési folyamatról, a segélyként Albániába szállított röntgenkészülékek üzembe helyezéséről, valamint a Békepartnerség keretében albán tisztek Budapesten történő oktatásáról is.¹²⁶

A 2004 őszén rendezett „Adriai Hármak” vezérkarfőnöki találkozó margóján létrejött Magyarország és Albánia vezérkari főnökei megbeszélésén hazánk felajánlotta az albán tisztek magyarországi nyelvképzését, az ENSZ katonai megfigyelői felkészítést, valamint beiskolázási lehetőséget a Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetemre. A szakértői szintű kapcsolatfelvételeket követően a Magyar Honvédség folyamatosan helyet biztosít az albán tisztek részére a szolnoki nemzetközi katonai megfigyelői képzésen, valamint a ZMNE nyelvtanfolyamain.

A kétoldalú katonai kapcsolatok jogi alapját a 2006 novemberében aláírt *„Megállapodás a Magyar Köztársaság Honvédelmi Minisztériuma és az Albán Köztársaság Honvédelmi Minisztériuma között a katonai együttműködésről”* című dokumentum képezi. Az együttműködés fő részei között magyar részről szerepelt a haderő-átszervezési tapasztalatok átadása, a NATO-csatlakozási folyamatban való tanácsadás, továbbá képzési lehetőségek és tanfolyamok biztosítása a Nemzetvédelmi Egyetemen.

¹²⁵ Szekeres Imre: Magyarország támogatja Macedónia felvételét a NATO-ba. MTI, 2009.05.07.

¹²⁶ Magyar–albán védelmi tárgyalás. MTI, 1996.02.16.

Magyarország 2007-ben, míg Albánia 2008-ban nyitott partnerországában katonai attaséhivatalt, erősítve ezzel a kapcsolatok szorosabbá fűzésének tervét, valamint kifejezve Magyarországról a támogatást az euroatlanti integráció ügyében.

Fatmir Mediu albán védelmi miniszter levélben kért haderő-tervezési szakemberei számára személyes tapasztalatsere lehetőséget a Honvédelmi Minisztérium és a Honvéd Vezérkar integrációjával kapcsolatban. A konzultációra 2008-ban történt meg. A miniszteri találkozón meghatározottak szerint került sor az egészségügyi és az információvédelmi megbeszélésekre is. Albánia követendő példának tartotta a magyar integrációs utat, ezért a NATO-csatlakozást követően is igényt tartott a magyar tapasztalatokra.

A 2009 májusában létrejött tiranai miniszteri találkozón szó esett az esetleges magyar–albán hadiipari együttműködés lehetőségeiről. A Nemzeti Fejlesztési és Gazdasági Minisztérium, valamint a Magyar Védelmiipari Szövetség is támogatta az albán féllel történő kapcsolatfelvételt és a témában egy munkabizottság létrehozását. Albániának a fegyverzetek korszerűsítésében és felújításában volt szüksége a magyar kapacitásokra. A találkozó különlegessége, hogy a NATO és a magyar védelmi miniszterek közül is Szekeres Imre volt az első, aki Albániába látogatott, és Magyarország – az albán NATO-tagság elkötelezett támogatójaként – elsőként ratifikálta a csatlakozásukat. Szintén a miniszteri találkozói eredményeként az albán fél döntése értelmében két törzstiszt – egy összekötő tiszt a Műveleti Koordinációs Központban (Operational Coordination Center – OCC) és egy CIMIC-tiszt – vett részt az afganisztáni magyar PRT-ben. A tisztok a PRT-9 2010. szeptemberi váltásával kerültek kitelepítésre.¹²⁷

4.8. Montenegró

Magyarország katonai kapcsolatai Montenegróval még nem annyira kiterjedtek, mivel az ország csak öt éve, 2006-ban szakadt el Szerbiától. Ettől függetlenül Magyarország, más balkáni országokhoz hasonlóan, Montenegrót is biztosította, hogy támogassa az euroatlanti integrációját. Magyarország tevékeny szerepvállalása a NATO-csatlakozásban az összekötő nagykövetség horvátországi munkája után 2009-től Montenegróban is ellátja ezt a pozíciót. Ennek egyik nagy eredménye, hogy a balkáni ország is meghívásra került a tagfelvétel előszobájának tekinthető Tagsági Akciótervbe.¹²⁸

Montenegró 2009-ben küldött először katonákat a NATO afganisztáni missziójába, ezzel is bizonyítva felkészültségét a tagsággal járó kötelezettségekre. A 36 fős alakulat a magyar katonákkal együtt a Tartományi Újjáépítési Csoportban dolgozott, valamint a montenegrói katonákat Magyarország készítette fel Debrecenben.¹²⁹

¹²⁷ SZEKERES Imre: Magyarország átadja tapasztalatait Albániának. MTI, 2009.05.06.

¹²⁸ Bajnai Gordon a montenegrói miniszterelnökkel tárgyalt. MTI, 2009.12.17.

¹²⁹ Magyarországra utaztak kiképzésre Afganisztánba készülő montenegrói katonák. MTI, 2010.06.21.

Összességében elmondható, hogy a nyugat-balkáni államok és Magyarország között végbemenő katonadiplomáciai kapcsolatok rendszeresek és a katonai relációk széles skálájára terjed ki. A különböző együttműködések Magyarország számára előnyösek, mivel ezekkel fejlesztheti katonai képességeit, illetve erősítheti diplomáciai pozícióit a térségben.

5. ÖSSZEGZÉS

Magyarország és a nyugat-balkáni államok közötti katonai interakciók vizsgálata során arra a következtetésre jutottam, hogy hazánk számára nagyon fontos és kiemelt feladat a vizsgált térség biztonságának megteremtése, valamint a jó viszony fenntartása az országok között. Áttekintve a különböző missziós tevékenységeket és a nemzetközi intézményeket, megállapítható, hogy jelentős számban szolgálnak magyar katonák a nyugat-balkáni térségben, viszont ezt a jelenlétet és felelősséget tovább lehetne növelni katonapolitikai, külpolitikai, sőt gazdaságpolitikai prioritásaink szerint is. Úgy vélem, hogy a bevezető részben vizsgált biztonságpolitikai dokumentumokban megjelenő nyugat-balkáni elkötelezettségünk nincs teljes mértékben összhangban a helyi béketámogató műveletekben részt vevő magyar katonák hozzájárulásának mértékével. Meglátásom szerint Magyarországnak nagyobb számban, fokozottabb felelősségvállalással kellene részt venni a nyugat-balkáni missziókban, és kamatoztatni a különböző műveleti területeken megszerzett katonai és rendvédelmi tapasztalatokat. Véleményem szerint a más missziók során alkalmazott civil-katonai képességeinket a jövőben kihasználhatnánk a Bosznia-Hercegovinában működő Európai Unió Összekötő és Megfigyelő Csoportokban (Liaison Observation Team – LOT) való részvétellel.

A kétoldalú katonai kapcsolatok vizsgálata során arra a következtetésre jutottam, hogy Magyarország – bár nem egyenlő mértékben, de – minden nyugat-balkáni állammal igyekszik szorosabbra fűzni viszonyát, hiszen az évenkénti védelmi miniszteri, vezérkari főnöki találkozók, az évente akár 40–50 betervezett közös program is mutatja, mindkét fél részéről van igény az együttműködésre. A nyugat-balkáni államok úgy tekintenek Magyarországra, mint a régió egyik élenjáró NATO-tagországra, egyfajta követendő példára. Az, hogy gyakorlatilag az összes térségbeli állam segítséget kért hazánktól az európai, illetve az euroatlanti integrációs folyamat elősegítéséhez, valamilyen szinten mutatja hazánk presztízsét, befolyását a régióban. Azt kihasználva, hogy a vizsgált országok kamatoztatják a magyar haderő-átalakítás és a NATO-tagságra történt felkészülés korábbi tapasztalatait, lehetőséget ad arra, hogy Magyarország a jövőben jobban érvényesítse saját érdekeit ezekben az államokban.

A magyar külpolitika hangsúlyos nyugat-balkáni orientációja hosszú távon további kiemelkedő eredményeket hozhat az euroatlanti integráció folytatódásával és kiteljesedésével.

A külpolitikai pozitív hozadékokon kívül a Magyar Honvédség is profitálhat a kapcsolatok kibővülésével. A rengeteg közös gyakorlat, az alegységszintű együttműködés, a haditechnikai és hadiipari kooperáció hozzájárulhat hazánk haderejének fejlesztéséhez, képességei repertoárjának kiszélesítéséhez. A regionális

katonai együttműködés komoly szerepet játszhat a térség kihívásainak leküzdésében, például a nemzetiségi, az etnikai és a vallási viszályok kezelésében, az ipari vagy természeti katasztrófák elhárításában, a szervezett bűnözés vagy akár a terrorizmus elleni harcban is. A nyugat-balkáni államoknak komoly kihívást jelent a jelenlegi globális pénzügyi-gazdasági válság is, amelynek negatív hatásai érezhetők a társadalmi interakciókban és a mindennapi életben. A nemzetközi békefenntartásban részt vevő erőknek, köztük a magyaroknak ma különösen nagy a felelősségük abban, hogy az újonnan megjelent kockázatokra adekvát válaszokat adjanak és segítsék a helyieket a nehézségek leküzdésében.

Összefoglalva, a térség és Magyarország közötti katonai interakciók nagy mennyiségét vizsgálva arra a következtetésre jutottam, hogy hazánk számára kiemelten fontos a nyugat-balkáni térség. Ez várhatóan a jövőben is így marad, miután a régió államai már tagjai lesznek a NATO-nak vagy az EU-nak. Megítélésem szerint a nyugat-balkáni országok közötti katonai együttműködés területén még sok kiaknázatlan lehetőség van, amelyeknek hazánk nemzetközileg is elismert koordinátora lehetne.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- A Balkán CIMIC kézikönyve: Bosznia-Hercegovina, Macedónia, Koszovó. Magyar Honvédség Civil-Katonai Együttműködési és Lélektani Műveleti Központ, Budapest, 2004.
- ECKHARDT Alicia: Az Európai Haderő kialakítása és az EUFOR Althea művelet Bosznia-Hercegovinában. Szakdolgozat, ZMNE, Budapest, 2010.
- GÖRÖG István – PADÁNYI József: Az IFOR–SFOR magyar műszaki kontingens: 1996–2002. Zrínyi Kiadó, Budapest, 2005.
- GYURGYÍK László – SEBŐK László: Népszámlálási körkép Közép-Európából 1989–2002. Teleki László Alapítvány, Budapest, 2003.
- Koszovó CIMIC kézikönyve. Magyar Honvédség Civil-Katonai Együttműködési és Lélektani Műveleti Központ, Budapest, 2006.
- MILYACSKI Márk: A délszláv háború kialakulása, folyamata és a Daytoni békeegyezmény hatása a térség biztonságára. Szakdolgozat, ZMNE, Budapest, 2002.
- PADÁNYI József: Magyar katonák a békefenntartásban 1897–2010. Főhajtás. Katonai Emlékpark Pákozd. Zrínyi Kiadó, Budapest, 2010.
- PÁLINKÁS Gábor: A Koszovó-problémakör, a nemzetközi szervezetek szerepe a rendezésben, valamint a problémakör hatása a Magyar Köztársaság biztonságára. Diplomamunka, ZMNE, Budapest, 2007.
- SOKCSEVITS Dénes – SZILÁGYI Imre – SZILÁGYI Károly: Déli szomszédaink története. Bereményi Könyvkiadó, Budapest, 1994.
- SZIJJÁRTÓ Sarolta: A Magyar Honvédség kiemelt békeműveletei: KFOR és ISAF. ZMNE, Budapest, 2009.
- SZIMICSKU Szabolcs: Bosznia-Hercegovina államfejlődése és a békefenntartás. Diplomamunka, ZMNE, Budapest, 2008.

Folyóiratcikkek

- BÜKI Péter: Felértékelődő katonadiplomácia.
In: Új Honvédségi Szemle, 1993/9.
- CASCONI, Gabriele – MOLINA, Joaquin: Elmélyülő kapcsolatok.
In: NATO Tükör, 2006/1.
<http://www.nato.int/docu/review/2006/issue1/hungarian/art3.html>; letöltés: 2011.10.13.
- CSONTOS András – HORVÁTH József: A macedóniai magyar szerepvállalás tapasztalatai.
In: Új Honvédségi Szemle, 2002/2.
- RESPERGER István: A NATO jugoszláviai légi hadműveletének elemzése.
In: ZMNE Hallgatói Közlemények 2001/1.
- ISASZEGI János: A honvédség részvétele a nemzetközi békeműveletekben.
Tények, lehetőségek, tapasztalatok.
In: Hadtudomány, 2005/4.
- JAKUS János: Jugoszláv–magyar katonai szembenállás az 1950-es évek elején.
In: Szakmai Szemle, 2006/1.
- KISS Zoltán: A katonadiplomácia feladatairól.
In: Új Honvédségi Szemle, 2002/9.
- NÉMETH Bence – SÁNDOR Barbara: A NATO szerepe a válságkezelésben.
In: Nemzet és Biztonság, 2008/5.
- NÉMETH Bence: Magyar érdekszféra: a Kárpát–Balkán régió? (1.)
In: Új Honvédségi Szemle, 2006/7.
- PADÁNYI József – HARAI László: Az Essential Harvest hadművelet műszaki támogatása, a magyar fegyvermegsemmítő csoport tevékenysége.
In: Hadtudomány, 2002/2.
- PAPP Zoltán: A Magyar Köztársaság katonadiplomáciájáról.
In: Új Honvédségi Szemle, 1990/5.
- POND, Susan: A PFP-eszköztár megismerése.
In: NATO Tükör 2004/1.
- SZILVÁGYI Tibor: Szerb remények és félelmek Koszovó jövője kapcsán.
In: Felderítő Szemle, 2005/2.

Internetes források

Lásd lábjegyzetben.

MTI

- A horvát védelmi miniszter Magyarországon – sajtótájékoztató. MTI, 2001.04.25.
- A macedón védelmi miniszter Magyarországon – sajtótájékoztató. MTI, 2002.02.11.
- A magyar tapasztalatokról tájékoztatta a NATO-tagságra törekvő Adriai Hármakat Szenes Zoltán vezérkari főnök. MTI, 2004.10.01.
- Bajnai Gordon a montenegrói miniszterelnökkel tárgyalt. MTI, 2009.12.17.
- Békepartnerség és együttműködés – szeminárium Szegeden. MTI, 2002.02.06.

- Békepartnerség és együttműködés – szeminárium Szegeden. MTI, 2003. 01. 29.
- Békepartnerség-felkészítő szeminárium Horvátországnak. MTI, 2000.04.17.
- Fodor Lajos Horvátországba utazott. MTI, 2001.11.27.
- Horvát–magyar katonai tárgyalások. MTI, 1996.10.24.
- Magyar–horvát vezérkari főnöki találkozó. MTI, 1995.01.06.
- Magyar–albán védelmi tárgyalás. MTI, 1996.02.16.
- Magyar–horvát katonai megállapodás – sajtótájékoztató. MTI, 1996.05.17.
- Magyar–horvát kormányülés. MTI, 2009.09.17.
- Magyarországon a Macedón Fegyveres Erők vezérkari főnöke. MTI, 2002.10.29.
- Magyarországra utaztak kiképzésre Afganisztánba készülõ montenegrói katonák. MTI, 2010.06.21.
- Magyar–szerb közös hadgyakorlatot rendeznek májusban. MTI, 2006.03.06.
- Nyitott Égbolt Boszniában. MTI, 1997.06.17.
- Simonyi András – szarajevói tanácskozás. MTI, 1998.07.03.
- Szekeres Imre: Magyarország átadja tapasztalatait Albániának. MTI, 2009.05.06.
- Szekeres Imre: Magyarország minden támogatást megad Horvátország NATO-csatlakozásához. MTI, 2007.03.23.
- Szekeres Imre: Magyarország támogatja Macedónia felvételét a NATO-ba. MTI, 2009.05.07.
- Szolnokon a szerb–montenegrói és a magyar vezérkari főnök. MTI, 2003.09.24.
- Szorosabb kiképzési együttműködésről tárgyalt Zágrábban a magyar vezérkari főnök. MTI, 2004.06.03.
- Védelmi együttműködési megállapodást írt alá Szerbiában Szekeres Imre. MTI, 2010.03.22.
- Végh Ferenc Zágrábban. MTI, 1999.05.17.
- Zavartalan a magyar–szerb katonai együttműködés – határ menti találkozó. MTI, 2008.12.03.

HÁBER PÉTER NY. EZREDES

A NEMZETKÖZI VÁLSÁGKEZELŐ MŰVELETEK ÉS AZOK HÍRSZERZŐ/FELDERÍTŐ TÁMOGATÁSÁNAK ELVEI

„Ami nem béke, az háború. Ami nem béke, az háború? Ami a békétől eltér, az még nem háború. A jelenkor fegyveres konfliktusainak erőszak-sorrendjét a békeidőszakból kiindulva, a béketámogató műveletek, a felkelők elleni műveletek és a háborús műveletek határozzák meg.”¹

Ezek a gondolatok napjaink katonai szakirodalmában elsősorban az aszimmetrikus hadviselésre vonatkoznak, és jól jelzik, hogy ez a kifejezés mennyire összetett és szerteágazó fogalomkört takar. Ugyanakkor ezt a kifejezést általában a terrorizmus elleni harccal és az ún. „gerilla-harcmodorral” kapcsolatban alkalmazzák a szakértők. Az aszimmetrikus hadviselés azonban nem csak stratégiai szinten, hanem a fegyveres küzdelem minden szintjén és formájában létrejöhet. Ebből kiindulva a válságkezelő, vagyis a „nem háborús katonai műveletek” során is kialakulhat. Az elmúlt öt-tíz év válságkezelő, békefenntartó misszióinak tapasztalatai az mutatják, hogy a fenti két műveleti módszert követően ez a leggyakoribb olyan katonai tevékenységi fajta, ahol az aszimmetrikus hadviselési móddal számolni kell.

Mivel a Magyar Honvédség erői számos válságkezelő műveletben vettek és vesznek részt, ezért cikkemben – lehetőségeimhez mérten – összefoglalom a nem háborús műveletek formáit és ezek hírszerző/felderítő biztosításának általános elveit. A hírszerző/felderítő biztosítás a missziós feladatok olyan különleges eleme, amelyet nem csak a hírszerző/felderítő szakállománynak kell a feladat megkezdése előtt, közben és utána is folyamatosan végeznie, hanem a kontingens valamennyi katonájának.

Tanulmányom megírásához főként a hazai szakirodalmat tekintettem át. Az aszimmetrikus és/vagy negyedik generációs hadviselésről Dr. Kis Álmos Péter, Dr. Somkuti Bálint és Dr. Porkoláb Imre írtak széles körű irodalomra támaszkodó doktori értekezést, amelyek nagyrészt a terrorizmus elleni harc, a gerilla-hadviselés és a felkelésellenes műveletek tematikájával foglalkoztak.

Az általam választott téma részletesebb megismeréséhez tanulmányoztam a problémával részben vagy szélesebb körben foglalkozó, a szakmai folyóiratokban megjelent cikkeket.

A fentiekén kívül a szükséges mértékig tájékozódtam az interneten az ENSZ, a NATO és más nemzetközi szervezetek dokumentumaiban.

¹ RESPERGER István: Az aszimmetrikus hadviselés és a terrorizmus jellemzői.
In: Hadtudomány 2010/4. szám. pp. 67–77.
http://mhht.eu/hadtudomany/2010/4/HT-2010-4_8.pdf; letöltés: 2013.10.27.

Kutatási módszerként az említett disszertációk, cikkek és egyéb dokumentumok tanulmányozását, elemzését, összegzését, majd az így megszerzett új ismeretek, valamint saját tapasztalataim alapján a következtetések levonását alkalmaztam.

A különböző fegyveres konfliktusokban a részt vevő felek között állandóan jelen vannak különbségek, eltérések, vagyis aszimmetriák, azok mennyiségi, minőségi, felkészültségi és morális jellemzőik, továbbá alkalmazott módszereik vonatkozásában. Ezek az aszimmetriák azonban két csoportba sorolhatók: az egyik a szemben álló felek alapvető paramétereiből (mennyiségi és minőségi mutatóik alapján) adódó különbségek, a másik pedig a szándékosan, tervszerű tevékenységgel kialakított aszimmetria, amelynek egyik célja például az ellenség tevékenységének a hatékony akadályozása a saját politikai és katonai célok elérése érdekében. Erről írt már az időszámításunk előtt ötszáz körül a kínai Szun-Ce is, aki a harcoló felek közötti különbségek felismerésére, majd ezek tudatos alkalmazására hívta fel a katonai vezetők figyelmét.²

Jelenleg ezt a több ezer éves, illetve a napjainkban aszimmetrikus hadviselésnek nevezett elméletet és gyakorlatot kell minél jobban ismernie és sikeresen alkalmaznia a nemzetközi válságkezelő műveletekben részt vevő parancsnokoknak.

A NEMZETKÖZI VÁLSÁGKEZELŐ MŰVELETEK KATEGÓRIÁI ÉS LEHETSÉGES FORMÁI

A nem háborús katonai műveletek

A „nem háborús katonai műveletek” szakkifejezést a válságkezelésben részt vevő csapatok feladatainak behatárolására használja a katonai terminológia. A „nem háborús katonai műveletek” (*MOOTW – Military Operations Other Than War*) fogalmát az amerikai haderő Vezérkari Főnökök Egyesített Bizottsága által jegyzett dokumentum (*Joint Doctrine for Military Operations Other Than War, Joint Pub 3-07*) alkalmazta először hivatalosan. Ez a fajta tevékenység a katonai feladatok egy meglehetősen új területe. Ezen feladatok nem egyeztetetők össze egyetlen klasszikus értelemben vett háborús művelettel sem.³

A „nem háborús katonai művelet” fogalmának pontos meghatározása azonban nem egyszerű feladat. Ismereteim szerint még napjainkban sincs nemzetközileg is elfogadott hivatalos terminológia, hanem a lényegét tekintve közel azonos, de azért országonként a különböző doktrínák és szabályzatok mégis eltérő módon határozzák meg a **nem háborús katonai műveleteket**.

² KRAJNC Zoltán: Az aszimmetrikus hadviselés, fenyegetés alapkérdései. In: Repüléstudományi Közlemények 2008/1. különszám, 2008. április 11. http://www.szrfk.hu/rtk/kulonszamok/2008_cikkek/Krajnc_Zoltan.pdf; letöltés: 2013.03.18.

³ HESS János: A békefenntartó műveletek fejlődéstörténeti elemzése, különös tekintettel a felderítés helyére, szerepére. p. 12.

A fogalom hazai meghatározását tekintve a korábbi ZMNE jegyzete az alábbi definíciót adja: „Nem háborús katonai műveletnek hívjuk azokat a széles körben alkalmazott tevékenységeket, amelyekben a katonai képességeket békében, instabil (konfliktus-) helyzetben vagy háborúban, a harcterületen kívüli tevékenységre ideiglenesen létrehozott, katonai erőket is magukba foglaló szervezetek a háborús műveletektől eltérő céllal folytatnak.”⁴

A NATO 1999-es Stratégiai Konceptiója – mint legmagasabb szintű forráshely – több összefüggésben is foglalkozik az „V. cikkelyen kívüli feladatok” fogalmával és annak értelmezésével. A dokumentum már a bevezetőben említi az „új komplex kockázati tényezők megjelenését”, mint például az elnyomás, az etnikai konfliktusok, a gazdasági válságok, a politikai rendszer, illetve az állami hatalom összeomlása és a tömegpusztító fegyverek terjedése. A dokumentum kiemeli az euroatlanti térség biztonságát fenyegető válságokat és konfliktusokat. Katonai feladatként is értelmezhető formában jelöli meg a fegyverzetkorlátozási és nonproliférációs egyezmények ellenőrzését, a konfliktusmegelőzést és a válságkezelő műveleteket, a békefenntartó és más (béke)műveleteket, valamint a humanitárius szükséghelyzetek kezelését.⁵

A NATO Stratégiai Konceptiója tehát a tevékenység oldaláról határozza meg és alkalmazza (a pontosan definíciószerűen meg nem határozott) ún. „nem V. cikkely szerinti műveletek” fogalmát. Ez tartalmi lényegét tekintve szerintem azonos a korábban említett **nem háborús katonai műveletek** meghatározással, ugyanis a **válságkezelés** során alkalmazott katonai alakulatok által végrehajtható feladatok behatárolására szolgál.

Összefoglalva: a fenti fogalmak olyan katonai tevékenységeket foglalnak magukba, amelyet katonai alakulatok hajtanak végre válság idején, esetleg békeidőszakban, általában a szükséges mértékig felfegyverezve, de lehetőleg erőszak (fegyverhasználat) alkalmazása nélkül, vagy annak csak a lehető legvégső esetében (pl. jogos önvédelem) történő és legminimálisabb mértékű alkalmazásával.

A béketámogató műveletek

A hadászati szintű szövetséges főparancsnokságok közös szerkesztésében kiadott „**Direktívák a NATO béketámogató műveletek doktrínájához**” című okmány⁶ a **válságkezelés** során alkalmazott katonai alakulatok tevékenységére gyűjtőfogalomként a **béketámogató műveletek (PSO – Peace Support Operations)** kifejezést alkalmazza.

⁴ TÉGLÁSI József: Nem háborús katonai műveletek. p. 7.

⁵ Az Észak-atlanti Tanács 1999. április 23–24-i ülésének dokumentuma.

In: HORVÁTH Pál: A katonai nemzetbiztonsági szolgálatok helye, szerepe, feladatai a válságkezelő műveletek során. p. 26.

http://193.224.76.2/downloads/konyvtar/digitgy/phd/2007/horvath_pal.pdf; letöltés: 2013.10.22.

⁶ Bi-MNC Directive for NATO Doctrine for Peace Support Operations, 1998. október 16.

In: HORVÁTH Pál: A katonai nemzetbiztonsági szolgálatok helye, szerepe, feladatai a válságkezelő műveletek során. p. 26.

http://193.224.76.2/downloads/konyvtar/digitgy/phd/2007/horvath_pal.pdf; letöltés: 2013.10.22.

A Szövetség a kor követelményeinek és a modern diplomáciai és katonai kihívásoknak megfelelően a **béketámogató műveleteket** hat fő csoportba osztotta, mert a világ különböző területein a különböző szemben álló felek előre nem látható cselekedetei egymástól teljesen eltérő műveleteket igényelhetnek a béketámogató csapatoktól.⁷

Ezek a kategóriák az alábbiak:

- konfliktusmegelőzés;
- béketeremtés;
- békefenntartás;
- békekikényszerítés;
- békeépítés;
- humanitárius műveletek.

Konfliktusmegelőzés (*Conflict Prevention*)

A válságok, illetve már azok kialakulása során az egyik legfontosabb cél a fegyveres konfliktusok megelőzése, elkerülése. Ezért a nemzetközi fellépés minden esetben elsősorban erre irányul, illetve törekszik.

Válság során azonban a fegyveres konfliktus kialakulását gazdasági, diplomáciai, politikai eszközökkel nem szükségszerűen lehet megelőzni, ilyenkor elkerülhetetlenné válhat a katonai erő alkalmazása is. A katonai erőket igénylő feladatok végrehajtása az alábbi formákban valósulhat meg:

– **erők preventív célú alkalmazása** (*Preventive Deployment*): A gyakorlatban nem nagy erejű kötelékek állomásoztatásáról van szó, sokkal inkább az erők olyan tevékenységéről, amely az állomásoztatáson túl jelzi azt is, hogy a Szövetség kész a többnemzeti erők bevetésére is. Az erők konfliktustérségbe történő küldésének alapkövetelménye a fogadó ország beleegyezése és a mandátumot biztosító nemzetközi szervezet egyetértése;

– **korai előrejelzés-riasztás** (*Early Warning*): A válság korai előrejelzése különösen a NATO érdekeltségi körzetében kialakult konfliktusok esetében létfontosságú. Alapelv az, hogy ha az egyes NATO-országok és nemzetközi szervezetek egy adott konfliktus lehetséges kirobbanásáról időben rendelkeznek a szükséges információkkal, akkor sokkal hatékonyabban tudják a szükséges politikai/diplomáciai és katonai lépéseket kidolgozni és összehangolni;

– **felderítés** (*Surveillance*): A válságtérségben zajló légi, szárazföldi, tengeri tevékenységek ellenőrzése és figyelemmel kísérése. Alapelv ebben az esetben az, hogy a felderítés részrehajlás nélkül történjen;

⁷ MC 327, A NATO katonai tervezése béketámogató hadművelet esetére, 1993.

In: Horváth Pál: A katonai nemzetbiztonsági szolgálatok helye, szerepe, feladatai a válságkezelő műveletek során. p. 27.

http://193.224.76.2/downloads/konyvtar/digitgy/phd/2007/horvath_pal.pdf; letöltés: 2013.10.22.

– **szankciók és embargók** (*Sanctions and Embargoes*) bevezetése: A katonai tevékenység ebben az esetben alapvetően támogató jellegű, hiszen egy politikai szervezet által elrendelt korlátozás ellenőrzését vagy biztosítását foglalja magában;

– **nem harcoló személyek mentése** (*Non-combatant Evacuation Operations*): A nem harcolók (polgári lakosság, civil személyek) mentése egy külföldi ország területéről. Erre a műveletre gyakran a háttérben zajló diplomáciai erőfeszítések közepette kerül sor „megengedő” vagy ellenséges környezetben. A mentésnek – az alapvető cél teljesítésén túlmenően – további üzenetértéke is lehet: a Szövetség hajlandó katonai lépések megtételére.

Béketeremtés (*Peacemaking*)

A Szövetség meghatározása szerint a béketeremtés céljait elsősorban diplomáciai és gazdasági eszközökkel kell teljesíteni, de sor kerülhet fegyveres erők közvetlen vagy közvetett alkalmazására is. Ez a tevékenység magában foglalhatja a korábban tárgyalt konfliktusmegelőzés teljes spektrumát, egyes esetekben akár a békekikényszerítés néhány katonai rendszabályát is.

Békefenntartás (*Peacekeeping*)

A Szövetség értelmezése szerint ez a tevékenység főleg a hidegháborús időszakra volt jellemző, de napjainkban is gyakran válik szükségessé. A békefenntartás az ellenségeskedések megfékezésére, enyhítésére vagy megszüntetésére irányuló, szervezett, katonai és polgári erők egyaránt felhasználó, a béke helyreállítását célzó művelet. Ez komplex és szerteágazó feladat, amelynek megvalósítását általában az alábbi katonai tevékenységek jelentik:

– **megfigyelés** (*Observation*): Az ide beosztott erők megjelenési formája a fegyvertelen ENSZ-megfigyelők;

– **szétválasztó erők** (*Interposition Force*): alkalmazása a NATO által elfogadott tevékenységi forma, amelynek a célja az ideiglenes tűzszünetet vagy megkötött tűzszüneti egyezményt követően a korábbi szemben álló felek szétválasztása oly módon, hogy a meghatározott vonal, zóna stb. mentén nemzetközi erők telepítenek. A szétválasztó erők feladata lehet figyelőállások és ellenőrző-áteresztő pontok létesítése és működtetése; az elválasztó vonalak kitűzése, kijelölése és rendszeres ellenőrzése erők állomásoztatásával vagy járőrözéssel; útvonalak kijelölése, megnyitása humanitárius célú szállítmányok érdekében (vagy az útvonalakon való áthaladás korlátozása);

– **az átmenet támogatása** (*Transition Assistance*): Ez alapvetően katonai feladatokat tartalmaz és magában foglalja a biztonság megteremtésére irányuló mindazon tevékenységeket, amelyek a tűzszüneti megállapodás és a polgári feladatok megkezdése közötti időszakban fontosak;

– **fegyverzetellenőrzés** (*Arms Control*): Bár a fegyverzetellenőrzés főként diplomáciai jellegű tevékenység – vagy, ahogy mondani szokás, nem katonai feladat, mégis katonák végzik – és ezért nem is tartozik szorosan a béketámogató művelethez, adott konfliktusok és válságtérségek esetében azonban kulcsfontosságú tényezővé válhat. A regionális stabilitás kialakításának egyik fontos bizalom- és biztonságerősítő intézkedéseként hozzájárulhat a térség átfogó biztonsági rendezéséhez. Ebben az értelemben a fegyverzetellenőrzés – az adott mandátumtól függően – a békefenntartás részfeladata lehet. Katonai értelemben a fegyverzetellenőrzés kiterjedhet ellenőrzések végrehajtására, kiképzések ellenőrzésére, fegyverzet adott körzetbe történő begyűjtésére és azok megsemmisítő helyeinek a kialakítására.

Békekikényszerítés (*Peace Enforcement – Implementation*)

A NATO-dokumentumok szerint ez lehet a Szövetség legvalószínűbb feladata egy ENSZ-mandátum alapján létrehozott misszió katonai támogatásában. A békekikényszerítés aktív katonai rendszabályok összessége. A NATO alapelve, hogy a tevékenység során a katonai és a politikai célok összhangban legyenek. „A fegyverhasználat szabályainak” – más értelmezésben „A harcba bocsátkozás szabályainak” – tartalmaznia kell az erő alkalmazásának összes követelményét, de figyelembe kell venni a minimális veszteség elvének követelményeit is. A békekikényszerítő műveletnek nem lehet célja a válságban szemben álló vagy harcoló felek megsemmisítése, hanem csak a harctevékenységek beszüntetésének elérése a szemben álló erők szétválasztásával.

A békekikényszerítő műveletek kiemelt feladata lehet az emberi jogok védelme is. Az utóbbi évek konfliktusait az emberi jogok megsértése, népiirtás és etnikai tisztogatások jellemzik, ezért a műveletben részt vevő erőknek feladata a jogsértések megszüntetése, akár fegyveres erő alkalmazásával is. Ezt követően ugyancsak feladatként jelentkezik azon biztonsági körülmények megteremtése, amelyek lehetőséget biztosítanak a humanitárius szervezetek hatékony munkájához.

Kialakulhatnak olyan helyzetek, hogy nagyon nehéz, vagy egyszerűen lehetetlen előre jelezni a válságban érintett felek egymáshoz való viszonyát, illetve a béketámogató műveletekben részt vevő nemzetközi erőkkel szembeni magatartását. Ezért – és az eddigi tapasztalatok ezt egyértelműen alátámasztják – minden béketámogató művelet során tervezni kell olyan erőket is, amelyek képesek békekikényszerítő feladatok végrehajtására.

Már a tervezés időszakában számolni kell azzal a lehetőséggel, hogy a béketámogató művelet során a békefenntartó tevékenység békekikényszerítő műveletté alakulhat. Ez esetben azonban új mandátumra lesz szükség.

Előfordulhat, hogy kedvező feltételek esetén a békekikényszerítő művelet békefenntartó műveletté alakulhat át. Ilyen esetben a békekikényszerítő műveletre kijelölt nehézfegyverzetű alegységek kivonásra kerülnek, feladatukat könnyűfegyverzettel felszerelt erők veszik át.

Békeépítés (*Peace Building*)⁸

A békeépítés a konfliktus lezárását követő időszak komplex feladatrendszerét jelenti. Olyan műveletek összessége, amelyek megerősítik és megszilárdítják a politikai rendezést a konfliktus megismétlődésének elkerülése érdekében. Az adott ország vagy országok infrastruktúrája egy konfliktusban megszűnhet vagy működésképtelenné válhat. Gyakori tapasztalat, hogy még a konfliktus lezárását követően is a korábbi konfliktusban érintett felek szembeszegülnek a végleges rendezés követelményeivel. A békeépítés katonai feladatait alapvetően a biztonságos környezet megteremtése és ennek fenntartása képezi. Ezzel párhuzamosan más jellegű katonai tevékenységekre is sor kerülhet, mint például: katonai segítségnyújtás a polgári szervezeteknek; választások végrehajtásának támogatása; a jogrend és a közbiztonság helyreállításának támogatása; a gazdaság helyreállításának és újjáépítésének koordinálásában való részvétel; békeszerződések, tűzszüneti megállapodások betartásának felügyelete; aknamentesítés, fel nem robbant lőszer megsemmisítése; fegyverzetbegyűjtés a polgári lakosságtól; az emberi jogok helyreállításának támogatása; elűzött vagy menekült személyek támogatása, védelme. A fenti feladatok egy részében természetesen részt vehetnek a megbízható helyi és a telepített nemzetközi rendvédelmi erők is.

Humanitárius műveletek (*Humanitarian Operations*)

A Szövetség kész erői és eszközei egy részének alkalmazására humanitárius műveletek során is. Ez részét képezheti egy már megkezdett béketámogató műveletnek, de önálló tevékenységként is jelentkezhet. Ennek során a következő katonai jellegű tevékenységekkel lehet számolni:

- humanitárius segélyek szállítása, biztosítása;
- a nem állami szervezetek (*Non-Governmental Organization*) tevékenységének támogatása;
- katasztrófa-elhárítás;
- az emberi jogok védelme.

A béketámogató műveletek során végrehajtandó katonai feladatok széles spektrumot képeznek, amelyek között esetenként nehéz éles választóvonalat húzni. Előfordulhat az is, hogy az átmeneti időszakban a mindkét feladat megoldásához szükséges katonai feladatok térben és időben egyszerre vannak jelen.

A válságkezelési műveletek szinte kivétel nélkül többnemzeti jellegűek, amelyek végrehajtása során számtalan katonai együttműködési és kulturális probléma megoldására kell felkészülni és felkészíteni a Magyar Honvédség állományából részt vevő erőket. Különösen igaz ez a nem szövetségi (NATO-, EU-) keretek között végrehajtott, hanem az ún. koalíciós műveletekben történő részvétel során, amelyet az ENSZ vagy más nemzetközi szervezet vezet. Ez esetben ugyanis jelentősen csökken az a közös szakmai (katonai) alap, amely valamennyi részt vevő

⁸ Boutros Boutros-Ghali, az ENSZ 6. főtitkára „A békéről” című művében részletesen foglalkozott a béketeremtés ENSZ által alkalmazható formáival és módjaival.

nemzet csapatainál megvan és építeni lehet rá a közös feladat sikeres végrehajtása érdekében. Minden, így a nemzetközi keretek között folytatott katonai vagy katonai erők bevonásával végrehajtott feladat eredményességének alapja a folyamatos és megbízható hírszerző/felderítő információk és adatok megléte. Cikkem további részében ennek biztosításával foglalkozom.

A VÁLSÁGKEZELŐ MŰVELETEK HÍRSZERZŐ, FELDERÍTŐ TÁMOGATÁSA

Fontos tisztázni, hogy mi a felderítés helye és szerepe a válságkezelő műveletekben.

A válságkezelés alapja a hatékony hírszerzés/felderítés. Ezek szerepe és szükségessége jelentősen nőtt, amikor a béketámogató műveletek kibővültek, és a fégyvertelen ENSZ-megfigyelők mellett megjelentek a fegyveres békefenntartók, illetve békekikényszerítők.

Korunk aszimmetrikus műveleteiben felértékelődött az információ jelentősége, az összadatforrású hírszerzés/felderítés szerepe a válságócok műveleti feladatainak eredményes végrehajtása érdekében.⁹

A válságkezelő műveletek végrehajtása során a hadászati, a hadműveleti és a harcászati felderítés szoros egységet képeznek. Nem szükséges bizonygatni, hogy a honi területtől távol lévő, ugyanakkor korlátozott létszámú békefenntartó erőknél a hírszerzés/felderítés nem csak a szakállomány feladata, hanem lehetőségeik függvényében a kontingens minden tagjának kötelessége részt venni ezekben a feladatokban. A válságkezelő műveletek másik sajátossága azok nemzetközi jellegéből fakad. Ez azt jelenti, hogy szintén fontos feladat a megszerzett információk megosztása a misszióban részt vevő többi nemzet illetékeseivel, mert ez az információáramlás többirányúsága miatt számunkra is plusz adatokat jelent.

A válságkezelő és béketámogató műveletek hírszerző/felderítő támogatása négy alapvető célt szolgál:

- segíti a döntéshozókat annak meghatározásában, hogy a nemzeti politikai érdekeknek megfelelően küldjenek-e erőket az adott területre, illetve milyen mértékűek a műveletekben történő részvétel politikai és katonai kockázatai;
- információkat ad a csapatok béketámogató feladatokra történő felkészítéséhez a kialakult helyzet történelmi és politikai háttéréről, az etnikai megosztottságról, a szemben álló felekről, az alkalmazott fegyverekről és felszerelésekről, az egészségügyi helyzetről, a logisztikai lehetőségekről, a telepített aknákról stb.;
- a szemben álló erők folyamatos figyelemmel kíséréssel információkat szolgáltat a telepített erők részére;

⁹ GULYÁS Attila: A nemzeti különleges műveleti erők felderítő támogatása.
In: Hadmérnök VII. évfolyam 3. szám, 2012. szeptember. pp. 131–144.
http://hadmernok.hu/2012_3_gulyas.pdf; letöltés: 2013.10.27.

– információkat biztosít a csapatok védelme érdekében, hogy a parancsnok időben tudjon intézkedni a saját erők védelmére. Ez igen fontos feladat korunk új típusú válságkezelő műveleteiben, különös tekintettel az aszimmetrikus hadviselés sajátosságaira. Gyakran hallható olyan nézet, hogy a felderítő támogatásnak ez a fő feladata. Fontos azonban kiemelni, hogy a felderítő támogatás nemcsak az erők védelme, hanem a cél, a misszió alapfeladatának teljesítése érdekében történik.¹⁰

A VÁLSÁGKEZELŐ MŰVELETEK FELDERÍTÉSI IGÉNYEI

A felderítési igények három (hadászati, hadműveleti és harcászati) szinten jelentkeznek, jóllehet a határok nem választhatók el élesen. A hagyományos katonai műveletekben a felderítésnek választ kell adnia a hat alapvető kérdésre: ki, mit, hol, mikor, miért és hogyan tesz? A válságkezelő műveletek speciális igényeinek megfelelően ezek a megválaszolandó kérdések a konfliktus sajátosságaitól függően további kérdésekkel is kiegészülhetnek.

Hadászati igények

A hadászati felderítési igények elsősorban az erők kijelölésében nyújtanak segítséget, de ezzel a munka nem fejeződik be, hiszen a misszióért felelős hatóságok (ENSZ, NATO, EU, illetve a küldő országok) folyamatosan igénylik a hadászati hírszerzési/felderítési adatokat.

A hadászati igények az alábbiak lehetnek:

- a konfliktus kialakulásának oka és körülményei;
- a szemben álló erők;
- a válság típusa;
- a vitás kérdések témái és azok állása;
- a jelenlegi helyzet és a várható irányzatok;
- az esetleges fegyveres konfliktus valószínűsége, kirobbanásának lehetséges (várható) ideje;
- a nemzetközi közösség stratégiai céljai;
- a válságkezelő erők küldésének célja;
- a háttér-információk, amelyek lehetnek:
 - politikai természetűek (ki kicsoda, mit akar, miért és mit tesz, illetve hogyan, külső résztvevők és ezen személyek konfliktusra gyakorolt befolyása);

¹⁰ KIS-BENEDEK József: A felderítés szerepe a béketámogató műveletekben.
In: Felderítő Szemle 2002/2. szám. pp. 102–120.

- katonai természetűek (vezetés, lojalitás, parancsnoki lánc, fontosabb vezetők életrajza, nem reguláris erők helyzete, fontosabb fegyverzetek és azok hatásadatai, a haderő elhelyezkedése, kiképzése, az infrastruktúra állapota, hírszerzési képességek, a fegyverbeszerzések belső és külső forrásai, külföldi katonai erők jelenléte);
- gazdasági, szociális természetűek (szociális struktúrák, vallás, a lakosság etnikai és demográfiai megoszlása, a konfliktushoz való hozzáállása, a mikro- és makrogazdaság helyzete, a nyelvek és dialektusok, a bűnözés stb.);
- a kiküldés tervezéséhez szükséges adatok (távolságok, topográfia, időjárás, közegészségügy, infrastruktúra, repülőterek, kikötők, vasútállomások és azok létesítményei, kommunikációs lehetőségek, azok megbízhatósága és minősége, helyi beszerzési lehetőségek, logisztikai adatok).¹¹

Hadműveleti igények

Az erők telepítésére vonatkozó stratégiai és hadműveleti igények gyakran átfedik, kiegészítik egymást. A hadműveleti felderítési igények az erők telepítésével megnőnek és folyamatosan változnak.

A hadműveleti felderítési igények az alábbiakban összegezhetők:

- a szemben álló (hadviselő) felek szándékai, tervei és képességei, különös tekintettel a válságkezelő (intervenciós) erők vonatkozásában;
- a szemben álló erők diszlokációja és mozgásai;
- a katonai tevékenységek természete (hagyományos hadviselés, gerillaháború, etnikai tisztogatás, terrorizmus) és célja;
- a szemben álló felek propagandaháborúja és pszichológiai műveletei (módszerek, témák, illetve azok fogadtatása);
- tűzszüneti határidők és a tűzszünet vonala (ha van ilyen), vitás (súlyponti) politikai és katonai kérdések;
- a veszélyeztetett lakosság (kisebbségek, külföldiek, fogvatartottak, fogyatékkal élők) helyzete és elhelyezkedése;
- külföldi résztvevők helyzete (nem kormányzati szervezetek, üzletemberek, diplomaták).¹²

¹¹ KIS-BENEDEK József: A felderítés szerepe a béketámogató műveletekben.
In: Felderítő Szemle 2002/2. szám. pp. 102–120.

¹² Uo.

Harcászati igények

A harcászati felderítési igények a feladatra kijelölt katonai alakulat szintjén, a művelet idején jelentkeznek. A harcászati szintű parancsnokoknak és törzseiknek természetesen ismerniük kell a hadműveleti és hadászati szintű felderítési adatokat is.

A harcászati szintű felderítési igények összegzése:

- a hadviselő felek, ezen belül az esetleges harcokban közvetlenül részt vevők elhelyezkedése, nagysága és fegyverzete, az aknamezők helye, a műszaki akadályok és az ellenőrző pontok elhelyezkedése;
- a védendő emberek, útvonalak, települések, a járőrútvonalak adatai;
- a helyi gazdaságra, feketekereskedelemre, fegyverkereskedelemre vonatkozó információk;
- a helyi erőviszonyok, családi és klánviszonyok;
- a felsoroltakban bekövetkező változások, illetve egyéb zavarkeltő tényezők.¹³

A válságkezelési feladatok során azonban gyakran előfordul, hogy a különböző szintek hírszerző/felderítő igényei jelentős mértékben átfedik egymást. Ezért az ilyen missziókban gyakran megtörténik, hogy a harcászati szintű parancsnokok számos olyan területtel kapcsolatban fogalmazznak meg információigényt, amelyek nem tartoznak a harcászati felderítés feladatai közé. Ilyen területek az alábbiak lehetnek:

- a régió geopolitikai helyzete, ezen belül a műveletben érintett külső politikai, gazdasági, vallási, területi erők hozzáállásának és befolyásának értékelése;
- a művelet történelmi, etnikai és kulturális háttere és annak hatása a művelet napi feladatainak végrehajtására;
- a művelet által érintett valamennyi (támogató, szemben álló és semleges) csoport, szerveződés stb. tevékenységének, távlati terveinek értékelése mind a válságkezelő erők, mind egymás vonatkozásában;
- a sajtó hozzáállásának értékelése;
- a civil-katonai kapcsolatok helyzetének alakulása stb.¹⁴

A hírszerzési/felderítési feladatok szintenkénti vizsgálatán túl célszerű áttekinteni a feladatokat a válságkezelés egyes időszakainak megfelelő bontásban is.

¹³ KIS-BENEDEK József: A felderítés szerepe a béketámogató műveletekben.
In: Felderítő Szemle 2002/2. szám. pp. 102–120.

¹⁴ TÓTH András: A válságkezelő műveletek felderítő támogatása.
In: Felderítő Szemle 2003/4. szám. pp. 67–74.

A válságkezelést megelőző időszak hírszerző/felderítő feladatai

A válságkezelést megelőző hírszerző/felderítő támogatás feladatai – a válság fajtájától függetlenül – alapjaiban azonosak. Kiterjednek az adott régió, térség, ország folyamatainak követésére, a válság kialakulása jeleinek fokozott figyelemmel kísérésére és egy konkrét válság kialakulása feltételeinek meghatározására (válság-előrejelzés). Ez a tevékenység akkor eredményes, ha az adott probléma már a válság eszkálációja előtt néhány évvel a hírszerzés figyelmének középpontjába kerül.

A lehetséges válság tartalmi részeinek azonosítása (szemben álló erők, célok, valószínűsíthető eljárások, a felek támogatottsága, törekvéseik céljaik elérésére alkalmas módszerek feltárására, a nemzetközi válságkezeléshez való viszony stb.) meghatározó jelentőségű. Hasonló fontosságú a válság kialakulását eredményező folyamatok szüntelen követése. Ezen trendek elemzése alapján a hírszerzés/felderítés képessé válik a válság elmélyülését akadályozó, vagy a békés megoldást célzó tevékenységi formák meghatározására a katonai válságkezelés (nemzetközi fegyveres beavatkozás) elkerülése érdekében. Nagyon fontos, hogy a nyomásgyakorlásra szolgáló katonai erők és a beavatkozásra szánt csapatok közel azonosak legyenek, mivel így jelentős idő nyerhető a beavatkozásra való felkészüléshez.¹⁵

A hírszerző/felderítő szervezetek tevékenysége a válságkezelést megelőző időszakban elsősorban arra irányul, hogy áttekintő hírszerzési módszerrel, különböző mérő-mutatók (deszkriptorok) felállításával elemezze a folyamatokat, válsággyanús esetekben felhívja az együttműködők figyelmét e területek fokozott követésére. A válságok kialakulása feltételeinek létrejötté esetén sürgős feladatként jelentkezik a hírszerző/felderítő tevékenység orientálása, fókuszálása az adott problémára.

Ezen időszak kiemelt feladata, hogy ráirányítsa a politikai döntéshozók és a katonai vezetőktől figyelmét a problémára. A döntéshozatalban természetesen a politika primátusa érvényesül, de ez nem jelentheti azt, hogy a katonai vezetés nem kezdheti meg a válságkezelésre történő felkészülést, a szükséges tervek kidolgozását. A politikai és a katonai felkészülés a válságrendezésre egyidejű, egymást erősítő folyamat is lehet.

Ebben az időszakban készülnek el azon elemzések, amelyek alternatívák felvázolásával segítik a politikai döntéshozatalt. Rendszerint ekkor készülnek azok a dokumentumok is, amelyek a missziós tervezés alapját képezik csakúgy, mint a feladat végrehajtására tervezett erők felkészítését szolgáló okmányok.

¹⁵ HORVÁTH Pál: A katonai nemzetbiztonsági szolgálatok helye, szerepe, feladatai a válságkezelő műveletek során. pp. 52–55.
http://193.224.76.2/downloads/konyvtar/digitgy/phd/2007/horvath_pal.pdf; letöltés: 2013.10.22.

A válságkezelési döntést követő kezdeti időszak hírszerző/felderítő feladatai

A fegyveres válságkezelésre vonatkozó döntést követően egyszerűsödnek, koncentrálódnak a hírszerzés/felderítés feladatai. Alternatívák helyett a tevékenységet egy feladatra lehet koncentrálni.

Mivel a válságkezelésben az esetek döntő többségében nemzetközi erők vesznek részt, felerősödik a feladatban részt vevő nemzetek közti diplomáciai, valamint a hírszerző/felderítő erők közötti együttműködés.

A művelet sikere és a veszteségek minimalizálása érdekében megkezdődik a műveleti térség felderítésének fokozása, a szükséges felderítőképességek kijelölése és felkészítése a várható feladatokra. Fontos elemként jelentkezik a felderítő erők műveleti térségbe történő időbeni kijuttatásának előkészítése és végrehajtása. A válságkezelés eddigi gyakorlata szerint a felderítő erők a válság kezelésébe bevont főerőket megelőzve kerültek a műveleti térségbe.¹⁶

A válságkezelés időszakának felderítő feladatai

A művelet ideje alatt a katonai hírszerzés/felderítés két legfontosabb területe a hadszíntéren folyó műveletek felderítő előkészítése és támogatása. Állandó feladat a hazai politikai és katonai vezetés hiteles információkon alapuló folyamatos tájékoztatása a válságövezetben lévő szemben álló erők valós és várható tevékenységéről. Fontos a nemzetközi erők tevékenységét akadályozó fegyveres szervezetek fegyverzetének és harcéljárásainak folyamatos figyelése, a változások minél előbbi, részletes felderítése, valamint a hadszíntéren lévő és a honi felkészülést irányító parancsnokok gyors tájékoztatása ezekről az információkról.

Kiemelt feladat a saját erők biztonsági helyzetének, fenyegetettségének folyamatos felderítése, elemzése, értékelése, valamint a hazai bázisról történő kiegészítő hírszerző támogatása.

A válságkezelés nemzetközi jellege ebben az időszakban is megköveteli a nemzeti szervezetek közötti két- és többoldalú hírszerző/felderítő együttműködés fenntartását.¹⁷

A hírszerzés és a felderítés feladatai a válságkezelést követő időszakban

Fontos feladat a befejezett misszió hírszerző/felderítő tapasztalatainak feldolgozása, a tanulságok levonása, javaslatok, ajánlások megfogalmazása.

A hírszerző és a felderítő szervezetek feladata a válságkezelést követő időszakban:

- a kidolgozott műveleti intézkedések alkalmazhatóságának az értékelése;

¹⁶ HORVÁTH Pál: A katonai nemzetbiztonsági szolgálatok helye, szerepe, feladatai a válságkezelő műveletek során. pp. 52–55.

http://193.224.76.2/downloads/konyvtar/digitgy/phd/2007/horvath_pal.pdf; letöltés: 2013.10.22.

¹⁷ Uo.

- az adatszerző szervezetek közötti együttműködés és koordináció tapasztalatainak a feldolgozása;
- az információs és a jelentési rendszerek működési hiányosságainak a feltárása;
- a műveleti terület általánosítható biztonsági tapasztalatainak a feldolgozása;
- az alkalmazott technikai eszközök működésével kapcsolatos tapasztalatok az összegzése;
- javaslat a fenti munkafolyamatok során feltárt hiányosságok kijavítására.¹⁸

Következtetések

A XX. század végén és a XXI. század elején a nemzetközi viszonyokban bekövetkezett gyökeres változások – különösen a helyi konfliktusok számának, esetenként intenzitásának a jelentős növekedése – lényegesen, mondhatni alapjaiban megváltoztatták a biztonságról alkotott nézeteket és a biztonság megőrzését szolgáló tevékenység jellegét.

A közelmúlt számos fegyveres összecsapását nemzetközi katonai fellépés követte, amelyekben az alkalmazott módszerek a humanitárius segélynyújtástól a közvetlen fegyveres beavatkozásig terjedtek. Ezeknek a műveleteknek talán legfontosabb jellemzője az, hogy nem tekinthetők hagyományos értelemben vett háborúnak, mert a konfliktusok többségében nincs reguláris erőkből álló ellenség, sőt sok esetben nincs nevesíthető szemben álló erő sem. A műveletek a civil lakossággal szoros interakcióban, a lakosság védelmében zajlanak, miközben a válságkezelő erőkre éppen az ott meghúzódó ellenséges csoportok gerilla-, illetve terrorista akciói jelentenek konkrét fenyegetést.

Mindezek következtében az elmúlt évtized során a NATO-tagországok fegyveres erőinek feladatrendszerében elsődleges jelentőségűvé váltak a különféle válságkezelő és béketámogató, vagyis az aszimmetrikus hadviselés körülményei között folytatott műveletek.

Az elmúlt egy évtized válságkezelő és béketámogató műveleteinek a tapasztalatai azt mutatják, hogy a hagyományos harcászati felderítés erői és eszközei a hadműveleti területen bekövetkezett változások, a harctevékenységek szinte állandósult aszimmetrikus jellemzői miatt nem kellően hatékonyak.

Ez természetesen meghatározó módon hatott a hírszerzés/felderítés feladataira, megszervezésére és végrehajtásának módszereire.

¹⁸ MAGYAR István: A katonai hírszerzés és elhárítás feladatai a haderő válságkezelő műveletekben történő részvételének támogatásában. In: Hadtudomány 2013/1–2. szám. pp. 78–99.

A tapasztalatok mára egyértelműen bizonyítják, hogy a válságkezelő és a béketámogató erők tevékenységének folyamatos hírszerző/felderítő támogatása semmilyen formában nem azonosítható a hagyományos hadviselés során igényelt felderítő támogatással.

A béketámogató műveletek kezdeti időszakában – különös tekintettel az ENSZ égisze alatt végrehajtott műveletekre – még az a tévhit is elterjedt volt, hogy ezekben a feladatokban nincs szükség katonai felderítésre. A válságkezelő és béketámogató műveletek fejlődése során azonban a hírszerző/felderítő támogatás fokozatosan létfontosságú és alapvető harcbiztosító elemmé vált. Ennek szerepe különösen a béketámogató műveletek körének bővülésével nőtt, amikor a fegyvertelen ENSZ-megfigyelők mellett megjelentek olyan fegyveres békefenntartó, illetve békekikényszerítő csapatok is, amelyek napi feladataikat rendszeres és megbízható hírszerzési/felderítési adatok hiányában csak az egyébként indokoltnál sokkal nagyobb kockázattal tudták ellátni (Kis-Benedek, 2003).¹⁹

Mára egyértelműen igazolódott, hogy az aszimmetrikus hadviselés körülményi között folytatott műveletekben részt vevő erők tevékenységének felderítő biztosításához szükség van más, a helyzethez igazított hírszerzési eljárások alkalmazására is. Ezt felismerve, a NATO a többnemzeti válságkezelő és béketámogató műveletek esetében napjainkban már a hatékony nemzeti hírszerzési hozzájáruláson²⁰, a hadszíntéren zajló, különböző hírszerzési fajtákon és a hagyományos harcászati felderítési módszereken alapuló kombinált felderítést vár el a részt vevő tagállamoktól.

Véleményem szerint a fentiek világosan jelzik, hogy a korszerű hírszerzés/felderítés a nemzetközi béketámogató műveletekben olyan alapvető, nélkülözhetetlen eszköz lett, amely segít a politikai és a katonai döntéshozatalban, egy konfliktus elmélyülésének, eskalációjának megakadályozásában, a feladat végrehajtásához szükséges erők és eszközök optimalizálásában, valamint a válság megoldásához alkalmazandó eljárás kidolgozásában.

Javaslatok:

- bármilyen misszióban az információszerzés és -jelentés a műveleti területen tartózkodó valamennyi katona kiemelt feladata kell, hogy legyen;
- célszerű a missziókban részt vevő személyi állomány felderítő és információszerző felkészítésének, kiképzésének folyamatos javítása, mert az aszimmetrikus hadviselés a hírszerzés/felderítés hadműveleti-harcászati szintjének erősítését követeli meg;

¹⁹ KIS-BENEDEK József: A válságkezelő műveletek és a felderítés.
In: Felderítő Szemle 2003/4. szám. pp. 39–56.

²⁰ Ennek a legegyszerűbb, ugyanakkor hatékony formája a nemzeti hírszerző részlegek/csoportok (National Intelligence Cell – NIC) vagy a nemzeti hírszerző támogató csoportok (National Intelligence Support Team – NIST) telepítése.

– a jelenlegi és a jövőbeni missziók információszükségleteinek folyamatos bővülését figyelembe véve szükséges a hírszerzés/felderítés megbízhatóságának és lehetőségeinek növelését szolgáló fejlesztések (technikai, szervezeti, kiképzési, együttműködési stb.) végrehajtása;

– kiemelt figyelmet kell fordítani a nemzetközi hírszerző/felderítő együttműködés módszereinek és gyakorlatának folyamatos fejlesztésére és korszerűsítésére, az ehhez szükséges – személyi, technikai stb. – feltételek biztosítására.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- GULYÁS Attila: A nemzeti különleges műveleti erők felderítő támogatása. In: Hadmérnök VII. Évfolyam 3. szám – 2012. szeptember, pp. 131–144. http://hadmernok.hu/2012_3_gulyas.pdf; letöltés: 2013.10.27.
- HESS János: A békefenntartó műveletek fejlődéstörténeti elemzése, különös tekintettel a felderítés helyére, szerepére. Diplomamunka, ZMNE, Budapest, 2001.
- HORVÁTH Pál: A katonai nemzetbiztonsági szolgálatok helye, szerepe, feladatai a válságkezelő műveletek során. PhD-értekezés, ZMNE, Budapest: 2007. 119 p. http://193.224.76.2/downloads/konyvtar/digitgy/phd/2007/horvath_pal.pdf letöltés: 2013.10.22.
- KIS-BENEDEK József: A felderítés szerepe a béketámogató műveletekben. In: Felderítő Szemle 2002/2. szám. pp. 102–120.
- KIS-BENEDEK József: A válságkezelő műveletek és a felderítés. In: Felderítő Szemle 2003/4. szám. pp. 39–56.
- KRAJNC Zoltán: Az aszimmetrikus hadviselés, fenyegetés alapkérdései. Repüléstudományi Közlemények 2008/1. különszám, 2008. április 11. http://www.szrfk.hu/rtk/kulonszamok/2008_cikkek/Krajnc_Zoltan.pdf; letöltés: 2013.03.18.
- MAGYAR István: A katonai hírszerzés és elhárítás feladatai a haderő válságkezelő műveletekben történő részvételének támogatásában. In: Hadtudomány 2013/1–2. szám. pp. 78–99.
- RESPERGER István: Az aszimmetrikus hadviselés és a terrorizmus jellemzői. In: Hadtudomány 2010/4. szám. pp. 67–77. http://mhtt.eu/hadtudomany/2010/4/HT-2010-4_8.pdf; letöltés: 2013.10.27.
- TÉGLÁSI József: Nem háborús katonai műveletek. Egyetemi jegyzet, ZMNE, Budapest, 2000.
- TÓTH András: A válságkezelő műveletek felderítő támogatása. In: Felderítő Szemle 2003/4. szám. pp. 67–74.

A KATONAI VÁLSÁGKEZELÉS ASPEKTUSAI

A válság szó a görög κρίσις (kriszisz) szóból ered. Eredeti jelentése szétválasztás, megkülönböztetés, kiválasztás, döntés, ítélezés, vita volt. Egészségügyi értelemben olyan súlyos, életveszélyes helyzetet jelent, ami még magában hordozhatja a gyógyulás lehetőségét is. Biztonságpolitikai értelemben „a válság köztes állapotot képvisel az érdekkonfliktus és az erőszakos konfliktus, vagyis a háború között.”¹ A harmincéves háborút lezáró vesztfáliai békét (1648) követően kialakult nemzetállamok számára a mai értelemben vett válságkezelés sokáig nem létezett. Az első béketeremtő művelet az Osztrák–Magyar Monarchia krétai szerepvállalásához köthető. „*Monarchia katonái 1896-ban a szemben álló görög és török haderőket választották szét a magyar származású krétai konzul, Pintér Gyula vezetésével.*”² Az Oszmán Birodalom fennhatósága alá tartozó Krétán a lakosság többségét alkotó görögök fegyveres ellenállást kezdtek a megszálló törökök ellen. Az első békefenntartó-béketeremtő misszió három évig tartott, a helyzet konszolidálása után a csapatok hazatértek. A krétai szerepvállalás a rövid ideig tartó, a stratégiai célokat eredményesen végrehajtó békeművelet szép példája. A második sikeres szerepvállalás Kínában volt. Szintén a Monarchia katonái (80 fős alegység) 1901-ben, a bokszerláadás során egy osztrák–magyar zónát hoztak létre Tiencsiben. Ez is sikeresnek bizonyult, mert viszonylag rövid időn belül konszolidálták a helyzetet, a műveletet követően a katonák visszatérhettek állomáshelyeikre.

A XX. század második felében és a XXI. század elején a válságkezelő műveletek egy része ugyanakkor olyan irányban fejlődött, amelyek – azon túl, hogy nem képesek megoldást adni a kialakult válságokra és további biztonságpolitikai kérdéseket vetnek fel – súlyos terheket jelentenek a válságkezelésben részt vevő országok számára.

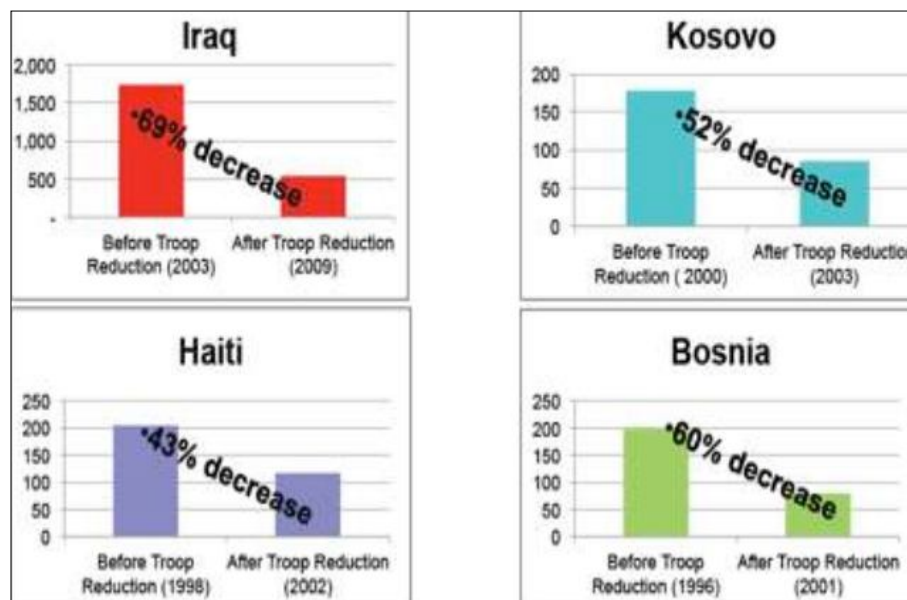
Az Anthony H. Cordesman által készített táblázatokon³ látszik a fejlesztési támogatások csökkenése Bosznia-Hercegovinában, Haitin, Koszovóban és Irakban az amerikai csapatok jelenléte és a távozásuk utáni időszakban. Cordesman arra szeretné felhívni a figyelmet, hogy a válságkezelés sikerének politikai deklarációját és a csapatok távozását követően a válságtérsegek, az adott békeműveletet „elszenvedő” országok gyakorlatilag magukra maradnak problémáikkal, amelyeket önerőből képtelenek megoldani. A problémák egy részét maguk a békeműveletben részt vevő erők okozzák.

¹ MATUS János: A katonai gondolkodás új irányzata. p. 83.

² ISASZEGI János vezérőrnagy: Társadalmi, politikai konfliktusok – katonai válaszok a Balkánon 1991–1999. http://www.rkk.hu/rkk/conference/2011/balkan/Isaszegi_Janos.pdf; letöltés: 2014.01.11.

³ CORDESMAN, Anthony H.: Transition in Afghanistan 2009–2013. http://csis.org/files/publication/130801_transition_afghanistan.pdf; letöltés: 2013.11.24.

Cordesman megállapítása nem azt jelenti, hogy etnikai konfliktus, terrorfenyegetettség, humanitárius katasztrófa vagy más okok miatt ne indítsunk békeműveleteket, hanem inkább azt, hogy stratégiai tervezés, a végső elérendő célok⁴ világos megfogalmazása, az ahhoz vezető út, az erők-eszközök meghatározása és biztosítása⁵ nélkül a kudarc szinte bizonyosan kódolva van a békeműveletekben.

1. ábra. A fejlesztési támogatások csökkenése az egyes országokban⁶

A kudarcra ítélt békeműveletek két jellemző típusa: az időben elnyújtott, „végtelenített”, valamint a viszonylag rövid ideig tartó, de kevés eredményt hozó, illetve az eredeti politikai, biztonsági, katonai vagy gazdasági helyzetnél rosszabb állapotot okozó műveletek. Kevés különbség van a döntéshozó politikus és a békeműveletben részt vevő katonai vezető céljaiban. A legfontosabb azonosság a túlélésre való törekvés. A katonai vezető igyekszik a rábízott feladatot elvégezni és épségben hazavinni a katonáit, míg a politikus túl szeretné élni a konfliktus kezelésével járó politikai csapdahelyzeteket. A politikusok döntéseit számos tényező befolyásolja, amelyek közül a közvélemény nyomása és véleménye döntő jelentőséggel bír. 2003. május elsején George W. Bush amerikai elnöknek az USS Abraham Lincoln repülőgép-hordozón elmondott beszéde jó példa erre.

⁴ End state.

⁵ Force generation.

⁶ CORDESMAN, Anthony H.: Transition in Afghanistan 2009–2013.

http://csis.org/files/publication/130801_transition_afghanistan.pdf; letöltés: 2013.11.24.

Bush mögött „a küldetés teljesítve”⁷ felirat lobogott, miközben az iraki biztonsági helyzet fokozatosan romlott, és még senki sem látta előre, hogy az elkövetkező években az amerikai haderő milyen veszteségeket fog elszenvedni.

Demokráciákban a politikusok számára – a meg/vagy újraválasztásuk érdekében – döntő jelentőségű, hogy a közvélemény számára kedvező intézkedéseket hozzanak. Ezért egy békekikényszerítő művelet támogatása csak addig elfogadható számukra, ameddig az elszenvedett veszteségek nem befolyásolják jelentősen a választási esélyeiket. További fontos szempont az államok számára, hogy a művelet pénzügyi, gazdasági szempontból fenntartható legyen, lehetőség szerint⁸ támogassa azt az ENSZ Biztonsági Tanácsának (BT) határozata, és ne egyedül, hanem valamilyen szövetségben, koalícióban vegyenek részt a békeműveletben.

A békeműveletek stratégiai célja valamilyen végállapot elérése bizonyos meghatározott időhatáron belül, majd az elért status quo-t követően a művelet befejeződik, a katonákat kivonják. A békeműveletek időtartamát elemezve az idősík két végpontján a „végtelenített”, valamint a „beavatkozunk és távozzunk” típusú békeműveletek találhatók. Mindkét fajta békeművelet a hibás stratégiai döntések bizonyítéka, mert míg az első rendkívüli módon megterhelő és céltalan, a második káoszt és gyakran rosszabb biztonsági helyzetet hagy maga után, mint amilyen a beavatkozás előtti időszakot jellemezte.

A jelenleg Irakban, Afganisztánban, Cipruson, Koszovóban és Bosznia-Hercegovinában, valamint más térségekben folyó béketámogató műveletek mellé még sokáig lehetne sorolni azokat a katonai akciókat, amelyekbe rövidebb-hosszabb ideig katonákat kellett küldeni, pénzt, időt, energiát, esetleg katonák életét kellett áldozni, hogy a válsághelyzet konszolidálódjon és valamiféle békés megoldás születhessen. A kérdés azonban felmerül, hogy ezek a békeműveletek politikai és katonai szempontból vajon mennyire hasznosak és eredményesek. A válasz sajnos az, hogy sokszor a taktikai, rövid távú sikereket stratégiai kudarcok jellemzik. Ha mélyebben elemezzük az akár ENSZ-felhatalmazással, akár e felhatalmazás nélkül, önálló döntés alapján indított békefenntartó (ENSZ-terminológia), válságkezelő (EU-definíció) vagy válságreakáló (NATO-meghatározás) műveleteket, a stratégiai kudarc beismerése előbb-utóbb elkerülhetetlen. Először próbáljuk meg definiálni a siker fogalmát. Ha ez sikerül, akkor a kudarc meghatározása már könnyű, hiszen az a siker ellentéte. A siker véleményem szerint olyan állapot, amelyben a kitűzött cél teljesül. Ennek megfelelően a kudarc olyan helyzetet jelent, amelyben a kitűzött célt nem érik el. Ezen fogalmak tisztázása rendkívül fontos, mielőtt a békeműveletek stratégiai elemzésébe kezdünk. A békeműveletek rendkívül nagy száma miatt az elemzés nem teljes körű. A tanulmányomban a nagyobb, Magyarország számára geopolitikai szempontból vagy szövetségi részvétel miatt fontos műveleteket emeltem ki.

⁷ „Mission accomplished”.

⁸ Az ENSZ BT felhatalmazása nem szükségszerű a műveletek megindításához. Koszovó esetében pl. az USA több kísérletet tett az ENSZ BT előtt a Szerbia elleni beavatkozás megindítására, de az orosz vétó miatt kudarcot vallott. Ezek után 1999. március 24-én a NATO az ENSZ BT felhatalmazása nélkül kezdte bombázni Szerbiát.

Békeműveletek a Nyugat-Balkánon

Alexander Vershbow, az észak-atlanti szervezet főtárhelyettesének nyilatkozata⁹ szerint a Nyugat-Balkán „befejezetlen ügy”.¹⁰ Bosznia-Hercegovina az egyik legjobb példa arra, hogy politikai döntés alapján olyan misszió indult, amelynek stratégiai célja és eredményessége még napjainkban is kérdőjeleket vet fel. Milorad Dodik, a boszniai Szerb Köztársaság elnöke szerint¹¹ Bosznia-Hercegovina „manapság egy tragikusan sikertelen ország és az ott élők számára rossz hely”. Szerinte a két entitásból álló balkáni állam nem tud már fennmaradni, nem lehet sikeres. Dodik úgy fogalmaz, hogy „*Bosznia-Hercegovinában mindenki elégedetlen. A bosnyákok azért, mert nem elég erős az ország, a horvátok azért, mert nincs semmijük, a szerbek pedig azért, mert elvették tőlünk a boszniai Szerb Köztársaságot, és nem nyitják ki a függetlenségünkhöz vezető ajtót*”.¹² Dodik természetesen túloz és elfogult, a boszniai Szerb Köztársaság elnökeként elfogultsága és szkepticizmusa Bosznia-Hercegovina jövőjét illetően még érthető. Mégis el kell fogadni, hogy véleményének van valóságalapja, és olyan létező politikai problémákat ír le, amelyekre a békeműveletek nem tudnak megoldást találni.¹³

Katonai szempontból a koszovói válságkezelés sem nevezhető sikertörténetnek. Politikai döntés alapján olyan ország jött létre, amely a nemzetközi közösség segítsége nélkül gyakorlatilag még hosszú évekig működésképtelen lesz. A probléma gyökere a Bosznia-Hercegovina létrehozásáról és a polgárháború rendezéséről szóló daytoni megállapodásban (1995) keresendő. Ahogy Dr. Magyar István helyesen megállapítja, „*a szerződő felek a békekötési tárgyalások során úgy állapodtak meg, hogy nem született érdemi döntés Koszovóról. A megállapodás – ha hallgatólagosan is – elismerte, hogy az etnikai szétválasztás jogos, és így az juthat előnyökhöz, aki kész helyzetet tud teremteni (akár az etnikai üldözés és tisztogatás módszerével is)*”.¹⁴ A daytoni megállapodásnak a koszovói rendezés nem volt feladata, de megnyitotta a kaput a koszovói függetlenségpártiak előtt, hiszen a precedens (Bosznia-Hercegovina megalakulása) adott volt. Magyarország már a KFOR megalakulása, vagyis 1999 óta katonai szerepvállalásával nagymértékben hozzájárul a KFOR-misszióhoz. A Koszovóban szolgáló katonák erejüket megfeszítve igyekeznek fenntartani azt a status quo-t, amelyet a politikusok a fegyverek erejével létrehoztak. A katonák – bár csökkenő létszámban – még várhatóan évtizedekig egy olyan országban maradnak, amelyet még az EU-tagországok közül

⁹ 2013. november 20-án, az MTI-nek adott interjújában.

¹⁰ A NATO-nak készen kell állnia a jövő válságaira.
http://www.honvedelem.hu/cikk/41131_a_natonak_keszen_kell_allnia_a_jovo_valsgaira;
letöltés: 2013.11.24.

¹¹ A Nezavisne Novine boszniai napilap a daytoni békeszerződés (1995) aláírásának 18. évfordulója kapcsán közölt interjút Dodikkal.

¹² Csak a daytoni szerződés miatt létezik Bosznia.
<http://mno.hu/kulfold/csak-a-daytoni-szerzodes-miatt-lezetik-bosznia-1196372>; letöltés: 2013.11.24.

¹³ A daytoni megállapodásokat követően a NATO által megindított IFOR-, később SFOR-műveletek 2004-ben az Európai Unió irányítása alá kerültek. Erre az alapot a 2002-ben elfogadott Berlin plusz megállapodás szolgáltatta, amely alapján az EU használhatja a NATO struktúráit, mechanizmusait és erőforrásait katonai műveletek végrehajtására, ha a NATO azokban nem kíván részt venni.

¹⁴ MAGYAR István: A koszovói válságkezelés katonai tapasztalatai.
http://www.zmne.hu/kulso/mhht/hadtudomany/2000/2_8.html; letöltés: 2013.11.11.

is öt (Ciprus, Görögország, Románia, Szlovákia és Spanyolország) nem ismer el. Békefenntartói szempontból tehát Koszovó lehet az új Ciprus.

Ciprus és a Sínai-félsziget

Cipruson az ENSZ békemissziója (UNFICYP¹⁵) 1964-ben kezdte meg működését. A ciprusi az egyik legrégebbi békefenntartó tevékenység, amelyben Magyarország szerepet vállal és az egyik legjobb példája azoknak a misszióknak, amelyek befejezése még hosszú-hosszú évekig várat magára. Ciprus szigetén a magyar kontingens nagy része az ún. „ütközőzónában” települ, de szolgálnak magyarok a nicosiai parancsnokságon és a nicosiai törzstiszti csoportban is.

A Többnemzeti Erők és Megfigyelők (MFO¹⁶) 1982. április 25-én a Sínai-félszigeten kezdődött missziója kezd hasonlónak válni a ciprusi misszióhoz.¹⁷ Az MFO 2012-ben ünnepelte 30 éves jubileumát, míg a ciprusi misszió 2014-ben lesz 50 éves. Ezeket a műveleteket nehéz a klasszikus értelemben vett békeműveletként definiálni, hiszen a békeműveletekkel szemben egyetlen stratégiai céljuk, hogy a katonai/rendőri jelenléttel fenntartsák a kialakult helyzetet.

Irak

A 2003. március 20-ai katonai támadás utáni gyors győzelmet követő időszakot elhúzódó, kezelhetetlen, politikai, gazdasági, etnikai, transznacionális (pl. terrorizmus) és más jellegű válságok sora jellemezte és jellemzi napjainkban is. Az amerikai katonák 2011-es távozását és a NATO kiképző missziójának¹⁸ 2011. decemberi befejezését követően az ország totális káoszba süllyedt. Ezt jól mutatja a 2013 októberében elkövetett merényletekben elhunyt közel ezer civil áldozat és a konfliktusban eddig életét veszített 184 000 ember.¹⁹ Az iraki műveletek kudarcát érzékelve Obama elnök az amerikai csapatok kivonása mellett döntött, magára hagyva egy korábban ugyan diktatúráként működő országot, amely azonban közel sem okozott annyi fejfájást a nemzetközi közösségnek, mint a mai Irak. A magyar katonai részvételt Irakban a lengyel vezetésű nemzetközi hadosztály logisztikai támogatásában 2003–2004-ben szerepet vállalt magyar logisztikai szállítózászlóalj jelentette.

Afganisztán

Magyarország afganisztáni szerepvállalása sokrétű, a magyar erők 2003 óta vesznek részt a műveletekben, amelyek legfontosabb céljai a következők:²⁰

- Afganisztán stabilizálása;
- az afgán nemzeti biztonsági erők létrehozása;

¹⁵ United Nations Peacekeeping Force in Cyprus.

¹⁶ Multinational Force and Observers.

¹⁷ SELMECZI Attila mk. alezredes: Harmincéves az MFO-misszió.
http://www.honvedelem.hu/cikk/harminceves_az_mfo-misszio; letöltés: 2013.11.10.

¹⁸ NATO Training Mission – Iraq.

¹⁹ <http://www.iraqbodycount.org/>; letöltés: 2013.11.10.

²⁰ http://www.kormany.hu/download/0/7b/20000/magyarorszag_a_NATO-ban.pdf; letöltés: 2013.11.10.

- öfenntartó gazdaság létrehozása;
- az afgán lakosság életkörülményeinek javítása.

A magyar részvétel rendkívül sokrétű volt a műveletek folyamán, a legnagyobb számú kontingens a Tartományi Újjáépítési Csoport volt, amely kivonásáig Baglan tartomány különböző pontjain történő rendszeres járőrözéssel, a helyi biztonsági szektor reformjának elősegítésével, illetve az afgán központi kormányzat hatalmának kiterjesztésével igyekezett javítani a biztonsági helyzetet. Emellett magyar erők vettek részt a kabuli nemzetközi repülőtér védelmében, valamint az afgán légierő szállítóhelikopter-vezetőinek kiképzését és mentorálását végző Mi-17 Légi Mentorcsoporthoz, illetve az afgán légierő harcihelikopter-pilótáinak kiképzését és mentorálását végző Mi-35 Légi Kiképző Támogatócsoporthoz munkájában. A Logisztikai Mentorcsoporthoz ugyancsak segítette az afgán haderő kiképzetségi szintjének emelését.

Napjainkban is harci feladatot látnak el a terrorellenes műveletekben részt vevő különleges műveleti erők, valamint a Magyar Honvédség Katonai Tanácsadó-csoportja,²¹ amelynek feladata az Afgán Nemzeti Hadsereg alakulatainak, az afgán nemzeti készenléti rendőrség, illetve az afgán határőrök kiképzésében és felkészítésében való részvétel, az ISAF-erőkkel való kapcsolattartás biztosítása, valamint az alakulat műveleti tervezésének és végrehajtásának a támogatása.

A New York-i ikertornyokat ért támadás²² után, de még az afganisztáni műveletek megkezdése előtt orosz stratégiai elemzők és az Afganisztán szovjet megszállásában részt vett nyugalmazott tábornokok óva intették az Amerikai Egyesült Államok vezetését attól, hogy amerikaiak és a NATO európai tagállamai katonailag beavatkozzanak Afganisztánban. Véleményüket alátámasztotta a szovjet megszállás sikertelensége.

Napjainkban a nemzetközi erőket fokozatosan kivonják a harcokból, helyettük afgán katonák és rendőrök igyekeznek helyt állni a tálibokkal és az ellenállókkal vívott harcokban. Az afgán kormányerők kiképzettsége, morálja és felszereltsége nem éri el az ISAF-erőkét, ezért veszteségeik is nagyobbak.

Afganisztánban az irakihoz hasonló helyzet kezd kialakulni. Az al-Kaida, a Hakkani Hálózat, a tálibok és más ellenálló erők elleni katonai fellépést nem kíséri az ország konszolidációja, a nemzetközi erők 2014-től fokozatosan elhagyják a törzsi alapon, a hadurak döntései alapján működő országot, amely nagy valószínűség szerint vissza fog térni a beavatkozás előtti időszakhoz, így az ország biztonsági helyzetének konszolidációja optimális esetben is évtizedekig fog tartani.

Líbia

Kadhafi reguláris hadseregének és milíciáinak megfékezése érdekében, az ENSZ BT 1970. és 1973. számú határozatai felhatalmazása alapján a NATO az „Unified Protector” műveletében haditengerészeti és repülőerőkkel avatkozott be Líbiában. A 222 napig tartó tengeri és légi művelet célja a civil lakosság védelme

²¹ Military Advisory Team – MAT.

²² 2001. szeptember 11.

volt Kadhafí rezsimjével szemben.²³ A művelet sikerét jelezhetné, hogy Kadhafit az ellenállók megölték és átvették az ország irányítását. A valós helyzet azonban más. Az Átmeneti Nemzeti Tanács és később az Általános Nemzeti Kongresszus nem tudta ellenőrzése alá vonni az országot, állandó konfliktusforrás alakult ki a nemzeti és a helyi hatóságok között. 2012. augusztus 27-én az amerikai külügyminisztérium kiadott egy utazási figyelmeztetést, miszerint a milíciák között bárhol és bármikor konfliktus törhet ki az országban. A fegyverraktárak iszlámisták kezébe kerültek, a kézfegyverek és a vállról indítható légvédelmi rakéták Észak-Afrika bármelyik országában előkerülhetnek a jövőben. 2014. január 9-én az Amerikai Egyesült Államok terrorista szervét nyilvánította többek között az Anszár as-Saría bengázi és darnahi csoportjait.²⁴ Az indoklás szerint a Kadhafí-rezsim összeomlása után az Anszár as-Saría-nak a líbiai Bengáziban és Darnahban megalapított csoportjai részesei voltak az ország keleti részén líbiai hivatalos személyek ellen elkövetett vagy megkísérelt merényleteknek, valamint a bengázi amerikai képviselőt ellen 2012. szeptember 11-én elkövetett támadásnak. A rendszert sikerült tehát megdönteni, a diktátort eltávolítani, de konszolidációról egyáltalán nem beszélhetünk. Félő, hogy az ország olyan káoszba jut, amelyből évtizedek alatt sem tud kikerülni.

EU-missziók

A Berlin plusz megállapodás²⁵ alapján Bosznia-Hercegovinában folyó EUFOR-művelet mellett a „tisztán” EU-műveletek sajátosságai, hogy az EU katonai missziói igyekeznek elkerülni a „végtelenített” műveletek kialakulását, ennek azonban az az ára, hogy sok esetben már a tervezésnél azzal számolnak, hogy – elsősorban az Afrikai Unió vagy az ENSZ által vezetett – más művelet átveszi a békeművelet irányítását. Esetenként a művelet tervezésekor nem határoznak meg stratégiai célt. Ilyen esetekben a művelet időtartama válik céllá, ami az EU gyakorlata szerint általában egy év, de azt szükség esetén meg lehet hosszabbítani. A szomáliai kalózkodás ellen indított EUNAVFOR Atalanta művelet²⁶ például évente meghosszabbítják. A műveletnek is köszönhetően a kalózkodás már messze nem olyan jövedelmező üzlet Szomáliában, mint néhány éve, de ne legyenek illúzióink, az EUNAVFOR megszűnése esetén – a szomáliai helyzet belső rendezése nélkül – a térségben elrabolt hajók száma várhatóan újra a korábbi szint közelébe emelkedne.

Tervezési modellek

Mind a NATO, mind az EU vagy az ENSZ kidolgozta saját maga műveleti tervezési modelljeit, amelyek viszonylag hatékonyan működnek és teret adnak a rugalmas stratégiai tervezésnek. A „beavatkozunk és távozzunk” vagy „végtelenített” missziók alapján azonban látható, hogy nem egyszeri esetekről, hanem rendszerszintű hibáról van szó.

²³ BALOGH Péter: Az Operation Unified Protector felderítő tapasztalatai. http://www.mhtt.eu/hadtudomany/2013_e_Balogh_Peter.pdf; letöltés: 2013.11.24.

²⁴ MTI 2014.01.10.

²⁵ A megállapodást 2003. március 17-én fogadták el, amelynek értelmében az EU hozzáfér a NATO műveleti tervezéséhez, vagyis igénybe veheti a NATO Európai Főparancsnokság képességeit.

²⁶ A művelet 2008-ban indult.

Rendkívüli módon leegyszerűsítve a folyamat a következő:²⁷

A válságkezelés folyamatában az előjelek és a figyelmeztetések jelentése a hírszerzés feladata. A katonai és a polgári hírszerző szolgálatok jelentéseit a NATO és az EU esetében komoly elemző apparátus illeszti össze átfogó, minden kockázatot és fenyegetést elemző dokumentummá. Ez a dokumentum a stratégiai értékelés alapja, amely meghatározza azokat a katonai opciókat, amelyekkel a kitűzött célokat végre lehet majd hajtani. A legjobb opció kiválasztását követően megkezdődik a művelet tervezése, majd a tervek jóváhagyását követően a végrehajtás időszaka. A végrehajtás során meghatározott időszakonként értékelik a műveletet és a siker érdekében különböző módosításokat, finomhangolást alkalmaznak.

A missziók, a békeműveletek sikertelensége stratégiai szinten két fő okra vezethető vissza. Az egyik, hogy a politikai vezetők rossz stratégiai célokat jelölnek meg, a másik a hibás stratégiai célok alapján történő katonai stratégiai tervezés. A két dolog szorosan összefügg, és mégis különbözik.

Nézzünk néhány történelmi példát, hogyan vélekedik ezekről a kérdésekről a politikus és a katona! „*A háború túl komoly dolog ahhoz, hogy katonákra bizzuk*”, mondta Georges Cleamenceau francia politikus, aki az első világháborút győztes miniszterelnökként fejezte be. Szun-Ce, a hadvezér ezzel szemben a következőkben látja a „politikusok” hibáit: „*Ezért a fejedelem három esetben zúdíthat szerencsétlenséget a hadseregre:*

1. *Ha nem érti meg, hogy a hadsereg nem képes előrehaladni, és parancsot ad az előnyomulásra; ha nem érti meg, hogy a hadseregnek nem szabad visszavonulnia, és parancsot ad a visszavonulásra. Ekkor mondjuk azt, hogy bilincsbe verte a hadsereget.*
2. *Ha nem érti meg a hadsereg sajátos feladatait, és ugyanúgy kezeli, mintha a hadseregnek egyszerű kormányzásáról lenne szó, akkor a hadsereg tisztjei megzavarodnak.*
3. *Ha nem ismeri a hadsereg taktikáját, és úgy kezeli a hadsereget, mint az állami hivatalokat, akkor a hadsereg tisztjei nem tudják, mit tegyenek.*²⁸

Szun-Ce szerint abban a pillanatban, amikor a hadvezért a fejedelem megbízza a sereg vezetésével, a hadvezérnek kell vállalnia minden felelősséget, a sereg irányításába a fejedelem nem avatkozhat be. Szun-Ce-vel szemben tehát Cleamenceau a legszűkebbre kívánta szabni a katonai vezetők mozgásterét. Clausewitz szerint ugyanakkor „*a háború nem egyéb, mint a politika folytatása más eszközökkel*”.²⁹ Clausewitz megállapítása nem csak a háborúra, hanem napjaink békeműveleteire is érvényes. A békeműveletek tervezése és végrehajtása, a stratégiai célok kijelölése politikai döntéseken alapul és ez természetesen így helyes. A hiba forrása az esetek többségében a rossz politikai döntésekben található.

²⁷ Crisis Management in NATO's Strategy; 2003.05.16. p. 1-8, 1-9.

²⁸ SZUN-CE: A hadviselés törvényei. Fordította: Tőkei Ferenc.

<http://mek.oszk.hu/01300/01345/01345.htm#alapelvek>; letöltés: 2013.11.10.

²⁹ CLAUSEWITZ, Carl von: A háborúról. p. 56.

Rossz politikai döntések

A békeműveletek sikertelensége sokszor nem a katonák felelőssége, hanem a rossz politikai döntések következménye. Sok esetben persze egyszerűen nem lehet jó döntést hozni, a politikusoknak időhiányban, különböző kényszerítő hatások, például a közvélemény nyomása alatt kell döntéseket hozniuk. Sok esetben azonban az optimálishoz közelítő körülmények között is születnek olyan politikai döntések, amelyek már meghozatalukkor magukban hordozzák a kudarc valószínűségét.

Egy konkrét példán keresztül valószínűleg jobban megérthető a probléma. A szomáliai kalózok okozta nehézségek nem voltak újkeletűek, a probléma évek során érte el azt a küszöbszintet, hogy a politika úgy érezte, be kell avatkoznia. *„1991-től, Siad Barre elnök és diktátor bukását követően az alig több mint kilencmillió lakosú Szomália olyan polgárháborúba süllyedt, amelynek következményeit ma is viseli. A központi kormányzat nem működött, a hadsereg, a rendőrség központi irányítása megszűnt, az ország klánok vezetése alá került, és lassan teljes káoszba süllyedt. A szétesett, működésképtelen szomáliai haditengerészet és a parti őrség nem tudta megvédeni a part menti felségvizeket, ahol a külföldi halászflokkok háborítatlanul halászhatták le a szomáliai partok gazdag tonhalállományát. A munkájukat veszített, egyre jobban elszegényedő halászokból, a korábbi parti őrség és haditengerészet tagjaiból ad hoc szervezett tengeri egységek, ún. milíciák az első időszakban ezeket az engedély nélküli külföldi halászhajókat támadták meg. A milíciák csak évekkel később kezdtek nemzetközi vizeken hajózó kereskedelmi hajókat támadni. Napjainkra a kalózkodás iparággá vált Szomáliában, annak is elsősorban püntföldi és a szomáliföldi részében.”*³⁰

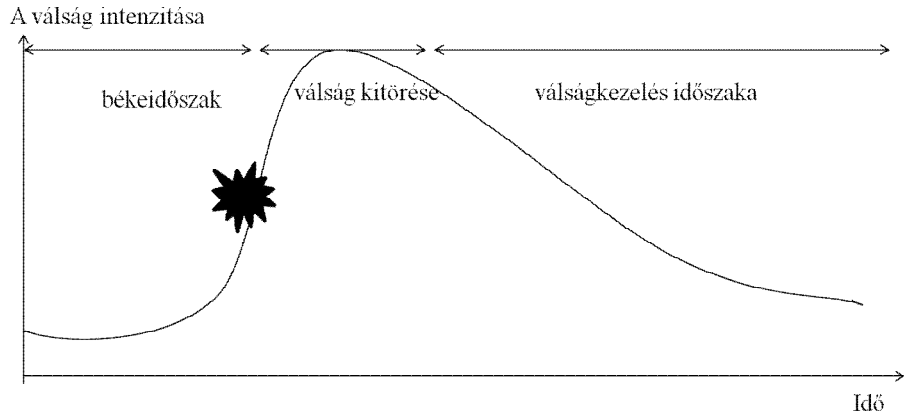
Az EU műveleti tervezése során a hírszerzési információk egyértelműen jelezték, hogy a kalózok parti bázisainak felszámolása nélkül csak a probléma tüneti kezelése várható. A politikai okok azonban felülírták az indokolt műveleti lépéseket, és olyan tengeri művelet indult, ahol nyolc-tíz hajó járőrözik évek óta egy Európa nagyságú területen. A művelet megindulása után évekkel³¹ sikerült csak elérnie az EUNAVFOR³² Atalanta parancsnokának, hogy korlátozott szárazföldi csapásokat mérhessenek a kalózok szárazföldi bázisaira.

Természetesen vannak olyan helyzetek, például a viszonylag hirtelen kirobbanó etnikai konfliktusok, amikor nincs idő minden tekintetben megalapozott döntéseket hozni. A helyszínre kell küldeni a rendelkezésre álló erőket, és törekedni kell a szemben álló felek azonnali szétválasztására. Ilyen esetekben a hogyan tovább kérdésére később kell választ találni és gyakran ez a legnehezebb.

³⁰ LAKATOS Zsolt: Harcban a kalózokkal. p. 58.

³¹ A szomáliai kalózok ellen létrehozott EU-haderő 2012. május 14-én hajtotta végre első szárazföldi hadműveletét. A helikoptertámadásban a kalózok öt, gyors támadásokra alkalmas csónakját semmisítették meg, nem messze a haradherei kikötőtől.

³² EU Naval Force.

2. ábra. A válság intenzitásának változása az idő függvényében
(Szerk.: Lakatos Zsolt)

Az ábrán a jól ismert válságdiagram látható. A válság kitörésének pillanatát a csillag jelzi. A válságkezelés a legtöbb esetben csak a válság kitörését követően, annak csúcspontja után kezdődik. A politikai szempontok a műveletek megtervezésének és előkészítésének időszaka előtt döntő jelentőséggel bírnak, a műveletek későbbi kudarca már ebben a szakaszban kódolva van. A politikusoknak és a katonai tervezőknek kell meghatározniuk, hogy mi a békeműveletben részt vevő erők pontos célja és feladata. Ha rossz a stratégiai elképzelés és tervezés, nem lehet jó és tartós a végeredmény sem.

A hírszerzés felelőssége

A hírszerzés szerepe döntő a békeművelet tervezési szakaszában. A legnagyobb és a legnehezebb feladat, hogy a politikai döntéshozók reális képet kapjanak a szemben álló felek erejéről és elképzeléseiről, a terepről, az időjárásról, a politikai, a gazdasági és a társadalmi viszonyokról. A hírszerzés felelőssége továbbá, hogy bemutassa a békeművelet végrehajtásával járó nehézségeket is. Ez az a pont, ahol rendkívül világosan kell fogalmazni az elemzőknek, hiszen előre kell jelezni a művelet megindításával és annak végrehajtásával várható nehézségeket, továbbá közép- és hosszú távú előrejelzést kell adni a várható következményekről is. A történelem folyamán rengeteg példát lehet találni arra, amikor a politikusok a hírszerzés információit, jelentéseit ignorálták.³³ Ehhez természetesen joguk van, a hírszerzés „információszoftár” tevékenységet végez és nem mindenható. A békeműveleteket vizsgálva azonban egyre több esetben köszön vissza a hírszerzési jelentések, előrejelzések mellőzése. A következmény pedig az, hogy a politikusok rossz stratégiai célokat tűznek ki, ami később, a végrehajtás szakaszában kudarchoz vezet.

³³ Például Sztálin nem vette figyelembe a Japánban működő szovjet ügynök, Sorge jelentéseit a németek Szovjetunió elleni támadásáról.

Összegzés

A „végtelenített”, valamint a „beavatkozunk és távozzunk” típusú missziók a politika kudarcának lenyomatai. Rossz politikai döntések következtében a békeműveletekben részt vevő erők feladata sokszor olyan status quo kikényszerítése, amely az erők kivonását követően nem tartható fenn. A politikai vezetők nincsenek tisztában a békeműveletben részt vevő erők képességeivel, lehetőségeivel, ezért olyan elvárásokat támasztanak, amelyek nem, vagy csak jelentős erőfeszítések árán teljesíthetők. Ennek elkerülése érdekében szükséges a politikai vezetők felkészítése a lehetséges katonai műveletek, köztük a konfliktuskezelés és a béketámogatás különböző formáinak alkalmazására. A stratégiai tervezés során olyan végállapotra vonatkozó célokat kell meghatározni, amelyekkel lehetőség szerint elkerülhetők a „végtelenített” és a „beavatkozunk és távozzunk” típusú műveletek. A hírszerzés felelőssége, hogy pontosan és őszintén tájékoztassa a politikai és a katonai felső vezetést a várható nehézségekről, a békeműveletet érintő veszélyhelyzetekről, kockázatokról.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- A NATO-nak készen kell állnia a jövő válságaira.
http://www.honvedelem.hu/cikk/41131_a_natonak_keszen_kell_allnia_a_jovo_valsgaira;
letöltés: 2013.11.24.
- BALOGH Péter: Az Operation Unified Protector felderítő tapasztalatai.
http://www.mhht.eu/hadtudomany/2013_e_Balogh_Peter.pdf; letöltés: 2013.11.24.
- CLAUSEWITZ, Carl von: A háborúról. Zrínyi Katonai Kiadó, Budapest, 1961.
- CORDESMAN, Anthony H.: Transition in Afghanistan 2009–2013.
In: Center for Strategic and International Studies, August 2013.
http://csis.org/files/publication/130801_transition_afghanistan.pdf; letöltés: 2013.11.24.
- Crisis Management in NATO's Strategy; 2003.05.16. p. 1-8, 1-9.
- Csak a daytoni szerződés miatt létezik Bosznia.
<http://mno.hu/kulfold/csak-a-daytoni-szerzodes-miatt-lezetik-bosznia-1196372>;
letöltés: 2013.11.24.
- ISASZEGI János vezérőrnagy: Társadalmi, politikai konfliktusok – katonai válaszok a Balkánon 1991–1999. MTA RKK nemzetközi konferencia, Pécs, 2011. február 24–25.
http://www.rkk.hu/rkk/conference/2011/balkan/Isaszegi_Janos.pdf; letöltés: 2014.01.11.
- MAGYAR István: A koszovói válságkezelés katonai tapasztalatai.
http://www.zmne.hu/kulso/mhht/hadtudomany/2000/2_8.html; letöltés: 2013.11.11.
- <http://www.iraqbodycount.org/>; letöltés: 2013.11.10.
- http://www.kormany.hu/download/0/7b/20000/magyarorszag_a_NATO-ban.pdf;
letöltés: 2013.11.10.
- LAKATOS Zsolt: Harcban a kalózzokkal.
In: Interpress Magazin, 2012. december. 58 p. ISSN: 01331639
- MATUS János: A katonai gondolkodás új irányzata. p. 83.
- SELMECZI Attila mk. alezredes: Harmincéves az MFO-misszió.
http://www.honvedelem.hu/cikk/harminceves_az_mfo-misszio; letöltés: 2013.11.10.
- SZUN-CE: A hadviselés törvényei. Fordította: Tőkei Ferenc.
<http://mek.oszk.hu/01300/01345/01345.htm#alapelvek>; letöltés: 2013.11.10.

PALLOS JUDIT

**AZ ÉSZAK-KOREAI TÖMEGPUSZTÍTÓFEGYVER-
PROGRAM TÖRTÉNETE**

A Koreai Népi Demokratikus Köztársaság területén a nukleáris fegyverkezés évtizedek óta tartó tevékenység, amely négy nagyobb egységre osztható: a tapogatózó első lépések és a program kezdete az 1950-es években, a nukleáris tudásanyag összegyűjtése az 1960-as években, a folyamat alapos megtervezése az 1970-es években és végül a fejlesztés beindítása 1994-től.

Mielőtt az észak-koreai nukleáris program részleteire rátérnék, fontosnak tartom bemutatni, hogy az atomhatalmak mennyi eszközzel rendelkeznek és ezek hogyan oszlanak meg.

	Telepíthető robbanófejek	Egyéb készletek	Összes készlet
Amerikai Egyesült Államok	2 150	5 550	~7 700
Oroszország	1 800	6 700	8 500
Egyesült Királyság	160	65	225
Franciaország	~290	~10	~300
Kína	0	~250	~250
India	0	90–110	90–110
Pakisztán	0	100–120	100–120
Izrael	0	~80	~80
Észak-Korea	0	0	6–8?
Összesen	~4 400	~12 865	~17 270
Mindösszesen:		~17 270	

1. táblázat. Atomfegyverrel rendelkező országok – 2013¹

¹ KILE, N. Shannon: World Nuclear Forces.
<http://www.sipri.org/research/armaments/nuclear-forces>; letöltés: 2013.12.01.

Az első lépések

Az észak-koreai nukleáris program beindításában kulcsfontosságú szerepet játszott a Szovjetunió, amely akkoriban hidegháborús szuperhatalom, a kommunista berendezkedésű Korea legnagyobb szövetségese, támogatója és kereskedelmi partnere volt. Röviddel a kommunista koreai állam megalakulása előtt a Szovjetunió tudósokat küldött az országba geológiai kutatások és az ottani uránérc-készletek feltérképezése céljából. A koreai háború idején kínai tudósok is érkeztek a félsziget északi területeire, akik radioaktív anyagokat kerestek. 1955-ben a Szovjetunió és a Koreai Népi Demokratikus Köztársaság nukleáris együttműködési megállapodást írt alá, amely alapján megkezdődött az észak-koreai tudósok szakképzése a dubnai nukleáris kutatóközpontban.

Az 1950-es évek végén a két fél a nukleáris kutatásokkal kapcsolatban újabb együttműködési megállapodást kötött, amelynek értelmében szovjet tudósok közreműködésével felépülhetett Észak-Koreában az első kutatóreaktor Jongbjon közelében. Ezen kívül az ország területén volt még egy, a Szovjetuniótól kapott kísérleti reaktor Pakcsong szomszédságában. (Később több hasonló létesítményt is létrehoztak, a mai napig összesen nyolcról van információ.) Miután a létesítményt üzembe helyezték, Észak-Korea belekezdett az önálló nukleáris kutatásaiba. A technológiai ismeretek bővülésével gyorsan, már néhány év múlva lehetővé vált egy második atomreaktor megépítése, ami meg is történt.²

Az önálló észak-koreai atomfegyverkezés okai

Az észak-koreai nukleáris tevékenység öt fontos tényező összejátszásának eredményeképpen indult útjára. A második világháború befejezése előtt Japán két városára ledobott atombombák komoly benyomást tettek a phenjani rezsimre.

A Koreai-félsziget több évtizeden keresztül élt Japán elnyomó gyarmati uralma alatt, ebben az időszakban a koreai identitás fennmaradása is kétségessé vált, az ellenállási mozgalmak folyamatosan vereséget szenvedtek, ezzel szemben a két amerikai atombomba azonnal térdre kényszerítette az addig legyőzhetetlennek hitt szigetországot. A Kim Ir Szen vezette phenjani rezsim kétséget kizáró meggyőződésévé vált, hogy tömegpusztító fegyver birtokában a legerősebb ellenség is könnyedén legyőzhető.

Egy következő érv a nukleáris felfegyverkezés mellett a koreai háborúhoz köthető. Kiderült ugyanis, hogy Douglas MacArthur tábornok, az amerikai csapatok parancsnoka harcászati atomfegyverek alkalmazását fontolgatta Észak-Korea ellen, és ennek szükségességéről az amerikai fegyveres erők legfelsőbb köreit és a Szenátust is minden erejével igyekezett meggyőzni. Tény, hogy Truman elnök és a kormánya nem adott engedélyt nukleáris fegyverek bevetésére, és az ezzel az ötlettel előálló hadseregparancsnokot is leváltották, ettől függetlenül a phenjani rezsim nem tudott elvonatkoztatni attól a veszélytől, hogy országát akár atomtámadás is érhetné az Amerikai Egyesült Államok részéről.

² <http://www.iiss.org/publications/strategic-dossiers/north-korean-dossier/north-koreas-weapons-programmes-a-net-asses/north-koreas-nuclear-weapons-programme/#weapons>; letöltés: 2013.03.17.

Mindezeket az eseményeket tetézte, hogy 1961-ben katonai hatalomátvétel történt Dél-Koreában, így tehát a több oldalról is érzett fenyegetettség miatt Phenjan még ugyanabban az évben barátsági és együttműködési szerződést kötött Moszkvával és Pekinggel, amely cselekedet az atomfegyverek elleni védekezés célját szolgálta.³ Amikor 1962 őszén a kubai rakétaválság a szovjet fél visszakozásával ért véget, a phenjani rezsim ezt Kuba, vagyis az egyik szövetséges elárulásaként interpretálta.

Az ötödik és egyben talán legfontosabb érv az önálló tömegpusztítófegyver-program elsajátításához – a jelen tanulmány szerzője szerint – az Észak-Koreát irányító legfelsőbb ideológia, a csucshe-eszmerendszer maga. A csucshe általános jelentése a marxizmus-leninizmus átfogó ideológiájának sajátos koreai viszonyokra történő alkalmazása. Az elmélet szerint a politikában a függetlenségre, a gazdaságban az önellátásra, a honvédelemben pedig az önvédelemre kell törekedni. A jelszó: „Az önállóság a legfőbb nemzeti érdek!” Az ideológiát meghonosító Kim Ir Szen „szájából” így hangzik a csucshe legfőbb tétele: „A csucshe meghonosításával és az önerőre támaszkodással országunk forradalmát a legegyszerűbb úton lendíthettük előre, leküzdhetünk mindennemű nehézséget és megpróbáltatást, győzelmeink és sikereink érhetőek el. A csucshe és az önerőre támaszkodás összes sikereink alapvető záloga”.⁴

Észak-Korea elindul a tömegpusztító fegyver gyártásához vezető úton

A Szovjetunió nukleáris védőernyőjébe vetett bizalom szertefoszlott, ami az észak-koreai nukleáris politika teljes felülvizsgálatát tette szükségessé. Az 1960-as években a kibontakozó szovjet–kínai konfrontáció beárnyékolta és nehézségeket gördített Moszkva és Phenjan további sikeres együttműködése elé. Ugyanis mind a szovjetek, mind a kínaiak attól féltek, hogy az Észak-Koreának átadott nukleáris technológia és szaktudás a szemben álló nagyhatalomhoz kerül. Amikor 1964-ben Kína sikeres kísérleti atomrobbantást hajtott végre, Észak-Korea az ország segítségét kérte a további fejlesztéseihez, kísérleteihez, ezt azonban nem kapta meg. Ebből adódóan a phenjani vezetés új partnerek felkutatásába fogott: a hatvanas évek második felétől együttműködött a Német Demokratikus Köztársasággal és Csehszlovákiával, a későbbiekben pedig még Iránnal, Líbiával, Szíriával és Romániával is.

A végső lökést a tömegpusztítófegyver-program (WMD-program)⁵ elindításához az 1970-es évek végéig titkos, de ekkor nyilvánosságra kerülő dél-koreai nukleáris program létezése jelentette. Habár az Amerikai Egyesült Államok rávette Szöült a tömegpusztítófegyver-programjának feladására az amerikai nukleáris védelemért cserébe, Kim Ir Szen mégis elrendelte az önálló észak-koreai atomfegyver-arsenál kifejlesztését.⁶

³ <http://www.pslweb.org/liberationnews/commentary/why-north-korea-is-developing.html>; letöltés: 2013.03.17.

⁴ RICHTER Csaba: A Távol-Kelet „puskaporos hordója” – Az észak-koreai rendszer sajátosságai. http://www.publikon.hu/application/essay/198_1.pdf; letöltés: 2013.10.25.

⁵ WMD – Weapon of Mass Destruction – tömegpusztító fegyver.

⁶ CSOMA Mózes: Korea – Egy nemzet, két ország.

Az észak-koreai nukleáris program harmadik szakasza az 1970-es évek végén vette kezdetét, amikor már az atomfegyverkezés gyakorlati megvalósítására és a nukleáris tevékenységet folytató létesítmények és a szükséges infrastruktúra gyors bővítésére is lehetőség nyílt, mivel erre a Koreai Népi Hadsereg és az Atomenergetikai Minisztérium engedélyt kapott az ország legfelsőbb vezetésétől, a Koreai Munkapárttól. Ekkor érett meg az idő arra, hogy Észak-Korea komolyabban is elkezdhetett foglalkozni az urándúsítás és a hordozóeszközök összeszerelésének kérdésével. Ebben a fázisban kezdték meg egy 50 megawattos atomreaktor építési munkálatait, továbbá döntöttek egy 200 megawattos erőmű későbbi felépítéséről is.⁷

Észak-Korea csatlakozása a Nemzetközi Atomenergia-ügynökséghez és az atomsorompó-szerződéshez

A Koreai Népi Demokratikus Köztársaság 1975-ben vált a Nemzetközi Atomenergia-ügynökség tagjává, de már kezdettől fogva nem engedélyezte tevékenységének a szervezet általi ellenőrzését. Ezt a phenjani vezetés azzal indokolta, hogy a nemzetközi ellenőrzés sérti az ország szuverenitását, beavatkozást jelent a belügyeibe, és negatívan érinti területének biztonságát. Az észak-koreai rezsim három feltételének teljesülése esetén szándékozott csupán engedélyezni az ellenőrök általi ellenőrzést, és az ehhez kapcsolódó szerződést is ezek maradéktalan megvalósulása esetén tervezte aláírni:

– Mivel Phenjanban úgy vélték, hogy az Amerikai Egyesült Államok tárol atomfegyvereket Dél-Koreában, ezért követelte azok mielőbbi kivonását a térségből.

– Az Amerikai Egyesült Államok és Dél-Korea függessze fel az évente megrendezésre kerülő Team Spirit fedőnevű hadgyakorlatot. A követelés háttérében az áll, hogy Phenjanban a hadgyakorlat ideje alatt harckészültségbe helyezték a fegyveres alakulataikat, riadóztatták a munkás-paraszt őrsg többmillió nagyságrendű tartalékosait, valamint rendszeres légvédelmi riadót tartottak országszerte. Ilyenkor a diplomáciai testületeknek is teljesen el kellett sötétíteniük minden épületüket. Észak-Korea Moszkvába akkreditált nagykövete, Szon Szong Pil kijelentette, hogy a Team Spirit hadgyakorlat további folytatása miatt, amit Phenjan a nukleáris háborúra való felkészülésként aposztrofál, felmerülhet az ország nukleáris létesítményeinek elzárása a Nemzetközi Atomenergia-ügynökség ellenőrei elől.

– Észak-Korea fenn akarta tartani magának a jogot a biztosítéki megállapodás hatályon kívül helyezésére, ha úgy érzékeli, hogy a nukleáris hatalmak barátságatlannak minősíthető lépéseket tesznek az ország irányába.⁸

⁷ <http://americansecurityproject.org/ASP%20Reports/Ref%200072%20-%20North%20Korea%E2%80%99s%20Nuclear%20Program%20.pdf>; letöltés: 2013.03.17.
http://www.nuclearfiles.org/menu/key-issues/nuclear-weapons/issues/proliferation/north-korea/charnysh_dprk_analysis.pdf; letöltés: 2013.03.17.

⁸ TORZSA István: Az észak-koreai nukleáris program és annak hatása Északkelet-Ázsia biztonságára. <http://doktori.btk.elte.hu/hist/torzsa/disszert.pdf>; letöltés: 2013.09.28.

A távol-keleti ország 1985-ben csatlakozott az atomsorompó-szerződést (Non Proliferation Treaty) aláíró államok egyre népesebb táborához, ezzel a Jongbjon közelében lévő 30 megawattos, gáz-szén alapú reaktorát a Nemzetközi Atomenergia-ügynökség ellenőrzése alá helyezte, ezért úgy tűnt, hogy a nemzetközi közösség országgal szembeni félelmei megszűnhetnek. Itt megjegyzendő, hogy Phenjan az egyezményhez történt csatlakozásakor nem írta alá rögtön a Teljes körű Biztosítéki Megállapodást, ami lehetővé tette volna a NAÜ számára az ellenőrzést. Ezt csak a szervezet külön kérésére, hónapokkal később tette meg.

Az atomsorompó-szerződést az észak-koreai vezetés végül 1991-ben ratifikálta, majd tárgyalásokba bocsátkozott Dél-Koreával a félsziget atomfegyvermentesítéséről. 1992-ben a két fél képviselői aláírtak egy kötelezettségvállalási megállapodást arra vonatkozóan, hogy nem fejlesztenek ki, nem gyártanak és nem alkalmaznak atomfegyvereket, továbbá nem építenek fel katonai célú nukleáris létesítményeket. Ezzel elméletben megvalósult egymás tevékenységének kölcsönös ellenőrzése az átláthatóság jegyében, és a két fél megegyezett egymással a Közös Nukleáris Ellenőrzési Bizottság felállításáról.⁹

Phenjan erőfitogtatása

A Nemzetközi Atomenergia-ügynökség első helyszíni ellenőrzésére 1992-ben került sor, amikor az ellenőrök bizonyítékokat találtak arra, hogy Phenjan nem tartja be a szerződésben felvállalt kötelezettségeit. Ezzel párhuzamosan amerikai kéműhordak felvételeket készítettek egy épülőfélben lévő kutatóközpont-komplexumról Jongbjongban. Ezek alapján az amerikai hírszerzés felhívta a nemzetközi közösség figyelmét, hogy Észak-Korea esetleg képes lehet arra, hogy tömegpusztító fegyverhez jusson vagy azt kifejlessze, ami súlyosan veszélyeztetheti a Koreai-félsziget biztonságát, és a térséget instabilitásba hajszolhatja. Az észak-koreai vezetés természetesen hevesen tagadta az ellene felhozott vádakot, és ezek után nem engedélyezte nukleáris iparának további nemzetközi ellenőrzését, valamint kilátásba helyezte kilépését az atomsorompó-egyezményből. Később egyértelműen bebizonyosodott, hogy a Jongbjongban lévő létesítményben kísérleti atomreaktor üzemelt, ahol észak-koreai tudósok sikeres plutónium alapú nukleáris kísérleteket végeztek, és sikerült annyi plutóniumot előállítaniuk, amennyi már elég egy tömegpusztító fegyver összeállításához.

1993. március 12-én összeült Phenjanban a Központi Népi Bizottság, ahol döntöttek az ország atomsorompó-szerződésből való kilépéséről, amit rövidesen be is jelentettek. Az indoklásban a Team Spirit hadgyakorlatra és a Nemzetközi Atomenergia-ügynökség országban belüli ellenőrzési szándékára hivatkoztak. A hivatalos jelentésben az is szerepelt, hogy az ország betartja a szerződésben foglalt 90 napos határidőt, és csak ennek letelte után fog a kilépés a gyakorlatban is realizálódni. Fontos hangsúlyozni a döntés súlyát, hiszen ezelőtt még nem volt példa arra, hogy egy aláíró ország felmondta volna az atomsorompó-szerződést. Továbbá az is okot adhat az aggodalomra, hogy egy állam tényleges kilépése precedenst

⁹ TORZSA István: Az észak-koreai nukleáris program és annak hatása Északkelet-Ázsia biztonságára. <http://doktori.btk.elte.hu/hist/torzsa/disszert.pdf>; letöltés: 2013.09.28.

teremthet, ami egy kilépési lavinát indíthat el több tagállam részéről, ez pedig megkérdőjelezheti a non-prolifációs rendszer hatékonyságát, működőképességét. Kim Ir Szen az Egyesült Nemzetek Szervezetének tudára adta, hogy az országa ellen irányuló esetleges szankciót hadüzenetként fogják értelmezni, aminek értelmében mindent megtesznek az önvédelem és a biztonság helyreállítása érdekében.

Észak-Korea végül nemzetközi nyomásra beleegyezett abba, hogy az ügyben érintett országok, legfőképpen pedig az Amerikai Egyesült Államok képviselőivel tárgyalásokat folytassanak. 1993. június közepére sikerült a feleknek megállapodniuk, amit egy közös nyilatkozatban rögzítettek. Ennek lényeges pontjai a következők voltak: amerikai biztonsági garancia nyújtása, bizalomerősítő lépések tétele, a szuverenitás kölcsönös tiszteletben tartása, a belügyekbe történő be nem avatkozás, a Koreai-félsziget két országa békés úton történő egyesítésének támogatása és Észak-Korea ígérete arra vonatkozóan, hogy nem lép ki az atomsorompó-szerződésből.

Az amerikai-észak-koreai tárgyalások Genfben folytatódtak, ahol Phenjan képviselője bejelentette országa szándékát könnyűvizes reaktorok építésére, amelyekkel az addigi grafit alapú nukleáris programot váltanák fel. Ez az amerikai adminisztrációnak nagy fejtörést okozott, majd arra jutott, hogy keményebben kell fellépnie az észak-koreai rezsimmel szemben. Ennek megfelelően a „mézesmadzag és furkósbot” politikáját alkalmazva Washington kilátásba helyezte a diplomáciai elismerés folyamatának beindítását gazdasági segélyprogramokkal kiegészítve, ha cserébe Phenjan betartja az atomsorompó-szerződés rendelkezéseit és együttműködik a Nemzetközi Atomenergia-ügynökséggel, valamint többé nem szállít és nem ad el tömegpusztító fegyvereket, különösen nem a Közel-Keletre.

Észak-Korea végül beleegyezett abba, hogy a NAÜ egyszeri alkalommal ellenőrzést tarthat mind a hét nukleáris létesítményében. Az ellenőrzést azonban a nemzetközi szakemberek nem végezhetik szabadon, nem vehettek mintát az általuk szükségesnek tartott helyeken, amivel az ország súlyosan megsértette a vonatkozó nemzetközi előírásokat. Phenjan arra hivatkozott, hogy az ellenőrök által gyanúsan nukleáris hulladéklerakónak minősített területeken azért nem engedélyezik a vizsgálatokat, mert azok katonai célokat szolgálnak, ezért tiltott ide a belépés. Mindezek alapján a NAÜ úgy döntött, hogy az ügyet az ENSZ BT elé viszi, és egy Phenjanba akkreditálható különleges ad hoc ellenőrző bizottság felállítását kérte. Erre válaszul Észak-Korea bejelentette kilépését az atomsorompó-szerződésből és a NAÜ-ből, arra hivatkozva, hogy az nem független és semleges ellenőrző szervezet, hanem az Amerikai Egyesült Államok kémszervezete, hiszen minden adatát megosztja Washingtonnal.

Az amerikai kormány a rágalmak hatására úgy gondolta, hogy nem maradt más megoldás, csupán a kemény szankciók életbe léptetése a renitens állam ellen. Ennek értelmében a Koreai Népi Demokratikus Köztársaság egy hónapos határidőt kapott, hogy teljesítse a NAÜ intézkedéseit, ellenkező esetben teljes körű nemzetközi elszigeteltséggel kellett számolnia, ami tervezetten érintette a gazdasági, a technikai és a kulturális programokat, valamint erőteljesen korlátozta a fegyverreladási lehetőségeit. A feszültség enyhítését és a tárgyalások fonalának

ismételt felvételét nehezítette, hogy ekkoriban nem volt közvetlen kommunikáció Washington és Phenjan között. A válság megoldásában nagy segítség volt Jimmy Carter korábbi amerikai elnök magánlátogatása Észak-Koreában.

1994 nyarán Carter megbeszéléseket folytatott Kim Ir Szennel, ahol a koreai vezető sérelmét fejezte ki arra vonatkozóan, hogy vezetése már sokszor elmondta, nem rendelkezik atomfegyverrel, ezt azonban senki nem hiszi el neki. Pedig országának kizárólag energiára lenne szüksége, és ha az Amerikai Egyesült Államok segít megépíteni a könnyűvízes reaktorokat, országa örömmel feladja a gáz/grafit alapúakat és visszatér az atomsorompó-szerződéshez. Nem mellesleg Kim Ir Szen garanciát is várt Cartertől, hogy az Amerikai Egyesült Államok soha nem fog atomtámadást indítani országa ellen. A szemben álló felek egymás igényeit megvalósíthatónak tartották, így pár hónappal később (a késedelem oka, hogy Kim Ir Szen időközben elhalálozott) sor kerülhetett a két fél közötti keretmegállapodás aláírására. A megállapodásban az amerikaiak vállalták, hogy egy nemzetközi konzorcium élén lecsereleik a katonai célokra is használható atomerőműveket és a munkálatok ideje alatt a kieső energia pótlására fűtőolajat biztosítanak Észak-Korea számára. Ezzel a lépéssel elvileg megkezdődhetett az enyhülés időszaka a Koreai-félszigeten.

Az észak-koreai könnyűvízes reaktor építéséért felelős Koreai-félszigeti Energiafejlesztési Szervezetet (KEDO)¹⁰ az Amerikai Egyesült Államok és a Koreai Köztársaság közösen hozta létre. Mivel Szöul biztosította az atomreaktort, így újfent megindulhatott a párbeszéd a két Korea között. Talán nem meglepő, hogy az építkezés folyamata sem ment simán. Phenjan nem szöuli létesítményt szeretett volna országában látni, mert azt nem tartotta kellően biztonságosnak, és úgy gondolta, hogy célországként joga van meghatározni a reaktor származási helyét. Dél-Korea viszont ahhoz ragaszkodott, hogy ő adja az erőművet. A viták már előre jelezték, hogy a keretmegállapodásban foglaltak végrehajtása korántsem lesz egyszerű feladat.¹¹

Az észak-koreai rakéta- és vegyifegyver-program

Az atomfegyverek mellett Észak-Korea más tömegpusztítófegyver-program kifejlesztésén is fáradozott már az 1960-as évek végétől, továbbá számos harmadik világbeli országot támogatott hasonló terveik megvalósításában. A rakéta-program beindítása mögött politikai és katonai megfontolások is húzódtak. Az előbbi szerint a közepes és nagy hatótávolságú rakéták segítségével az országnak sikerülhet kitérnie a nemzetközi elszigeteltségből, amely a Kínával és Oroszországgal kialakult megváltozott viszonya eredményeképpen történt. Nem mellesleg ezek a fegyverek hasznos alkueszközök a nemzetközi tárgyalások során.

¹⁰ KEDO: Korean Peninsula Energy Development Organization.

¹¹ Ez a fejezet az alábbi szakirodalmak feldolgozása alapján készült:

TORZSA István: Az észak-koreai nukleáris program és annak hatása Északkelet-Ázsia biztonságára. <http://doktori.btk.elte.hu/hist/torzsa/disszert.pdf>; letöltés: 2013.09.28.

EFIMOVA, Anna: North Korean nuclear problem in Regional and Global context.

<https://www.openstarts.units.it/dspace/bitstream/10077/2595/3/EfimoVA.pdf>; letöltés: 2013.09.28.

Katonai szemszögből vizsgálva a rakéta-programot a „sarokba szorított kutya harapásával” (the bite of the cornered dog) szokták bizonyos körökben jellemezni. Az észak-koreai érvelés szerint ugyanis a dél-koreai fegyverzeti korszerűsítés és a Washington által Szöulnak juttatott támogatás miatt fenyegetve érezte magát, ezért önvédelme megköveteli, hogy maga is fejlessze katonai eszközeit. A nyilvános adatok az észak-koreai vegyi, biológiai és rakétafegyverekről Japánból, Dél-Koreából és az Amerikai Egyesült Államokból származnak, legfőképpen műholdas felvételek alapján. Fontos azonban tisztában lennünk a ténnyel, hogy ezek az információk korlátozottak és a phenjani rezsim nem erősítette és nem is cáfolta meg azokat.

Az észak-koreai ballisztikusrakéta-program az 1970-es években kezdődött. Az 1973-as arab–izraeli háború alapján a phenjani katonai vezetés arra a következtetésre jutott, hogy a ballisztikus rakétáknak döntő szerepük lesz a közeljövő hadviselésében. Az ország első föld–föld rakétái Frog–5 és Frog–7 típusúak voltak. A rakéták tervezése rengeteg pénzt emésztett fel és hosszú ideig nem is hozta meg a várt eredményt. Peking felajánlotta segítségét Phenjannak egyfokozatú rakéták összeállításában, ezáltal az észak-koreai tudósok komoly szaktudásra tehetek szert. Az 1970-es évek közepétől Phenjan részt vett a pekingi Dong Feng ballisztikus rakéta egy korai változatának a kifejlesztésében, amely közel 600 km-t tudott megtenni.¹²

Miután a Kínával folytatott együttműködés elakadt, Észak-Korea Egyiptommal kötötte össze tevékenységét. A kairói vezetés feltétel nélkül átadott néhány Scud–B rakétát kutatási célokra. Az első önállóan gyártott ilyen típusú rakétát Phenjan 1984-ben tesztelte le, ezt több hasonló kísérlet követte. Ugyan számos kilövés kudarccal végződött, néhány rakéta például már az indítóállványon felrobbant, ezek az incidensek azonban érdekes módon tovább növelték a tudósok munkakedvét, így a tömeggyártás már 1987-től megkezdődhetett. Az ország a legyártott rakétákból adott Iránnak és Szíriának is, ezzel hozzájárult az iráni gyártókapacitás beindításához.

A phenjani rezsim ballisztikusrakéta-programja a Scud–B hatótávolságának növelését tűzte ki célul, amelynek megvalósítása két nyomvonalon haladt: az egyik a Scud–B módosításával nagyobb hatótávolságú Scud–C kifejlesztése, míg a másik egy teljesen új, a Nodong–1 rakéta előállítását volt. A Scud–C rakéta tömeggyártására, amelynek tesztelése során nem történtek balesetek, kudarok, 1991-ben került sor. A Nodong–1 tesztelése során azonban már akadtak nehézségek, köszönhető annak, hogy ez a rakéta jóval összetettebb volt, mint az előbb említett típus. A Nodong–1-et egyes információk szerint 1993-ban tesztelték először sikerrel a Japán-tenger felett. Szakértők úgy vélik, hogy a rakéta hatótávolságát mesterségesen csökkentették, abból a célból, hogy a kívülállók azt higgyék, ez nem egy újabb típusú fegyver.

Észak-Korea egyéb, lényegesen modernebb típusú rakéták gyártásán is dolgozott. A többlépcsős Taeopodong rakéták tervbe vett hatótávolsága 1500 és 4000 km közötti,¹³ amellyel lehetővé vált Japán és Dél-Korea akár legtávolabbi pontjainak az elérése is. A szakértők egyöntetű véleménye szerint azonban Phenjan

¹² History of Dong Feng (East Wind). Chinese Ballistic Missiles.
<http://astronauticsnow.com/history/dongfeng/>; letöltés: 2013.09.28.

¹³ North Korea's missile programme.
<http://www.bbc.com/news/world-asia-17399847>; letöltés: 2013.09.28.

e rakéták tekintetében jelenleg még nem rendelkeznek kellő műszaki ismerettel a tömeggyártás önálló beindításához. Az ország súlyos hibát követett el, amikor Japán légtérének megsértésével tesztelte ezt a rakétát, amely végül a Japán-tengerbe csapódott. A CIA amerikai hírszerző szolgálat bizonyítékokat talált arra, hogy orosz atomtudósok segítettek az észak-koreai rakétaprogram megvalósításában. Mindezekkel együtt azonban tény, hogy Phenjan a rakétaprogramjában is mértékletességre törekedett, elősegítve ezzel az amerikaiakkal való megegyezést, ami azonban még továbbra is várat magára.

A legújabb, Taeopodong típusú rakétáit is csak pár alkalommal tesztelte kísérleti kilövés formájában. A kínai határtól pár kilométerre lévő Kim Hjong Dzsik város mellett az 1990-es évek közepén kezdték el építeni a Jongdzsa-dong támaszpontot. Itt, a hegyek rejtekében egy rakétaindító állomást létesítettek, erről a világ csak 1998 decemberében szerzett tudomást. Ez annak volt köszönhető, hogy egy, korábban a titkos támaszpont építésén dolgozó észak-koreai menekültnek sikerült bejutnia a pekingi japán nagykövetségre. A férfi nyilatkozott a dél-koreai sajtónak, amiből kiderült, hogy a föld alatti hangárokban látta az indítóállásokat és egyéb berendezéseket is.

Phenjan tudatta Washingtonnal, hogy megegyezés esetén nem fejlesztik tovább rakétaikat. Kim Ir Szen-nek nagy szüksége volt az amerikai biztonsági garanciákra legfőképpen Japánnal szemben, amelyet a több évtizedes gyarmati megszállásuk ideje alatt az országával szemben tanúsított brutális magatartás miatt gyűlöl, továbbá Dél-Koreával szemben, amely az első számú ellensége, a két ország egymás felé való hivatalos elismerése körül továbbra is bonyodalmak vannak, valamint Kínával szemben, amelyben nem tud megbízni teljes mértékben. A Szovjetunió felbomlása óta Oroszországnak nem volt már jelentős befolyása az északkelet-ázsiai régióra, súlyos problémaként merült fel, hogy a volt szocialista országokból érkező segélyek is megszűntek. Az Amerikai Egyesült Államok, amely katonailag és gazdaságilag is a világ egyik vezető hatalma, eddig képes volt féken tartani az egyre nagyobb mértékben amerikai segítségre szoruló renitens államot. Washington beleegyezése nélkül ugyanis Phenjan nem tudott hitelhez jutni sem a Világbanktól, sem az Ázsiai Fejlesztési Banktól. A phenjani rezsim ebből azt a következtetést szűrte le, hogy az Amerikai Egyesült Államok csak olyan országokat vesz igazán komolyan, és csak olyanokkal hajlandó érdemben tárgyalni, amelyek rendelkeznek nyersanyaggal vagy tömegpusztító fegyverrel. Ebből kifolyólag az ország nyitva hagyta a rakétafejlesztési és a nukleáris program jövőjével kapcsolatos kérdésköröket.¹⁴

Észak-Korea a ballisztikusrakéta-program mellett rendelkezik vegyifegyver-programmal is, amelyben az első lépéseket a koreai háború után az egyik vezető japán egyetem elvégzését követően hazatérő dr. Ri Szunggi kezdte el, a kutatás és fejlesztés területén dolgozva. A mai napig őt tekintik az észak-koreai vegyifegyver-program úttörőjének és atyjának. Röviddel a koreai háború után a Szovjetunióból és Kínából megindult a releváns technológiatranszfer, ami így közvetten Japánból is származott.

¹⁴ ANTHONY, Ian: Responses to Proliferation: the North Korean ballistic missile programme. <http://www.sipri.org/yearbook/2000/files/SIPRIYB0011.pdf>; letöltés: 2013.09.28.
CSOMA Mózes: Korea – Egy nemzet, két ország.

Az 1970-es évekre a segítőknek is köszönhetően Észak-Koreában sikerült létrehozni egy védelmi célokat szolgáló vegyifegyver-készletet. Rövidesen kezdetét vette a vegyifegyver-készlet offenzív felhalmozása is. Ebben szintén Moszkva volt a legjelentősebb partner: Phenjan az együttműködés értelmében lehetővé tette kikötőinek és légterének szabad használatát a szovjetek számára, cserébe pedig megkapta a számára szükséges szaktudást és technológiát a tömegpusztító fegyverek terén. Észak-Korea az 1980-as évek végére képessé vált Scud rakétákkal hordozható vegyi töltetek előállítására, ebben Iránnal, Szíriával és Egyiptommal is együttműködött. Észak-koreai menekültek információi szerint országuk húszt különböző vegyi fegyver előállítására képes, de legfőképpen a mustárgáz, a foszgén és a szarin előállítására specializálódott.

A biológiai fegyverekre a phenjani rezsim jóval kevesebb energiát fordított. Ennek hátterében az áll, hogy az ország elhanyagolható mértékű biotechnológiai ismeretekkel rendelkezik, de nem használják továbbá azért sem, mert rájöttek, hogy előállítás után a fegyver kontrollálhatatlanná válhat, önálló életre kelhet. Nem mellesleg Észak-Korea biológiai fegyver-programját a Szovjetunió nem támogatta, így amivel az ország rendelkezik, az teljes egészében önálló kutatás és erőfeszítés eredménye. A dél-koreai hírszerzés és az észak-koreai menekültek felfedték, hogy Phenjan a Koreai Kommunista Párt eszméjével szembehelyezkedően is tesztelte a vegyi és a biológiai fegyvereinek eredményességét. Mivel Észak-Korea makacsul ragaszkodik ahhoz a meggyőződéséhez, hogy az Amerikai Egyesült Államok és Dél-Korea is kész ellene tömegpusztító fegyvert bevetni, az ország katonai doktrínájába védekezésésképpen beleírták a vegyi fegyverek elsőként történő alkalmazásának lehetőségét.

A helyzetet súlyosbítja a tény, hogy Észak-Korea hivatalosan a mai napig nem ismerte be, nem vállalta fel vegyifegyver-készleteinek meglétét és nem írta alá a biológiai- és vegyifegyver-tilalmi egyezményt sem, bár általánosan elterjedt vélemény szerint az ország hatalmas mennyiséget birtokol ebből a fegyvertípusból. Egyes, a phenjani rezsim által meg nem erősített híresztelések szerint az országot az motiválja e készletek fenntartásában, hogy a koreai háború idején az amerikai katonák vegyi fegyvereket vetettek be az ellenfeleik legyőzésére, habár ezt az Amerikai Egyesült Államok megingathatatlanul tagadja. Phenjan azonban azóta is rendíthetetlenül hiszi, hogy legfőbb ellenségeinek szándékában áll ilyen típusú fegyverekkel őt térdre kényszeríteni. Az országalapító Kim Ir Szen meggyőződése volt, hogy Észak-Koreának szüksége van a tömegpusztító fegyverek összes előállítható fajtájára a fennmaradás érdekében, illetve önvédelemből Dél-Korea és az Amerikai Egyesült Államok ellenében.¹⁵

¹⁵ SCOBELL, Andrew – SANFORD, John M.: North Korea's military threat: Pyongyang's conventional forces, Weapons of Mass Destruction and Ballistic Missiles. <http://www.strategicstudiesinstitute.army.mil/pdffiles/pub771.pdf>; letöltés: 2013.09.28.
North Korea's Chemical and Biological Weapons Programs. http://www.crisisgroup.org/~media/Files/asia/north-east-asia/north-korea/167_north_koreas_chemical_and_biological_weapons_programs.pdf; letöltés: 2013.09.28.

Észak-Korea vs. USA

Röviddel azt követően, hogy a két fél aláírta a keretmegállapodást (amelyben az Amerikai Egyesült Államok vállalta egy könnyűvízes reaktor felépítésének támogatását és fűtőolaj biztosítását Észak-Koreának a phenjani katonai célú atomprogram beszüntetéséért cserébe), Phenjanban tudatosult, hogy Washington súlyosan megsértette azt: nem szállítja a beígért mennyiségű üzemanyagot, továbbá nem tesz lépéseket a könnyűvízes reaktorok építése terén sem. Ebben szerepet játszott, hogy az amerikai kongresszus nem szavazta meg a kötelezettségek végrehajtásához szükséges pénzügyi alapokat. E döntés háttérében az a félelem húzódott meg, hogy Kim Ir Szen halálát követően esetleg összeomolhat a rezsim. A kongresszus 1999-ben ugyan megszavazott 35 millió dollárt a KEDO-programra, de további változások nem történtek.

2001 kora ősze fordulópontot jelentett az ekkor már Kim Dzsong Il által vezetett Észak-Korea nukleáris programjában. A változások háttérében az amerikai Világkereskedelmi Központot és a Pentagont ért terrortámadások álltak. Ennek következményeként 2002 januárjában a pozíciójába frissen beiktatott amerikai elnök, George W. Bush meghirdette a terrorizmus elleni globális háborúját, amelynek részeként Észak-Koreát is a „gonosz tengelyéhez” sorolta. Erre válaszul Phenjan visszatért WMD-programjának a fejlesztéséhez (értendő ez alatt a jongszoni atomreaktor látványos újraindítása és a rakétakísérletek folytatása is), ami maga után vont a keretmegállapodás összeomlását, a Nemzetközi Atomenergia-ügynökség munkatársainak kiutasítását az országból, és ha mindez nem lenne elég, 2003. január 10-én az ország formálisan is felmondta az atomszorompó-egyezményben vállalt kötelezettségeit (miután 10 évvel korábban még sikeresen meggyőzték, hogy tagságát csak felfüggeszse). A kilépés 90 nap elteltével, április 10-én vált befejezetté. Kim Dzsong Il gondolatvilága és egyben taktikája szerint minél nagyobb az általa gerjesztett feszültség – azaz minél magasabb szinten foglalkoznak az országot érintő kérdésekkel –, annál nagyobb a kedvező megoldás valószínűsége. Ez azonban a realitásokat figyelmen kívül hagyó, vakmerő politika, amelynek mára évezredek gyökerei vannak a megosztott félsziget északi részén.

A Koreai Népi Demokratikus Köztársaság ezek után – egyes becslések szerint – nyolcezer fűtőelem újrahasznosításával további nukleáris eszközökhöz, és ezzel nukleáris fegyver előállításának a képességéhez jutott. Nemcsak előállított plutóniumot, de el is adott belőle, amivel súlyosan megsértette a már amúgy is összeomlott keretmegállapodást. Még 2002 októberében jelezték a világ felé, hogy atomprogramjukban a magasan dúsított urán előállításánál tartanak. Erre az Amerikai Egyesült Államok felfüggesztette a KEDO-program keretében Phenjannak juttatott nehézolaj szállítását.

A KCNA észak-koreai hírügynökség egyik közleményében először arról számolt be, hogy az ország megkezdte a kiegészítő nukleáris fűtőelemek újbóli feldolgozását, majd ezt a kijelentést – észlelve, hogy ezzel Washington tűrőképességének határához érkeztek – módosították olyan módon, hogy az újrahasznosítás napirenden van, de még nem kezdődött meg. Phenjan minden valószínűség szerint azért változtatott a közlemény szövegén, mert rájöttek arra,

hogy kemény fellépésük ellehetlenítheti a további dialógust, és esetleg Washington komolyan fontolóra veheti az ország elleni katonai fellépést.

A két fél teljesen ellentétes módon ítélte meg a kialakult helyzet megoldási lehetőségeit: a kommunista állam képviselője kijelentette, készen áll a nukleáris ambíciói feladására, ha a világ vezető demokratikus hatalma hajlandó egy jogilag kötelező érvényű megnehtámadási szerződés aláírására és ezáltal biztonsági garanciák nyújtására a leszerelkezett állam számára. Az Amerikai Egyesült Államok képviselője azonban ezt a kérést elutasította, tudván, hogy a Kongresszus ezt semmiképpen sem támogatná. A Bush-adminisztráció a kialakult helyzetet csakis nemzetközi diplomáciai csatornákon keresztül látta megoldhatónak. Ezzel szemben viszont Phenjan mindenképpen kétoldalú megbeszélések formájában szerette volna lezárni az ügyet és feleslegesnek tartotta más államok bevonását a legfőképpen kettejüket érintő vitába. Az észak-koreai vezetés úgy vélte, a nemzetközi közösségnek semmi köze sincs az egész problémakörhöz, az amerikai cél valójában az, hogy egy kreált konfliktussal rávehessék a nemzetközi közösséget arra, hogy támogasson egy KNDK ellen irányuló támadást, az atomfegyverkezés ürügyét mint casus bellit felhasználva.¹⁶

A hatoldalú tárgyalások és az észak-koreai kísérleti robbantások kezdete

2003. április 23–24-én végül Pekingben háromoldalú tárgyalások folytak az Amerikai Egyesült Államok, a Koreai Népi Demokratikus Köztársaság és a Kínai Népköztársaság között a nukleáris kérdés megoldása érdekében. A többnaposra tervezett konzultáció azonban a második nap után váratlanul félbeszakadt, bár az észak-koreai fél megerősítette, hogy amennyiben az Amerikai Egyesült Államok őszinte készséget mutat arra vonatkozóan, hogy hajlandó az országa ellen irányuló ellenséges magatartás megváltoztatására, ő maga a tárgyalásokat bármilyen formában folytathatónak véli. A phenjani delegáció kijelentette továbbá, hogy egy új és merész javaslatcsomagot dolgoztak ki, amely alkalmas lehet a nukleáris témával kapcsolatban felmerült aggodalmak eloszlatására, valamint a Koreai-félsziget békéjét és stabilitását is megvalósíthatja. Washington viszont továbbra is ragaszkodott ahhoz, hogy érdemi párbeszéd közöttük csak akkor folyhat, ha Észak-Korea végleg felhagy minden létező nukleáris fejlesztési programjával. Az ifjabb Bush véleménye szerint Észak-Korea egy haramiaállam, amelynek a vezetőjével nem lehet legitím tárgyalópartnerként számolni, ugyanis teljesen kiszámíthatatlan módon viselkedik, az általa vállalt nemzetközi kötelezettségeket nem tartja be, az emberi jogok semmibevevével és sárba tiprásával tartja fenn hatalmát, koncentrációs táborai tömve vannak koholt vádak alapján elítélt fogvatartottakkal, az állami bevételeket az éhező lakosság életkörülményeinek javítása helyett a haditechnológia és a tömegpusztító fegyverek fejlesztésére fordítja.

¹⁶ TORZSA István: Az észak-koreai nukleáris program és annak hatása Északkelet-Ázsia biztonságára. <http://doktori.btk.elte.hu/hist/torzsa/disszert.pdf>; letöltés: 2013.09.28.

CSOMA Mózes: A Koreai félsziget politikai viszonyai és azok biztonságpolitikai aspektusai. http://portal.zmne.hu/download/konyvtar/digitgy/phd/2007/csoma_mozes.pdf; letöltés: 2013.09.28.

Mindezek mellett azonban 2001. szeptember 11-e után Phenjan szinte azonnal elítélte az Amerikai Egyesült Államok elleni támadást, és aláírta a terrorizmus pénzügyi támogatását tiltó ENSZ-konvenciót, továbbá csatlakozott a túszedés elleni ENSZ-konvencióhoz. Washington ennek ellenére Phenjant a terrorizmus támogatói között tartotta számon, egyebek mellett azért, mert az ország Szíriának és Líbiának is adott el rakétákat és egyéb fegyvereket. Az Amerikai Egyesült Államok ugyan valóban fontolgatta a KNDK elleni katonai akciót, de ez többek között az ország geopolitikai helyzete miatt kivitelezhetetlen, hiszen az ország területét szinte teljes mértékben hegyek fedik, ami lehetetlenné teszi a szárazföldi támadást. Ráadásul a dél-koreai vezetés többször is kijelentette, hogy nem adná áldását és nem is támogatná az északi szomszédja elleni katonai támadást, ahogy az ENSZ BT két tagállama, Kína és Oroszország sem. Mivel Észak-Koreában nincs kőolaj, földgáz vagy egyéb olyan nyersanyag, amely gazdasági előnyökhöz juttatná Washingtont, illetve kiegyenlíthetné az esetleges háború veszteségeit, továbbá az ENSZ BT felhatalmazására sem számíthat, a Bush-adminisztráció lemondott a válság katonai úton történő rendezéséről. Az Amerikai Egyesült Államok következő taktikai lépése az volt, hogy igyekezett bebizonyítani a Koreai Népi Demokratikus Köztársaságnak, hogy hosszú távon semmiképpen sem lehet a nukleáris program nyertese. Ennek keretében korlátozták a fegyvert eladó országok számát, és szankciókat is életbe léptettek.

A tárgyalások megmerevedését látva, valamint azt, hogy ebből a helyzetből nem lehet nyertesként kijönni, a phenjani rezsím végül beleegyezett a multilaterális tanácskozás megkezdésébe, amely egy 3+3-as felosztásban valósult meg: az egyik oldalon ültek az USA, Japán és Dél-Korea képviselői, velük szemben pedig Észak-Korea, Kína és Oroszország képviselői. A hatoldalú tárgyalások célja az észak-koreai nukleáris program által előidézett válság békés úton történő rendezése.

Az első összefüggés tető alá hozása nem kis részben köszönhető Kínának, amely megértette az amerikai vezetéssel, hogy az északi rezsím túlélését biztosító garancia az egyetlen út a nukleáris válság békés megoldására és Észak-Korea minden lépése e biztosíték kikényszerítésére irányul. Phenjanban viszont továbbra is úgy látják, hogy a tárgyalások valódi célja nem a megegyezés, hanem az ország nemzetközi nyomás alá helyezése, amit elfogadhatatlannak tartanak.

2003 augusztusában lezajlott az első forduló, amelynek során a felek megállapodtak abban, hogy a nézeteltéréseket békés eszközökkel, párbeszéd útján rendezik, és kijelentették, hogy céljuk a félsziget teljes atomfegyver-mentességének az elérése, valamint megállapodtak arról is, hogy szükség van kölcsönös bizalom erősítő intézkedések megtételére. Az eszmecsere során az Amerikai Egyesült Államok bejelentette, hogy nem akarja megtámadni Észak-Koreát, viszont nem írja alá a meg nem támadási szerződést. A kínai és az orosz delegáció ezzel szemben felhívta a figyelmet arra, hogy érthetőek a phenjani biztonsági aggodalmak.

A második fordulót 2004 februárjában tartották, amelyen érdemi eredményt nem sikerült elérni. A dél-koreai tárgyalódelegáció egyes tagjai azonban úgy vélték, hogy ha az amerikai fél rugalmasabb álláspontot képviselne, akkor a vitás kérdésekben áttörést lehetne elérni. Ezután nem kellett sokat várni a következő összefüggésre,

amelyre már négy hónappal később, júniusban sort kerítettek. Már az első nap elhozta a régóta várt előrelépést, mert az amerikai fél Bush elnök személyes jóváhagyása alapján átfogó és ösztönző kompromisszumos javaslattal állt elő. Ebben az szerepelt, hogy ha Phenjan teljes mértékben leállítja tömegpusztítófegyver-programját, akkor energiaszükségletének kielégítésére havi 45 ezer tonna kőolajat, gazdasági és diplomáciai segítséget, valamint jelentős mennyiségű élelmiszersegélyt kaphat. Az érintett ország képviselői bizonyára nem számítottak ekkora áttörésre, mivel nem voltak felhatalmazva, hogy ilyen horderejű kérdésekben dönthessenek. Ebből adódóan a javaslatcsomag érdemi tárgyalása nem valósult meg, viszont az összes jelen lévő fél megegyezett abban, hogy később ismét összeülnek és folytatják a vitát.

Az újabb forduló előtt, 2005. február 10-én az észak-koreai tömegtájékoztató hivatalos csatornákon keresztül azonban bejelentette, hogy az ország immár a nukleáris fegyverekkel rendelkezők táborába lépett. Erre válaszként szeptemberben az Amerikai Egyesült Államok zároltatta a makaói Banco Delta Asia pénzügyintézetben lévő észak-koreai számlákat, amelyek összesen 24 millió dollárt tettek ki. Az itt található pénzt a phenjani vezetés elsősorban fegyveralkatrészek, illetve luxuscikkek vásárlására fordította, így ezen számlák befagyasztása valóban az ország érzékeny pontjára tapintott. Ebből adódóan a rezsim kijelentette: addig nem hajlandó visszaülni a tárgyalóasztalhoz, amíg ezekhez a betétekhez nem kapnak újra hozzáférést.

Az egyre súlyosbodó pénzügyi szankciók és a gazdasági embargó végre észhez térítette a KNDK-t és a hatoldalú tárgyalások 2005 szeptemberében a negyedik fordulójával folytatódtak. Ekkor a felek Közös Nyilatkozatban rögzítették a további tárgyalások legfőbb alapelveit és célját, amely a Koreai-félsziget békés és ellenőrizhető denuklearizálása. Ez az eredmény sem nevezhető azonban teljes sikernek, lévén a két fő szemben álló fél különbözőképpen ítélte meg az aláírt dokumentum tartalmát. A Phenjan által követelt és az Amerikai Egyesült Államok által beígért könnyűvízes reaktorral kapcsolatban ugyanis a szöveg úgy fogalmazott, hogy annak megépítése a megfelelő időben meg fog történni. Ezt az amerikai fél úgy értelmezte, hogy erre azután kerülhet sor, miután Phenjan feladta nukleáris programját. Az észak-koreai fél viszont konkrét határidőt akart a létesítmény elkészülésére, továbbá kijelentette, hogy amíg az nem üzemkés, addig nem engedi az országba a nemzetközi ellenőroket.

Közben kisebb meglepetést keltett Csong Dong-jong egyesítési miniszter közleménye arról, hogy Észak-Koreának joga van békés célú atomenergia-programjához. Ez éles ellentétben állt Washington azon elvével, amely szerint az Amerikai Egyesült Államok soha nem fog beleegyezni abba, hogy Phenjan nukleáris energiát állíthasson elő, még békés céllal sem. Röviddel ez után az is kiderült, hogy Szóul is támogatja, hogy Phenjannak lehessen békés célú atomenergia-programja. A dél-koreai államfő szerint ezt a jogot egyetlen nemzettől sem lehet megtagadni, ha az együttműködik a releváns nemzetközi szervezetekkel és betartja a vonatkozó szerződések előírásait.

2006 elejétől a phenjani legfelsőbb vezetés tíz ország huszonhárom különböző pénzügyi intézetében nyitott számlákat, ezekkel pótolva a befagyasztott makaói betéteket. Sejtések szerint ezek a számlák az ország esetleges összeomlása esetén a túlélést jelenthetik a rezsim kiváltságosai számára. Annak elkerülése érdekében, hogy az ezekben a fiókokban lévő összegek is a makaóiak sorsára jussanak, az újabb betéteket magánszemélyek nevére nyitották, amely a korábbi gyakorlattól merőben eltérő megoldás volt. Röviddel ezt követően a washingtoni finanszírozású Szabad Ázsia Rádióban bejelentették, hogy az észak-koreai állami vállalatok számláin kívül a magánbetéteket is be fogják fagyasztatni.

Nem vártott magára sokáig a viszontválasz sem: 2006. július 5-én az észak-koreai haderő rutin katonai gyakorlat keretében hét ballisztikus rakéta tesztkilövését hajtotta végre, amelyet az ország szuverén joga és önvédelme természetes velejárójaként jellemeztek. A tesztelés során hat rövid és közepes hatótávolságú Hwasong-6 és Nodong típusú rakétát lőttek ki a Musudan-ri-ban lévő kilövőállásról a Japán-tenger irányába. A hetedik rakéta az először tesztelt Taepodong-2 típusú volt, amely becslések szerint 3500 km hatótávolságú. Ez a rakéta az indítása után alig egy perccel a tengerbe zuhant, valószínűleg műszaki meghibásodás miatt. Ez a rakétatípus volt az, amelyik a legnagyobb aggodalommal töltötte el az Amerikai Egyesült Államokat, ugyanis kilövése aktivizálta a honi rakétavédelmi rendszer egyes elemeit.¹⁷

A rakétaindítás-sorozat sokkolta a nemzetközi közvéleményt, széles körű elítélést váltott ki, ráadásul az egyik fegyver átrepült Oroszország tengermelléki körzete felett is, ami a KNDK-val addig lojális országban is visszatetszést keltett. Mindezek a cselekedetek azt az egyértelmű üzenetet hordozták, hogy a phenjani rezsim azt akarja elérni, hogy a nemzetközi közösség vegye őt nagyon komolyan, és erejének további demonstrálására kísérleti atomrobbantást is kilátásba helyezett. Erre a lépésre nem is kellett sokat várni, előzetes bejelentést követően 2006. október 9-én sikeres és teljesen biztonságos föld alatti nukleáris próbarobbanást hajtottak végre az országban.

A történetek hatalmas nemzetközi felháborodást váltottak ki, ami az ENSZ BT gazdasági és kereskedelmi szankcióiban, valamint a még 2006-ban elfogadott 1695. számú határozatában öltött testet. Ebben a BT követelte, hogy Észak-Korea haladéktalanul függessze fel a ballisztikus rakéták fejlesztését, továbbá minden ehhez kapcsolódó tevékenységet szüntessen be, és térjen vissza a tesztelésre vonatkozó moratóriumhoz. A világszervezet ezen túlmenően felszólította a tagállamokat, hogy ne engedjék át a határaikon a KNDK-ba tartó szállítmányokat, de tilalom alá került a luxuscikkek bevitel is az országba. Természetesen a szankciók hatékonyságát szkeptikusan megítélőkben rögtön felmerült a jogos kérdés, hogy vajon hatékony lehet-e egy ilyen típusú nyomásgyakorlás a világ egyik legelzártabb országára. Hiszen a kínai és az orosz határszakaszon az országnak továbbra is maradnak kiskapui a külvilág felé. A phenjani rezsim ráadásul gyakran zsarolta a külföldön élő koreaiakat otthon maradt családtagjaikkal, hogy kerülő úton juttassanak haza szállítmányokat és eszközöket.

¹⁷ Fact Sheet: North Korea's Nuclear and Ballistic Missile Programs.
http://armscontrolcenter.org/publications/factsheets/fact_sheet_north_korea_nuclear_and_missile_programs/; letöltés: 2013.09.28.

Az ENSZ BT szintén még 2006-ban egy újabb határozatot is keresztülvitt a renitens állam ellen, amely az 1718. számot viseli. A határozat szerint „*Észak-Koreának fel kell hagynia nukleáris programjával és ballisztikusrakéta-programjával, és meg kell semmisítenie nukleáris eszközeit, valamint minden más tömegpusztító fegyverét teljes mértékben, ellenőrizhetően és megmásíthatatlanul.*” A határozat arra is felszólította Észak-Koreát, hogy térjen vissza a hatoldalú tárgyalásokhoz. Ezt az érintett ország meg is tette, a tárgyalások 2007 februárjában folytatódtak, és végre a régóta várt enyhülést eredményezték. Az aláírt megállapodás értelmében Phenjan bezárta a jongszoni atomerőművet, és beengedte az országba a Nemzetközi Atomenergia-ügynökség ellenőreit, cserébe hatalmas mennyiségű nehézolajat kapott, és az Amerikai Egyesült Államok levette az országot a terrorizmust támogatók listájáról.¹⁸

A rakétakísérletek

A békés időszak rövid életűnek bizonyult, ugyanis 2009. május 25-én Észak-Korea újabb föld alatti atomrobbantást hajtott végre, valamint hat kis hatótávolságú föld–levegő rakétát is kipróbált. Szakértők szerint a kísérletekre az országban kialakult hatalomöröklési válság miatt került sor, ugyanis 2008 nyarán Kim Dzsong Il agyvérzésen esett át, és kétségessé vált, hogy továbbra is képes lesz-e a vezetésre. Már ebben az átmeneti időszakban kijelölték az utódot, Kim Dzsong Un személyében, aki ezzel a robbantással egyértelművé akarta tenni a világ számára, hogy országa továbbra is erős és határozott lábakon áll.¹⁹

A phenjani rezsim május 28-án azzal fenyegetőzött, hogy háborút indít a félsziget egyesítéséért. Erre válaszul Dél-Korea haderejét és az országban állomásozó amerikai erőket harckészültségbe helyezték. 2009. június 10-én az ENSZ BT megszavazta az 1874. számú határozatot, amely további gazdasági szankciókkal sújtotta Észak-Koreát. A megszorításokra válaszul az észak-koreai külügyminisztérium egy közleményt hozott nyilvánosságra a Központi Koreai Hírugynökségen keresztül, amely szerint az ország a teljes plutóniumkészletét fegyvergyártásra fogja felhasználni.²⁰

¹⁸ CSOMA Mózes: Korea – Egy nemzet, két ország.

TORZSA István: Az észak-koreai nukleáris program és annak hatása Északkelet-Ázsia biztonságára.

<http://doktori.btk.elte.hu/hist/torzsa/disszert.pdf>; letöltés: 2013.09.28.

Az ENSZ BT 1695. számú határozata.

<http://www.un.org/News/Press/docs/2006/sc8778.doc.htm>; letöltés: 2013.09.28.

Az ENSZ BT 1718. számú határozata.

<http://www.un.org/News/Press/docs/2006/sc8853.doc.htm>; letöltés: 2013.09.28.

¹⁹ VARGA Tamás: Atombomba robbant!

http://kitekinto.hu/kelet-azsia/2009/05/25/atombomba_robbant/#.UkbzNdLwljs; letöltés: 2013.09.28.

CHANLETT-AVERY, Emma – RINEHART, Ian E.: North Korea. U.S. Relations, Nuclear Diplomacy, and Internal Situation.

<http://www.refworld.org/docid/50f7b4dc2.html>; letöltés: 2013.09.28.

²⁰ Észak-Korea: Mikor robban újra a puszkaporos hordó?

http://kitekinto.hu/kelet-azsia/2009/06/15/mikor_robban_ujra_a_puskaporos_hordo/#.Ukb91NLwljs;

letöltés: 2013.09.28.

Ezután hosszabb szünet állt be a tesztelesek területén, mivel az ország vezetése az új diktátor nemzetközi és belföldi népszerűsítésére, illetve betanítására koncentrált. Kim Dzsong Il azonban 2011 decemberében egy vonaton váratlanul meghalt. Pár hónappal később az utód, Kim Dzsong Un utasítására 2012. április 13-án elindítottak egy rakétát, amellyel állítólag egy meteorológiai műholdat szándékoztak pályára állítani. A kilövést Kim Ir Szen születésének 100. évfordulója (április 15.) alkalmából hajtották végre, tisztelegve ezzel a kommunista rendszeralapító élete és a hazájáért tett erőfeszítései, el nem múló áldozatvállalásai előtt. A cselekményt a nyugati hatalmak egybehangzóan tiltott nagy hatótávolságú rakétatesztnek tartották, annak ellenére, hogy Phenjan kitartóan állította, a művelet kizárólag békés célokat szolgál.²¹

Az Egyesült Nemzetek Szervezete közleményben tudatta, hogy Észak-Korea terve ellentétes a Biztonsági Tanács 2009-ben kiadott határozatával, amely megtiltotta az országnak a ballisztikus rakéták tesztelését. Az egyetlen máig fennmaradt sztálinista rezsim viszont azzal érvel, hogy a világűr mindenkié, azt nem lehet kisajátítani, és a fellőni tervezett Unha-3 rakéta – amelyet Ragyogó Csillagnak neveztek el – csupán egy meteorológiai műholdat akart Föld körüli pályára állítani, ez pedig nem érinti az ENSZ BT rendelkezéseit. Bizonyítandó, hogy a rakéta fellövését nem akarták titokban, a világtól elrejtve végigcsinálni, és hogy az esemény valóban békés célú, Kim Dzsong Un a külföldi média képviselőit is a nagy érdeklődésre számot tartó helyszínre engedte. Az ominózus rakéta kilövésével az előbb említettekén kívül a rezsim nem titkolt szándéka volt, hogy ezáltal országát kifelé is stabilnak mutassa, bár a rakéta – a kilövéssel kapcsolatos hatalmas felhajtás és világfigyelem ellenére – az indítás után nem sokkal felrobbant. Az Amerikai Egyesült Államok közleménye szerint a cselekmény a kudarc ellenére is fenyegetést jelent a térség biztonságára, sérti a nemzetközi jogot és ellentmond az ország által vállalt kötelezettségeknek.²²

Fontos lehet megemlíteni, hogy Észak-Korea 2012 tavaszán az alkotmányában is rögzítette atomhatalmi státusát.²³ Az észak-koreai külügyminisztérium szóvivője kijelentette, hogy országa az ellene irányuló szankciókat a belügyeibe történő beavatkozásként értékeli, ezért törvénytelennek minősíti, mivel az az ország szuverenitását sérti, ahogy az is, hogy a nemzetközi közösség korlátozni igyekszik Phenjant az atomenergia és az űrkutatás békés célú felhasználásához való jogában. Észak-Korea továbbra is elkötelezett amellett, hogy ilyen irányú törekvéseit folytassa. Erre jó bizonyíték, hogy 2012. szeptember 27-én rövid hatótávolságú föld-hajó osztályú rakétát tesztelt az ország nyugati partjainál. Erről a dél-koreai hírügynökségek északi kormányzati forrásokra hivatkozva számoltak be, és idézték szakértők megállapításait is, miszerint az ország KN-1 típusú rakétát (valójában robotrepülőgépet) tesztelhetett, amely a kínai Silkworm típusú eszköz továbbfejlesztett változata, és kilövése után a Sárga-tengerbe csapódott. Műholdfelvételek is bizonyítják,

²¹ BÉRES Máté: Amerika büntet az észak-koreai rakétáért.
http://kitekinto.hu/kelet-azsia/2012/04/14/amerika_buntet_az_eszak-koreai_raketaert/#.UkcAL9Lwljs;
letöltés: 2013.09.28.

²² SCHWARZ, Tim: North Korea rocket break up in flight.
<http://edition.cnn.com/2012/04/12/world/asia/north-korea-launch/index.html>; letöltés: 2013.09.28.

²³ http://www1.korea-np.co.jp/pk/061st_issue/98091708.htm; letöltés: 2013.09.28.

hogy Észak-Korea több KN-1-es rakétát is készenlétbe helyezett a nyugati partvidékein egy esetleges Dél-Koreából vagy az Amerikai Egyesült Államokból érkező támadás kivédése céljából.²⁴

Nem sok időnek kellett eltelnie ahhoz, hogy a nemzetközi sajtó újfent Észak-Koreára figyeljen: amerikai műholdfelvételek ugyanis 2012. november közepén ismét rakétakilövésre utaló készülődés jeleit mutatták a félsziget északi országában, amelyről Washington tájékoztatta Szöült és Tokiót is. Egy japán napilap információi szerint azt észlelték, hogy november elején egy phenjani fegyvergyárból rakétaalkatrészeket szállítottak egy kilövőállomásra. A műholdfelvételek arról tanúsítottak, hogy az alkatrészek vészjóslóan hasonlítanak az Észak-Koreában áprilisban kilőtt rakétákéihoz. Szakértők véleménye szerint az újabb kísérlettel a phenjani rezsim a maga érdekeinek megfelelően szeretné befolyásolni a december közepére időzített dél-koreai elnökválasztást, ami viszont akár visszafelé is elszülhet. Egy újabb rakétakísérlet ugyanis nagy valószínűséggel a Phenjannal szemben keményebb politikát folytató konzervatív dél-koreai politikai erőknek kedvezne, ez pedig ellentétes a baloldali győzelmet támogató északiak érdekeivel.

A Yonhap hírügynökség – dél-koreai hírszerzési és katonai forrásokra hivatkozva – december elején arról tudósította a közvéleményt, hogy az észak-koreai rakéta első fokozatát már ráhelyezték az indítóállványra, a végső cél pedig az áprilisi fiaskó után egy műhold sikeres felbocsátása. A háromfokozatú rakéta összeszerelését az indítóállomáson fejezték be. Az észak-koreai állami hírügynökség jelentése szerint a kilövésre valamikor december 10. és 22. között kerül sor, közép-európai idő szerint éjjel 11 és hajnali 4 óra között. Ez figyelemfelhívás a szomszédos országok számára és egyben a Nemzetközi Atomenergia-ügynökség által előírt szerződésbeli kötelezettség teljesítése is. A phenjani rezsim a műveletet részletesen kidolgozta: a tervek szerint a rakéta első fokozata a Sárga-tengerbe esik, a második pedig a Fülöp-szigetektől körülbelül 190 km-re keletre fog az óceánba hullani.

A remeteállam vezetősége nagyon bizakodó volt a kísérlettel kapcsolatban, hiszen az ürtechnológiai bizottsága alaposan kielemezte a legutóbbi felbocsátás során elkövetett hibákat és javított a műhold és a hordozórakéta megbízhatóságán. A nemzetközi közvélemény ismét nemtetszését fejezte ki a tervezett kísérlettel kapcsolatban, Oroszország pedig emlékeztette Phenjant arra, hogy a rakétaindítással a nemzetközileg vállalt kötelezettségét fogja megszegni, hiszen az Egyesült Nemzetek Szervezetének Biztonsági Tanácsa által elfogadott 1874. számú határozatával a világszervezet megtiltotta, hogy az ország ballisztikus rakétát lőjön fel. Dél-Korea határozott hangnemben felszólította északi szomszédját, hogy hagyjon fel a káros cselekményével és fizesse vissza a neki tíz év alatt nyújtott élelmiszersegélyek árát. Japán pedig azt jelentette be, hogy ha a rakéta megsérti a felségterületét, akkor azt habozás nélkül megsemmisíti. Kína azonban továbbra is támogatta Phenjant, sokak szerint lényegében ez az ország tartja életben a remeteállamot. Magyarország egyik legismertebb Korea-szakértőjének, dr. Csoma Mózesnek a véleménye szerint a rakétaindítási terv szorosan összefüggött Kim

²⁴ FÖLDI Bence: Észak-Korea ismét rakétát tesztelt.
http://kitekinto.hu/kelet-azsia/2012/10/06/eszak-korea_ismet_raketat_tesztelt/#.UkcEjNLwljs;
letöltés: 2013.09.28.

Dzsong Il egy évvel korábbi halálával és a december 19-i elnökválasztással Dél-Koreában. Az ország vezetőjének nagy szüksége volt egy olyan eszközre, amellyel egyszerre képes demonstrálni a központi vezetés erejét, megszilárdítani saját hatalmát és méltó emléket állítani édesapjának.²⁵

Bár a rakéta összeszerelése technikai problémák miatt kisebb nehézségekbe ütközött és a zord időjárás is késleltette a munkálatok befejezését (állítólag az ország fővárosában mínusz harminc fokot is mértek akkoriban), december 12-én helyi idő szerint röviddel tíz óra előtt a rakétát sikeresen fellőtték és a műholdat Föld körüli pályára állították. Erről először a Yonhap dél-koreai hírügynökség számolt be, majd rekordgyorsasággal követte őt a nemzetközi média. A nemzetközi közösség – mint várható volt – egybehangzóan elítélte a rakétaindítást. Az Amerikai Egyesült Államok szerint ez rendkívül provokatív lépés volt, amely közvetlenül fenyegette a térség biztonságát és ráadásul az ENSZ BT két határozatát (1718. és 1874.) is sértette, sőt aláasta a globális fegyverkezési tilalmat is. Ezzel pedig Észak-Korea még jobban elszigetelődik a nemzetközi rendszerben, akár saját magára mondván ki a halálos ítéletet. Japán szintén határozott tiltakozásának adott hangot és kijelentette, hogy az esetet nem tudja tolerálni. Dél-Korea szerint a kilövés határozott fenyegetés a Koreai-félsziget és az egész világ békéjére.²⁶

2013 főbb eseményei

Eseménydúsan kezdődött a 2013-as év a Koreai-félsziget északi országa számára, hiszen február 12-én végrehajtották az immár harmadik kísérleti atomrobbantást, miután az ENSZ Biztonsági Tanácsa újabb szankciókat szavazott meg a renitensnek minősített állam ellen (2007. és 2009. számú határozatok)²⁷. Mint az várható volt, ezeket az intézkedéseket megtorlásul életbe is léptették február és március folyamán. A tervezett cél az volt, hogy minél jobban megnehezítsék az észak-koreai ballisztikusrakéta- és nukleárisfegyver-programok finanszírozását, illetve az ezekhez szükséges anyagok beszerzését. Idő sem volt, hogy a kedélyek lecsillapodjanak, hiszen hamarosan – márciusban – sor került a Koreai-félszigeten a Koreai Köztársaság és az Amerikai Egyesült Államok csapatai részvételével tartott közös, egyébként rendszeres hadgyakorlatra. A hírre reagálva Phenjan megelőző atomcsapást helyezett kilátásba, ami – mint rövidesen kiderült – csak blöff volt.

A helyzet súlyosságát mutatta, hogy a hadgyakorlat elkezdésekor Észak-Korea elvágta a két ország közötti forródrótot és felbontotta a térségben 1953 óta érvényben lévő fegyverszüneti és megnehtámadási egyezményt. Ezzel tehát elméletben ismét hadiállapot állt be Szöul és Phenjan között, amit a KCNA állami hírügynökség rendkívüli közleményben jelentett be. A másik oldalon, Szöulban az államfő bejelentette, hogy készen áll a terv arra az esetre, ha Phenjan atomtámadást

²⁵ http://index.hu/kulfold/2012/12/08/eszak-korea_a_deli_elnok_szemelyebe_is_beleszolhat/; letöltés: 2013.09.28.

²⁶ http://www.atv.hu/kulfold/20121212_provokacio_washingtontol_pegingig_elitelik_az_eszak_koreai_raketatesztet; letöltés: 2013.03.17.

CHANLETT-AVERY, Emma – RINEHART, Ian E.: North Korea: U.S. Relations, Nuclear Diplomacy and Internal Situation. <http://www.refworld.org/docid/50f7b4dc2.html>; letöltés: 2013.09.30.

²⁷ <http://www.armscontrol.org/factsheets/UN-Security-Council-Resolutions-on-North-Korea>; letöltés: 2013.09.30.

indítana Dél-Korea ellen, amely rendkívül intenzív és gyors katonai csapás képében nyilvánulna meg. Március végén Phenjanban Kim Dzsong Un arról beszélt a Koreai Munkapárt központi bizottságának ülésén, hogy országának nukleáris fegyverei a potenciális agresszorok elrettentését szolgálják, és ezért, illetve gazdasági okokból az ország elkezdte újjáépíteni és újraindítani atomlétesítményeit.

Április elején pedig már arról szóltak a hírek, hogy az észak-koreai hadsereg blokádnál vette Keszong különleges gazdasági övezetét, amely eddig az ottani ipari komplexum révén a két Korea közötti sikeres együttműködés és a remélt megbékélés szimbóluma volt. A komplexum, amelyet döntően Dél-Korea tart fenn és finanszíroz, 53 000 észak-koreai számára biztosít munkát és ezzel anyagi biztonságot, valamint a két ország közötti kereskedelem jelentős része is ide köthető. Az iparvidék Észak-Korea számára éves szinten körülbelül kétmilliárd dollárt termel meg, így ez a külső segítségre nagymértékben rászoruló szegény ország számára elsődleges fontosságú keményvaluta-forrás.

Az egyre inkább elmérgesedő helyzetben az Amerikai Egyesült Államok védekezésként megkezdte rakétapajzsok telepítését az észak-koreai rakéták által elérhető távolságban lévő Guam és Hawaii amerikai katonai támaszpontjaira. A másik oldalon az észak-koreai hatóságok Kim Dzsong Un parancsára bejelentették a Jongbjoni atomreaktor újraindítását, valamint az urándúsítás és a plutónium-előállítás folytatását. Észak-Korea emellett megfenyegette Japánt is, hogy ha továbbra is az Amerikai Egyesült Államok pártját fogja, megsemmisítő csapást fog mérni a szigetországban lévő amerikai katonai támaszpontokra is. Bár a jelek döntő többsége a feszültség erősökké és háborúvá való eszkalálódása felé mutatott, a phenjani politikát ismerők és értők bizonyosra vették, hogy az ország első számú vezetője csupán provokál, ezzel mutatva meg népének és a nemzetközi közösségnek, hogy fiatal kora ellenére erőskezű vezető. A folyamatos feszültségek gerjesztésével Kim Dzsong Un nem titkolt szándéka, hogy közvetlenül az Amerikai Egyesült Államok vezetőjével folytathasson kétoldalú tárgyalásokat az országa ellen irányuló szankciók beszüntetéséről és a hazájába irányuló segélyszállítmányok újraindításáról, amelyekért cserébe hajlandó lenne megvitatni nukleáris programjának felfüggesztését.²⁸

Az amerikai–dél-koreai közös hadgyakorlatok végeztével a Koreai-félszigeten uralkodó feszültségek is nyugvópontra jutottak. Ahogy arról a Yonhap dél-koreai hírügynökség július elején beszámolt, megegyezés született az április óta zárva tartó keszongi ipari park és komplexum újraindításáról. Az övezet jövőbeni akadálymentes irányítására és a károk rendezésére az érintett felek közös bizottságot állítottak fel.²⁹

A nyári időszak kezdetekor az enyhülés jelei voltak észlelhetők a térségben, ez azonban rövid életűnek bizonyult, hiszen már augusztus elején arról szóltak a hírek, hogy Észak-Korea ismét munkára fogta a Jongbjonban lévő grafitmoderátoros atomerőművét, ahol egyes becslések szerint a duplájára növelte az urándúsítási kapacitást. Ezt a félelmetes fejleményt műholdas felvételek bizonyították, amelyről

²⁸ PALLOS Judit: Phenjan csak provokált?
<http://www.grotius.hu/publ/displ.asp?id=NGALRH>; letöltés: 2013.10.02.

²⁹ Koreas agree in principle to normalize suspended inter-Korean industrial Park.
<http://english.yonhapnews.co.kr/search1/2603000000.html?cid=AEN20130707000951315>;
letöltés: 2013.09.30.

legelőször a washingtoni székhelyű Institute for Science and International Security (ISIS) számolt be.³⁰ Phenjan azzal érvelt, hogy a nemzetközi közösséget nem érthette meglepetésként ez az esemény, hiszen már márciusban bejelentették a jongszoni komplexum minden üzemének (beleértve az eddig zárt plutóniumreaktor és az urándúsító üzem) újjáépítését és újraindítását, amelyeket nem csak katonai célokra, hanem áramtermelésre is használnak.

A rezsim azt sem titkolta el, hogy célja egy minőségileg és mennyiségileg is erősebb atomerőmű megvalósítása, amely az önvédelem és az elrettentés kettős célját szolgálja. A reaktor közvetlen közelében folyamatban lévő építkezések és földmunkálatok jeleit is kimutatták a műholdfelvételek, ami alapján arra lehetett következtetni, hogy mindezek kapcsolatban állhatnak az atomerőmű hűtőrendszerének átalakításával, hogy kiküszöbölhető lehessen a hűtőtorony sok időt igénylő újjáépítése. Az ISIS tanulmánya szerint az urándúsító üzemből előállított hasadóanyag nagy részét a könnyűvízes kísérleti atomreaktor működtetésére fogják felhasználni, a maradék dúsított urán pedig évente maximum két darab atombomba előállításához lehet elég.

A forró évszak végéhez közeledve a sikeres és Samuel Johnson-díjas író, Barbara Demick³¹ cikket közölt a Los Angeles Times-ban arról az ijesztő tényként tált eseményről, miszerint 2013 áprilisában Törökországban megállítottak egy líbiai zászlóval közlekedő hajót, amely a kapitány bevallása szerint Észak-Koreában felrakodott fegyvereket és lőszerket (karabélyokat, pisztolyokat és gázmaszkokat) is vitt magával. Az eredeti tervek szerint ezeket a hadfelszereléseket Törökországban kellett a hajóról kirakodni, ahonnan szárazföldi úton vitték volna tovább Szíriába Bassár al-Aszad harcainak és vegyifegyver-programjának támogatására. Az író cikkében a hírt elsőként közlő Sankei Shimbun japán újságtól szerezte be az információit. Az ENSZ BT számos határozata tiltja, hogy Észak-Korea bármilyen, a tömegpusztító fegyverekhez köthető anyagokat és eszközöket más államoknak értékesítsen, az ország katasztrofális gazdasági helyzete³² miatt és a fennmaradása érdekében azonban szükségesnek tartja a keményvaluta szerzésének ezt a formáját. Tény, hogy Észak-Korea és Szíria között régóta baráti kapcsolat áll fenn, ami egymás kölcsönös támogatásában is megnyilvánul a hagyományos és a nukleáris fegyverek tekintetében is. Legutóbb 2013 júliusában járt szíriai delegáció Phenjanban és találkozott Kim Dzsong Un-nal is, akivel magas szintű tárgyalásokat folytattak. Ezek célja a bilaterális kapcsolatok magasabb fokra történő felfejlesztése volt, ahogy arról a KCNA észak-koreai hírügynökség beszámolt.³³

³⁰ ALBRIGHT, David – AVAGYAN, Robert: Recent doubling of Floor Space at North Korean Gas Centrifuge Plant: Is North Korea doubling its enrichment capacity at Yongbyon? <http://isis-online.org/isis-reports/detail/recent-doubling-of-floor-space-at-north-korean-gas-centrifuge-plant/>; letöltés: 2013.10.02.

³¹ 2010-ben jelentette meg „Nothing to Envy: Real Lives in North Korea” című díjnyertes könyvét („Nincs mit irigyelnünk a világtól – Életek és sorsok Észak-Koreában”), amely Magyarországon 2013-ban jelent meg.

³² Az ENSZ Élelmezési Világprogramjának nyilvánosságra hozott felmérése szerint az észak-koreai lakosság 80%-a szenved kisebb-nagyobb mértékű élelmiszerhiánytól, az ötvenesnél fiatalabb gyermekek 20%-a kórosan alultáplált, a családok 87%-a pedig nem eszik annyit és olyan minőségben, amennyi szükséges lenne.

³³ DEMICK, Barbara: North Korea tried to ship gas masks to Syria, report says. <http://www.latimes.com/world/worldnow/la-fg-wn-north-korea-syria-gas-masks-20130827,0,5415324.story>; letöltés: 2013.10.02.

A Reuters hírügynökség 2013. szeptember közepén megírta, hogy Phenjan az érintett államok vezetőinek üzenve kijelentette: készen áll a 2008 óta felfüggesztett hatoldalú tárgyalások folytatására. Ezt egyébként Kim Kye Gwam, Észak-Korea első külügyminiszter-helyettese jelentette be Pekingben egy magas szintű találkozón. Ennek a kimenetele azonban e sorok írásakor még bizonytalan.³⁴

Az észak-koreai tömegpusztító fegyverek és a rakétaarzenál számokban, 2013-as adatok alapján³⁵

Mielőtt e tanulmány kitérne a konkrét számok leírására, fontos hangsúlyozni, hogy a phenjani rezsim szándékos titkolózása és adatainak előszeretettel történő hamisítása miatt ezek a rendelkezésre álló, bár hivatalos csatornákból származó adatok mégsem tekintendők 100%-ig megbízhatóaknak.

A „The Center for Arms Control and Non-Proliferation” 2013 júliusában publikált adatai szerint Észak-Korea jelenleg négy–nyolc atomfegyverrel rendelkezik, és jelenleg a rakétákra szerelhető méretű atomfegyver kifejlesztésén dolgozik. Raktáron az országnak körülbelül 30–50 kilogrammnyi plutóniumkészlete és ismeretlen mennyiségű dúsított uránja van.

Észak-Korea jelentős számú kis, közepes és nagy hatótávolságú rakétával (KN-1, KN-2, SCUD-B, SCUD-C, Nodong 1, Taepodong-1, Taepodong-2, Muszudan-1, KN-08 és Unha Kwangmyongsong kombó műhold) is rendelkezik, de pontos számuk nem ismert.

Befejezés

Észak-Korea valóban a világ egyik (a szó negatív értelmében vett) legkülönlegesebb, valamint leggonoszabb, legelzártabb és legdurvább kommunista berendezkedésű országa, amelyet nem lehet félvállról venni, mint azt már több évtizede tapasztalhatjuk. Bár a nemzetközi politika számára az ország urándúsító-, plutóniumgyártó- és rakétaprogramja élvez prioritást, sajnos azonban nem szabad megfeledkeznünk arról sem, hogy emiatt milyen drasztikus szegénységben kell itt több millió embernek élnie. Az éhínség és az alultápláltság az 1990-es években szedte a legtöbb halálos áldozatát, de a helyzet a mai napig nem javult jelentős mértékben. A mai hírek már arról szólnak, hogy a kivételezett helyzetben lévő katonák tucatjainak sem jut már elegendő élelmiszer. Ez azonban már egy másik tanulmány témája lehet. Jelen tanulmány szerzője biztos benne, hogy a phenjani rezsim sok fejfájást fog még okozni a világ számára, hiszen ez az ország rendkívül összetett módon működik, ezért érdemes ébernek lennünk a továbbiakban is.

³⁴ <http://rt.com/news/north-korea-talks-preconditions-994/>; letöltés: 2013.10.02.

³⁵ http://armscontrolcenter.org/publications/factsheets/fact_sheet_north_korea_nuclear_and_missile_programs/; letöltés: 2013.10.02.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- ALBRIGHT, David – AVAGYAN, Robert: Recent doubling of Floor Space at North Korean Gas Centrifuge Plant: Is North Korea doubling its enrichment capacity at Yongbyon? <http://isis-online.org/isis-reports/detail/recent-doubling-of-floor-space-at-north-korean-gas-centrifuge-plant/>; letöltés: 2013.10.02.
- ANTHONY, Ian: Responses to Proliferation: the North Korean ballistic missile programme. <http://www.sipri.org/yearbook/2000/files/SIPRIYB0011.pdf>; letöltés: 2013.09.28.
- Az ENSZ BT 1695. sz. határozata. <http://www.un.org/News/Press/docs/2006/sc8778.doc.htm>; letöltés: 2013.09.28.
- Az ENSZ BT 1718. sz. határozata. <http://www.un.org/News/Press/docs/2006/sc8853.doc.htm>; letöltés: 2013. 09.28.
- BÉRES Máté: Amerika büntet az észak-koreai rakétáért. http://kitekinto.hu/kelet-azsia/2012/04/14/amerika_buntet_az_eszak-koreai_raketaert/#.UkcAL9Lwljs; letöltés: 2013.09.28.
- CHANLETT-AVERY, Emma – RINEHART, Ian E.: North Korea: U.S. Relations, Nuclear Diplomacy and Internal Situation (CRS Report for Congress). 4 January 2013. <http://www.refworld.org/docid/50f7b4dc2.html>; letöltés: 2013.09.28.
- CSOMA Mózes: A Koreai félsziget politikai viszonyai és azok biztonságpolitikai aspektusai. Doktori disszertáció. http://portal.zmne.hu/download/konyvtar/digitgy/phd/2007/csoma_mozes.pdf; letöltés: 2013.09.28.
- CSOMA Mózes: Korea – Egy nemzet, két ország. Napvilág Kiadó, Budapest, 2008.
- DEMICK, Barbara: North Korea tried to ship gas masks to Syria, report says. <http://www.latimes.com/world/worldnow/la-fg-wn-north-korea-syria-gas-masks-20130827,0,5415324.story>; letöltés: 2013.10.02.
- TORZSA István: Az észak-koreai nukleáris program és annak hatása Északkelet-Ázsia biztonságára. Doktori disszertáció, ELTE BTK, Budapest. 2006. <http://doktori.btk.elte.hu/hist/torzsa/dissert.pdf>; letöltés: 2013.09.28.
- EFIMOVA, Anna: North Korean nuclear problem in Regional and Global context. Doktori disszertáció, Anno Accademico 2006–2007. <https://www.openstarts.units.it/dspace/bitstream/10077/2595/3/Efimova.pdf>; letöltés: 2013.09.28.
- Észak-Korea: Mikor robban újra a puszkaporos hordó? http://kitekinto.hu/kelet-azsia/2009/06/15/mikor_robban_ujra_a_puszkaporos_hordo/#.Ukb91NLwljs; letöltés: 2013.09.28.
- FÖLDI Bence: Észak-Korea ismét rakétát tesztelt. http://kitekinto.hu/kelet-azsia/2012/10/06/eszak-korea_ismet_raketat_tesztelt/#.UkcEjNLwljs; letöltés: 2013.09.28.
- <http://americansecurityproject.org/ASP%20Reports/Ref%2000072%20-%20North%20Korea%E2%80%99s%20Nuclear%20Program%20.pdf>; letöltés: 2013.03.17.

- http://armscontrolcenter.org/publications/factsheets/fact_sheet_north_korea_nuclear_and_missile_programs/; letöltés: 2013.10.02.
- http://index.hu/kulfold/2012/12/08/eszak-korea_a_deli_elnok_szemelyebe_is_beleszolhat/; letöltés: 2013.09.28.
- <http://rt.com/news/north-korea-talks-preconditions-994/>; letöltés: 2013.10.02.
- <http://www.armscontrol.org/factsheets/UN-Security-Council-Resolutions-on-North-Korea>; letöltés: 2013.09.30.
- <http://www.iiss.org/publications/strategic-dossiers/north-korean-dossier/north-koreas-weapons-programmes-a-net-asses/north-koreas-nuclear-weapons-programme/#weapons>; letöltés: 2013.03.17.
- http://www.nuclearfiles.org/menu/key-issues/nuclear-weapons/issues/proliferation/north-korea/charnysh_dprk_analysis.pdf; letöltés: 2013.03.17.
- <http://www.pslweb.org/liberationnews/commentary/why-north-korea-is-developing.html>; letöltés: 2013.03.17.
- Korea agree in principle to normalize suspended inter-Korean industrial Park
<http://english.yonhapnews.co.kr/search1/2603000000.html?cid=AEN20130707000951315>;
letöltés: 2013.09.30.
- North Korea's Chemical and Biological Weapons Programs.
In: Asia Report Nr 167. 18. June 2009.
http://www.crisisgroup.org/~media/Files/asia/north-east-asia/north-korea/167_north_koreas_chemical_and_biological_weapons_programs.pdf; letöltés: 2013.09.28.
- PALLOS Judit : Phenjan csak provokált?
<http://www.grotius.hu/publ/displ.asp?id=NGALRH>; letöltés: 2013.10.02.
- RICHTER Csaba: A Távol-Kelet „puskaporos hordója” – Az észak-koreai rendszer sajátosságai.
http://www.publikon.hu/application/essay/198_1.pdf; letöltés: 2013.10.25.
- SCHWARZ, Tim: North Korea rocket break up in flight.
<http://edition.cnn.com/2012/04/12/world/asia/north-korea-launch/index.html>;
letöltés: 2013.09.28.
- SCOBELL, Andrew– SANFORD, John M.: North Korea's military threat: Pyongyang's conventional forces, Weapons of Mass Destruction and Ballistic Missiles. April 2007.
<http://www.strategicstudiesinstitute.army.mil/pdf/files/pub771.pdf>;
letöltés: 2013.09.28.
- VARGA Tamás: Atombomba robbant!
http://kitekinto.hu/kelet-azsia/2009/05/25/atombomba_robbant/#.UkbzNdLwljs;
letöltés: 2013.09.28.

BINDER TAMÁS ÖRNAGY

**A MAGYAR KATONAI REJTJELFEJTÉS
KÉT KIEMELKEDŐ SIKERE
A 2. VILÁGHÁBORÚ IDŐSZAKÁBAN**

A külföldi hírszerző szolgálatok rejtjelfejtéssel foglalkozó csoportjainak a 2. világháború ideje alatt elért eredményei az azóta eltelt hét évtizedben már részletesen feldolgozásra kerültek a magyar és a nemzetközi szakirodalomban.¹ Coventry feláldozása az Enigma támadhatóságával kapcsolatos titok megőrzése érdekében² nemcsak a kriptológia fontosságát jelezte, hanem a brit titkosszolgálat rejtjelfejtő kapacitásának magas fokát is. Az amerikai kriptológusok szintén képesek voltak hatékonyan hozzájárulni a hadvezetés eredményességéhez, ennek egyik legismertebb példája Isoroku Yamamoto admirális repülőgépeinek lelövése.³ Hitler és Ribbentrop a Horthy Miklós kormányzóval 1943. április 16-án és 17-én Klessheimben folytatott tárgyalásaik során több esetben a brit és a török titkosított hírközlési rendszerekből kinyert, a magyar béketapogatózási kísérletekre vonatkozó információkat használták fel a vonakodó szövetséges sarokba szorítására.⁴ Jelen írás a magyar katonai rejtjelfejtő szervezet a korszakban elért legfontosabb eredményeit mutatja be.

A magyar katonai rejtjelfejtés szervezete a két világháború között

Az önálló magyar katonai hírszerző szolgálat rejtjelfejtéssel foglalkozó elemét, az X-csoportot 1920-ban Pokorny Hermann⁵ hozta létre. A második világháború időszakában az X-csoport mint a Vezérkari Főnökség 2. (Hírszerző) Osztályának⁶ (VKF-2.) Rejtjelfejtő (X) Alosztálya működött. Alárendeltségébe a Központi Megfejtő Részleg, valamint rádiólehallgató és -iránymérő állomások tartoztak, utóbbiak azonban a VKF-7. (Híradó) Osztállyal együttműködve harcászati szintű rádiófelderítéssel is foglalkoztak.⁷ A 20–30 fős létszámmal működő Központi

¹ Egy kiváló összefoglaló mű magyar nyelven SINGH, Simon: Kódkönyv című munkája.

² A brit vezetés a rejtjelfejtő csoport révén előzetesen tudott az 1940. november 14-én végrehajtott légitámadásról, de – részben idő hiányában is – nem tett óvintézkedéseket.

³ Az amerikai hírszerzés rejtjelfejtésből származó információk révén nyomon követte a Pearl Harbor elleni orvtámadás első számú felelősenek tartott japán katonai vezető repülőgépeinek mozgását, majd 1943. április 18-án lelőtte. KOPPÁNY József – BAKTAI György: Láthatatlan front, pp. 113–117.

⁴ Hitler teljesen informálva volt például a Nobel-díjas Szent-Györgyi Albert 1943. február 7-én brit diplomatákkal és hírszerzőkkel Isztambulban folytatott tárgyalásairól, amely Anthony Eden brit külügyminiszter szerint „különös, figyelemre méltó” a magyar béketapogatózások között. Részletesen lásd RÁNKI György (szerk.): Hitler hatvannyolc tárgyalása 1939–1944. II. kötet, pp. 67–113. JUHÁSZ Gyula (szerk.): Magyar–brit titkos tárgyalások 1943-ban. p. 102., pp. 105–106.

⁵ Az 1. világháború alatt Pokorny építette ki a hadseregszintű rádiófelderítő, adatfeldolgozó és rejtjelfejtő szolgálatot az osztrák–magyar haderőben.

⁶ A hagyományosan VKF-2. (Hírszerző) Osztály névvel illetett, a katonai hírszerzésért és elhárításért felelős szervezet a korszakban ezerfős létszámmal az alábbi szervezeti elemekkel működött: Hírszerző (Operatív), Katonai Elhárító, Nyilvántartó, Tervezési és Mozgósítási, Rejtjelező, Rejtjelfejtő, Attaséirányító, Logisztikai alosztályok, osztályvezetői kabinet, laboratórium, irattár.

⁷ Önálló magyar katonai rádiófelderítés a korszakban nem létezett.

Megfejtő Részleg nyelvészeti módszerekkel⁸ sikeresen támadta az Amerikai Egyesült Államok, Belgium, Bulgária, Franciaország, Görögország, Jugoszlávia, Nagy-Britannia, Olaszország, Románia, Törökország és a Vatikán titkosított diplomáciai hírközlési rendszereit. Az osztályvezető, Petrikovics István nyugállományú vezérőrnagy maga is részt vállalt a kutatómunkában.⁹ Az adatszerző erők napi nyolc-tíz, főleg a Budapesten akkreditált diplomáciai képviselők által küldött, azoknak szóló vagy azokon keresztül továbbított rejtjelezett táviratot rögzítettek, amelyeket a Központi Megfejtő Részleg megfelelő nyelvészcsoportja dolgozott fel. A Rejtjelfejtő Alosztály a politikai vezetés számára releváns tartalommal bíró megfejtett táviratokat a VKF-2. osztályvezetőn keresztül a kormányzó katonai irodájához, valamint a miniszterelnökhöz és a külügyminiszterhez terjesztette fel¹⁰, illetve egy példányt kapott belőlük az elemzés-értékeléssel (is) foglalkozó Nyilvántartó Alosztály is.¹¹ A jelentések forrására a felterjesztésükhöz használt levélpapír színe utalt, ezért hívták a korszakban a katonai rejtjelfejtés által készített jelentéseket „színes anyagoknak”. Az Alosztály szoros nemzetközi együttműködést folytatott a német, a finn és az olasz hírszerzés kriptóanalitikai részlegével, ami rejtjelezett táviratok és kódkönyvek rendszeres cseréjére is kiterjedt.¹² A német partnerszolgálat szakmai szempontból rendkívül magasra értékelte a magyar rejtjelfejtés teljesítményét.¹³

Ellentmondásosnak tűnhet, hogy a brit kriptóanalitikusok kiemelkedő sikereket értek el a korszakban, ugyanakkor a német és a magyar katonai hírszerző szolgálat rejtjelfejtő részlege sikerrel támadta Nagy-Britannia diplomáciai hírközlési rendszereit. (És vice versa: a britek is fejtették a német Enigma rejtjelező gépet.) A jelenség magyarázata az, hogy bármilyen fejlett legyen is egy kriptográfiai rendszer, a helyes alkalmazásához elengedhetetlen a felhasználók megfelelő kiképzettsége és biztonságtudatossága. A magyar katonai rejtjelfejtés munkáját nagyban elősegítették a célországok diplomatái által a kulcshasználatban elkövetett elemi hibák. A magyar diplomaták ezzel szemben szigorúan betartották a titkosított hírközlés biztonsági rendszabályait, nem csak minden téren fegyelmezett és kötelességtudó magatartásuk miatt, hanem azért is, mert tisztában voltak a helytelen

⁸ A szakmai részleteket lásd VADÁSZ Iván: A magyar katonai rejtjelfejtés története című tanulmányában.

⁹ A magyar katonai rejtjelfejtésben hagyomány, hogy az osztályvezető parancsnoki feladatai mellett a napi szakmai munkában is szerepet kap. Így történt ez Pokorny Hermann (1920–1925, majd 1935–1936), Kabina Vilmos (1925–1935), Petrikovics István (1936–1945), Gyürk Ottó (1950–1960), dr. Reimann József (1960–1979), Vadász Iván (1979–1988), Nemes Antal (1988–1992) és Becski Géza (1992–2013) osztályvezetősége idején is, az egyetlen kivételt Wohryzka József (1945–1950) időszaka jelentette.

¹⁰ A tárgyaló időszakban a két tisztséget több esetben is ugyanaz a személy töltötte be: 1941. április 3-tól 1942. március 9-ig Bárdossy László, 1942. március 9-től 1943. július 24-ig Kállay Miklós, majd 1944. március 22-től augusztus 29-ig Sztójay Döme. 1943. július 24-től 1944. március 19-ig Kállay csak a miniszterelnöki pozíciót tartotta meg, a külügyminiszter pedig Ghyczy Jenő volt.

¹¹ A rejtjelfejtés által szerzett információk 1944 őszéig kevésbé támogatták a szűkebb értelemben vett katonai vezetést a döntéshozatalban. A helyzet Magyarország hadszíntérré válását követően változott meg, mert akkor már az adatszerzés képes volt üzeneteket kinyerni a Vörös Hadsereg titkosított hírközlési rendszereiből is.

¹² Részletesen lásd HARASZTI György (szerk.): Vallomások a holtak házából. pp. 318–320. KADÁR Gyula: A Ludovikától Sopronkőhidáig. II. kötet. pp. 580–581.

¹³ VADÁSZ Iván: A magyar katonai rejtjelfejtés története. pp. 1–2. BOKOR Péter: Végjáték a Duna mentén. p. 198.

használatból adódó veszélyekkel.¹⁴ A mai napig nem áll a rendelkezésre olyan forrás, amely a korszakban használt magyar titkosított hírközlési rendszerek kompromittálódására utalna.

Szintén említésre érdemes, hogy a Rejtjelfejtő Alosztály célpontnak tekintette szövetséges és baráti országok titkosított hírközlési rendszereit is. A hírszerzés hasonló helyzetben mindig azt mérlegeli, hogy a kriptanalitikai képesség hozadéka a nagyobb, vagy annak a veszélye, hogy az ellenoldal is képes lehet ugyanebből a rendszerből kinyerni az információkat. A magyar érdekeket hátrányosan érintette, hogy a német hírszerzés hazánkra vonatkozó információkat nyert ki Románia rejtjelezett táviratforgalmából. Magyarország számára a korszakban román irányban birtokolt képességből az az előny származott, hogy a magyar vezetés idejekorán elvetette a német és a szovjet veszéllyel szembeni magyar–román együttműködésre irányuló tervét.¹⁵ Törökország titkosított diplomáciai hírközlési rendszerének fejthetősége azzal a hátránnyal járt Magyarország számára, hogy ebből a forrásból a német vezetés is megerősítő információt szerzett a magyar béketapogatásokról.¹⁶ Azt, hogy milyen előnyt jelentett a török rendszer fejtésére vonatkozó képesség Magyarország számára, a következő fejezet tárgyalja.

A rejtjelfejtés befolyása az államvezetés döntéseire a hintapolitika időszakában

A magyar politikai vezetés a Szovjetunió elleni német villámháborús kísérlet Moszkva alatti kifulladásának hatására 1942 elejétől keresni kezdte a módját, hogy egy különbéke feltételeinek megtárgyalása céljából titkos diplomáciai kapcsolatot létesítsen a nyugati szövetségesekkel. A kapcsolatfelvételt az európai semleges országokban, így Törökországban, Svédországban, Portugáliában és Svájcban kezdeményezte a térségbe utazó és számára megbízható személyek útján.¹⁷ A békefeltételekkel kapcsolatos félhivatalos megbeszélések azonban már csak a Külügyminisztérium diplomatái vagy a VKF-2 irányítása alatt álló katonai attasék bevonásával zajlottak. A legfontosabb tárgyalásokat Törökországban folytatták le, és a titkos kormányközi egyezményeket is ott írták alá Nagy-Britanniával, illetve az Amerikai Egyesült Államokkal. A helyszínválasztás nem véletlen. Magyarország

¹⁴ Nagyvonalakban ismeretes volt előttük például a feltételezett nyílt szövegen alapuló ún. Kerckhoffsféle támadási módszer. Két példa: HORY András: Bukaresttől Varsóig. p. 285. ÚJPÉTERY Elemér: Végállomás Lisszabon. p. 503.

¹⁵ A román politikai vezetés a magyar közeledést arra használta fel, hogy Németországban denúciálja Kállay Miklós miniszterelnököt és kormányát. Kállay erről Mihai Antonescu román külügyminiszternek a németországi román követhoz intézett rejtjelezett táviratából szerzett tudomást. KÁLLAY Miklós: Magyarország miniszterelnöke voltam 1942–1944. I. kötet. pp. 110–112.

¹⁶ A német vezetés magyar vonatkozású információk esetében főként a budapesti német követség jelentéseire támaszkodott, de fontos információforrása volt a semleges országok sajtója és a román diplomáciai hírszerzés is. Részletesen lásd RÁNKI György – PAMLÉNYI Ervin – TILKOVSKY Loránt – JUHÁSZ Gyula (szerk.): A Wilhelmstrasse és Magyarország. pp. 733–739.

¹⁷ Törökországban Szent-Györgyi Albert orvos-biológus mellett Schrecker Károly, az Országos Takarékpénztár vezető tisztségviselője, Svájcban Baranyai Lipót, a Nemzeti Bank korábbi elnöke és Barcza György nyugalmazott diplomata, Lisszabonban pedig Kövér Gusztáv, a Vöröskereszt megbízottja is részt vállalt a béketapogatásokban.

már a kezdetektől támogatta az ifjútörök mozgalmat.¹⁸ A tárgyalt időszakban a magyar–török diplomáciai és katonai kapcsolatok annak ellenére szorosak voltak¹⁹, hogy Törökország nem csatlakozott a Szovjetunió elleni katonai támadáshoz, legfontosabb diplomáciai partnere pedig az államalapító Kemal Atatürk számára mintaállamként szolgáló Nagy-Britannia volt.

A magyar fél számára hatalmas előnyt jelentett a béketapogatózások során, hogy sok esetben értesült brit tárgyalópartnere szándékairól. Így például Vörnle János ankarai nagykövet 1943. február 10-én részletes jelentést tett Winston Churchill brit miniszterelnök adandó utazása során a török vezetőkkel – Ismet İnönü elnökkel, Sükrü Saracoglu miniszterelnökkel és Numan Menemencioglu külügyminiszterrel – január 30-án és 31-én folytatott megbeszéléseiről. Ezek során Churchill fegyverzet- és hadianyag-szállítási segítséget helyezett kilátásba Törökországnak, ha az a megfelelő pillanatban belép a háborúba Nagy-Britannia oldalán. Tárgyalópartnerei kérdésére megerősítette, hogy ajánlata nemcsak Németország, hanem a Szovjetunió esetleges balkáni térfoglalása esetén is érvényes, és egy török–német, illetőleg török–szovjet háború esetén Törökországnak nyújtott brit légi támogatást is magában foglal. A török vezetők egy Törökország vezetésével létrejövő balkáni blokk – amelyben a törökök Magyarország, Görögország, Bulgária, Románia és a jugoszláv ellenállók részvételével számoltak – tervét vázolták fel a brit miniszterelnöknek, amelyben elsődleges partnerüknek Magyarországot tekintették.²⁰ A magyar vezetés a török–brit együttműködés állásáról folyamatos tájékoztatást kapott a Rejtjelfejtő Alosztálytól, amely sikeresen lehallgatta és megfejtette a török külügyminisztérium és a londoni nagykövetség közötti titkosított táviratforgalmat.²¹

A magyar politikai vezetés angolszász orientációt képviselő tagjai²² a britek balkáni pozícióik megtartására irányuló tervének és Hitler az első világháború kimenetelére nagy hatást gyakorolt szaloniki partraszállás²³ megismétlődésétől való permanens félelmének²⁴ ismeretében terjesztették elő a háború utáni rendezésre vonatkozó elképzeléseiket. Sem a már említett Schrecker Károly 1943. április 23-án

¹⁸ Például nagyborosnyói Bartha Albert alezredes, a későbbi honvédelmi miniszter már 1922-től Kemal Atatürk kormánya mellett teljesített szolgálatot, kezdetben mint katonai tanácsadó, később mint katonai attasé. BALOGH Gyula – MÓRICZ Lajos: Honvédelmi miniszterek 1944–1990. p. 27.

¹⁹ A török–magyar viszonyt a korszakban részletesen mutatja be Dávid Ferenc és Oláh Péter Törökország és a kaukázusi régió szerepe a '40-es évek magyar külpolitikájában című tanulmánya.

²⁰ ZSIGMOND László (szerk.): Magyarország és a második világháború. pp. 406–408. A német külügyminisztérium 1942 decemberében szerzett tudomást a török tervről és a magyar együttműködési készségről. Ezt követően jelezte a magyar kormánynak, hogy „a Magyarország és Törökország között létesített tárgyalások kellemetlenül érintik a [ti. birodalmi] külügyminiszter urat.” Ránki György – PAMLÉNYI Ervin – TILKOVSKY Loránt – JUHÁSZ Gyula (szerk.): A Wilhelmstrasse és Magyarország. p. 705., 710., 713.

²¹ HARASZTI György (szerk.): Vallomások a holtak házából. pp. 273–274.

²² Kállay miniszterelnökön kívül Keresztes-Fischer Ferenc belügyminiszter és a Külügyminisztérium vezető tisztségviselői tartoztak ide. A csoport élvezte a korábbi haditengerészként a nyugati szövetségesek győzelmét a háború kezdetétől biztosra vevő Horthy Miklós kormányzó támogatását is.

²³ A brit–francia haderő 1915. október 5-én kezdte meg a hadműveletet.

²⁴ „Németország semmi esetre sem tűrné, hogy az angolok megvessék a lábukat Szalonikiben. Erre nézve emlékszünk még egy kiegyenlítetlen számlára a [ti. az első] világháborúból.” RÁNKI György (szerk.): Hitler hatvannyolc tárgyalása 1939–1944. I. kötet. p. 163.

az ankarai brit nagykövetséghez eljuttatott memoranduma²⁵, sem pedig Szegedy-Maszák Aladár külügyminisztériumi osztályvezető 1943. augusztus 23-án Stockholmban átadott emlékirata²⁶ nem nyerte el a brit külügyi vezetés tetszését.²⁷ A brit feltételeket végül az 1943. szeptember 9-én Sterndale Bennett, az ankarai brit nagykövetség tanácsosa és Veress László, a magyar Külügyminisztérium Sajtóosztályának Törökországba kiküldött beosztottja²⁸ által Isztambulban aláírt titkos megállapodás tartalmazta. Az egyezmény értelmében Magyarország a megfelelő pillanatban (azaz: amint a nyugati szövetséges haderő eléri az ország határát) bejelenti a kapitulációt, és átengedi területén a brit, az amerikai, a francia és a lengyel csapatokat. Addig is csökkent a katonai és a gazdasági együttműködést Németországgal, rendszeres információcserét folytat a szövetségesekkel, legfőképpen pedig visszavonja a Szovjetunióban harcoló alakulatait. Az akció sikere esetén remélheti, hogy a szövetségesek figyelembe veszik a magyar igényeket.²⁹

A sztálingrádi vereséget³⁰ követően már a magyar katonai vezetés is számításba vette, hogy a németek elveszíthetik a háborút. Az irányváltást jelezte többek között Szombathelyi Ferenc vezérezredes vezérkari főnök személyes barátjának, a németellenes beállítottságú Kádár Gyula ezredesnek a VKF-2. élére 1943. augusztus 1-jén történt kinevezése is.³¹ Az ekkor már a Kállay vezette kiugráspárti csoporthoz tartozó vezérkari főnök személyesen olyan értelemben igazította el az új osztályvezetőt, hogy annak elsődleges feladata a kapcsolatfelvétel a nyugati szövetségesekkel a háborúból történő kiugrás előkészítése érdekében.³² Kádár – aki korábban szakasz-, majd századparancsnokként a szárazföldi csapatok állományában, majd tanárként a Hadiakadémián teljesített szolgálatot – idegenkedve vette át új beosztását. A VKF-2. állományának többségét nem ismerte, nem is bízott bennük, többségüket – mint később kiderült, okkal³³ – a németek titkos informátorának tartotta. Az eligazításkor kapott feladata megkezdéséhez kapóra jött

²⁵ JUHÁSZ Gyula (szerk.): Magyar–brit titkos tárgyalások 1943-ban. pp. 116–138. A memorandumot a németek is megszerezték. Ránki György – PAMLÉNYI Ervin – TILKOVSKY Loránt – JUHÁSZ Gyula (szerk.): A Wilhelmstrasse és Magyarország. p. 776.

²⁶ JUHÁSZ Gyula (szerk.): Magyar–brit titkos tárgyalások 1943-ban. pp. 190–219.

²⁷ Egy jellemző értékelés: „Az irat vázolja a megnövekedett és megerősödött Magyarországot, amelyet csatlósai, Horvátország, Szlovákia és esetleg az önálló Erdély vesznek körül. [...] Ha a magyar kormány azt hiszi, hogy ezek a gondolatok alapul szolgálhatnak a velünk folytatandó tárgyalásokhoz, akkor még nagyon sokat kell tanulnia.” Juhász, 217.

²⁸ A Sajtóosztály vezetője, Ullein-Reviczky Antal a béketárgyalások egyik kezdeményezője, majd 1943. szeptember 10-től stockholmi követként annak résztvevője volt.

²⁹ Részletesen lásd KÁLLAY Miklós: Magyarország miniszterelnöke voltam 1942–1944. II. kötet. pp. 130–131. JUHÁSZ Gyula (szerk.): Magyar–brit titkos tárgyalások 1943-ban. pp. 232–243. RÁNKI György: Emlékiratok és valóság Magyarország második világháborús szerepéről. pp. 229–247.

³⁰ A várost hónapokig ostromló 6. német hadsereg február 2-án tette le a fegyvert. „E csata végső eredménye [...], hogy a Hitler-ellenes koalíció javára döntő fordulat állt be a második világháború menetében.” CSUJKOV, Vaszilij Ivanovics: Erőd a Volga partján. p. 5.

³¹ Kádár azt a Vasváry József vezérőrnagyot váltotta fel, aki 1936-ban titkos tagja lett Szálasi Ferenc (akkor Nemzeti Akarat Pártja néven működő) politikai mozgalmának. HARASZTI György (szerk.): Vallomások a holtak házából. p. 448. Vasváry tábornok élvezte a német vezetés bizalmát is. Ránki György – PAMLÉNYI Ervin – TILKOVSKY Loránt – JUHÁSZ Gyula (szerk.): A Wilhelmstrasse és Magyarország. p. 847.

³² KÁDÁR Gyula: A Ludovikától Sopronkőhidáig. II. kötet. pp. 540–544.

³³ A német megszállást követően őrizetbe vett Kádár elleni vádpontok egykori beosztottjai vallomásán alapultak. Lásd KÁDÁR Gyula: A Ludovikától Sopronkőhidáig. II. kötet. pp. 683–686.

Hatz (Hátszeghi) Ottó alezredes szófiái katonai attasé távirati kérése, amelyben Hatz a kapcsolati köre bővítésére hivatkozva az izmiri nemzetközi vásáron történő részvételre kért felhatalmazást. Örömmel vette tudomásul a kiküldetését követően jelentéstételre Budapestre utazó Hatz azon közlését, hogy az alezredes megteremtette a kapcsolatot az amerikai katonai hírszerzés³⁴ képviselőivel. Kádár teljes mértékben megbízott Hatzban, akivel évtizedes sportbarátság kötötte össze³⁵, ezért hitelt adott beosztottja jelentésének, és a vezérkari főnök tájékoztatását követően visszaigazolta a magyar vezérkar tárgyalási készségét.³⁶ A kialakítandó együttműködés célja magyar részről a háború utáni rendezéssel kapcsolatos politikai garanciák megszerzése, amerikai részről azonban egy hírszerzési együttműködés kialakítása volt.³⁷ A tárgyalások eredményeként a magyar kormány 1943. december 31-én vette át az Amerikai Egyesült Államok Hatz Ottó által személyesen továbbított memorandumát. Az amerikai fél a hírszerzési együttműködéssel kapcsolatos ajánlatának elfogadása, a keleti fronton harcoló magyar csapatok azonnali visszavonása, valamint a német utánpótlási vonalakat bénító magyar szabotázsstevékenység fejében ígéretet tett arra, hogy a szövetségesek a magyar kívánságokat a háborút követően a követeléseik teljesítése érdekében tett szolgálatok nagyságának megfelelően honorálni fogják.³⁸ A dekonspirálódásától tartó Hatz a megbeszélésekről – elmondva az elmondandókat és elhallgatva az elhallgatandókat – informálta a német katonai elhárítást. A németek azonban Hatz közléseinek nem adtak teljes mértékben hitelt³⁹, és felfedték a háttérben álló szándékot is.⁴⁰

³⁴ Office of Strategic Service – OSS.

³⁵ Mindketten vívtak. Kádár az 1920-as évek végén a debreceni vívócsapat kapitánya volt. Hatz tagja volt az 1936-os berlini olimpián győztes magyar kardcsapatnak.

³⁶ A visszaigazolást a Magyar Rádióban bementett „Az izmiri vásár a magyar kereskedelem részére nagy sikerrel zárult.” hír jelentette. Az amerikai fél ezáltal látta, hogy a rádiót utasítani képes hivatalos tényezőkkel áll tárgyalásban. A közlemény leadását megkönnyítette, hogy a korszakban a Magyar Rádió élén Náray Antal nyugállományú vezérőrnagy, Kádár személyes barátja állt, aki be volt avatva a tervbe.

³⁷ A magyar memorandum két pontja a feltétel nélküli megadás Magyarországra történő alkalmazásának tilalmát tartalmazta, valamint azt a kérést, hogy a tárgyalásokat amerikai részről a közép- és kelet-európai térséget jól ismerő diplomaták folytassák. Az amerikai fél a német, a román és a magyar haderő és hadiipar helyzetére vonatkozó adatokat kért, valamint azt, hogy szoros hírszerzési együttműködés jöjjön létre a két ország között, ami egy OSS-csoport Magyarországra telepítését is magában foglalja. Utóbbi eredményeként került Magyarországra 1944. március 16-án az ország német megszállása miatt kudarcot vallott Veréb-misszió. HARASZTI György (szerk.): Vallomások a holtak házából. pp. 450–451. KÁDÁR Gyula: A Ludovikától Sopronkőhidáig. II. kötet. pp. 647–656.

³⁸ Részletesen lásd: KÁDÁR Gyula: A Ludovikától Sopronkőhidáig. II. kötet. pp. 602–610., HARASZTI György (szerk.): Vallomások a holtak házából. pp. 275–276. MAKRA Zoltán: Honvédelmi miniszterek szolgálatában 1940–1944. pp. 41–61.

³⁹ „Hatz alezredes bizalmas közlései [...] olyan képet adnak a tárgyalások lefolyásáról, amely több szempontból is valószínűtlennek tűnik.” RÁNKI György: Emlékiratok és valóság Magyarország második világháborús szerepéről. p. 777.

⁴⁰ „A szófiái német elhárítótiszt tájékoztatása azt a célt szolgálta, hogy azzal alibiről gondoskodjanak.” RÁNKI György: Emlékiratok és valóság Magyarország második világháborús szerepéről. p. 777.

A magyar politikai és katonai vezetés végül elérte, hogy mindkét nagy nyugati szövetséggel titkos kapcsolatot hozott létre és hivatalos egyezményt írt alá a háború utáni rendezés kérdésével kapcsolatosan. A gyakorlati együttműködés megkezdésének feltétele a közvetlen katonai összeköttetés megteremtése volt, amelyre a szövetségesek olaszországi előrenyomulásának lelassulását követően már a Balkánon történő amerikai–brit partraszállás nyújtotta volna az egyetlen lehetőséget. A Kállay-csoport azonban már 1943 nyarától kezdve sejtette, hogy a szövetségesek balkáni hadműveletének megkezdése bizonytalan.⁴¹ A Szovjetunió felismerte a magyar–brit tárgyalásokban és a balkáni blokk tervében ellene rejlő szándékot, ezért ellenezte a Balkánnal kapcsolatos brit elképzelést, és a második front Franciaországban történő mielőbbi megnyitását sürgette.⁴² A Magyarország kiugrásával kapcsolatos szovjet álláspontot Molotov külügyminiszter 1943. július 7-én az alábbiakban rögzítette: feltétel nélküli megadás, a megszállt területek kiürítése, háborús jóvátétel, a háborús bűnösök felelősségre vonása.⁴³ Franklin Delano Roosevelttel amerikai elnök véleménye szerint „a háborút Nyugaton és csak Nyugaton lehet megnyerni a lehető legrövidebb idő alatt anélkül, hogy légierőt, embert és anyagot pazarolnánk a Balkán-hegységben [...] csak azért, hogy valódi vagy vélt angol érdekeket védjünk”.⁴⁴ Anthony Eden brit külügyminiszter pedig 1943. október 19-én a szövetségesek moszkvai konferenciáján kénytelen volt beismerni, hogy Nagy-Britannia egyedül nem képes hathatós katonai segítséget nyújtani a Földközi-tenger térségében.⁴⁵

Az álláspontok ismeretében nem volt meglepő, hogy Roosevelttel 1943. november 11-én Kairóban elutasította a brit miniszterelnök kérését, amely egy amerikai–török kölcsönbérleti szerződés⁴⁶ keretében Törökország hadianyagszállításokkal történő támogatására vonatkozott.⁴⁷ Menemencioglu török külügyminiszter ezt követően szintén Kairóban közölte Edennel, hogy jelentős katonai és fegyverkezési segítség, valamint a lépés ellentételezésére vonatkozó szerződés nélkül Törökország nem hajlandó megtámadni Németországot.⁴⁸ Bár az 1943. november 28. és december 1. között tartott teheráni csúcstalálkozó titkos katonai jegyzőkönyvébe még bekerült: „fölközzel kívánatos, hogy Törökország az év vége előtt a szövetségesek oldalán belépjen a háborúba”,⁴⁹ a megbeszélések során

⁴¹ Az ellenzéki Független Kisgazdapárt 1943. július 31-én Bajcsy-Zsilinszky Endre és Tildy Zoltán útján a miniszterelnökhöz eljuttatott memoranduma szerint: „Bizonyos katonai és politikai jelek és megfontolások mintha arra vallanának, hogy a Balkán mégsem válik már döntő jelentőségű hadszíntérre ebben a háborúban”. KÁLLAY Miklós: Magyarország miniszterelnöke voltam 1942–1944. I. kötet. p. 267.

⁴² CHURCHILL, Winston S.: A második világháború. II. kötet. pp. 286–287.

⁴³ JUHÁSZ Gyula (szerk.): Magyar–brit titkos tárgyalások 1943-ban. pp. 158–159.

⁴⁴ ROOSEVELT, Elliott: Apám így látta. p. 152.

⁴⁵ CHURCHILL, Winston S.: A második világháború. II. kötet. p. 286.

⁴⁶ A lend-lease egyezményt az amerikai és a brit külügyminiszter 1942. február 28-án írta alá. Szövegét lásd HALMOSY Dénes: Nemzetközi szerződések. pp. 541–545.

⁴⁷ ROOSEVELT, Elliott: Apám így látta. pp. 125–126.

⁴⁸ CHURCHILL, Winston S.: A második világháború. II. kötet. p. 340.

⁴⁹ A szöveg csaknem megegyezik a moszkvai külügyminiszteri találkozón közzétett szovjet állásponttal. Vö. HALMOSY Dénes: Nemzetközi szerződések. p. 567. CHURCHILL, Winston S.: A második világháború. II. kötet. p. 285.

azonban Sztálin javaslatára elvetették a balkáni partraszállás tervét.⁵⁰ 1943. december 5-én Kairóban az amerikai elnök és a brit miniszterelnök közölték a török köztársasági elnökkel, hogy nem támogatják Törökország hadba lépését Németország ellen.⁵¹ A Churchill által „hadvezetési hibának”⁵² minősített döntés következtében a balkáni partraszállásra és a magyar–török vezetésű német- és szovjetellenes blokk létrehozására épített magyar külpolitika összeomlott.

A magyar politikai vezetés meg nem erősített forrástól származó bizalmas közlések révén⁵³ is tudomást szerzett a teheráni megállapodás tartalmáról, de a megalapozott döntéshez elengedhetetlenül szükséges biztos és pontos tájékoztatást a Rejtjel Fejtő Alosztálytól kapott. Az 1943. december elején Kairóban tartózkodó török miniszterelnök két, a külügyminisztériumnak küldött rejtjelezett táviratát ugyanis az Alosztály megfejtette és a török forrásra utaló zöld színű levélpapíron felterjesztette. A jelentésekből Kállay miniszterelnök megtudta, hogy amikor a török miniszterelnök „Edent a nekünk tett propozíciójáról tájékoztatta, az feltűnő módon hallgatásba burkolózott”, amire Saracoglu „elrendeli a Magyarországgal való további tárgyalások beszüntetését”. Kállay következtetése: „egyrészt Törökországot leintették, nehogy bármiféle oroszellenes akcióban részt vegyen, másrészt Magyarország a rossz oldalra, vagyis nem a nyugati érdekszférába került”.⁵⁴ Az érdekszférák említése nem utólagos bölcsesség Kállay részéről, mert már Szegedy-Maszák emlékirata is utalt arra, hogy a magyar vezetés tudott a szövetségeseknek a befolyási övezeteik elhatárolására vonatkozó tervéről, és leszögezte, hogy „Magyarország továbbra is Európában akar élni, nem pedig egy érdekszférában”, ahol „Németország helyébe Oroszország lépett mint ennek az érdekszférának a hűbérura”.⁵⁵

Erőfeszítései kilátástalanságának felismerését követően Kállay feladta a nyugati katonai segítségért folytatott harcot. Sugalmazására vezércikk jelent meg a kormányhoz közel álló Magyarország című napilap 1944-es újévi számában Szvatkó Pál tollából „A feltétlen megadás elve” címmel, amely élesen bírálta a nyugati szövetségesek Magyarországgal szemben folytatott politikáját.⁵⁶ A miniszterelnök tájékoztatta a török nagykövetet a rejtjelezési rendszer kompromittálódásáról.⁵⁷ 1944. március 1-jén körtáviratban tudatta külszolgálatot teljesítő, a béketapogatózásokba bevont híveivel külpolitikája csődjét.⁵⁸ Külső támogatás híján a katonai vezetés – Szombathelyit és néhány közvetlen hívét kivéve – feltétlen németbarátságát

⁵⁰ „Sztálin úgy vélte, hiba volna, ha erőink egy részét Törökországba vagy máshova küldenénk.” „Sztálin kijelentette, hogy ha Törökország hadba lép, rendelkezésünkre kell bocsátania területének egy részét.” CHURCHILL, Winston S.: A második világháború. II. kötet. p. 311., 338.

⁵¹ ROOSEVELT, Elliott: Apám így látta. pp. 165–167.

⁵² CHURCHILL, Winston S.: A második világháború. II. kötet. p. 303.

⁵³ Például a Stockholmban akkreditált japán követ 1943 decemberében tájékoztatta Ullein-Revicky Antal magyar követet a balkáni partraszállási művelet törlesztéről. p. 169.

⁵⁴ KÁLLAY Miklós: Magyarország miniszterelnöke voltam 1942–1944. II. kötet, p. 33.

⁵⁵ JUHÁSZ Gyula (szerk.): Magyar–brit titkos tárgyalások 1943-ban. p. 209.

⁵⁶ „Kinek adjuk meg magunkat? Ezer kilométeres körzetben csak német van körülöttünk. Talán a Holdnak?” KÁLLAY Miklós: Magyarország miniszterelnöke voltam 1942–1944. I. kötet, p. 261.

⁵⁷ A törökök módosították a rendszerben alkalmazott kódkönyvet, ez azonban nem okozott fennakadást a rejtjel Fejtő munkában. KÁLLAY Miklós: Magyarország miniszterelnöke voltam 1942–1944. II. kötet, p. 32.

⁵⁸ KÁLLAY Miklós: Magyarország miniszterelnöke voltam 1942–1944. II. kötet. pp. 154–163.

tapasztalva Magyarország 1944. március 19-én történt német megszállásakor nem adott parancsot az ellenállásra.

Kállay maga így vonta meg kétéves működése mérlegét: „Végül mégsem tudtam elkerülni a megszállást, [...] de adhattam még két értékes esztendő egy nemzetnek, egy népnek, és menedéket egymilliónyi emberi életnek.”⁵⁹ A külső katonai segítség nélkül bukásra ítélt, de sok magyar élet – többek között a zsidóság – csaknem biztos pusztulásával járó átállási kísérlet végül elmaradt, amiben fontos szerepet játszott a Rejtjelfejítő Alosztály munkája is.

A rejtjelajtás szerepe a budapesti zsidók megmentésében

A németek 1942 óta követelték Magyarországtól a zsidókérdés végső megoldását.⁶⁰ Követelésük alátámasztására megemlítették a korszak magyar állampolitikájának zsidóellenes vonatkozásait⁶¹ és Horthy kormányzó közismert antiszemitizmusát.⁶² A magyar politikai vezetés előtt azonban ismert volt az is, hogy a deportálást követően a zsidókat elpusztítják⁶³, ezért a német bevonulásig ellenállt a nyomásnak. Amikor azonban a német vezetés úgy döntött, hogy Magyarország katonai megszállását a kormányzó helyén hagyásával legalizálja, azt is tudta, hogy az „udvari zsidók megkímélése” esetén⁶⁴ számíthat a magyar hatóságok együttműködésére a zsidók deportálásában.

⁵⁹ KÁLLAY Miklós: Magyarország miniszterelnöke voltam 1942–1944. II. kötet. p. 153. Kállay a német megszállásnak és a zsidók ezzel járó elpusztításának elkerülése érdekében tett lépéseit a szövetségesek is respektálták: „Ez egyike volt azon érveknek, amelyek szerint ne sűrgessük a magyarokat, hogy azonnal és nyíltan álljanak ellen a németeknek.” JUHÁSZ Gyula (szerk.): Magyar–brit titkos tárgyalások 1943-ban. JUHÁSZ Gyula (szerk.): Magyar–brit titkos tárgyalások 1943-ban. p. 271.

⁶⁰ Követelésük: „a zsidók keletre történő kitelepítése azzal a végső céllal, hogy a zsidókérdés Magyarországon végleges megoldást nyerjen”. Ránki György – PAMLÉNYI Ervin – TILKOVSKY Loránt – JUHÁSZ Gyula (szerk.): A Wilhelmstrasse és Magyarország. p. 696.

⁶¹ A zsidóság jogait csorbító fontosabb törvények: 1920. évi XXV. tc. (numerus clausus, a felsőoktatásban való részvétel korlátozása), 1938. évi XV. tc. (1. zsidótörvény, a foglalkoztatásra vonatkozó korlátozás), 1939. évi IV. tc. (2. zsidótörvény, a foglalkoztatásra vonatkozó korlátozás), 1941. évi XV. tc. (3. zsidótörvény, a házasság korlátozása), 1942. évi XIV. tc. (munkaszolgálat), 1942. évi XV. tc. (a földbirtoklás korlátozása).

⁶² A kormányzó már 1931-ben koronatanácscon intézkedett a „zsidó beözönlések meggátolása” és a „zsidóság nemkívánatos térfoglalásának megakadályozása” végett. 1940-ban pedig ezt írta személyes jó barátjának, Teleki Pál miniszterelnöknek: „Én egész életemben antiszemita voltam. [...] Tűrhetetlennek tartottam, hogy Magyarországon minden-minden gyár, bank, vagyon, üzlet, színház, újság, kereskedelem stb. zsidókezekben legyen.” SZINAI Miklós – SZÜCS László (szerk.): Horthy Miklós titkos iratai. pp. 87–88., p. 261. Zsidóellenes meggyőződéséről Horthy a németeket még 1939-ben informálta. Ránki György – PAMLÉNYI Ervin – TILKOVSKY Loránt – JUHÁSZ Gyula (szerk.): A Wilhelmstrasse és Magyarország. pp. 364–365.

⁶³ A kormányzó saját bevallása szerint 1943-ban azt a személyes tájékoztatást kapta Hitlertől, hogy „A zsidókat meg kell semmisíteni vagy koncentrációs táborba kell dugni!” HORTHY Miklós: Emlékirataim. p. 270.

⁶⁴ Ránki György – PAMLÉNYI Ervin – TILKOVSKY Loránt – JUHÁSZ Gyula (szerk.): A Wilhelmstrasse és Magyarország. p. 754. A német álláspont alapja Horthynak az a tudomásukra jutott bizalmas kijelentése lehetett, hogy „A kis, Galiciából származó és bevándorolt zsidókat feltétlenül ki kell kapcsolni, de akik tudományos téren, Magyarország iparosítása és a pénzügyek terén érdemeket szereztek, [...] azokhoz nyúltni nem szabad.” Ránki György – PAMLÉNYI Ervin – TILKOVSKY Loránt – JUHÁSZ Gyula (szerk.): A Wilhelmstrasse és Magyarország. p. 682.

Az 1944. március 22-én Sztójay Döme vezetésével megalakult kormány nagy lendülettel kezdte meg a feladat végrehajtását Baky László és Endre László belügyminisztériumi államtitkárok révén. Sztójay a kormányprogramjában bejelentett zsidóellenes intézkedéseivel⁶⁵ a kormányzótól szabad kezet kapott.⁶⁶ A zsidókat megkülönböztető jelzés viselésére, gépjárműveik és telefonjuk bejelentésére kötelezték, megtiltották közszolgálatban történő alkalmazásukat és ügyvédi tevékenységüket, valamint kitiltották őket a sajtó-, a színházi és a filmművészeti kamarából.⁶⁷ Titkos intézkedésben elhatározták a zsidók gettókba gyűjtését, egyidejűleg megvonták az utazáshoz való jogukat.⁶⁸ Rövidesen intézkedtek a zsidók vagyonának zárolásáról is.⁶⁹ A zsidók kitelepítésének végrehajtására külön szolgálatot állítottak fel.⁷⁰

A deportálás 1944. május 14-én pontos ütemterv szerint kezdődött el. A zsidóság összegyűjtését és bevonóirózását Baky és Endre hatósági közegei embertelen brutalitással hajtották végre. A főként Auschwitzba történő vasúti szállítást Adolf Eichmann 15–20 fős különítménye szervezte meg, akik napi négy szerelvényt indítottak útnak, szállítmányonként 3000 emberrel. Július 6-ig összesen 430–440 ezer vidéki zsidó került Magyarországról az Auschwitz-Birkenau megsemmisítő táborba.⁷¹ A budapesti zsidóság deportálását azok jobb információs lehetőségeinek⁷² és Horthy az egyes személyekre vonatkozó különleges elbírálással kapcsolatos elvárásának⁷³ ismeretében egynapos titkos akcióként tervezték⁷⁴, amelynek végrehajtása érdekében 1944. július elején zászlószentelés ürügyén Budapestre vezényelték a galántai csendőr-tanzászlóaljat és néhány más kisebb csendőralegységet. Horthy kormányzó azonban a művelet megakadályozása mellett döntött. Fellépése németellenes élet azzal igyekezett elvenni, hogy a deportálási

⁶⁵ „Az intézkedések egyik jelentős csoportja a zsidókérdés újabb szabályozása lesz.” BENOSCHOFKY Ilona – KARSAI Elek (szerk.): Vádirat a náciizmus ellen. I. kötet. p. 47.

⁶⁶ „A Kormányzó Úr Öfömméltósága az összes zsidórendeletekre vonatkozólag szabad kezet adott.[...] és ezek tekintetében nem akar befolyást gyakorolni.” BENOSCHOFKY Ilona – KARSAI Elek (szerk.): Vádirat a náciizmus ellen. I. kötet. p. 51.

⁶⁷ 1240., 1230., 1140., 1210., 1220. sz. miniszterelnöki rendeletek. Szövegüket lásd BENOSCHOFKY Ilona – KARSAI Elek (szerk.): Vádirat a náciizmus ellen. I. kötet. pp. 51–78.

⁶⁸ BENOSCHOFKY Ilona – KARSAI Elek (szerk.): Vádirat a náciizmus ellen. I. kötet. pp. 124–129.

⁶⁹ BENOSCHOFKY Ilona – KARSAI Elek (szerk.): Vádirat a náciizmus ellen. I. kötet. pp. 170–181.

⁷⁰ BENOSCHOFKY Ilona – KARSAI Elek (szerk.): Vádirat a náciizmus ellen. I. kötet. pp. 312–313.

⁷¹ Részletesen lásd ZINNER Tibor – RÓNA Péter: Szálasiék bilincsben. pp. 89–98. és Ránki György – PAMLÉNYI Ervin – TILKOVSKY Loránt – JUHÁSZ Gyula (szerk.): A Wilhelmstrasse és Magyarország. p. 841., 854., 865.

⁷² „A megindított deportálások a zsidók között Magyarországon főként Budapesten váltottak ki jelentős izgalmat.” Ránki György – PAMLÉNYI Ervin – TILKOVSKY Loránt – JUHÁSZ Gyula (szerk.): A Wilhelmstrasse és Magyarország. p. 854.

⁷³ Baky szerint Horthy a kinevezését követően így igazította el: „Utálom a kommunista és galíciai zsidókat, ki velük az országból! [...] Vannak ugyanolyan jó magyarok a zsidók között is, mint te meg én. [...] Az ilyeneket csak nem engedhetem. A többit, csak vigyétek!” ZINNER Tibor – RÓNA Péter: Szálasiék bilincsben. p. 177.

⁷⁴ „Ügy vélik [ti. a magyar belügyminisztérium vezetői], július 15–30. között Budapesten is hozzá lehet kezdeni a munkához. Erre egynapos nagyakciót terveznek, amelynek végrehajtásában vidékről felrendelt erős csendőralakulatok [...] vennének részt.” Ránki György – PAMLÉNYI Ervin – TILKOVSKY Loránt – JUHÁSZ Gyula (szerk.): A Wilhelmstrasse és Magyarország. p. 855.

akciót „csendőrpuccsként” állította be⁷⁵, ami a korábbi puccskísérletek⁷⁶ fényében korántsem hangzott hihetetlenül.⁷⁷ 1944. július 2-án Budapestre rendelte az I. páncélos hadosztály (Esztergom) főerőit, és július 5-én parancsot adott nekik, hogy szükség esetén erőszakkal is távolítsák el a fővárosból a csendőralakulatokat. A fenyegetés hatására Baky államtitkár július 8-ig kivonta a csendőralagységeket Budapestről.⁷⁸

Horthy közbelépése meglepetésként érte a németeket, akik ezért nem tudtak megfelelő ellenintézkedéseket tenni. Ismert volt előttük, hogy a kormányzó már kezdettől komoly ellenérzésének adott hangot a deportálások embertelen végrehajtása miatt, és Sztójay miniszterelnökhöz intézett levélben, majd koronatanácson is követelte a két belügyi államtitkár távozását: „Ezenfelül az intézkedések végrehajtása során sokszor olyan indokolatlan kegyetlenség és embertelenség jutott kifejezésre, ami [...] a Német Birodalomban sem érvényesült. [...] Óhajtom, hogy a magyar királyi belügyminisztériumban a zsidók ügyeinek irányítása dr. vitéz Endre László államtitkár kezéből kivessék, s [...] Baky László államtitkárnak ettől az állásától való felmentése iránt hozzám mielőbb előterjesztés tétessék.”⁷⁹ A németek azt is tudták, hogy Horthyra nagy hatást gyakoroltak a semleges államok, főleg a Vatikán tiltakozó jegyzékei⁸⁰, a katolikus klérus állásfoglalása⁸¹ és a szövetségesek burkolt fenyegetései⁸² is. Német megítélés szerint azonban Horthynak a zsidók elhurcolásával szembeni fellépése „inkább alibi az angolok és az amerikaiak felé arra az esetre, ha a háború rosszul végződné”⁸³, ezért gyakorlati lépésekre nem számítottak a kormányzótól.

Sztójay július 5-én értesítette Edmund Veessenmayert, Németország magyarországi követét és teljhatalmú megbízottját Horthynak a deportálások leállítására vonatkozó döntéséről. Az intézkedés indokaként Sztójay felhozta, hogy a zsidókérdést Romániában és Szlovákiában nagyvonalúbban kezelték, a német kormány

⁷⁵ Emlékirataiban már a zsidók megmentését jelölte meg beavatkozása okaként, és nem beszélt puccskísérletről. HORTHY Miklós: Emlékirataim. p. 191.

⁷⁶ Vannay-puccs (1931. november), Wirth-puccs (1940. július), a Bárcziházi Bárczy István miniszterelnökségi államtitkár elleni merénylet (1944. június 28.). Baky László mindhárom kudarcot vallott összeesküvésben érintett volt. SZINAI Miklós – SZÜCS László (szerk.): Horthy Miklós titkos iratai. pp. 225–233. KARSAI Elek (szerk.): „Szálasi naplója”. p. 43., 52., pp. 250–251.

⁷⁷ Horthy megtévesztési művelete teljes sikerrel járt a katonai vezetők és a nyilasok körében. KARSAI Elek (szerk.): „Szálasi naplója”. pp. 250–254. Ezért a Baky–Endre-féle akció megítélése a mai napig vitára ad okot a történészek között. Lásd: Varga László, Molnár Judit és Szakály Sándor kerekasztal-beszélgetése. Népszava, 2013. október 26.

⁷⁸ Részletesen lásd RAVASZ István: A zsidóság és a csendőrség, 1944. című tanulmányában.

⁷⁹ SZINAI Miklós – SZÜCS László (szerk.): Horthy Miklós titkos iratai. pp. 450–453. BOKOR Péter: Végjáték a Duna mentén. pp. 157–158. ZINNER Tibor – RÓNA Péter: Szálasiék bilincsbén. pp. 95–96.

⁸⁰ BOKOR Péter: Végjáték a Duna mentén. pp. 116–122.

⁸¹ Serédi Jusztinián bíboros hercegprímás június 29-én pásztorlevelet adott ki, amelyben tiltakozott a zsidókkal szembeni bánásmód ellen. Sztójay miniszterelnök kérésére azonban elállt annak július 9-ére tervezett kihirdetésétől, mert ígéretet kapott a deportálások leállítására. BOKOR Péter: Végjáték a Duna mentén. pp. 163–164.

⁸² Például 1944. március 30-án Eden ezt mondta az Alsóházban: „A zsidók üldözése példátlan mértékben tovább folyik. [...] Ezeket a bűnöket nem fogják elfelejteni, ha Németország elkerülhetetlen veresége bekövetkezik.” BENOSCHOFKY Ilona – KARSAI Elek (szerk.): Vádirat a náciizmus ellen. I. kötet. pp. 81–82.

⁸³ RÁNKI György – PAMLÉNYI Ervin – TILKOVSKY Loránt – JUHÁSZ Gyula (szerk.): A Wilhelmstrasse és Magyarország. p. 870.

is hozzájárult a vagyonos zsidók semleges külföldre meneküléséhez (ún. WM–SS-ügy⁸⁴, amely kormányválságot is okozott), valamint a deportálás elleni külföldi és belföldi tiltakozásokat. „Ultima ratio regis”-ként azonban a magyar miniszterelnök a Svájcban akkreditált Clifford John Norton brit és Leland Harrison amerikai nagykövetek az Alosztály által megfejtett rejtjeltávirataiban foglaltakat hozta fel. Veessenmayer a német külügyminisztériumnak küldött jelentése szerint „*Szigorú titoktartás mellett azután Sztójay felolvasta a berni angol és amerikai követek kormányaikhoz intézett három titkos táviratát, melyeket a magyar elhárítás megfejtett. Ezek részletesen leírják mindazt, ami a Magyarországról deportált zsidókkal történik. Megemlíti a sürgönyök, hogy ott már másfélmillió zsidót semmisítettek meg, és ugyanezt a sorsot fogja elszenvedni a most elszállított zsidók legnagyobb része is. Ugyanazokban a táviratokban a következő javaslatokat teszik: bombázzák és semmisítik meg a zsidószállítmányok rendeltetési helyét, és rombolják szét a vasútvonalakat. [...] Egy további táviratban a fő felelősöket, 70 magyar és német személyiséget név szerint sorolnak fel.*” Veessenmayer szerint „*Sztójay nagyon erősen a táviratok hatása alatt állt, amelyekről [...] a minisztertanácsot is tájékoztatták, ahol azok hasonló hatást váltottak ki. Az a feltevés, hogy időközben, ma éjjel a kormányzó is tudomást szerzett erről, és [...] ez a tény vezetett a bevezetésben említett [ti. a deportálások leállítására vonatkozó] döntéshez.*”⁸⁵ Maga Horthy az alábbi módon ismeri el, hogy elhatározására a hírszerzés döntő befolyást gyakorolt: „*Július elején tudtam meg titkos hírhező útján a szörnyű valóságot a megsemmisítő táborok működéséről.*”⁸⁶

Horthy Miklós kormányzó végül – akár a németek haragjának kiváltása árán is – a magyar holokauszt utolsó lépésének megakadályozása mellett döntött.⁸⁷ A németek valószínűleg azért vették tudomásul Horthy beavatkozását, mert az adott pillanatban nem rendelkeztek elég katonai erővel annak megakadályozásához, valamint a kilátásba helyezett bombázás sértette volna a stratégiai érdekeiket. A budapesti zsidók elhurcolása elmaradt, és arra szervezett keretek között a fronthelyzetnek a tengelyhatalmak számára kedvezőtlen alakulása miatt már nem is került sor. A szerencsések számára ez az életben maradási jelentette.

A kormányzó elhatározásához a Rejtjelfejtő Alosztály jelentései adták meg a végső lökést. A fenti példák azt bizonyítják, hogy a jól működő adatszerzéssel támogatott rejtjelfejtés a tárgyalt időszakban képes volt olyan releváns és verifikált információk megszerzésére, amelyek érdemben segítettek a politikai és a katonai legfelső vezetés – a kormányzó, a miniszterelnök és a vezérkari főnök – döntéshozatalát.

⁸⁴ A csepeli Weiss Manfréd Művek tulajdonjogát birtokló Weiss, Kornfeld, Chorin és Mauthner családok részvényeit 25 évre az SS kezelésébe adták. Ellenszolgáltatásként a családok 32, többségében zsidó tagja vagyona egy részével Portugáliába emigrálhatott. KARSAI Elek (szerk.): „Szálasi naplója”. p. 232. ÚJPÉTERY Elemér: Végállomás Lisszabon. pp. 449–456.

⁸⁵ RÁNKI György – PAMLÉNYI Ervin – TILKOVSKY Loránt – JUHÁSZ Gyula (szerk.): A Wilhelmstrasse és Magyarország. pp. 873–874.

⁸⁶ HORTHY Miklós: Emlékirataim. p. 291. Az ismerethiányra Horthy saját szerepének szépítése végett hivatkozott, állítása azonban e tekintetben ellentmondásban van a korábban általa írottakkal. Vö. HORTHY Miklós: Emlékirataim. p. 270. SZINAI Miklós – SZÜCS László (szerk.): Horthy Miklós titkos iratai. p. 398.

⁸⁷ Fellépése a saját sorsára is jelentős befolyást gyakorolt, mert a szövetségesek nem tekintették bűnrészesnek a holokausztban, és a nürnbergi perben csak tanúként hallgatták ki.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- BALOGH Gyula – MÓRICZ Lajos: Honvédelmi miniszterek 1944–1990. Zrínyi Kiadó, Budapest, 1992.
- BENOSCHOFKY Ilona – KARSAI Elek (szerk.): Vádirat a náciizmus ellen. I. kötet. A Magyar Izraeliták Országos Képviselőlete, 1958.
- BOKOR Péter: Végjáték a Duna mentén. RTV – Minerva Kiadó – Kossuth Könyvkiadó, Budapest, 1982.
- CSUJKOV, Vaszilij Ivanovics: Erőd a Volga partján. Zrínyi Kiadó, Budapest, 1960.
- CHURCHILL, Winston S.: A második világháború. Európa Könyvkiadó, Budapest, 1989.
- DÁVID Ferenc – OLÁH Péter: Törökország és a kaukázusi régió szerepe a '40-es évek magyar külpolitikájában. Ideológia, külkapcsolatok és hírszerzés lehetőségei a II. világháborúban. In: Szakmai Szemle 2012/3–4. szám. pp. 183–193.
- HALMOSY Dénes: Nemzetközi szerződések. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó – Gondolat Könyvkiadó, Budapest, 1983.
- HARASZTI György (szerk.): Vallomások a holtak házából. Ujszászy István vezérőrnagynak, a 2. vkf. osztály és az Államvédelmi Központ vezetőjének az ÁVH fogságában írott feljegyzései. Corvina Kiadó, Budapest, 2007.
- HORTHY Miklós: Emlékirataim. Európa Könyvkiadó, Budapest, 1990.
- HORY András: Bukaresttől Varsóig. Gondolat Könyvkiadó, Budapest, 1987.
- JUHÁSZ Gyula (szerk.): Magyar–brit titkos tárgyalások 1943-ban. Kossuth Könyvkiadó, Budapest, 1978.
- KÁDÁR Gyula: A Ludovikától Sopronkőhidáig. Magvető Kiadó, Budapest, 1978.
- KÁLLAY Miklós: Magyarország miniszterelnöke voltam 1942–1944. Európa Könyvkiadó, Budapest, 1991.
- KARSAI Elek (szerk.): „Szálasi naplója”. Kossuth Könyvkiadó, Budapest, 1978.
- KOPPÁNY József – BAKTAI György: Láthatatlan front. Ifjúsági Lap- és Könyvkiadó, Budapest, 1986.
- MAKRA Zoltán: Honvédelmi miniszterek szolgálatában 1940–1944. Szerzői magánkiadás, 1986.

- RÁNKI György: Emlékiratok és valóság Magyarország második világháborús szerepéről. Kossuth Könyvkiadó, Budapest, 1964.
- RÁNKI György (szerk.): Hitler hatvannyolc tárgyalása 1939–1944. Magvető Kiadó, Budapest, 1983.
- RÁNKI György – PAMLÉNYI Ervin – TILKOVSKY Loránt – JUHÁSZ Gyula (szerk.): A Wilhelmstrasse és Magyarország. Kossuth Könyvkiadó, Budapest, 1968.
- RAVASZ István: A zsidóság és a csendőrség, 1944.
<http://www.csendor.com/konyvtar/irasok/zsidóság/Zsido%20helyzet%201944%20%20-%20Ravasz%20I.pdf>; letöltés: 2013.01.25.
- ROOSEVELT, Elliott: Apám így látta. Dante Könyvkiadó, Budapest, 1947.
- SIMON Singh: Kódkönyv. A rejtjelezés és rejtjelfejtés története. Park Könyvkiadó, Budapest, 2002.
- SZINAI Miklós – SZÜCS László (szerk.): Horthy Miklós titkos iratai. Kossuth Könyvkiadó, Budapest, 1965.
- ULLEIN-REVICZKY Antal: Német háború – orosz béke. Európa Könyvkiadó, Budapest, 1993.
- ÚJPÉTERY Elemér: Végállomás Lisszabon. Magvető Kiadó, Budapest, 1987.
- VADÁSZ Iván: A magyar katonai rejtjelmegfejtés története. In: Felderítő Szemle 2007/3. Emlékszám. pp. 181–199.
- ZINNER Tibor – RÓNA Péter: Szálasiék bilincsben. Lapkiadó Vállalat, Budapest, 1986.
- ZSIGMOND László (szerk.): Magyarország és a második világháború. Kossuth Könyvkiadó, Budapest, 1961.

NÉMETH BENCE

**A PESTEM ÉS PMESII STRATÉGIAI
ELEMZŐRENDSZEREK ÖSSZEHASONLÍTÁSA –
A HONVÉDELMI MINISZTERIUM
ÚJ STRATÉGIAI ÉRTÉKELŐ RENDSZERE**

Bevezetés

A Honvédelmi Minisztérium új stratégiai elemzőrendszert dolgozott ki, amelynek egyik eleme a stratégiai környezet vizsgálata. Ennek fő célja, hogy a Magyarország honvédelmére ható trendeket elemezze 10–15 éves időtávban, valamint ebből levezetve stratégiai kontextusba helyezze a honvédelmi ágazat jövőbeni feladatait, ezzel inputot biztosítva a Miniszteri Program (korábban Miniszteri Irányelvek) kialakításához. Az újonnan kidolgozott külső stratégiai elemzés 10–15 éves időhorizontra tesz megállapításokat, majd ebből vezeti le az adott kormányzati ciklust érintő legvalószínűbb következtetéseket és állapít meg hosszabb távú, honvédelmet érintő követelményeket.

A Honvédelmi Minisztérium ugyan korábban is rendelkezett stratégiai irányítási rendszerrel, de a tárca 2013–2022 közötti évekre vonatkozó hosszú távú stratégiai tervének kidolgozását követő tapasztalatfeldolgozó munka során világossá vált, hogy amíg a meglévő rendszer stratégiai iránymutatást ad, addig stratégiai értékelést – amely feltárja a stratégiai kérdéseket és azokra valós alternatívákat kínál – nem biztosít megfelelő mértékben a döntéshozók számára.¹ Ennek következtében a Honvédelmi Minisztérium Védelmi Tervezési Főosztályán megalakult egy stratégiai értékelő munkacsoport, amelynek kiemelt feladata, hogy a honvédelmi tárca szükségleteinek megfelelő stratégiai értékelőrendszereket fejlesszen ki és azokat működtesse. A csoport egy külső stratégiai környezetet értékelő rendszert, valamint a HM/MH belső stratégiai környezetét felmérő rendszert dolgozott ki.

A tanulmány a külső stratégiai környezetet értékelő rendszerre fókuszál, amelynek keretében a stratégiai értékelő munkacsoport kifejlesztette a PESTEM elemzési rendszert, de felhasználta a NATO által alkalmazott PMESII rendszert is. A tanulmány bemutatja a külső stratégiai környezetet értékelő rendszer fejlesztésének okait, annak folyamatát, a rendszer működését. Emellett felvázolja a PESTEM és a PMESII rendszerek működését, azok összehasonlítását és stratégiai értékelőrendszeren belüli alkalmazásukat.

Az új stratégiai értékelőrendszer kialakításának előzményei

A 98/2009. (XII. 11.) HM utasítás értelmében a honvédelmi tárca védelmi tervezőrendszerének (HTVTR) egyik alrendszerét a Stratégiai Irányítási Alrendszer

¹ BALI Zoltán: A tárca védelemtervezési rendszerének ismertetése. Előadás a „Tervező rendszerek működése a Honvédelmi Minisztérium keretein belül és kívül” című workshopon.

(SIAR) képezi.² A SIAR feladata a „stratégiai célok és irányelvek megfogalmazása és érvényre juttatása a tárca védelmi tervezési tevékenysége során”, valamint „általánosságban és az adott hosszú távú tervidőszakra vonatkozóan rögzíti a haderővel szembeni védelempolitikai elvárásokat és célokat”.³ Ennek keretében a SIAR feladata többek között „a Magyar Köztársaság tervidőszakra vonatkozó kül- és biztonságpolitikai célkitűzéseinek áttekintése, a honvédelemre és az MH-ra vonatkozó célok összegzése”, valamint „a tervidőszakot jellemző kül- és biztonságpolitikai környezet elemzése, megítélése, a biztonsági kockázatok és fenyegetettségek számbavétele, a haderő előtt álló biztonsági kihívások és feladatok áttekintése”.⁴ Ezen információkat – sok más egyéb információval együtt – a „Miniszeri irányelvek a védelmi tervezéshez” című dokumentum foglalja magában, amely a 10 éves hosszú távú stratégia tervindító dokumentuma, és a stratégiai környezet értékelése mellett többek között tartalmazza a haderővel szemben támasztott követelményeket, az ambíciószintet, a tervezési alapvetéseket, a haderő fejlesztésének prioritásait és követelményeit, illetve az erőforrások tervezésének és felhasználásának irányelveit.

A 2013–2022 közötti évekre vonatkozó hosszú távú stratégiai terv elkészítésével kapcsolatos tapasztalatok elemzésekor több hiányosságra is fény derült a SIAR fenti elemével kapcsolatban. Az egyik – amelyet már korábban említettem –, hogy nem tárta fel a stratégiai kérdéseket és nem biztosított valós alternatívákat a vezetők számára. A másik, hogy a honvédelemhez köthető elemzői közösség tagjai között nem volt koordináció és a védelmi tervezési folyamat egyes lépéseinél a különböző szervezetek elemzői különböző értelmezések alapján szolgáltatott inputot. Harmadrészt, a SIAR nem biztosított megfelelő információt a hadműveleti tervezők számára a szcenárió alapú tervezéshez és a jövőbeni hadműveleti igények számvetéséhez.

A fenti tapasztalatok mellett új hatásként jelentkezett a kormányzati stratégiai irányításról (KSIR) szóló kormányrendelet⁵ megjelenése, amely egységesíti a tárcák stratégiai tervezési és irányítási rendszereit. A KSIR kötelező eleme az ún. Miniszeri Program (MP), amely „az összkormányzati célkitűzések érvényesítését szolgáló, a miniszter vezetése alatt álló minisztérium által megvalósítandó középtávú feladatokat meghatározó, a miniszterelnök megbízatásának idejére szóló stratégiai tervdokumentum”.⁶ Az MP-nek tartalmaznia kell „a miniszter feladat- és hatáskörébe tartozó szakpolitikai területekre vonatkozó jövőképet és célokat”, valamint „a minisztériumra vonatkozó intézményi stratégiát” és végül „a miniszter által irányított vagy felügyelt központi államigazgatási és egyéb szervekre vonatkozó működési és fejlesztési célokat”.⁷ Ebből látszik, hogy a korábban alkalmazott „Miniszeri irányelvek a védelmi tervezéshez” című dokumentum csak részben feleltethető meg az MP-nek, mivel az MP-nek nem csak képességfejlesztési

² 98/2009. (XII. 11.) HM utasítás a honvédelmi tárca védelmi tervező rendszere felső szintű tervezési szabályainak alkalmazásáról.

³ Uo.

⁴ Uo.

⁵ 38/2012. (III. 12.) Korm. rendelet a kormányzati stratégiai irányításról.

⁶ Uo.

⁷ Uo.

kérdésekkel és egyes erőforráskérdésekkel kell foglalkoznia, hanem az egész tárca működésére kell irányokat szabnia. Az MP viszont kitekinthet a miniszter mandátumát követő időszakra is, ezért átveheti a miniszteri irányelvek korábbi szerepét, amely a 10 éves stratégiai tervnek szabott irányt. Ezt a funkcióját azonban a kormányhatározatban megszabott egyéb elemekkel ki kell egészíteni.

A fent bemutatott három probléma – stratégiai kérdések és alternatívák hiánya, elemző szervezetek közötti hiányos koordináció, a hadművelati tervezés számára nem megfelelő input biztosítása –, valamint a KSIR-ből keletkező új követelmények megoldására a HM Védelmi Tervezési Főosztály új stratégiai értékelőrendszert fejlesztett ki, amely felméri a külső és a belső stratégiai környezetet is. A külső stratégiai környezet felmérésénél a cél az, hogy a honvédelmi ágazat elemzői közösségét alkotó szervezetek közösen vizsgálják a jelenlegi és a jövőbeni folyamatokat és kitekintsenek 10–15 évre, ezzel információkat biztosítsanak a további elemzésekhez és a hadművelati tervezéshez. A belső stratégiai értékelés pedig a honvédelem stratégiai pilléreinek (haderőfejlesztés, országvédelmi felkészítés, intézményi fejlesztés, katonai nemzetbiztonsági fejlesztés) jelenlegi helyzetét vizsgálja. A két dokumentum elkészítését követően az elemzők megállapítják, hogy a jelenlegi erősségeket és gyengeségeket figyelembe véve mit kell tennie a honvédelmi ágazatnak, hogy a jövőbeni kihívásokra megfelelő módon tudjon választ adni és ki tudja aknázni a lehetőségeket. Végül ezen értékelések alapján az elérni kívánt cél felé vezető útra stratégiai alternatívákat kell kidolgozni, hogy a vezetők megalapozott döntéseket tudjanak hozni. Ezen komplex rendszerből az új külső stratégiai környezet értékelését biztosító rendszert, annak koncepcionális hátterét, valamint a PESTEM- és a PMESII-rendszerek hozzákapcsolódását mutatom be a tanulmány következő részeiben.

A stratégiai környezetet értékelő rendszer fejlesztése⁸

Elméleti háttér

Paul Kennedy szerint minden kormányzatnak három fő terület között kell a rendelkezésére álló forrásokat megfelelően elosztania. Ez a három terület a katonai biztonság, a társadalmi szükségletek és a gazdasági növekedés. Mivel ezen igények folyamatosan versengenek egymással, ezért a legtöbb, amit egy kormányzat tehet, hogy a lehetőségeihez mérten megkísérel közöttük egyfajta egyensúlyt létrehozni. Az egyes államok különböző földrajzi, politikai, társadalmi és kulturális körülményei miatt nem létezik egy általános megoldási képlet a források elosztására. Például egy olyan társadalom, amelyet nyilvánvaló katonai veszély fenyeget, nagy valószínűséggel arányaiban többet fog költeni katonai biztonságának szavatolására, mint az az ország, amelyik barátságos nemzetközi környezetben gyors gazdasági fejlődésre

⁸ A tanulmány ezen fejezetének egyes részeit a hatásvizsgálatok és a kormányzati stratégiai irányítás rendszere egyes ágazati dokumentumainak elkészítése, valamint alkalmazási gyakorlatának támogatása a Honvédelmi Minisztériumban című (ÁROP-1.1.19-2012-2012-0001 kódjelű) projekthez készítettem: BIRINYI et al: TERVEZÉSI KÉZIKÖNYV – II. kötet – A Szakpolitikai Stratégia kiindulási alapjait és alapinformációit meghatározó védelempolitikai értékelési és iránymutatási rendszer kialakítása a tárca kontrollig mechanizmusainak és azok eredményeinek figyelembevételével. Készítette: BIRINYI István HTCSF, BUSA Krisztián HM VTF, MARKAL Marietta HM KOF, NAGY József Róbert HM GTSZF, NÉMETH Bence HM VTF, SZABÓ Tibor János HM VTF, VAS Korinna Nóra HM VTF, Lezárás: 2013. március 22.

törekszik. Hasonlóan, egy olyan állam, amely nagy mennyiségű természeti erőforrásokkal rendelkezik, könnyebben ki tudja elégíteni a katonai szükségleteket és a szociális juttatásokat, mint egy olyan ország, amelynek más megoldásokat kell találnia, hogy elegendő bevételeket tudjon generálni.⁹ Látható, Kennedy kiválóan rámutat arra, hogy a katonai biztonság kérdését országon belül sem lehet elválasztani a politikai és a társadalmi folyamatoktól. Nem beszélve arról, hogy a fegyveres erőknek jellemzően a nemzetközi környezetben beállt változások esetén kell cselekedniük, így fejlesztésük nem választható el a nemzetközi trendek megfelelő elemzéséből levont következtetésektől sem. Ezért szükséges a stratégiai környezetet komplexen vizsgálni.

A vállalatok stratégiai elemzésének egyik fő feladata, hogy a vizsgált szervezet külső és belső környezetét meghatározza, majd azt elemezze.¹⁰ Természetesen nem mindegy, hogy milyen céllal és milyen eljárással teszik meg ezt az elemzők, mert egy sor stratégiai elemzési módszer létezik, amelyek mind más kérdések megválaszolására alkalmasak.¹¹ A védelmi szektor esetében nem egy vállalatra vonatkozó vizsgálati rendszert kellett adaptálnunk, hiszen az a Honvédelmi Minisztérium céljainak nem lenne képes teljes mértékben megfelelni. Olyan elemzési keretrendszert kellett kialakítani, amely a honvédelemnek és Magyarország katonai biztonsági helyzetének jellemzőit tudja megállapítani, valamint ebből levezetve stratégiai kontextusba tudja helyezni a honvédelem fejlődésének lehetséges irányait a következő 15, illetve az adott kormányzati ciklus négy évében, amivel megfelelő inputot képes biztosítani a Miniszteri Program kialakításához és az abból származó tervekhez. Ehhez az ún. PEST elemzési módszer egy átalakított formája tűnt a legmegfelelőbbnek.

A PESTEM elemzési rendszer

A PEST elemzési keretrendszer a politikai, a gazdasági, a társadalmi és a technológiai faktorok angol nyelvű elnevezései kezdőbetűinek (**P**olitical, **E**conomic, **S**ocial, **T**echnological) összeolvasásából kapta a nevét, és a fent említett faktorok vizsgálatát foglalja magában. Úgy véltük, hogy a PEST-elemzés egy változatának átalakításával a célunkhoz megfelelő elemzési keretrendszert tudunk kifejleszteni. A PESTEL elemzés a fent említett négy faktor mellett kiegészül a környezeti (**E**nvironmental) és jogi (**L**egal) faktorok vizsgálatával is. A környezeti hatások nagyban befolyásolhatják Magyarország biztonságát és a Magyar Honvédség alkalmazását, ezért jogosnak éreztük ezt a faktort is az elemzési keretrendszerbe beemelni. A jogi faktor azonban nem tűnt számunkra annyira relevánsnak, hogy külön faktorként szerepeljen, viszont a vizsgálatunk céljához elengedhetetlen a katonai tényezők elemzése, ezért a jogi faktort lecseréltük katonaira, ezzel kialakítva a PESTEM (**P**olitical, **E**conomic, **S**ocial, **T**echnological, **E**nvironmental, **M**ilitary) elemzést, amely politikai, gazdasági, társadalmi, technológiai, környezeti és katonai faktorokat vizsgál.

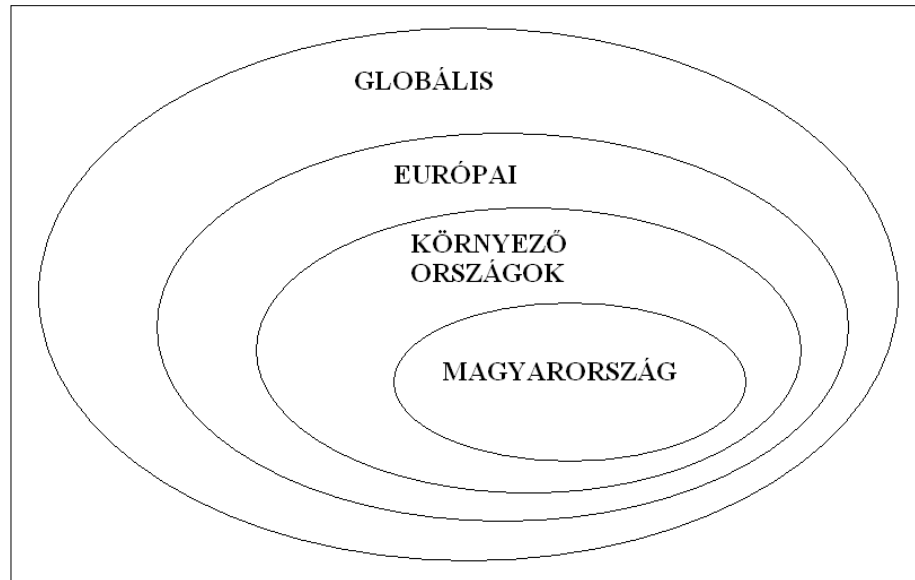
⁹ KENNEDY, Paul: The Rise and Fall of the Great Powers – Economic Change and Military Conflict from 1500 to 2000. p. 446.

¹⁰ DOWNEY, Jim: Strategic Analysis Tools. Topic Gateway Series, October 2007, No. 34. p. 3.

¹¹ SWOT analysis, PEST analysis, Porter's five forces analysis, four corner's analysis, value chain analysis, early warning scans, war gaming.

DOWNEY, Jim: Strategic Analysis Tools, Topic Gateway Series, October 2007, No. 34. p. 3.

A PESTEM-elemzés strukturálásának elősegítése érdekében a PESTEM hat faktorát különböző földrajzi terekben külön-külön vizsgáljuk (lásd 1. ábra). A legmagasabb szint a globális, amely az összes többi földrajzi szintet magában foglalja. A következő az európai, majd hazánk környező országainak szintje és a legvégső szinten Magyarország áll. Minden szinten a PESTEM hat faktorát abból a szempontból vizsgáljuk, hogy milyen hatással vannak Magyarországra általánosságban és a honvédelemre, valamint az ország katonai biztonságára specifikusan.

1. ábra. Az elemzés földrajzi szintjei
(Szerk.: Németh Bence)

A PESTEM-elemzés folyamatában a katonai faktornak kiemelt szerepet kell kapnia, ezért Magyarország katonai biztonsági helyzetére vonatkozóan érdemes figyelembe venni és felhasználni Keith Hartley egyik koncepcióját. Hartley a védelempolitika közgazdasági elemzése különböző aspektusainak tanulmányozásakor az Egyesült Királyság védelmi outputját vizsgálja. Véleménye szerint az Egyesült Királyság védelmi outputja alapvetően négy tényezőtől függ:¹²

1. „A védelmi költségvetésétől, valamint a technológiai és a személyügyi tényezőitől, azok költségeitől.
2. Az ország NATO-beli és azon kívüli szövetségeseinek védelmi költségvetésétől (és azok technológiai, személyügyi tényezőitől).

¹² HARTLEY, Keith: The Economics of Defence Policy – A New Perspective. p. 31.

3. Az ország potenciális ellenfeleinek vagy riválisainak védelmi költségvetésétől és ellenintézkedéseitől,” amelyeket szintén befolyásolnak a technológiai és a személyügyi tényezők. (Itt többek között figyelembe kell venni az aszimmetrikus veszélyeket, például a terrorista fenyegetettségeket vagy egy fegyverkezési verseny veszélyét is.)

4. Hartley szerint egyetlen nemzet sem tudja elkerülni a védelmi gazdaság problémájához kötődő döntéseket, amelyek szintén befolyásolják a védelmi outputot.

Hartley védelmi outputtal kapcsolatos koncepcióját a különböző földrajzi szintek elemzésekor érdemes figyelembe venni Magyarországra vonatkozóan. Természetesen az 1-es pont csak Magyarország szintjén fog megjelenni, de a 2-es, a 3-as és a 4-es pontok a globális, az európai és a környező országok szintjén is fontosak lehetnek. Ez természetesen nem azt jelenti, hogy a katonai faktor elemzésekor csak a Hartley által felsorolt szempontokat kellene vizsgálni, de azt igen, hogy ezen elemeket mindenképpen szem előtt kell tartani.

Mindezeket figyelembe véve került kidolgozásra a 2. ábrán látható PESTEM elemzési keretrendszer, ahol a PESTEM hat faktora van felsorolva a sorokban és a globális, európai, szomszédos országok és hazai földrajzi szintek találhatóak az oszlopokban. A táblázattal az elemzők feladata az, hogy a PESTEM hat faktorát felhasználva mind a négy földrajzi szinten meghatározzák az ún. drivereket. Drivereknek azon trendeket, folyamatokat nevezik a klasszikus PEST-elemzés során, amelyek pozitív vagy negatív irányban befolyásolhatják a vizsgált szervezet működését.

	Globális	Európai	Szomszédos országok	Hazai
Politikai				
Gazdasági				
Társadalmi				
Technológiai				
Környezeti				
Katonai				

2. ábra. PESTEM elemzési keretrendszer
(Szerk.: Németh Bence)

A keretrendszerben driverek alatt azon trendeket/folyamatokat kell érteni, amelyek hatással lehetnek a honvédelemre, beleértve Magyarország katonai biztonságát és a Magyar Honvédség alkalmazását a következő 10–15 évben, illetve az adott kormányzati ciklus négy évében. Például globális szintű politikai driver lehet az Amerikai Egyesült Államok Csendes-óceán felé történő fordulása; európai szintű gazdasági driver lehet az eurózóna gyengülése; szomszédos országok szintű katonai driver lehet a szovjet gyártmányú katonai technikák kifutása; hazai szintű társadalmi driver lehet a társadalom elöregedése és ezzel a hadra fogható egyének számának csökkenése.

A PESTEM-elemzés célja, hogy az elemzők szisztematikusan végiggondolják azon folyamatokat, amelyek a megszabott időintervallumban pozitív vagy negatív hatással lehetnek a honvédelemre. A PESTEM-rendszer ennek csupán egy keretet ad, amely biztosítja, hogy fontos tényezők ne maradjanak ki az értékelésből. Egy ilyen stratégiai elemzés elvégzésénél kiemelten fontos, hogy a résztvevők különböző szervezeti egységektől jöjjenek, és különböző nézőpontokat tudjanak képviselni a folyamat során. Ezzel valószínűleg kiszélesül a figyelembe vett driverek száma, valamint segít elkerülni azt a helyzetet, hogy az elemzés egy ugyanúgy, vagy hasonlóan gondolkodó közösség terméke legyen, amely nem gondol egyes fontos elemekre, mert nem találkozik vele a munkája során, vagy egyszerűen nem tartja azokat elég relevánsnak. A különböző nézőpontok „összeeresztése” lehetővé teszi, hogy az elemzők megismerjék a más szervezettől érkezők gondolkodásmódját, és mind a saját, mind pedig a többi szervezet koncepcióit megvitassák, elvessek vagy elfogadják. Mindazonáltal a PESTEM-elemzés elvégzése során célszerű minden felvetett tényezőt driverként figyelembe venni, és annak fontosságát a prioritizálás folyamán meghatározni, így elkerülhető egyfajta „öncenzúra” kialakulása, amely már az előtt kiszorítana egyes drivereket az elemzésből, mielőtt minden szervezet végiggondolhatná annak fontosságát.

Az elemzéskor egyes esetekben felmerülhet a kérdés, hogy melyik rubrikába illik egy-egy driver, hiszen lehetnek átfedések, például a társadalmi és a politikai faktoroknál, a technológiai és a katonai tényezőknél vagy a földrajzi térségek között, hogy például egy driver európainak vagy szomszédos országokhoz tartozónak számít-e? A döntés az elemzőkön múlik, hogy hova teszik az adott drivert, mivel a prioritizálás során annak nem lesz jelentősége, hogy a PESTEM-táblázat melyik részébe kerül. A lényeg az, hogy minden fontosnak ítélt driver megjelenjen valahol, de az nem lényeges, hogy hol, ugyanis a prioritizálásnál a drivereket „összeöntjük”.

Az „összeöntés” után az elemzők a következő lépésben az azonosított drivereket prioritizálják hatásfokuk és bekövetkezési valószínűségük alapján. Ezt úgy teszik meg, hogy minden driverrel kapcsolatban két kijelentést kell osztályozniuk egy-egy számmal.

A két kijelentés a következő:

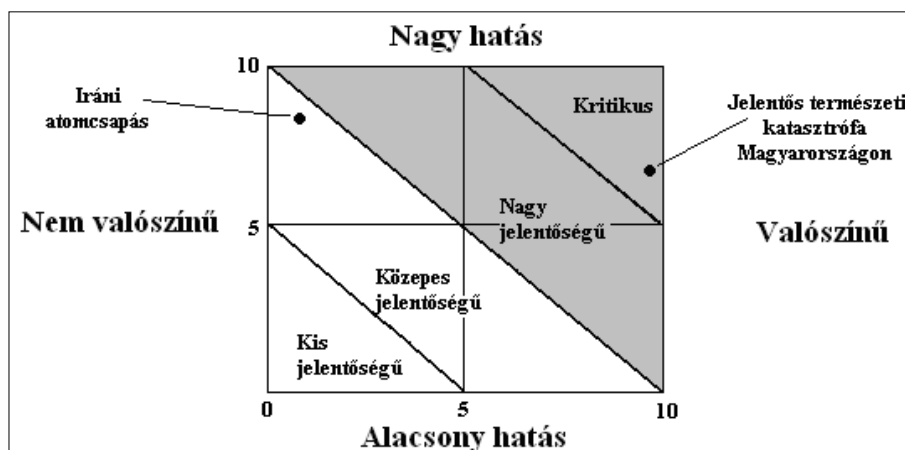
1. Az adott driver nagy hatással lesz a honvédelemre a következő 10–15 évben.
2. Az adott driver be fog következni a következő 10–15 évben.

Az első kijelentés az adott driver honvédelemre való hatására, a másik a bekövetkezésének valószínűségére utal. A 0 és 10 közötti számok a következőket jelentik a prioritizálás során az egyes driverek tekintetében a fenti két kérdéssel kapcsolatban:

- 10 – teljes mértékben egyetért (teljesen biztosra veszi);
- 9 – nagymértékben egyetért (majdnem teljesen biztosra veszi);
- 8 – részben egyetért (bizonyos elemeit biztosra veszi);
- 7 – kismértékben egyetért (csak kevés elemet vesz biztosra);
- 6 – inkább egyetért, mint nem (valószínűbbnek tartja, hogy megvalósul, mint hogy nem);
- 5 – egyet is ért meg nem is (nem tudja eldönteni);
- 4 – inkább nem ért egyet, mint igen (valószínűbbnek tartja, hogy nem valósul meg, mint hogy igen);
- 3 – részben nem ért egyet (bizonyos elemeit biztosra veszi, hogy nem);
- 2 – nagymértékben nem ért egyet (majdnem teljesen biztosra veszi, hogy nem);
- 1 – egyáltalán nem ért egyet (teljesen biztosra veszi, hogy nem);
- 0 – teljes mértékben kizárja a lehetőségét (a lehetőségét is kizárja).

A rendszer jobb megértése érdekében vegyünk két példát. Tétélezzük fel, hogy az elemzői csoport driverként meghatározta egy NATO-szövetséges elleni iráni atomcsapás lehetőségének növekedését, emellett egy másik driverként a helyi vagy regionális károkat okozó jelentős természeti katasztrófák bekövetkeztének a növekedését is megjelölte. Tegyük fel, hogy az iráni atomcsapás hatás szempontjából 8-ast, valószínűség szempontjából 2-est kap az elemzőktől. Ez azt jelenti, hogy részben egyetértenek azzal, hogy egy ilyen esemény komoly hatással lenne a honvédelmünkre, de majdnem biztosra veszik, hogy ez nem fog bekövetkezni a következő 10–15 évben. Ehhez hasonló módszerrel kell meghatározni a regionális és a helyi katasztrófák jövőbeni előfordulását, amelynek honvédelemre gyakorolt hatását például az elemzők 7-esre, valószínűségét 9-esre értékelik. Ez azt jelenti, hogy az elemzők szerint egyes katasztrófák jelentős hatással lesznek a honvédelemre, mert a katonáknak részt kell venniük például az árvízi védekezésben, és a katasztrófák bekövetkezését majdnem teljesen biztosra veszik. Az elemzők ehhez hasonló módon minden drivert prioritizálnak hatásuk és valószínűségük alapján. Az egyes szervezetek prioritizálási eredményeinek a súlyát egyformán veszik figyelembe és azokat minden drivernél átlagolják mind hatásra, mind valószínűségre. További elemzés céljából az átlagolt prioritizált eredményeket végül egy koordináta-rendszerben vizualizáljuk, lásd a 3. ábrában bemutatott sémát.

Az ábrán látható, hogy a vízszintes tengely a driver hatásra vonatkozó hatásának a valószínűségét jelképezi, míg a függőleges tengely a driver hatásának a mértékét mutatja. A bal alsó sarok az origó, és mind a vízszintes, mind a függőleges tengelyen 10-ig vannak jelölve a számok. Így ha a fenti példánál maradván a stratégiai értékelőcsoport szervezeteinek átlagolt eredményei az iráni atomcsapásra vonatkozó drivert hatás szempontjából 8-asra, valószínűség szempontjából 2-esre ítéli, akkor az ábrán látható helyen a bal felső sarok környékén helyezkedne el, míg a katasztrófával kapcsolatos drivert (hatás 7-es, valószínűség 9-es) az ábra jobb széléhez közel lehetne megtalálni.

3. ábra. Driverek hatás- és valószínűségvizsgálata
(Szerk.: Németh Bence)

A driverek prioritizálását követően meg kell vizsgálni, hogy a hatás és a valószínűség alapján a 3. ábrán található koordináta-rendszerben „elhelyezett” driverek melyik keresztsávban helyezkednek el. A „Kritikus” sávban lévők a legvalószínűbb és a legnagyobb hatású driverek csoportja, míg a „Kis jelentőségű” sávban lévők hatása és valószínűsége is rendkívül alacsony. A „Nagy jelentőségű” és a „Közepes jelentőségű” sávban lévők a két véglet között helyezkednek el úgy, hogy a „Nagy jelentőségű” sávban lévő driverek hatása és/vagy valószínűsége nagyobb, mint a „Közepes jelentőségű” sávban lévő drivereké. A további elemzés csak a „Kritikus” és a „Nagy jelentőségű” driverek segítségével történik (lásd a szürke részt a 3. ábrán). A példánál maradván ez azt jelentené, hogy az említett „Iráni atomcsapás” driver a további elemzésből kimarad, míg a „Jelentős természeti katasztrófa Magyarországon” driver továbbra is bent marad.¹³

¹³ A tapasztalat azt mutatja, hogy általában elég a kritikus sávba eső driverekkel és a kritikus sáv közelében lévő nagy jelentőségű driverekkel foglalkozni, mivel az elemzők már eleve úgy azonosítják be a drivereket az elején, hogy azok valószínűleg hatással lesznek a honvédelemre. Így megfelelően nagyszámú driver kerül a kritikus vagy kritikushoz közeli részekbe.

Ezt követően meg kell vizsgálni, hogy mely driverek tartoznak egy csoportba, hiszen nagy valószínűséggel egyes driverek szorosan összefüggenek, vagy ugyanannak a jelenségnek más oldalát jelképezik. Ezért szükséges ezeket „letisztázni”, azaz egy csoportba helyezni és később együtt kezelni őket. Erre több módszer is lehetséges. Például logikai fát lehet kialakítani, hogy megvizsgáljuk, az egyes drivercsoportoknak melyik a legfőbb kiindulópontja, azaz melyikből gyökerezik a többi. Egy másik megoldás lehet, hogy az egy csoportban lévő driverekhez egyfajta narratívát alakítanak ki, amelyek igyekeznek ezen driverek összefüggéseit feltárni. A választott módszer függ attól, hogy az egyes drivercsoportokban lévő driverek miképpen viszonyulnak egymáshoz.

A prioritizált, letisztázott és elemzett driverek összegzéséből lehet megállapítani a honvédelemre vonatkozó főbb hatásokat és lehet stratégiai kontextusba helyezni a honvédelmi ágazat jövőbeni várható feladatait.

A PESTEM elemzési rendszer tesztelésére 2013. március–május között került sor a HM Védelmi Tervezési Főosztály (HM VTF) vezetésével, amelyben részt vettek a Katonai Nemzetbiztonsági Szolgálat és az NKE Stratégiai Védelmi Kutató Központ szakértői is. A PESTEM elemzési keretrendszer tesztelését követően merült fel az igény, hogy a PMESII-rendszert szükséges lenne beintegrálni a PESTEM-alapú stratégiai elemzésbe, mivel az már elfogadott és alkalmazott módszer a Honvéd Vezérkarnál. A PMESII elemzési rendszer szintén egy stratégiai elemző keretrendszer, de a PESTEM-mel ellentétben nem makro folyamatokat vizsgál, hanem egyes földrajzi területek vagy országok biztonsági értékelésére szolgál, és eredményeit gyakran felhasználják a műveleti tervezés során.

A PMESII elemzési rendszer a NATO Knowledge Development folyamatában

A PMESII egy mozaikszó, amely a politikai, a katonai, a gazdasági, a társadalmi, az infrastruktúra és az információs rendszerek kifejezések angol megnevezéseinek (**P**olitical, **M**ilitary, **E**conomic, **S**ocial, **I**nfrastructure, **I**nformation systems) kezdőbetűiből áll össze. A PMESII-keretrendszernek különböző fajtái vannak. Például az Amerikai Egyesült Államok szárazföldi ereje a PMESII-PT-rendszert is alkalmazza, amelyben az eredeti hat faktort kiegészítik még kettővel, a fizikai környezettel (**P**hysical environment) és az idővel (**T**ime).¹⁴ Emellett feladattól függően gyakran használják a DIME/PMESII formulát is, ahol a DIME a PMESII által felmért környezetben egy adott állam vagy szereplő diplomáciai (**D**iplomatic), információs (**I**nformation), katonai (**M**ilitary) és gazdasági (**E**conomic) tevékenységeinek lehetőségeit és/vagy hatásait mutatja be. Mindemellett nem csak művelettervezéshez, hanem országelemzéshez is használják a PMESII-t, úgy hogy a PMESII faktorait elemzi az ún. ASCOPE mátrixban. Az ASCOPE kifejezés a térség, a struktúra, a képességek, a szervezetek, az emberek és az események angol szavak (**A**rea, **S**tructure, **C**apabilities, **O**rganizations, **P**eople, **E**vents) kezdőbetűiből áll össze.¹⁵

¹⁴ WALDEN, Joseph: Comparison of the STEEPLE Strategy Methodology and the Department of Defense's PMESII-PT Methodology Supply.

¹⁵ Emerging Crisis News Monitor: Mali PMESII, Civil-Military Fusion Centre. pp. 7–9.

A NATO-ban műveletek tervezésénél a PMESII faktorait elemzik az ún. Knowledge Development (KD) folyamatban is, amely nyersfordításban tudás- vagy ismeretfejlesztést jelent. A KD célja, hogy az adott szervezetben a már meglévő ismeretet és információmennyiséget jobban rendszerezze, összekösse, megossza és elérhetővé tegye, ezzel a döntéshozók számára egy holisztikus képet biztosítson már az események kezdeti szakaszában. Ennek megfelelően a KD „egy proaktív folyamat, amely lefedi az információ gyűjtését, elemzését, tárolását és elosztását, ezzel segítve a műveleti környezet közös és (a szervezeten belüliek által) osztott értelmezését. [...] A KD egy ismétlődő folyamat, amely az információ megszerzésének és elemzésének az interakciójára és folyamatos egymáshoz igazítására épül, beleértve szimulációs és modellező tevékenységeket.”¹⁶ Mindezekből látszik, hogy a KD és a hírszerzés nem egy és ugyanaz, bár vannak közöttük hasonlóságok és átfedések, mivel mindkettő potenciális kockázatokra és fenyegetésekre előrejelzésre fókuszál. Amíg viszont a hírszerzés hagyományosan és elsődlegesen egy adott területen a potenciális ellenfelekre és képességeikre koncentrálnak, addig a KD tudatosan figyelembe veszi és gyűjti a „katonai hírszerzés látókörén kívüli forrásokat” is, amelyek például nemzetközi szervezetektől, magáncégektől, kormányzatoktól, különböző ügynökségektől és nem kormányzati szervezetektől (NGO) szerezhetők be.¹⁷

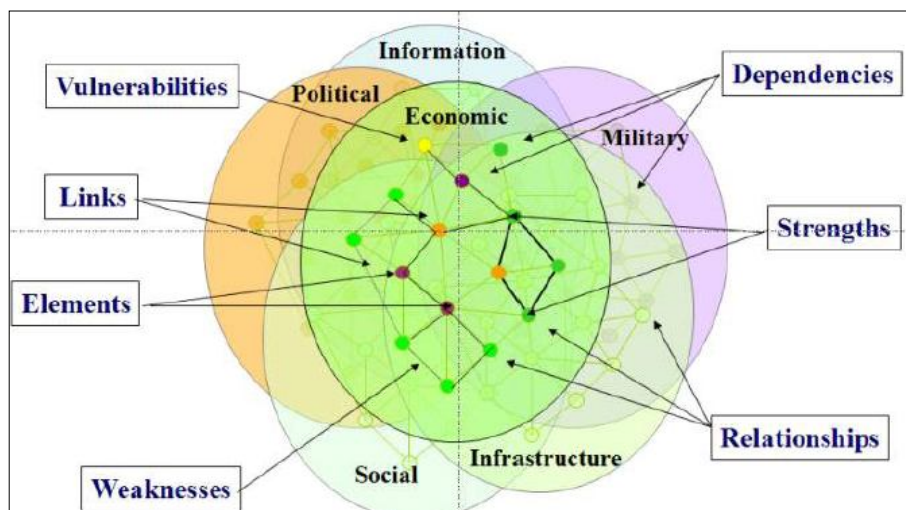
A KD-nek három fő lépése van: információ gyűjtése, elemzése és hozzáférhetővé tétele. Az első lépéshez az információk megszerzése és összevetése tartozik annak érdekében, hogy a későbbiek folyamán felhasználható „ismeretre” (knowledge) lehessen szert tenni. Ebben a fázisban történik a PMESII-források azonosítása, amelyek – ahogyan korábban említettem – lehetnek hagyományos hírszerzési és egyéb források. Nyílt forrásként szolgálhatnak megfelelő internet oldalak vagy különböző aktorok, amelyek/akik releváns tudással rendelkeznek az adott térségről. Ügyelni kell azonban arra, hogy a különböző potenciális információforrásoknak más és más céljaik lehetnek, ezért elképzelhető, hogy az általuk biztosított információ a NATO befolyásolására is szolgálhat. Ezért szükséges olyan folyamatokat kialakítani, amelyek nem csak a potenciális PMESII-információforrások azonosítását szolgálják, hanem azok értékelését és hozzáférést is. Bár a KD esetében a hagyományos hírszerzésből eredő források csak egy szeletet képviselnek, a PMESII-információkat ugyanúgy kell kezelni és értékelni, mintha hagyományos hírszerzési információk volnának, mivel csak így biztosítható, hogy a döntéshozók megbízható és pontos információkhoz juthassanak. Mindezek mellett az információkat megfelelő időben kell szolgáltatni, mivel az elavult információ a legtöbb esetben hasznavehetetlen, ezért a KD-folyamatban szükséges az információ frissességét is vizsgálni. Továbbá az újonnan érkező információkat integrálni kell a már meglévő tudásbázisba.¹⁸

¹⁶ Bi-Strategic Command Knowledge Development. Pre-Doctrinal Handbook, Final Draft, 18 Nov 2010. p. viii. és p. 2.

¹⁷ Uo.

¹⁸ Uo. pp. 4–8.

A második lépés az információk elemzése, amely során az egész műveleti környezet vizsgálata történik úgy, hogy az egyes részterületeket és azok interakcióját értékelik, és ehhez az ún. rendszerelemzést alkalmazzák. A rendszerelemzés „egy elemzési folyamat, amely alkalmazható az ellenfelek, a potenciális ellenfelek, a semleges és az együttműködő nemzetek és entitások holisztikus vizsgálatára. A műveleti környezetet egy sor komplex adaptív rendszerként fogja fel annak érdekében, hogy azonosítsa a viselkedéseket, a struktúrákat és a kölcsönös kapcsolatokat, valamint hogy megállapítson erősségeket, gyengeségeket vagy sebezhetőségeket”.¹⁹ Ez a rendszer különálló rendszerekként fogja fel a PMESII faktorait, de egy későbbi lépésben integrálja azoknak az elemeit, így alakítva ki a rendszerek hálózatát és a meghatározó rendszerelemeket. Ezzel lehetővé válik a kapcsolatok feltárása az adott rendszerelemek között (lásd a 4. ábrát), és a kívánt hatás elérése érdekében meg lehet állapítani, hogy milyen erőfeszítést kell tenni vagy milyen képesség szükséges, hogy a kulcsszereplők viselkedését befolyásoljuk, hatással legyünk a kapcsolataikra. A rendszerelemzés a különböző döntési szinteknek (politikai, stratégiai, taktikai) is támogatást biztosít, ezért a rendszerelemzés legfőbb célja, hogy átfogó módon tudja értelmezni a különböző rendszerek dinamikáját, interakcióját, képességeit.

4. ábra. Rendszerek hálózata, a meghatározó rendszerelemek és kapcsolódásuk²⁰

¹⁹ Bi-Strategic Command Knowledge Development. Pre-Doctrinal Handbook, Final Draft, 18 Nov 2010. p. 9.

²⁰ Uo.

A rendszerelemzés folyamata alapvetően három ismétlődő lépésből áll. Az első a rendszerek lebontása, amelynek folyamán a rendszereket alrendszerekre, rendszerelemekre és komponensekre bontják, valamint „*meghatározzák a rendszerhatárokat, a struktúrákat és az általános kapcsolatokat.*” A második lépés az interakció-elemzés, amely felfedi a „*rendszerdinamikákat annak érdekében, hogy értelmezni lehessen a rendszerek alapvető viselkedését és rávilágítson az ok-okozati összefüggésekre a rendszer elemei között.*” A harmadik lépés a modellszintézis, amely „*újraegyesíti a rendszer elemeit, hogy a rendszert átfogó módon lehessen értelmezni. Ez segíti azonosítani a rendszeren belüli hasonlóságokat, az érintkező felületeket, a mintákat, a kulcsszereplőket és a visszacsatolásokat.*”²¹

A rendszerelemzés kezdeti fázisában a KD célja általános tudás felhalmozása a vizsgált régióról, és nem koncentrálnak különösebben a műveleti igények kielégítésére. Ez azért fontos, hogy az elemzők képesek legyenek az adott régió minden összetevőjét vizsgálni, hogy feltérképezzék a főbb szereplők és az egyes rendszerek interakcióját. Ez a tudás fogja képezni azt az alapot, amelyre a későbbiekben lehet építeni, és meg lehet állapítani azokat az információk hiányokat, amelyeket meg kell szüntetni. Az elemzési folyamat előrehaladtával a műveleti célok és a „*különböző fókuszterületek rendszerint megállapíthatóvá válnak az elemzésből, vagy érkehetnek külső iránymutatás alapján is.*”²² Természetesen a műveleti célok és a fókuszterületek változhatnak, és ezt az elemzésnek is megfelelően kell követnie.

A KD harmadik lépése a megszerzett „ismerethez” való hozzáférés biztosítása. Ugyanis a megszerzett ismeret csak akkor éri el a célját, ha a kívülállók számára is befogadható. Az ismeret továbbítása történhet egy specifikus szükséglet kielégítésére, amely korábban igényként merült fel egyes döntéshozók vagy szakértők részéről, de történhet úgy is, hogy proaktív módon minden résztvevővel a fontosnak vélt ismeretet és információt megosztjuk. A KD-nek azonban úgy kell működnie, hogy ne terhelje túl felesleges információkkal a felhasználókat. Az ismeretátadást nem különálló, egyszer végrehajtandó lépésként kell felfogni, hanem egy folyamatos és ismétlődő elemként. A végfelhasználóval való kapcsolattartás ebből a szempontból rendkívül fontos, mivel így pontosabban meg lehet határozni, hogy milyen információra és milyen formában van annak szüksége.²³

A PESTEM- és a PMESII-rendszerek összehasonlítása

A fentiek alapján összehasonlíthatjuk a Honvédelmi Minisztérium által kialakított PESTEM elemzési keretrendszert a NATO-ban használt PMESII-alapú Knowledge Development-tel. Alapvetően öt szempont alapján érdemes a két rendszert összevetni: az elemzési keretrendszerek faktorai, a földrajzi fókuszok, az időhorizontok, a vizsgálat fókusza és az információ kezelése alapján (lásd 5. ábra).

²¹ Bi-Strategic Command Knowledge Development. Pre-Doctrinal Handbook, Final Draft, 18 Nov 2010. pp. 10–11.

²² Uo. p. 10.

²³ Uo. pp. 12–13.

	PESTEM	PMESII-alapú KD
Faktorok	Politikai, gazdasági, társadalmi, technológiai, gazdasági, katonai	Politikai, katonai, gazdasági, társadalmi, infrastruktúra, információ
Földrajzi fókusz	Többrétegű	Adott ország/műveleti terület
Időhorizont	10–15 év	Jelen, közeljövő
Vizsgálat fókusza	Driverekek	Rendszerek
Információ kezelése	Tudományos kutatáshoz hasonló	Hírszerzéshez hasonló

5. ábra. A PESTEM- és a PMESII-alapú KD összehasonlítása
(Szerk.: Németh Bence)

A faktorok tekintetében a két elemzési keretrendszerben a hat-hat faktorból négy – politikai, gazdasági, katonai, társadalmi – megegyezik, valamint a PESTEM-nél a technológiai faktor részben lefedti a PMESII információs rendszerek és infrastrukturális faktorait. Természetesen más a célja a PESTEM-ben a technológiai faktornak, hiszen ott technológiai trendekre kíváncsiak az elemzők, míg a PMESII-nél az infrastruktúra leginkább az adott térség jelentős infrastruktúráit (utak, hidak, kritikus infrastruktúra) méri fel. A legnagyobb eltérés mégis az, hogy a PESTEM figyelembe veszi a környezeti hatásokat is, amelyek ilyen explicit módon a PMESII-ben nem jelennek meg.

A földrajzi fókusz tekintetében már jelentősebb az eltérés. A PESTEM-keretrendszer több rétegben vizsgálja a földrajzi térségeket és megkülönbözteti a globális, az európai, a szomszédos országok és a magyarországi trendeket. Ezzel szemben a PMESII az adott országot, illetve a kérdéses műveleti terület körzetét elemzi. Az időhorizont szempontjából a PESTEM-rendszerben hosszú távú trendekre kíváncsiak az elemzők és 10–15 évre igyekeznek megállapításokat tenni. A PMESII-alapú KD azonban a jelenre és a közeljövőre (néhány hónapra, esetleg egy-két évre) fókuszál, hiszen meglévő műveleti információs igényeket kell kielégítenie.

Ha a vizsgálat fókuszát vesszük górcső alá, akkor láthatjuk, hogy a PESTEM drivereket azonosít, míg a PMESII rendszerekként fogja fel az egyes faktorokat (politikai, katonai, gazdasági, társadalmi, infrastruktúra, információ) és azoknak az alrendszereit, az aktorait, a meglévő kapcsolatokat és az interakciókat elemzi. Végül, ha az információ kezelését összehasonlítjuk, akkor látható, hogy a PESTEM-nél ehhez a kérdéshez sokkal inkább hagyományos elemzői és a tudományos kutatáshoz hasonló módon kell hozzáállni. Itt az információ frissessége kevésbé fontos, mivel hosszú távú makro folyamatokról van szó és csak a forrásának a hitelessége releváns, amely könnyen beazonosítható, hiszen gyorsan ellenőrizhető az adott szerző vagy szervezet,

amelyik azt kiadja. Ezzel szemben a PMESII-alapú KD-nél fontosabb a friss információk megléte és az elemzők sokkal nagyobb energiát fektetnek az információk forrásainak az ellenőrzésébe is, hiszen ennél a módszernél „a valódi kihívást a megfelelő információ megfelelő időbeni megszerzése jelenti egy megbízható forrástól, amely hajlandó ezt az információt megosztani”.²⁴ Így az információfelhasználás itt sokkal jobban emlékeztet a hírszerzési információk kezelésére.

A PESTEM- és a PMESII-rendszerek alkalmazása a honvédelmi ágazat stratégiai értékelésében

Ahogy azt korábban említettem, a PESTEM-alapú stratégiai elemzési rendszert a HM VTF a KNBSZ-szel és az SVKK-val közösen 2013 tavaszán letesztelte. Ezt követően kezdődött a rendszer „éles” alkalmazása. Ekkor a HM Védelempolitikai Főosztály (HM VPF) átvette a koordináló szerepet, és a tesztben részt vevő három szervezet mellett meghívta a HVK Felderítő Csoportfőnökséget (HVK FCSF), a HVK Hadműveleti Csoportfőnökséget (HVK HDMCSF) és a Külügyminisztérium Biztonságpolitikai és Non-proliferációs Főosztályát is (BPNF). A HVK HDMCSF és a HVK FCSF jelezte, hogy a PMESII-rendszert érdemes lenne beépíteni a tesztelt PESTEM-rendszerbe, hiszen a PMESII használata már intézményesült a Honvéd Vezérkarnál a műveleti tervezésben.

Ezzel kapcsolatban az a megállapodás született, hogy a PESTEM faktorait a globális és az európai szinten alkalmazzák majd az elemzők, míg a szomszédos országok és Magyarország tekintetében a PMESII faktorai lesznek a mérvadóak (lásd a 6. ábrát). Ennek oka, hogy a PMESII alkalmasabb egy-egy ország elemzésére. Mindazonáltal az alapvető elemzési keretrendszerként megmaradt a driverek azonosítása majd prioritizálása, és az elemzők nem használták a PMESII KD-rendszerelemzés módszertanát.

	Globális szint	Európai szint		Szomszédos országok szintje	Magyarország szintje
Political			Political		
Economic			Military		
Social			Economic		
Technology			Social		
Environment			Information		
Military			Infrastructure		

6. ábra. A PESTEM- és a PMESII-rendszer használata a stratégiai értékelésben
(Szerk.: Németh Bence)

²⁴ Bi-Strategic Command Knowledge Development. Pre-Doctrinal Handbook, Final Draft, 18 Nov 2010. p. 5.

Az előzőek alapján kezdődött meg az elemzői munka. A HVK HDMCSF és a KÜM BPNF megfigyelőként vett részt a további munkában, és rendszeres tájékoztatást kapott a honvédelmi ágazat elemzői közösségét alkotó öt szervezet (HM VPF, HM VTF, HVK FCSF, KNBSZ, SVKK) stratégiai elemzői tevékenységéről. Ennek keretében a szakértők 2013 nyarán más szervezetek (pl.: ENSZ, OECD, EU, NATO, kutatóintézetek) által készített hosszú távra szóló (10–30 év) stratégiai elemzéseit, valamint országok fehér könyveinek és katonai stratégiáinak másodelemzését végezte el. Majd a HM VPF 2013 szeptemberében külsős szakértőket hívott meg (versenyszféra, Nemzeti Innovációs Hivatal, NKE Közigazgatás-tudományi Doktori Iskola, Központi Statisztikai Hivatal, Népeségtudományi Kutatóintézet, Nemzetgazdasági Tervezési Hivatal, Magyar Külügyi Intézet), hogy továbbmélyítse a szakértői közösség tudásbázisát. Ezt követően indult a bemutatott elemzési folyamat a 6. ábrában látható táblázat felhasználásával. A stratégiai értékelés folyamata 2014 tavaszára fejeződik be.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- 38/2012. (III. 12.) Korm. rendelet a kormányzati stratégiai irányításról.
- 98/2009. (XII. 11.) HM utasítás a honvédelmi tárca védelmi tervezőrendszere felső szintű tervezési szabályainak alkalmazásáról.
- BALI Zoltán: A tárca védelemtervezési rendszerének ismertetése. Előadás a „*Tervező rendszerek működése a Honvédelmi Minisztérium keretein belül és kívül*” című workshopon.
- BIRINYI et al, TERVEZÉSI KÉZIKÖNYV – II. kötet – A Szakpolitikai Stratégia kiindulási alapjait és alapinformációit meghatározó védelempolitikai értékelési és iránymutatói rendszer kialakítása a tárca controlling mechanizmusainak és azok eredményeinek figyelembevételével. Készítette: BIRINYI István HTCSF, BUSA Krisztián HM VTF, MARKAL Marietta HM KOF, NAGY József Róbert HM GTSZF, NÉMETH Bence HM VTF, SZABÓ Tibor János HM VTF, VAS Korinna Nóra HM VTF, Lezárás: 2013. március 22.
- Bi-Strategic Command Knowledge Development. Pre-Doctrinal Handbook, Final Draft, 18 Nov 2010.
- DOWNEY, Jim: Strategic Analysis Tools. Topic Gateway Series, October 2007. No. 34.
- Emerging Crisis News Monitor: Mali PMESII, Civil-Military Fusion Centre.
- HARTLEY, Keith: The Economics of Defence Policy – A New Perspective. London, Routledge, 2011.
- KENNEDY, Paul: The Rise and Fall of the Great Powers – Economic Change and Military Conflict from 1500 to 2000. New York, Vintage Books, 1989.
- WALDEN Joseph: Comparison of the STEEPLE Strategy Methodology and the Department of Defense’s PMESII-PT Methodology Supply. Chain Leadership Institute, 2011.

**TAPASZTALATOK NATO-HADMŰVELETEKBEN –
OPERATION UNIFIED PROTECTOR (LÍBIA 2011)¹**

Bevezetés

Az utolsó csapás

2011. október 31-én hivatalosan véget ért a NATO Operation Unified Protector (a továbbiakban: OUP) hadművelete, amely március 31-én vette kezdetét. De valójában Kadhafi október 20-ai elfogása és megölése jelentette a NATO fegyveres beavatkozásának utolsó napját.

1. kép. OUP emlékérmé²

Ekkor történt, hogy az ezredes egy 75 járműből álló konvojval megpróbálta elhagyni Sirte városát, amikor helyi idő szerint reggel 08.30-kor egy, a RAF E-3D AWACS által a területre irányított francia Mirage 2000 vadászbombázó csapat mért rájuk. Minden bizonnyal ez volt Kadhafi utolsó hibája, hogy egy ilyen nagy kötelék részeként menekülni próbált. Nem nagyon érthető, hogy miként hagyhatta figyelmen kívül azt a tényt, hogy a repüléstilalmi zónán (No-fly Zone) belül számos, felderítőplatformmal rendelkező repülőeszköz tartózkodik, amelyek könnyen felfedezhették a készülődő tevékenységet. Egy ilyen SIGINT³-eszközzel is felszerelt repülőeszköz rögzítette az ezredes egyik telefonhívását, amelyből kiderült, hogy Sirte környékén tartózkodik és hamarosan elhagyja a térséget. A Mirage csapása megsemmisítette a konvoj két páncélozott és számos egyéb járművét, amivel sikerült megállítani a többi is, így a franciák véleménye szerint ők kezdték (Bengázi) és (virtuálisan) befejezték (Sirte) a NATO légcsapásainak sorozatát.

¹ A tanulmány a Hadtudomány folyóirat 2013/1. online számában „Az Operation Unified Protector felderítő tapasztalatai” címmel megjelent publikáció bővített, szerkesztett változata. http://mhtt.eu/hadtudomany/2013_e_Balogh_Peter.pdf; letöltés: 2013.10.21.

² Az Operation Unified Protector emlékére kiadott érme (Coin) a magyar felségjellel. TÓTH Dezső százados – DAJKA Attila százados: Az „Arab Tavasz” 15 pillanatának Libai pillanata magyar szemmel, avagy az Operation Unified Protector magyar tapasztalatai. (cikktervezet)

³ Signals Intelligence – rádióelektronikai felderítő.

Október 20-án – a Pentagon egy későbbi közleménye szerint – egy felfegyverzett Predator UAV⁴ is részt vett a támadásban a Hellfire rakétáival. Az említett Predator fedezte fel a konvojt, amikor az megpróbálta elhagyni Sirte városát és azt Kadhafi erőihez tartozóként azonosította. Mivel számos jármű rendelkezett platóra épített fegyverzettel, az UAV megtámadta rakétáival a konvojt. Az első támadás eredményeként csak egy jármű semmisült meg, a többi azonnal szétszóródott a szélrózsa minden irányába. Ezután kb. 20 jármű ismét köteléket formálva megkísérelte folytatni az útját déli irányba haladva. A NATO ekkor határozta el, hogy ismét csapást mér a járművekre. Az őrzőrepülő légtérből (Combat Air Patrol – CAP) érkező Mirage F1CR és Mirage 2000D járőr megtámadta a járműveket. A Mirage 2000D által ledobott GBU-12 bomba 11 járművet semmisített meg, megakadályozva a személyek elmenekülését. Később a felkelők fogságba ejtették és megölték az ezredest, így véget ért a mintegy 42 évig tartó uralma.

A hivatalos NATO-közlemények szerint ekkor még nem volt tudható, hogy Kadhafi az oszlopban utazott. A csapásról szóló döntés, az ENSZ-mandátumnak megfelelően, a civil lakosság megóvása érdekében történt. Hangsúlyozták, hogy a NATO-elveknek megfelelően nem egyetlen személy megsemmisítésére irányult a cselekmény.

Természetesen lehet vitatkozni azon, hogy az első és az utolsó csapás végrehajtójának nemzetisége mennyit számított az egész hadművelet sikerében, de a célpontok felderítése, az elektronikai támogatás fontossága, szükségessége vitán felül álló tény.

Ebben a tevékenységben az amerikai RQ-4 Global Hawk pilóta nélküli repülőgépek mellett részt vett a RAF Nimrod R1 felderítőgépe, amely Akrotiri repülőteréről (Görögország) szállt fel. A térségben észlelték az amerikai légierő OC-135B felderítőgépét is, de a térségben dolgozott az F216-os lajstromjelű francia C-160G Gabriel elektronikai felderítő-repülőgép is. A Bengázi melletti csapásmérés előtt a Thales Optronique Reco NG/Areos konténerekkel felszerelt Rafale F3-asok végezték el a térség utolsó felderítését és a célpontok azonosítását.

A 222 napig tartó, október 31-ével lezárult Operation Unified Protector műveletben 18 állam vett részt. Ez alatt a gépek 26 323 bevetést repültek, ebből 9658 bevetés alkalmával légicsapást is végrehajtottak. Ezek nagy része a Nyugat által támogatott felkelők közeli légi támogatása volt, de a kormánycsapatok utánpótlási vonalait, konvojait, a líbiai kormány vezetési pontjait, Kadhafi palotáit, kikötőket, a líbiai Haditengerészet hajóegységeit is támadások érték. A közel 6000 célpont között több mint 400 volt a városokat támadó tüzérségi eszköz (löveg vagy rakéta-sorozatvető) és 600-nál több a harcokosi.

Kezdetek

Az OUP beavatkozás jogi alapjait az ENSZ BT 2011.02.26-án és 03.17-én elfogadott 1970. és 1973. számú határozatai teremtették meg. E határozatok szankciókat vezettek be a Kadhafi-rendszer főbb tisztségviselői ellen, elrendelték a fegyverszállítási embargót és a repülésmentes övezetet, valamint felhatalmazást

⁴ UAV – Unmanned Aerial Vehicle – pilóta nélküli repülőeszköz.

adtak a civil lakosság megvédése érdekében szükséges lépések megtételére. A hadművelet március 23-án indult meg és a következő hetekben mind több és több katonai elemmel bővült, ahogy a NATO és a hozzájáruló országok megjelentek a hadszíntéren.

Maga az OUP haditengerészeti embargóval vette kezdetét, míg a repüléstilalmi övezettel kapcsolatos tevékenység továbbra is a Franciaország, Egyesült Királyság és Amerikai Egyesült Államok alkotta koalícióra hárult, köszönhetően a NATO-konszenzus kezdeti hiányának. Március 24-én döntötte el a NATO, hogy átveszi a műveletek irányítását, amely a gyakorlatban 2011. március 31-én történt meg teljes vertikumában. Ekkor ért véget az OP Odyssey Dawn.

A fegyverszállítási embargót kezdetben a NATO 1. Állandó Haditengerészeti Köteléke (Standing Maritime Group 1) a NATO RF (NATO Response Forces) szolgálatban lévő részeként és az 1. Állandó Aknaszedő Kötelék (Standing Mine Countermeasures Group 1) erői hajtották végre, amelyek már korábban is jelen voltak a Földközi-tengeren. Ehhez csatlakoztak egyéb hajók, tengeralattjárók és a NATO-országok által felajánlott haditengerészeti felderítő-repülőgépek. A repüléstilalmi övezet átvétele után a NATO által vezetett szövetséges gépek felügyelték a területet. Az Odyssey Dawn műveletet az UCC (Unified Combatant Command) USAFRICOM vezette, amelyhez csatlakozott Kanada (OP Mobile), az Egyesült Királyság (OP Ellamy) és Franciaország (OP Harmattan). A NATO által vezetett OUP-hoz március 31-étől Belgium, Dánia, az Egyesült Királyság, Franciaország, Kanada, Katar, Norvégia, Olaszország, Spanyolország és az USA tartozott. Később Bulgária, az Egyesült Arab Emírségek, Görögország, Hollandia, Jordánia, Románia, Svédország és Törökország is vezényelt fegyveres alakulatokat (hadihajók, repülőeszközök) a térségbe.

A líbiai beavatkozást a SHAPE (Supreme Headquarters Allied Powers Europe) vezette, a NATO Észak-atlanti Tanácsa politikai felügyelete alatt. A hadműveleti vezetést a SHAPE főparancsnoka (James G. Stavridis tengernagy – US Navy) a JFC Nápoly parancsnokára (Charles Bouchard – Royal Canadian Air Force) testálta. A hadműveleti feladatokat a komponensparancsnokságok, a haditengerészeti (Allied Maritime Command – Nápoly) és a légierő (Allied Air Command – Izmir) hajtotta végre.

Az Operation Unified Protector hadműveletet a NATO által vezetett szövetséges erők haditengerészeti és légierője hajtotta végre, míg a szárazföldi komponensek nem, vagy csak jelentéktelen szerephez jutottak. A továbbiakban a két haderőnemhez tartozó olyan eszközök felsorolása következik, amelyek közül több valamilyen felderítő- és/vagy elektronikai hadviselési képességgel rendelkezett. A felsorolásban szereplő szinte valamennyi eszköz rendelkezik önvédelmi célú fedélzeti integrált rendszerekkel is.

A részt vevő erők főbb haditengerészeti és légi eszközei

Szövetséges Haditengerészet

- **Belgium**

- BNS Narcis (Tripartite-osztályú) aknakereső hajó (2011. március 23. – július 24.)⁵
- BNS Lobelia (Tripartite-osztályú) aknakereső hajó (2011. augusztus 12-től)⁶

- **Bulgária**

- BGS Drazki (Wielingen-osztályú) fregatt⁷

- **Kanada**

- HMCS Charlottetown (Halifax-osztályú) fregatt⁸ (eredetileg az Operation MOBILE részeként 2011. augusztus 18-ig)
- HMCS Vancouver (Halifax-osztályú) fregatt (2011. augusztus 18-tól)⁹
- 1 db CH-124 Sea King tengeralattjáró-elhárító helikopter

- **Franciaország** (eredetileg az Opération Harmattan részeként)¹⁰

- Tonnerre helikopterhordozó (L9014)
 - 14 db Aérospatiale Gazelle
 - 4 db Eurocopter Tiger
 - 2 db Eurocopter Puma

⁵ Narcis keert terug uit Libië, Mijnenbestrijders hebben het druk.
<http://www.mil.be/perscom/index.asp?LAN=nl&ID=1681>; letöltés: 2013.08.03.

⁶ De Belgische deelname aan de operatie Unified Protector m.b.t. Libië.
<http://www.mil.be/perscom/index.asp?LAN=nl&ID=1708>; letöltés: 2013.08.03.

⁷ ANGAREV, Panayot: Bulgaria's Drazki Frigate Ready to Set sail for Libya, The warship needs five days to get ready for action, Standart (online) 2011. március 23.
<http://paper.standartnews.com/en/article.php?d=2011-03-23&article=35828>; letöltés: 2013.03.02.

⁸ NATO-honlap, NATO ships move to enforce UN arms embargo.
http://www.nato.int/cps/en/SID-F071A826-49A1586D/natolive/news_71726.htm; letöltés: 2013.03.04.

⁹ <http://www.cefc.com-comfec.forces.gc.ca/pa-ap/ops/mobile/index-eng.asp#TaskForceVancouver>;
letöltés: 2011.11.12.

¹⁰ Libye: point de situation opération Harmattan n°13, a francia Védelmi Minisztérium honlapja.
<http://www.defense.gouv.fr/operations/autres-operations/operation-harmattan-libye/actualites/libye-point-de-situation-operation-harmattan-n-13>; letöltés: 2013.05.01.

- 2 db Atlantique 2 SIGINT-repülőgép a Sigonella-i (Olaszország) légibázisról felszállva

2. kép. A francia haditengerészet Dassault Breguet Atlantique 2 felderítőgépe¹¹

- Task Force 473¹²
 - a Charles de Gaulle (R91) repülőgép-hordozó
 - 10 db Rafale M vadászgép
 - 6 db Super-Etendard vadászbombázó
 - 2 db E-2C korai előrejelző repülőgép
 - 2 db Dauphin többcélú helikopter
 - 2 db Alouette III helikopter
 - a francia légierő részlege (1 db Puma és 2 db Caracal szállítóhelikopter)

¹¹ <http://jetphotos.net/showphotos.php?aircraft=Dassault-Breguet%20Atlantique%20;> letöltés 2013.05.02.

¹² Libye: première mission aérienne pour la TF 473, a francia Védelmi Minisztérium honlapja. [http://www.defense.gouv.fr/operations/autres-operations/operation-harmattan-libye/actualites/libye-premiere-mission-aerienne-pour-la-tf-473;](http://www.defense.gouv.fr/operations/autres-operations/operation-harmattan-libye/actualites/libye-premiere-mission-aerienne-pour-la-tf-473) letöltés: 2013.05.02.

- Jean Bart légvédelmi feladatú fregatt (D615) (2011. április 2-ig)¹³
- Dupleix fregatt (D641)
- Aconit fregatt (F713)
- Chevalier Paul fregatt (D621)
- Georges Leygues fregatt (D640)
- Courbet (F712) fregatt
- MEuse ellátóhajó (A607)
- Améthyste atommeghajtású tengeralattjáró (S605)¹⁴

3. kép. A francia haditengerészet E–2C korai előrejelző repülőgépe a Nîmes-Garons-i bázison¹⁵

- **Görögország**
 - HS Limnos (Elli-osztályú) fregatt¹⁶

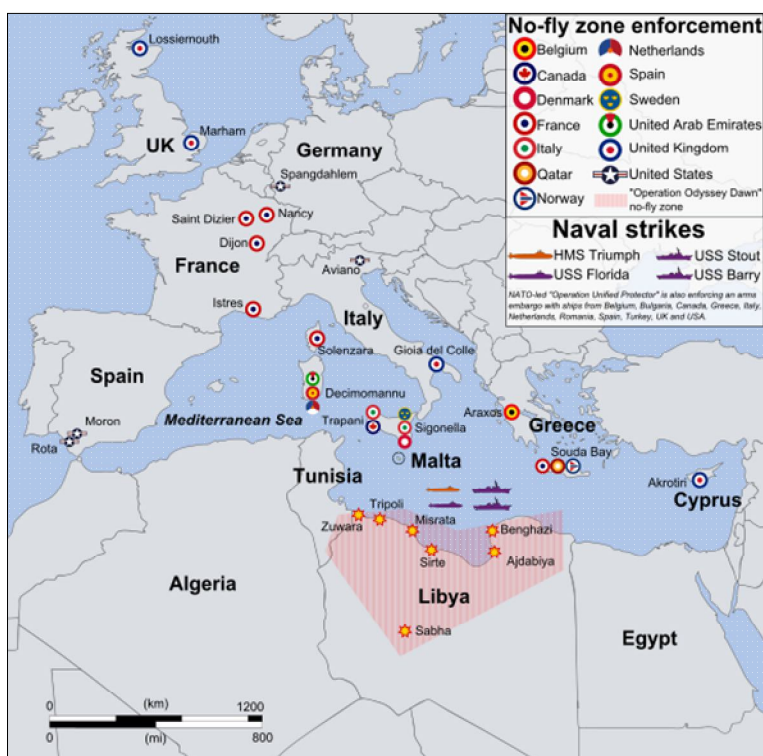
¹³ <http://www.defense.gouv.fr/operations/autres-operations/operation-harmattan-libye/actualites/libye-point-de-situation-operation-harmattan-n-16>; letöltés: 2013.03.03.

¹⁴ <http://www.defense.gouv.fr/operations/autres-operations/operation-harmattan-libye/dossier/l-operation-harmattan>; letöltés: 2013.03.02.

¹⁵ http://commons.wikimedia.org/wiki/File:E2C_Hawkeye_french_navy.JPG; letöltés: 2013.03.02.

¹⁶ Odyssey Dawn-Greece: Updates from Souda Bay military buildup. <http://www.keeptalkinggreece.com/2011/03/23/odyssey-dawn-greece-updates-from-souda-bay-military-buildup/>; letöltés: 2013.05.01.

- **Olaszország**¹⁷
 - NMM Giuseppe Garibaldi repülőgép-hordozó¹⁸
 - 8 db AV-8B Harrier II V/STOL földi célok elleni repülőgép
 - 4 db AW101 Merlin tengeralattjáró-elhárító helikopter
 - NMM Andrea Doria (Horizon-osztályú) romboló
 - NMM Libeccio (Maestrale-osztályú) fregatt
 - NMM Etna (Etna-osztályú) segédhajó
 - NMM Comandante Borsini és Comandante Bettica, valamint 2 db Comandanti-osztályú járőrhajó

1. ábra. A szövetséges haditengerészeti és légi-csoportosítások az OUP alatt¹⁹

¹⁷ Operazioni Militari internazionali corso Libya Odissea all Alba notizie teatro dett, az olasz Védelmi Minisztérium honlapja. 2011. 03.25. <http://www.difesa.it>; letöltés: 2012.11.12.

¹⁸ La Marina Militare in Unified Protector, az olasz Haditengerészet honlapja. http://www.marina.difesa.it/Conosciamoci/Notizie/Pagine/20110401_unified.aspx; letöltés: 2012.11.12.

¹⁹ http://en.wikipedia.org/wiki/File:Coalition_action_against_Libya.svg; letöltés: 2013.04.04.

- **Hollandia**
 - HNLMS Haarlem (Alkmaar-osztályú) aknakereső hajó²⁰
(2011.szeptember 13-ig)
 - HNLMS Vlaardingen (Alkmaar-osztályú) aknakereső hajó²¹
- **Románia**
 - Regele Ferdinand 22 fregatt²²
- **Spanyolország**
 - SPS Méndez Núñez (Álvaro de Bazán-osztályú) fregatt²³
 - SPS Tramontana (Agosta-osztályú) tengeralattjáró²⁴
- **Törökország**
 - TCG Giresun (G-osztályú) fregatt
 - TCG Gemlik (G-osztályú) fregatt
 - TCG Yıldırım (Yavuz-osztályú) fregatt
 - TCG Yıldırım (Type 209) tengeralattjáró
 - TCG Akar támogatóhajó²⁵
- **Egyesült Királyság**
 - HMS Bangor (Sandown-osztályú aknakereső hajó)²⁶
 - HMS Brocklesby (Hunt-osztályú aknaszedő hajó)²⁷
 - HMS Ocean helikopterhordozó (2011. május 27-től)²⁸

²⁰ NATO-honlap, SNMCMG1 Task Force 2012.

<http://www.mc.nato.int/Pages/home.aspx>; letöltés: 2013.03.02.

²¹ A holland Védelmi Minisztérium honlapja, OUP – Libië.

http://www.defensie.nl/missies/afgeronde_missies/libi; letöltés: 2013.03.02.

²² Declaratia Ministeriului Apararii Nationale Gabriel Oprea 23 martie 2011.

http://www.mapn.ro/evenimente/uploads/documents/20110323_184038_2bc32864bab4abf9cb73729c2e1b777f.doc; letöltés: 2013.03.02.

²³ NATO honlap, Task Force of SNMG1.

http://www.manw.nato.int/page_snmg1_ships.aspx; letöltés: 2013.03.02.

²⁴ SILLS, Ben: Spanish Fighter Jets Complete First Patrol Over Libya.

<http://www.webcitation.org/5xQrG961V>; letöltés: 2013.02.02.

²⁵ Sabah honlapja: Tezkere bugün Meclis'te.

http://www.sabah.com.tr/Gundem/2011/03/24/tezkere_bugun_mecliste; letöltés: 2013.03.02.

²⁶ A Egyesült Királyság Haditengerészetének honlapja: HMS Bangor.

<http://www.royalnavy.mod.uk/The-Fleet/Ships/Patrol-and-Minehunters/Sandown-Class/HMS-Bangor#>; letöltés: 2013.03.02.

²⁷ Libya: RAF Tornados destroy seven Libyan tanks.

<http://www.webcitation.org/5xp8jSTzK>; letöltés: 2013.11.03.

²⁸ Apaches get ready to help protect Libyan civilians.

<https://www.gov.uk/government/news/apaches-get-ready-to-help-protect-libyan-civilians>; letöltés: 2013.03.02.

- HMS Albion (Albion-osztályú) partraszállító deszanhajó²⁹
- HMS Liverpool (Type 42) romboló (a HMS Cumberland váltásaként 2011. április 9-től)³⁰
- HMS Sutherland (Type 23) fregatt³¹
- HMS Iron Duke (Type 23) fregatt
- RFA Fort Rosalie raktárhajó³²
- RFA Wave Knight üzemanyag-szállító hajó³³
- HMS Triumph (Trafalgar-osztályú) tengeralattjáró³⁴
- HMS Turbulent (Trafalgar-osztályú) tengeralattjáró)
- **Amerikai Egyesült Államok**
 - USS Mount Whitney (Blue Ridge-osztályú) parancsnoki hajó³⁵
 - USS Kearsarge (Wasp-osztályú) kétéltű partraszállító hajó³⁶
 - USS Bataan (Wasp-osztályú) kétéltű partraszállító hajó³⁷
 - USS Mesa Verde (San Antonio-osztályú) kétéltű kikötőhajó³⁸
 - USS Whidbey Island (Whidbey Island hordozó)³⁹
 - USS Ponce (Austin-osztályú) kétéltű hordozó
 - USS Carter Hall (Harpers Ferry-osztályú) hordozó
 - USS Barry (Arleigh Burke-osztályú) romboló
 - USS Stout (Arleigh Burke-osztályú) romboló
 - USS Mahan (Arleigh Burke-osztályú) romboló

²⁹ Task force sent to Libya to ratchet up the pressure on Gaddafi 03 June 2011.
<http://www.webcitation.org/5zC4jPoiA>; letöltés: 2013.11.03.

³⁰ Ua., mint a 23.

³¹ Ua., mint a 23.

³² Ua., mint a 23.

³³ Ua., mint a 23.

³⁴ Libya: RAF 'comfortable' with outcome of airstrikes.
<http://www.bbc.co.uk/news/uk-12799493>; letöltés: 2013.03.02.

³⁵ Bataan ARG heads to Libya in Med.
<http://www.marinecorpstimes.com/article/20110323/NEWS/103230322/Bataan-ARG-heads-to-Libya-duty-in-Med>; letöltés: 2013.04.10.

³⁶ Ua., mint a 29.

³⁷ Ua., mint a 29.

³⁸ Ua., mint a 29.

³⁹ Ua., mint a 29.

- USS Halyburton (Oliver Hazard Perry-osztályú) fregatt⁴⁰
- USNS Kanawha (Henry J. Kaiser-osztályú) üzemanyag-szállító
- USNS Lewis and Clark (Lewis and Clark-osztályú) teherszállító hajó
- USNS Robert E. Peary (Lewis and Clark-osztályú) teherszállító hajó)
- USS Providence (Los Angeles-osztályú) tengeralattjáró
- USS Scranton (Los Angeles-osztályú) tengeralattjáró
- USS Florida (Ohio-osztályú) robotrepülőgép-hordozó tengeralattjáró⁴¹

Haditengerészeti légierő

- 5 db EA–18G Growler elektronikai hadviselés repülőgép⁴²
- 1 db EP–3E ELINT-repülőgép⁴³
- 2 db P–3C Update 3 haditengerészeti felderítő-repülőgép
- 2 db P–3C AIP haditengerészeti felderítő-repülőgép

Szövetséges Légierő

- Belgium
 - 6 db F–16AM Block 15MLU⁴⁴ vadászgép a görögországi Araxos légibázisról⁴⁵
- Kanada (Trapani-Birgi és Sigonella légibázisok)⁴⁶
 - 6 db CF–188 Hornet többfunkciós vadászgép
 - 2 db CP–140 Aurora tengerészeti felderítő-repülőgép

⁴⁰ HALE, Julian: Ships Offered To Police NATO's Libya Arms Embargo.
<http://www.webcitation.org/5xQRStRpQ>; letöltés: 2013.11.03.

⁴¹ U.S. Naval Forces Open Odyssey Dawn, Prepare No-Fly Zone.
http://www.navy.mil/submit/display.asp?story_id=59192; letöltés: 2013.04.03.

⁴² Shaughnessy, Larry: Wide array of U.S. warplanes used in Libya attacks.
<http://edition.cnn.com/2011/WORLD/africa/03/20/libya.planes/>; letöltés: 2013.04.03.

⁴³ Pentagon brief slides.
http://www.defense.gov/news/PAO_DJS_Slides_19Mar11_v3.pdf; letöltés: 2013.04.10.

⁴⁴ A gépek hordozzák a CARPACE rádióelektronikai zavarórendszert, melyet a francia Dassault gyártott, és komoly megvesztegetési botrányba keveredett miatta.
http://hu.wikipedia.org/wiki/F%E2%80%9316_Fighting_Falcon#Belga_L.C3.A9gier.C5.91;
 letöltés: 2013.03.04.

⁴⁵ De Belgische deelname aan de operatie Unified Protector m.b.t. Libië, a belga hadsereg honlapja.
<http://www.mil.be/perscom/index.asp?LAN=nl&ID=1708>; letöltés: 2012.11.13.

⁴⁶ Canadian patrol planes to join Libya mission.
<http://www.cbc.ca/news/world/story/2011/03/24/libya-gadhafi-rebel-misrata.html>; letöltés: 2012.11.13.

- 2 db CC–177 Globemaster stratégiai szállító repülőgép
- 2 db CC–130J Hercules szállító repülőgép
- 2 db CC–150 Polaris légi utántöltő repülőgép
- Joint Task Force 2 (Canadian Special Operations Forces Command)⁴⁷

4. kép. A kanadai légierő Lockheed CP–140 felderítő-repülőgépe⁴⁸

- Dánia⁴⁹
 - 6 db F–16AM 15MLU vadászgép a Sigonella-i légibázisról
 - 1 db C–130J–30 szállító repülőgép

⁴⁷ Ottawa Citizen (online).
<http://www.ottawacitizen.com/news/Canadian+warship+route+JTF2+sent+Libya/4369428/story.html>;
 letöltés: 2013.03.02.

⁴⁸ <http://www.airliners.net/photo/0725364/L/>; letöltés: 2013.03.02.

⁴⁹ Isherwood, Julian: Denmark to send squadron on Libya op.
<http://politiken.dk/newsinenglish/ECE1227910/denmark-to-send-squadron-on-libya-op/>;
 letöltés: 2012.03.11.

Libye: point de situation opération Harmattan n°13, a francia Védelmi Minisztérium honlapja.
<http://www.defense.gouv.fr/operations/autres-operations/operation-harmattan-libye/actualites/libye-point-de-situation-operation-harmattan-n-13>; letöltés: 2013.01.12.

- Franciaország (eredetileg az Opération Harmattan részeként)⁵⁰
(Francia légibázisokról: Avord, Nancy St Dizier, Dijon, Istres, Evreux és Orleans)
 - 8 db Rafale vadászrepülőgép
 - 8 db Mirage 2000–5 vadászrepülőgép
 - 6 db Mirage 2000D vadászbombázó repülőgép
 - 2 db Mirage F1CR felderítő-repülőgép
 - 1 db E–3F AWACS-repülőgép
 - 6 db C–135 légi utántöltő repülőgép
 - 1 db F216 lajstromjelű, C–160G SIGINT-repülőgép
 - és a Commando Parachutiste de l'Air companies 20 és 30 a Solenzara légibázisra telepítve (Korzika)⁵¹

5. kép. A francia légierő C–160 Transal SIGINT-repülőgépe⁵²

⁵⁰ Libye: point de situation opération Harmattan n°13, a francia Védelmi Minisztérium honlapja.
<http://www.defense.gouv.fr/operations/autres-operations/operation-harmattan-libye/actualites/libye-point-de-situation-operation-harmattan-n-13>; letöltés: 2013.01.12.

⁵¹ A francia Védelmi Minisztérium Honlapja.
<http://www.defense.gouv.fr/operations/autres-operations/operation-harmattan-libye/actualites/libye-la-base-aerienne-de-solenzara-sous-haute-protection>; letöltés: 2013.04.03.

⁵² <http://www.aviationweek.com/Blogs.aspx?plckBlogId=Blog:27ec4a53-dcc8-42d0-bd3a-01329aef79a7&plckPostId=Blog:27ec4a53-dcc8-42d0-bd3a-01329aef79a7Post:be883a90-b95a-4238-815a-9a6cdb87caa>; letöltés: 2013.03.04.

- Görögország (Aktion, Andravida és Kréta repülőterekről)
 - 4 db F-16 repülőgép
 - 1 db Embraer R-99 AWACS-repülőgép⁵³

6. kép. A görög légierő Embraer R-99 repülőgépe⁵⁴

- Olaszország⁵⁵ (Amendola, Aviano, Sigonella, Trapani, Gioia del Colle, Decimomannu, Pantelleria repülőterek)
 - 4 db Tornado ECR SEAD repülőgép a Trapani légibázisról⁵⁶
 - 4 db Panavia Tornado IDS repülőgép a Trapani légibázisról
 - 4 db Eurofighter Typhoon repülőgép a Trapani légibázisról
 - 4 db AMX Ghibli repülőgép 2011. július 25-étől.

⁵³ Stop the US War Against Libya and Bahrain.
<http://newsgroups.derkeiler.com/Archive/Alt/alt.gathering.rainbow/2011-03/msg01260.html>;
 letöltés: 2012.03.04.

⁵⁴ <http://www.flickr.com/photos/62717206@N02/9488025533/>; letöltés: 2013.04.04.

⁵⁵ Operazione „Unified Protector” Aerei e Navi italiane sotto il comando NATO, az olasz Védelmi Minisztérium honlapja.
http://www.difesa.it/Primo_Piano/Pagine/UnifiedProtector.aspx; letöltés: 2012.03.04.

⁵⁶ Cenciotti, David: Operation Unified Protector (was Odyssey Dawn) explained (Day 81-104).
<http://theavitionist.com/tag/tornado-ecr>; letöltés: 2013.03.

7. kép. Tornado ECR SEAD elektronikai hadviselés repülőgép⁵⁷

- NATO
 - E-3 airborne early warning and control (AWACS) repülőgép⁵⁸ a Trapani előretolt bázisról (Forward Operating Base)
- Hollandia
 - 6 db F-16AM Block 15 MLU többcélú vadászrepülőgép a Decimomannu légitámaszponttól (Szardínia)⁵⁹
 - 1 db McDonnell Douglas KDC-10 légi utántöltő repülőgép (2011. április 4-ig)
- Norvégia⁶⁰
 - 6 db F-16AM Block 15 MLU többcélú vadászrepülőgép a Souda légibázisról (Kréta) (2011. júliusig)⁶¹
 - 2 db C-130J-30 szállító repülőgép (2011 júliusáig)

⁵⁷ ECR SEAD (Electronic Counter Measures Reconnaissance, Suppression of Enemy Air Defence). http://acecombat.wikia.com/wiki/Tornado_ECR; letöltés: 2013.09.02.

⁵⁸ Her letter de på vei mot Libya. <http://www.adressa.no/nyheter/nordtrondelag/article1606878.ece>; letöltés: 2012.04.03.

⁵⁹ rickyatmaja: The Netherlands Send six F-16 to Libya. <http://www.allvoices.com/contributed-news/8555415-the-netherlands-send-six-f16-to-libya>; letöltés: 2012.04.01.

⁶⁰ Egeberg Kristoffer: Vet ikke hvilke farer som møter dem. http://www.dagbladet.no/2011/03/20/nyheter/libya/utenriks/muammar_kadhafi/kadhafi/15879797/; letöltés: 2012.06.02.

⁶¹ Exit Libya for norske jagerfly, <http://www.webcitation.org/60bD6sLbX>; letöltés: 2012.01.08.

- Katar⁶²
 - 6 db Mirage 2000–5EDA vadászrepülőgép a Souda légibázisról (Kréta)
 - 2 db C–17 Globemaster III szállító repülőgép
- Spanyolország⁶³
 - 4 db EF–18AM Hornet vadászgép a Decimomannu (Olaszország) légibázisról
 - 1 db Boeing 707–331B (KC) légi utántöltő repülőgép
 - 1 db CN–235 haditengerészeti felderítő-repülőgép⁶⁴

8. kép. két spanyol CN–235MP/MPA haditengerészeti felderítő-repülőgép⁶⁵

⁶² New coalition member flies first sortie enforcing no-fly zone over Libya.
<http://www.af.mil/news/story.asp?id=123248695>; letöltés: 2012.12.12.

⁶³ Dos cazas y el avión de reabastecimiento realizan la primera patrulla aérea en Libia, a spanyol Védelmi Minisztérium honlapja.
http://www.defensa.gob.es/gabinete/notasPrensa/2011/03/DGC_110321_primeramision_f18.html;
 letöltés: 2012.12.12.

⁶⁴ GROS-VERHEYDE, Nicolas: Les moyens de l’opération d’embargo sur les armes „Unified Protector” (Maj5).
<http://www.bruxelles2.eu/zones/maghreb/les-moyens-de-loperation-embargo-sur-les-armes.html>;
 letöltés: 2012.03.04.

⁶⁵ <http://www.naval-technology.com/projects/airtech-cn-235-mpa/airtech-cn-235-mpa5.html>;
 letöltés: 2012.02.02.

- Svédország (Operation Karakal)⁶⁶
 - 8 db (később 5-re csökkentve) JAS-39C Gripen vadászgép a Sigonella légbázisról (Olaszország)
 - 1 db SAAB 340 AEW&C (letelepült, de a műveletekben már nem vett részt)
 - 1 db S-102 Korpen (Gulfstream IV) SIGINT-repülőgép (2011 májusáig)⁶⁷

9. kép. A svéd légierő S-102B Korpen (Gulfstream IV) SIGINT-repülőgépe⁶⁸

⁶⁶ HOYLE, Craig: LIBYA: Sweden sends Gripens to join Unified Protector. <http://www.flightglobal.com/news/articles/libya-sweden-sends-gripens-to-join-unified-protector-355099/>; letöltés: 2011.08.23.

⁶⁷ EGNELL, Robert (PhD): The Swedish experience in Operation Unified Protector (Stockholm Center for Strategic Studies) tanulmány szerint felhatalmazás a SIGINT-repülőgép bevetésére Líbiában megvolt, ismereteim alapján utoljára 2011. május első hetében repült Sigonelláról, Swedish lessons learned from Libya. http://media.wix.com/ugd/012b60_f1ddfb759804fe6809fb4f09f536405.pdf; letöltés: 2013.10.30.

⁶⁸ A svéd légierő 2 db SIGINT-célokra átalakított S-102B Korpent (Gulfstream IV) használ a National Defence Radio Establishment (svédül Försvarets Radioanstalt – FRA) SIGINT-tel foglalkozó szolgálat Linköping bázisrepülőtérről. <http://www.bizjetblogger.com/2012/05/17/swedish-air-force-gulfstream-s102b-makes-rare-visit-to-the-uk/>; letöltés: 2013.10.12.

- Egyesült Arab Emírségek⁶⁹
 - 6 db F-16E/F Block 60 Falcon vadászgép a Decimomannu légibázisról (Olaszország)
 - 6 db Dassault Mirage 2000 vadászgép a Decimomannu légibázisról (Olaszország)
- Egyesült Királyság
 - 16 db Panavia Tornado GR4A
 - 8 db (eredetileg 10) Eurofighter Typhoon Gioia del Colle légibázisról (Olaszország)
 - 3 db E3D Sentry AWACS repülőgép.⁷⁰ Hazai bázisról felszállva egyszerre csak egy repülőeszköz teljesített szolgálatot a RAF által rendszeresített hétből, a NATO AWACS-ek váltásaként⁷¹
 - 1 db Sentinel R1 felderítő-repülőgép⁷²
 - 1 db RAF Nimrod R1 a görögországi Akrotiri repülőtérrel.
 - 4 db AgustaWestland Apache helikopter a szárazföldi erők légierejétől⁷³
 - 2 db AgustaWestland Lynx Mk-8 helikopter a Royal Navy-től
 - ? db RN Sea King Mk-7 helikopter Ground Moving Target Indicator (mozgócélnyitó) képességgel⁷⁴
 - 2 db VC-10 légi utántöltő repülőgép

⁶⁹ http://www.google.com/hostednews/afp/article/ALeqM5jyHwoopR-bfPx_fw_g_9a5HgpSBPQ?docId=CNG.82fce0d1e069b2865b114176f57c0264.2a1; letöltés: 2012.10.12.

⁷⁰ RAF Sentry helps control operations over Libya.
<https://www.gov.uk/government/news/raf-sentry-helps-control-operations-over-libya>; letöltés: 2013.02.03.

⁷¹ RAF E-3D Sentry Repaired.
<http://www.britishdefence.com/raf-e-3d-sentry-repaired-32/>; letöltés: 2013.03.03.

⁷² Sentinel R1 Agile Adaptable Capable.
<http://www.raf.mod.uk/equipment/sentinelr1.cfm>; letöltés: 2012.12.12.

⁷³ Apaches get ready to help protect Libyan civilians.
<https://www.gov.uk/government/news/apaches-get-ready-to-help-protect-libyan-civilians>; letöltés: 2013.04.03.

⁷⁴ Royal Aeronautical Society: Lessons offered from the Libya air campaign.
<http://aerosociety.com/Assets/Docs/Publications/SpecialistPapers/LibyaSpecialistPaperFinal.pdf>; letöltés: 2013.10.30.

10. kép. RAF Bombardier Sentinel R1 ASTOR felderítőgép⁷⁵

- Jordánia
 - 6 db F–16 MLU vadászgép Aviano légbázis (Olaszország) és valószínűleg Cereneica (Líbia), egyes források szerint 12 repülőeszköz⁷⁶
- USA
 - 313th Air Expeditionary Wing (Moron légbázis, Spanyolország)
 - a 153 db különböző repülőgép között: F–16CJ, OC–135, EC–130J PSYOPS,⁷⁷ E–8 JSTARS,⁷⁸ U–2S és E–8 felderítő, valamint EA–6B EW repülőeszközök az alábbiak alapján:
- Légierő⁷⁹
 - 3 db B–2 Spirit lopakodó bombázó a Whiteman AFB-ról⁸⁰
 - 2 db B–1B bombázó-repülőgép⁸¹

⁷⁵ http://www.airteamimages.com/bombardier-sentinel-r1-astor_ZJ690_united-kingdom---royal-air-force_57395.html; letöltés: 2013.04.05.

⁷⁶ Reuters: Jordan sends jets to support Libya no-fly zone.

<http://www.jpost.com/International/Jordan-sends-jets-to-support-Libya-no-fly-zone>; letöltés: 2013.03.03.

⁷⁷ PSYOPS: Psychological Warfare – pszichológiai hadviselés.

⁷⁸ JSTARS: Joint Surveillance and Target Attack Radar System.

⁷⁹ CBS NewsCom, Crisis in Libya: U.S. bombs Qaddafi's airfields.

http://www.cbsnews.com/8301-503543_162-20044969-503543.html; letöltés: 2013.04.03.

⁸⁰ B-2 Bombers From Missouri Hit Libyan Targets.

<http://www.npr.org/2011/03/21/134726240/No-Fly-Zone-Enforcer>; letöltés: 2013.04.03.

⁸¹ SCMITT, Eric: U.S. Gives Its Air Power Expansive Role in Libya.

http://www.nytimes.com/2011/03/29/us/29military.html?ref=africa&_r=0; letöltés: 2013.04.03.

- 10 db F–15E Strike Eagle csapásmérő repülőgép a RAF Lakenheath légibázisáról⁸²
- 8 db F–16C Fighting Falcon többcélú vadászgép Spangdahlem légibázisról, később Avianóba települve át.(2011. március 20-tól)
- 12 db F–16C Fighting Falcon többcélú vadászgép Avianóból
- 2 db HH–60 Pave Hawk kutató-mentő helikopter a RAF Lakenheath bázisról és az USS Ponce (LPD–15)⁸³ fedélzetéről
- 3 db E–3 Sentry korai előrejelző és vezetési pont repülőgép (airborne warning and control system – AWACS)
- 3 db E–8C battle management/command and control repülőgép
- 1 db EC–130H elektronikai hadviselés (kommunikációs zavaró) repülőgép
- 1db EC–130J PSYOPS-repülőgép
- 1 db RC–135V/W Rivet Joint SIGINT-repülőgép⁸⁴
- 2 db AC–130U repülőerőd⁸⁵
- 4 db KC–10A Extender légi utántöltő/szállító repülőgép
- 20 db KC–135 légi utántöltő repülőgép
- 6 db A–10 Thunderbolt vadászbombázó repülőgép⁸⁶
- Global Hawk pilóta nélküli repülőgép
- Lockheed U–2 felderítőrepülőgép⁸⁷
- Predator/Reaper UAV

⁸² OWEN Glen – CARLIN, Brendan – GALLAGHER, Ian: U.S. strikes against Gaddafi's forces branded 'a success' as Libyan anti-aircraft fire lights up the sky above Tripoli; letöltés: 2013.04.10.

⁸³ SQUIRES, Nick: Libya: coalition naval forces gather in Mediterranean. <http://www.telegraph.co.uk/news/worldnews/africaandindianocean/libya/8396077/Libya-coalition-naval-forces-gather-in-Mediterranean.html>; letöltés: 2013.04.04.

⁸⁴ Qaddafi is attacking civilians with elite units. <http://www.businessweek.com/news/2011-03-26/qaddafi-is-attacking-civilians-with-elite-units-official-says.html>; letöltés: 2013.02.02.

⁸⁵ SCHMITT, Eric: U.S. Gives Its Air Power Expansive Role in Libya. http://www.nytimes.com/2011/03/29/us/29military.html?ref=africa&_r=0; letöltés: 2013.04.04.

⁸⁶ New air missions attack Kadhafi troops: Pentagon. http://www.google.com/hostednews/afp/article/ALeqM5ivqpxZ7v8PLAE_wbXJFCsZSVUYhQ?docId=CNG.46ed509ca7a9eedf960f4296681ac80.e31&hl=en; letöltés: 2013.04.03.

⁸⁷ TAYLOR, Adam: Air Strikes on Libya. <http://www.theatlantic.com/infocus/2011/03/air-strikes-on-libya/100031/>, eltöltve:2013.04.03.

- Tengerészgyalogság
 - 4 db AV–8B Harrier II vadászbombázó repülőgép a 26th Marine Expeditionary Unit állományából a USS Kearsarge⁸⁸ fedélzetéről
 - Több mint 400 tengerészgyalogos az 1. és a 2. tengerészgyalogos-zászlóalj (Camp Lejeune) állományából (Souda-öböl)
 - 2 db MV–22 Osprey helyből felszálló repülőgép a 26th MEU állományából kutató-mentő feladatokra⁸⁹
 - 2 db CH–53E Super Stallions helikopter a 26th MEU állományából kutató-mentő feladatokra⁹⁰
 - 1 db KC–130J Hercules repülőgép 26th MEU állományából kutató-mentő feladatokra⁹¹

11. kép. Az US Air Force E–8C JSTARS repülőeszköze⁹²

⁸⁸ Marine jets involved in Libya airstrikes.
<http://www.marinecorpstimes.com/article/20110320/NEWS/103200311/Marine-jets-involved-in-Libya-airstrikes>; letöltés: 2013.04.10.

⁸⁹ LAMOTHE, Dan: Details of Marines' pilot rescue released.
<http://www.marinecorpstimes.com/article/20110322/NEWS/103220321/Details-of-Marines-pilot-rescue-released>; letöltés: 2013.11.03.

⁹⁰ Ua., mint a 63.

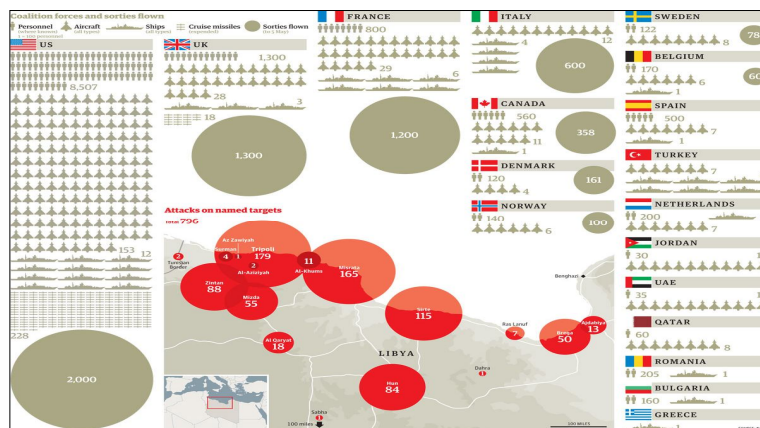
⁹¹ Ua., mint a 63.

⁹² <http://www.defenseindustrydaily.com/17-E-8C-Planes-x-30-Months-540M-Support-Costs-07237/>;
 letöltés: 2013.11.03.

Számos további ország alkalmazott UAV-okat, például Global Hawk, Predator, MQ-8B Fire Scout, MQ-9 Reaper, Harfang stb. felderítőplatformokkal.

12. kép. A francia légierő EADS Harfang pilóta nélküli felderítő-repülőgépe⁹³

2. ábra. Az OUP-ban részt vevő valamennyi haditengerészeti és légierő 2011. május 22-én⁹⁴

Számos, elsősorban harci feladatokra kifejlesztett repülőeszköz volt képes hordozni felderítő/EW függesztményt. Elmondható, hogy szinte kivétel nélkül valamennyi repülőeszköz rendelkezik fedélzeti önvédelmi eszközökkel, amelyek besugárzásjelzőket és különféle ellentévékenységre alkalmas alrendszereket tartalmaznak (dipól, infra- és vontatott csapda, elektronikai zavaró stb.).

⁹³ <http://www.avionslegendaires.net/avion-militaire/eads-harfang/>; letöltés: 2013.11.03.

⁹⁴ <http://www.guardian.co.uk/news/datablog/2011/may/22/nato-libya-data-journalism-operations-country#zoomed-picture>; letöltés: 2013.05.15.

Géptípus	Felderítő-függesztmény	Gyártó	Alkalmazás
Mirage 2000D ⁹⁵	ASTAC,	Thales	ELINT ⁹⁶
Mirage 2000D, Rafale, Super Etendard, Mirage F1	Damocles	Thales	IMINT/LDP/FLIR ⁹⁷
Mirage F1CR ⁹⁸	ASTAC, RP35P	Thales	ELINT, elektrooptika
Rafale F3	NG AREOS ⁹⁹	Thales	IMINT
Eurofighter Typhoon	DB-110 (RAPTOR) ¹⁰⁰	Goodrich	IMINT
F-15, F-16, F-18, AV-8B Harrier, A-10, Tornado GR-4	Litening III, Litening G4	Rafael, Northrop Grumman	FLIR/LDP ¹⁰¹
F-16, Tornado GR4	DB-110 (RAPTOR) ¹⁰²	Goodrich	IMINT
F-18	TARP, SHARP ¹⁰³	Raytheon	IMINT
JAS-39	Litening III, SPK-39 MRPS ¹⁰⁴	Northrop Grumman, SAAB	IMINT

1. táblázat. A műveletben leggyakrabban alkalmazott felderítőkonténerek¹⁰⁵

⁹⁵ French Mirage 2000D fighters to receive Thales Airborne Electronic Reconnaissance System ASTAC pods. <http://www.airforce-technology.com/news/newsfrench-mirage-2000d-fighters-to-receive-thales-astac-pods/>; letöltés: 2013.05.03.

⁹⁶ ELINT – Electronic Intelligence. A magyar terminológiában rádiótechnikai felderítésnek értelmezik, hiszen a leggyakoribb célobjektumai a légvédelmi és a fegyverirányító rendszerekhez tartozó felderítő- és célvezető radarok.

⁹⁷ LDP/FLIR – Laser Designated Pod/Forward Looking Infrared Sensor. A Damocles harmadik generációs, többfunkciós lézeres célzó függesztmény, amely infravörös tartományú felderítésre is képes. A francia légierőben és a haditengerészetnél is használják.

<https://www.thalesgroup.com/en/content/damocles-multifunction-targeting-pod>; letöltés: 2013.10.12.

⁹⁸ http://www.airrecognition.com/index.php?option=com_content&task=view&id=599; letöltés: 2013.05.03.

⁹⁹ Rafale Reco NG (AREOS) Reconnaissance Pod (Thales) – Defense Update. www.defense-update.com/products/r/reco_ng_141109.html; letöltés: 2013.05.10.

¹⁰⁰ Goodrich DB-110 Reconnaissance Airborne Pod Tornado (RAPTOR) eredetileg a Tornado GR4-re lett kifejlesztve, de a RAF alkalmazza az Eurofighter Typhoonokon is. mulrickillion, Libya: Joint RAF operations reap intelligence benefits.

<http://mulrickillion.wordpress.com/2011/04/03/libya-joint-raf-operations-reap-intelligence-benefits/>; letöltés: 2013.03.14.

¹⁰¹ FLIR/LDP: Forward Looking Infrared/Laser Designation Pod: Infravörös tartományba működő felderítő eszköz és lézeres célzó konténer.

¹⁰² DB-110 Reconnaissance System for the F-16.

http://isr.goodrich.com/conofops_F-16.html; letöltés: 2013.05.05.

¹⁰³ SHARP (Shared Reconnaissance Pod) és TARP (Tactical Airborne Reconnaissance Pod). SHARP F/A-18E/F Super Hornet Strike Aircraft, United States of America.

<http://www.airforce-technology.com/projects/fa18/>; letöltve 2013.05.11.

¹⁰⁴ SPK-39 JAS-39 Gripen Modular Reconnaissance Pod System.

<http://www.saabgroup.com/Global/Documents%20and%20Images/Air/Sensor%20Systems/MRPS%20recce%20pod/Recce%20Pod%20product%20sheet.pdf>; letöltve 2012.04.12.

¹⁰⁵ A táblázatot a szerző, Balogh Péter szerkesztette.

13. kép. Mirage F1CR repülőgép az ASTAC felderítőkonténerrel¹⁰⁶

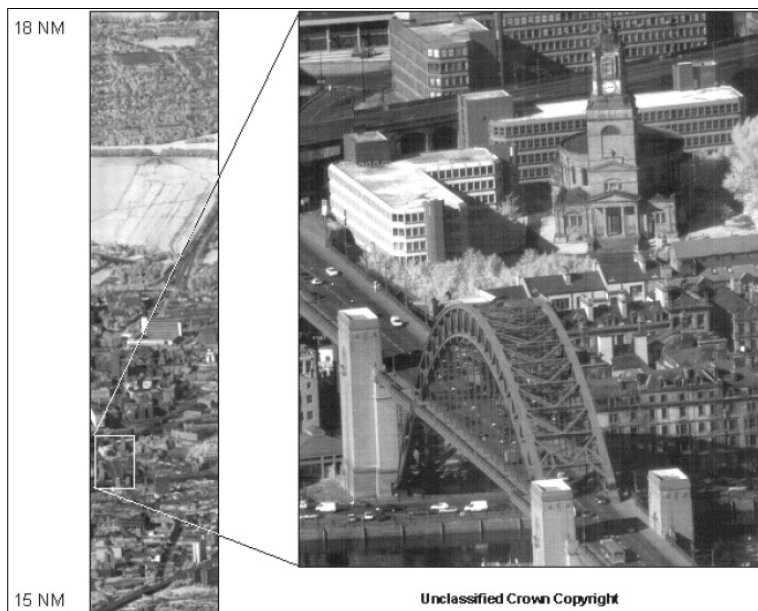
14. kép. Francia Rafale F3 repülőgép az AREOS felderítőkonténerrel¹⁰⁷

¹⁰⁶ <http://www.escadrilles.org/reportages/2-33-savoie/>; letöltés: 2013.11.03.

¹⁰⁷ A Rafale F3 AREOS Reco NG felderítőkonténerért a Thales cég fejlesztette a francia fegyveres erők igényei alapján a francia légierőnek, amely jelenleg 12, a haditengerészeti légierő pedig 8 konténerrel használ. Az AREOS Reco NG konténer 4,6 méter hosszú, 1100 kg és egyaránt használható a Rafale, valamint a Mirage 2000 típusokhoz. A konténer orrában egy ún. HA/MA (high altitude/medium altitude) optikai szenzor található, amely közepes és nagy távolságból (stand off zóna) is egyaránt használható. Az AREOS Reco NG konténer tulajdonságai háromszor haladják meg a korábban Afganisztánban, a Mirage F1CR repülőeszközökön használt PRESTO eszköz felderítőképeségeit.
<http://pilotsandplanesmilitary.com/2011/02/rafafe-f3-meets-areos-reco-ng/>; letöltés: 2013.11.03.

15. kép. DB-110 (RAPTOR) felderítőkötényer egy Tornado GR-4 repülőgépen¹⁰⁸

16. kép. DB-110 elektrooptikai felderítőkötényerrel készült felvétel és annak nagyítása 29 632 méter (16 NM) távolságból¹⁰⁹

¹⁰⁸ http://defense-update.com/newscast/0107/news/170107_db110.htm; letöltés: 2013.11.03.

¹⁰⁹ <http://theasiandefence.blogspot.hu/2010/06/paf-is-installing-db110-night-vision.html>; letöltés: 2013.11.03.

17. kép. SHARP felderítőkonténer egy USA haditengerészeti F/A-18F repülőgépen, az USS Nimitz (CVN-68) fedélzetén.¹¹⁰

18. kép. Felszálló JAS-39 Gripen LITENING III. konténerrel a fedélzetén¹¹¹

¹¹⁰ http://commons.wikimedia.org/wiki/File:US_Navy_030113-N-2385R-008_Shared_Reconnaissance_Pod_%28SHARP%29_installed_on_the_bottom_of_an_F-A-18F_.jpg; letöltés: 2013.11.03.,

¹¹¹ <http://www.militaryphotos.net/forums/showthread.php?84527-Gripen-News-Thread/page76>; letöltés: 2013.11.03.

19. kép. JAS-39 Gripen SPK-39 MRPS felderítőköténnel¹¹²

20. kép. Thales Damocles LDP/FLIR függesztmény egy Dassault Rafale repülőgépen¹¹³

¹¹² <http://www.aereo.jor.br/2011/04/26/em-40-missoes-gripens-localizaram-avioes-e-sitios-antiaereos-na-libia/>; letöltés: 2013.11.03.

¹¹³ http://en.wikipedia.org/wiki/File:Salon_du_Bourget_20090619_103.jpg; letöltés: 2013.11.03.

Több ország alkalmazott pilóta nélküli felderítő-repülőeszközöket, UAV-okat a műveletek során, amelyek elsősorban IMINT-, RADINT-¹¹⁴ (SAR/GMTI)¹¹⁵ és SIGINT-szenzorokat és természetesen több esetben fegyverzetet (rakéták) hordoztak.

Az első ismert UAV-bevetést Líbia felett az amerikai RQ-4B (Global Hawk)¹¹⁶ hajtotta végre, amely a szicíliai Sigonella-i légibázisról szállt fel. Ez a típus különösen a műveletek első időszakában játszott kulcsszerepet, amikor nagy magasságból végzett felderítőtevékenységet a föld-levegő rakéták indítóállásait és a vezetési pontok települési helyeit felfedve.

Április 21-én Obama elnök felhatalmazta az amerikai védelmi minisztériumot a felfegyverzett MQ-1 Predatorok bevetésére, amelyek 145 bevetésben különösen Misratah és Tripoli térségeiben voltak aktívak. Több mint 100 esetben került sor AGM-114 Hellfire rakéták indítására és több rövid távú ISR (Intelligence Surveillance Reconnaissance) bevetést is végrehajtottak. Az Amerikai Egyesült Államok haditengerészete több MQ-8B Fire Scout típusú pilóta nélküli helikoptert is alkalmazott, amelyek közül egyet, ismeretlen okokból, 2011. június 21-én elvesztett.

Az amerikai UAV-ok mellett Sigonelláról a francia Harfangok¹¹⁷ (az izraeli IAI Heron modifikációja) hajtottak végre felderítőrepüléseket.

Az olasz légierő két MQ-9 Reaper típusú eszközt alkalmazott, ezeket először augusztus 10-én vetették be olyan líbiai célpontok felderítésére, amelyek mélyen az ország belső területein voltak megtalálhatók. Az eszközöket, amelyek a 32° Stormo, illetve a 28° Gruppo alakulathoz tartoztak, a Délkelet-Olaszországban lévő Amendola légitámaszponttól távvezérelték.

Líbiában szintén bebizonyosodott az UAV-eszközök hatékonysága, különösen a felderítőrepülések során. Bevetéseik során nem veszélyeztettek saját erőket, és üzemeltetési költségeik is csak mintegy ötöde volt a pilóták által vezetett légi járműveknek.

Mivel az ENSZ határozatai kizárták a szárazföldi beavatkozás lehetőségét, ezért a felderítőeszközök nagy része a pilótával vezetett vagy a pilóta nélküli eszközökre, valamint részben a hajófedélzetekre kerültek telepítésre. Jelen írás nem veszi számba a konfliktus kezelésében érdekelt országok nemzeti hírszerző szolgálatait által működtetett információgyűjtő rendszereket, kizárólag a katonai szegmensre koncentrál.

A csapásméréseket komoly felderítőtevékenység előzte meg. A 2011. március 31. és október 31. között végrehajtott Operation Unified Protector műveletben mintegy 8000 katona, 260 légi- és 21 haditengerészeti egység vett részt, és a 26 500 légi-bevetés során végrehajtott 97 000 légicsapásban 5900 katonai célpontot támadtak. Megsemmisítettek 400 tüzérségi rakétaeszközt és 600 páncélozott

¹¹⁴ RADINT – Radar Intelligence: radar felderítés.

¹¹⁵ SAR/GMTI – Synthetic Aperture Radar/Ground Moving Target Indicator: szintetikus apertúrájú lokátor/földi mozgócél-felderítő indikátor.

¹¹⁶ Az RQ-4B UAV-ok a 9. hadműveleti csoport 4. részlegének eszközei voltak és a Sigonella-i légitámaszponton állomásoztak. A támaszpont hamarosan a NATO földfelszínfelderítő-rendszerének (Alliance Ground Surveillance System-AGS) otthona lesz.

¹¹⁷ A Harfangok a Cognac-i Escadron de drones 01.033 “Belfort” alakulat állományába tartoztak.

járművet. A tengeri művelet során 61 000 tengeri mérföldet hajózva 3100 hajóegységet ellenőriztek (300-at fedélzeti átvizsgálással) és feltartóztattak 11-et, amelyek az embargó megsértésére alkalmas rakományt szállítottak.

A műveletek tapasztalatai

A NATO Szerbiában és Koszovóban végrehajtott műveletei után a líbiai beavatkozás nem mondható teljes sikertörténetnek. Ezt egyrészt a nemzetközi felhatalmazások eltérő értelmezései, a részt vevő országok nemzeti korlátozásai, valamint a katonai tervezésben, végrehajtásban mutatkozó hiányosságok okozhatták. A következőkben néhány észrevételt teszek, amelyek elgondolkodásra készíthetnek bennünket a jövőben, hogyan nem kell feladatokat végrehajtani.

– *Az utántöltő képesség hiánya.* Az Odyssey Dawn műveletben részt vevő amerikai, francia, brit és olasz erők egymástól függetlenül, kevés koordináció mellett hajtották végre feladataikat és ez leginkább a légi utántöltő kapacitások igénybevétele során mutatkozott meg (hiány). Az USA légi utántöltő kapacitása nélkül a Szövetség nem lett volna képes a feladatok végrehajtására. A közismert Predatorok, Global Hawk-ok, valamint a SIGINT/EW-repülőgépek biztosítása mellett a légi utántöltő kapacitás rendelkezésre bocsátása nagyon fontos támogatást jelentett az USA részéről. Ez a probléma az OUP-ban is fennállt.¹¹⁸

– *A NATO-erők támadtak mindent, ami „mozgott”.* A pusztítandó célpontok kiválasztása kezdetben nem volt konzekvensen tervezett tevékenység. Véleményem szerint figyelembe kellett volna venni, hogy Kadhafi hadserege mintegy 4000 raktárral rendelkezett az ország területén és csak a legfontosabbakat kellett volna kiválasztani, pusztítani, vagy a logisztikai konvojokra koncentrálni. A szövetséges repülőeszközök tüzet vezettek mindenre, „ami mozgott”, így egyrészt 80 nappal a hadműveletek (OD, OUP) megkezdése után még mindig maradtak releváns fix célpontok (C2 helyszínek, az állami hírszerzés objektumai, az állami média antennatornyai stb.), amelyeket az első fázisban rombolni kellett volna. Másrészt gyorsan krónikus hiány keletkezett a precíziós fegyverzetből. Nehezítették a feladatot az óriási távolságok is. Líbia a negyedik legnagyobb afrikai ország, háromszor nagyobb Franciaországnál és hatszor az Egyesült Királyságnál. A szárazföldi műveletek dinamikája miatt gyakran nem lehetett konkrétan azonosítani, hol húzódik az éppen aktuális frontvonal (FEBA – Forward Edge of Battlefield), így mindenképpen a szokásosnál is óvatosabban kellett eljárni. A műveletek során a NATO alkalmazta a Joint Prioritized Target List (JPTL) célkiválasztás elveit, de például Ralph Jodice II altábornagy (a NATO's Allied Air Command parancsnoka) részéről több kritika érte az Egyesült Arab Emírségek és Katar légierőinek kiképzettségét ezen a téren.¹¹⁹

¹¹⁸ Az OUP tapasztalataként, Franciaország és Hollandia felvetése alapján a NATO hivatalos szervezetei tervezik 14 olyan Airbus 330 beszerzését, amelyek mind stratégiai légi szállító-, mind légi utántöltő eszközként hasznosíthatóak. A programot várhatóan az EDA-n (European Defence Agency) keresztül kívánják megvalósítani. Személyes részvétel az MH KKH felsőfokú vezetőképző tanfolyam FVVKT-22 részére tartott tájékoztatóon, Brüsszel, 2013.05.27.

¹¹⁹ TIRPAK, John: NATO's Lessons From Libya. <http://www.airforcemag.com/MagazineArchive/Pages/2013/June%202013/0613libya.aspx>; letöltés: 2013.04.03.

– *Az ENSZ BT 1973. sz. határozatának eltérő értelmezései.* A felkelők és egyes elemzők, különösen a hadműveletek első fázisában gyakran kritizálták a NATO-t az ENSZ BT 1973. sz. határozatának szerintük sajátos értelmezése miatt. A Szövetség mindenképpen eleget akart tenni a határozatnak, miszerint meg kell óvni a polgári lakosságot Kadhafi erőitől, de a nemzeti korlátozások és a ROE¹²⁰-k miatt nem engedhették meg maguknak, hogy egy nagyobb intenzitású művelet során esetleg polgári célpontokban kár vagy emberi életekben veszteség keletkezzen (collateral damage). A nemzeti korlátozások (national caveat) is bonyodalmakat okoztak. Egy példa a korlátozásokra, illetve annak anomáliájára. Az Egyesült Arab Emírségek felhatalmazása alapján harci gépei kizárólag fix célpontokat támadhattak, holott maga a helyzet gyakran egy tipikus TIC (Troops in Contact) szituáció volt. Ezek a helyzetek gyorsabb és aktívabb beavatkozást, valamint az 1973. sz. határozat értelmében harcjárművekre kiváltott csapat igényeltek volna. De nem volt megfelelő összeköttetés a felkelőkkel föld-levegő viszonylatban, nem voltak szövetséges szárazföldi csapatok és nem volt JTAC¹²¹-képeség sem, így elmaradt a légi támogatás.

– *A feladatok intenzitása.* A NATO szerbiai 78 napos légi műveleteiben a Szövetség 1999-ben 38 004 bevetést hajtott végre, ezekből 14 112 csapásmérő volt. Ez naponta 487 (180 harci) bevetést jelent. Amikor a szerb szárazföldi csapatok műveletei intenzívebbé váltak, a bevetések is gyakoribbá lettek napi 700 (kb. 180) feladattal. Líbiában 204¹²² nap alatt 26 323 (9658 harci) bevetés volt, ami napi 130-at (48 harci) jelent. Látható, hogy az OUP intenzitása is jóval alacsonyabb volt, de a végrehajtandó feladat is, hiszen az ENSZ-határozat felhatalmazása szűkre szabottabb beavatkozást engedélyezett.

– *A részt vevő nemzetek aktivitása.* Számos, a műveletekben részt vevő ország igen aktív volt, a többiek csak papíron. Mindazonáltal az OUP jó alkalom volt, hogy a hadműveletek végrehajtása mellett „propagandacélokat” is szolgáljanak. Számos ország hadereje 2008-tól jelentős költségsökkentéssel szembesült, ami a haditechnikai eszközök csökkentését (kivonását), a tervezett beruházások, beszerzések elhalasztását, feladását is jelentette. A 2010. évi brit védelmi felülvizsgálat SDSR (Strategic Defence and Security Review) alapján mindössze nyolc évvel a rendszeresítés és az afganisztáni misszió befejezése után kivonták volna a RAF Sentinel 1 SIGINT-repülőgépét, de az OUP alatt olyan kiemelkedően teljesített, hogy várhatóan felülvizsgálják a korábbi döntést, hogy rendszerben maradjon. A másik érdekes esemény volt, amikor a RAF a méregdrága Storm rakétákkal (1,3 millió USD/db) felszerelt hat Tornádóját rendszeresen az angliai Marham légibázisról indította líbiai célok ellen, ahelyett, hogy a többiekhez hasonlóan a térségbe (pl. Szicília) telepítette volna. Bár a RAF egy kis törzse az olaszországi Gioia del Colle-n dolgozott és a ciprusi brit bázison (RAF Akrotiri) is jelen voltak, a gépek mégis Marhamból indultak. Ez 100 nappal a műveletek

¹²⁰ ROE – Rules of Engagement – a hadviselés szabályai.

¹²¹ JTAC – Joint Terminal Attack Controller: közvetlen légi támogatás és szárazföldi-légi műveletek koordinálására szolgáló képeség. A Magyar Honvédség a közelmúltban szerzett akkreditált JTAC képeséget, amellyel a szárazföldi csapatok hatékonyabb légi támogatást igényelhetnek.

¹²² Maga az OUP 214 napig tartott, az OD-val együtt 222, de a 204 azokat a napokat jelenti, amikor az idő alkalmas volt repülésre.

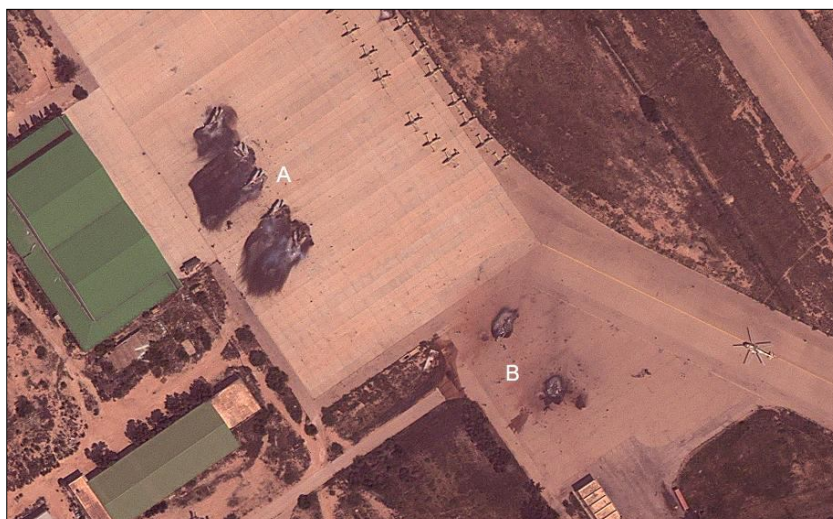
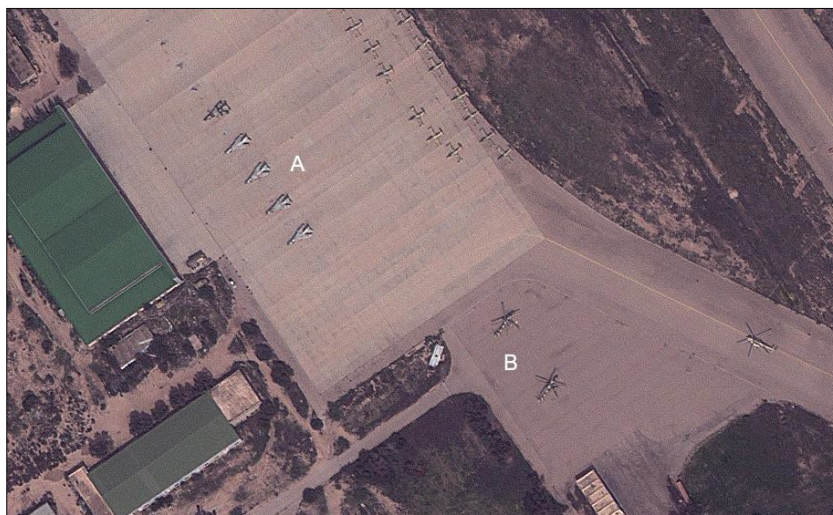
megkezdése után is így maradt. Vélhetőleg azt akarták bizonyítani, hogy nem jelent akadályt a brit repülőgép-hordozók hiánya, a légiere akkor is képes a feladatok végrehajtására. Egy másik lehetőség szerint a lépés egyszerűen logisztikai jellegű volt. Talán a hazai bázison biztosított kiszolgálási feladatok és a hadszíntéri repülőterek zsúfoltsága is okai lehettek a döntésnek.

Egy másik háború a médiában „tört” ki. Határozott verseny bontakozott ki az írott médiában azzal kapcsolatban, hogy vajon ki adta le az első lövést, ki hajtotta végre az első légi csapást Tripoliban, bizonyítandó a nemzeti hozzájárulás értékét. A francia légiere is „jól” jött a konfliktus, hiszen indulni szándékozott az indiai többcélú vadászrepülő-tenderen (Indian Multi Role Combat Aircraft Tender) és így bemutathatta a Rafale és a Typhoon repülőgépek előnyös tulajdonságait. Talán a versengés miatt fordulhatott elő, hogy zavar keletkezett a rendszerben és a média hamis jelentést továbbított a civil társadalom felé. Ez történt 2011. március 26-án, amikor a francia védelmi minisztérium közleményt adott ki arról, hogy gépei megsemmisítettek hét líbiai repülőeszközt a miszráti repülőtéren, amelyek éppen felszálláshoz készültek. Az igazság az, hogy azok a gépek (öt MiG-23 és két Mi-35) a csapás idején üzemképtelenül álltak a repülőtér betonján. Történt ugyanis az, hogy a felkelők korábban (február 24-én) a területet elfoglalva eltávolították a repülőgépek orrkúpját, hogy a rezsim ne tudjon ellencsapást mérni. Az orrkúpot később sem pótolták. Ezt megerősítik a bombázás előtt és után készült műholdfelvételek. Talán jobb felderítéssel elkerülhető lett volna a „felesleges” légi csapás.

– *Eltérő médiafigyelem.* Míg a brit, a francia és a dán haderő naponta adott ki közleményeket a csapásokról, addig mások nem keresték a médiafigyelmet. Ilyenek voltak az olaszok. Sokan úgy gondolták, hogy csak egyetlen repülőgép-hordozó (a francia Charles de Gaulle) tartózkodik a térségben, pedig az olasz haditengerészet Garibaldi hordozója és az AV-8B Harrierjei jelentősen hozzájárultak a repüléstilalmi zóna (No Fly Zone – NFZ) fenntartásához.

– *A pilóta nélküli repülőeszközök alkalmazása.* Közismert tény, hogy a pilóta nélküli repülőeszközök alkalmazásának költsége kb. 1/5-e a hagyományos pilóták által vezetetteknek, ráadásul nem kockáztat saját emberéletet. Az OUP alatt rendszeresen bevetettek ilyen eszközöket és a hadműveletek előrehaladtával a szükség még nagyobbá vált. Így Obama elnök döntése alapján az Amerikai Egyesült Államok „visszatért” a líbiai hadszíntérre a Szövetség rendelkezésére bocsátva az UAV-flottáját. Érdekes információ, hogy az elnök hivatalos bejelentése előtt három nappal már észleltek felfegyverzett Predatorokat a térségben. Történt az, hogy lelkes amatőrök, akik a légi forgalmazásokat figyelemmel kísérték és a máltai légi irányítás Malta FIR (Flight Information Region) Malta ACC-TWR¹²³ összeköttetéseit is feltöltötték az internetre. Így fordulhatott elő, hogy napokkal korábban már önmagát MQ-1 Predatornak azonosító repülőeszköz kért átrepülési engedélyt Líbia felé haladtában. Június végéig volt elérhető a honlapon (<http://www.liveatc.net/>) ez az opció, és az OUP-ban részt vevő számos repülőeszköz volt így beazonosítható.

¹²³ Malta FIR: KBOS ZBW repülőtér 128,750 MHz frekvencián volt követhető.

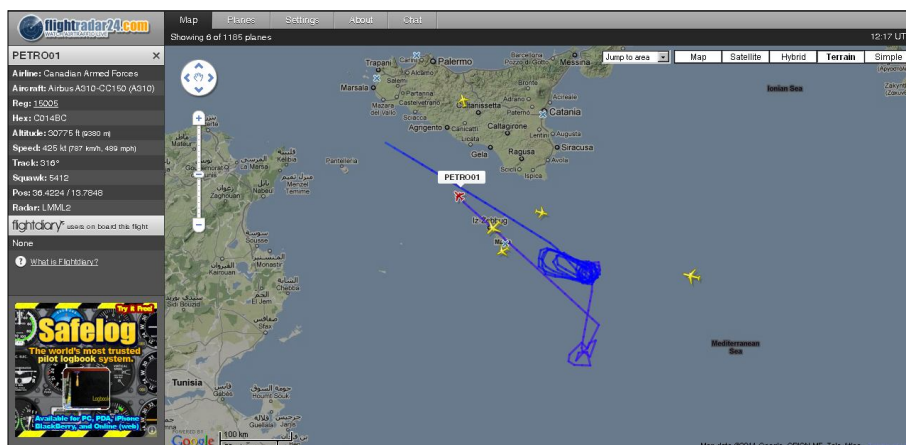
21. kép. A miszrárai repülőtér a francia légitámadás előtt és után¹²⁴

¹²⁴ Advanced Science Serving Society, Geospatial Technologies and Human Rights Project, Documenting Conflict in Misurata, Libya using High-Resolution Satellite Imagery. http://shr.aas.org/geotech/libya/AAS_Libya.pdf; letöltés: 2013.03.14. A forrás Szu-22-eseket említ, de valójában szerintem MiG-23-asokról van szó. A tévedést vélhetőleg a vizuális azonosítás problémája okozza, mert az eltávolított orrkúpok nélkül a repülőgépeket Szu-22-eseknek vélték.

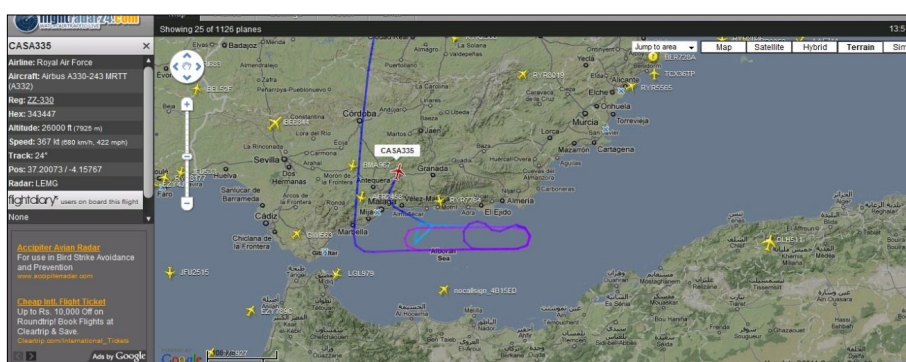
A későbbi hivatalos indoklás szerint az URL-t műszaki okok miatt nem frissítették tovább. A Líbiában tapasztalt nagy távolságok leküzdése miatti holtidő az UAV alkalmazhatóságát lecsökkentette, így kombinálni kellett a személyzettel ellátott nagyobb hatótávolságú ISR-felderítőeszközökkel (RC-135 Rivet Joint, E-8 JSTARS, U2S, RAF R1 Sentinel stb).

– *Rejtve maradni az ellenség elől.* A műveletek tervezésénél, végrehajtásánál fontos tudni, hogy a szemben álló fél milyen eszközökkel, rendszerekkel, képességekkel rendelkezik, amelyekkel csökkentené saját tevékenységünk hatáskörét, esetleg megakadályozná céljaink elérését. Így a pusztítandó célobjektumok sorában pusztításra mindig elsők a légtérfelderítő és a légvédelmi eszközöket, valamint a vezetési pontokat tervezik. Így történt ez az Operation Unified Protector első szakaszában is, és a NATO által vezetett koalíció hamarosan kivívta a légi fölényt Líbia felett. A katonai képességek pusztítása mellett azonban nem szabad elfeledkezni egyéb „polgári” lehetőségekről sem, amelyekkel a csapásokat szenvedett légvédelmi rendszer kiegészíthető. 1999-ben a Koszovó kapcsán megindított légi műveletek első szakaszában kiiktatásra kerültek a főbb szerb katonai célpontok, megsemmisültek a radarok és súlyos károkat szenvedtek a légvédelmirakéta-állások. Ezt követően a szerb rádióamatőrök léptek a hivatásos légtérfigyelők helyébe a rövidhullámú (3–7 MHz) sávban, és precízen és éberen jelezték, jelentették, hogy mikor és hol léptek be a NATO repülőkötelékei a szerb légtérbe. Líbiában nem a rádióamatőrök, hanem a repüléssel foglalkozó lelkes civilek hívták fel a figyelmet arra, hogy milyen repülőeszközök repülnek Líbia felé. Az előző felsorolásban már említett Malta FIR frekvenciáin hetekig lehetett pontosan követni a NATO repülőeszközöket, legyen az pilóta nélküli eszköz vagy pilóta által vezetett. A forgalmazások közel reálidőben megjelentek az interneten, így könnyen azonosíthatóvá váltak a frekvencián engedélyt kérők. Emellett egy népszerű Flightradar 24 program is „felfedte”, hogy merre tevékenykednek a NATO gépei. A mindenki által hozzáférhető szoftver, az ún. Mode-S¹²⁵ üzemmódot kihasználva, térképi felületen jeleníti meg a légtérben repülő eszközöket. Mivel az európai légtérben kötelező a használata, így otthonról mindenki követheti a légtér forgalmát. Természetesen a katonai gépek forgalma is megjeleníthető, de tudni kell, mit keressünk. A következő képeken ilyen katonai repülőeszköz-észlelések láthatóak. Ha ezt a líbiai légtérfelderítők is tudták volna, akkor valószínűleg megnehezítették volna a NATO dolgát.

¹²⁵ A Mode-S funkció egy, a polgári repülés biztonságáért kifejlesztett eljárás. Az alapja, hogy a fedélzetén telepített transzponder automatikusan (egyfajta IFF-ként) válaszol a szekunder radarok „kérdéseire”. Segítségével automatikusan elkerülhetők az összeütközések. A Mode-S kompatibilis a Mode-A/C-vel. Segítségével az ACAS II (Airborne Collision Avoidance System) és az ADS-B Automatic Dependent Surveillance Broadcast) biztonságosan működtethető. A legtöbb európai országban kötelező, így a légtérrel igénybe vevő katonai gépeknek is rendelkezniük kell velük.

22. kép. A kanadai légiő Airbus 310 CC–150 tankérének tevékenysége¹²⁶

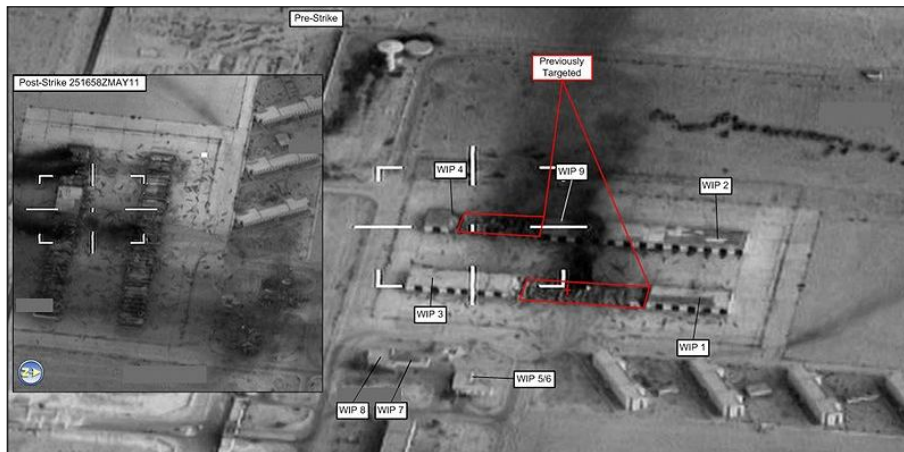

23. kép. A RAF A330 MRTT Casa 335 hívónevű tankere egy screenshoton¹²⁷

– *A precíziós fegyverek hiánya.* Mivel a csapások tervezése és a bevetések végrehajtása véleményem szerint működhetett volna hatékonyabban is (lőttek mindenre, ami mozgott), a szövetséges erők (USA nélkül) a harmadik hónapban kezdtek kifogni a precíziós bombákból és rakétákból. Az US SECDEF bírálta az EU-államok védelmi kiadásainak csökkentését és némi iróniával jegyezte meg: „A világtörténelem leghatalmasabb katonai szövetsége mindössze 11 héttel a műveletek megkezdése után egy rosszul felszerelt rezsim csapatai ellen harcolva kezd kifogni a munícióból. Ez ismét arra kényszeríti az Amerikai Egyesült Államokat, hogy korábbi akaratával szemben újfent beavatkozzon.”

¹²⁶ CENCIOTTI, David: Operation Odyssey Dawn Explained (Day 4). <http://theaviationist.com/2011/03/23/operation-odyssey-dawn-explained-day-4/>; letöltés: 2012.12.12.

¹²⁷ CENCIOTTI, David: Operation Odyssey Dawn Explained (Day 5). <http://theaviationist.com/2011/03/24/operation-odyssey-dawn-explained-day-5/>; letöltés: 2012.12.12.

24. kép. Egy katonai célpont (Tiji raktárkomplexum) támadás előtti (nagyobb kép) és utáni (balra a kisebb kép) állapota¹²⁸

– *Korlátlan légi fölény, de nem mindenható a légierő.* A műveleteket végrehajtó NATO-kötelékek ellenállás nélkül tevékenykedhettek a líbiai légtérben. A Líbiai Arab Köztársaság légierője semmiféle veszélyt nem jelentett a kampány során. A NATO repülőeszközei rengeteget repültek az NFZ fenntartása érdekében.¹²⁹ Az ENSZ-határozatot legtöbbször a felkelők által használt kisrepülőgépek sértették meg, amelyek felszerelést, utánpótlást szállítottak mindenféle engedély nélkül. Bár a légi műveletek relevánsak voltak, de a legfontosabb dolgok a földön történtek. Az ENSZ BT 1973. sz. határozata nem adott felhatalmazást másra, mint a civil lakosság megóvására a szükséges eszközök felhasználásával. Katar felismerte a szárazföldi hadműveletek jelentőségét és később az Átmeneti Tanács főtitkára, Mustafa Abdel Jalil is elismerte, hogy néhány száz katar tanácsadó jelen van az országban. Sőt állítása alapján a döntő ütközetet is, amellyel kivívták a végső sikert, katar tisztek tervezték.

Más forrás is (Reuters hírügynökség) megerősítette a Szövetséghez tartozó korlátozott szárazföldi erők jelenlétét. Angol különleges műveleti erők hatoltak be Tripoli külvárosába, ahonnan rádióberendezésekkel segítették a légierő csapásmérő alegységeit (JTAC). A franciák a felkelők kiképzésében és fegyverszállítmányokkal, míg az Egyesült Arab Emírségek és Katar ezeken felül még pénzzel is támogatták a harcoló civileket. Nem is beszélve a CIA ügynökeinek tevékenységéről. Cserébe a

¹²⁸ Támadás előtti és utáni elemzés (BDA – Battle Damage Assessment) képei a Tiji (Líbia, 32° 1' 0" Észak, 11° 22' 0" Kelet) katonai raktárkomplexumról. Egy RAF Tornado GR4 és egy Typhoon FGR4 kilenc precíziós bombával megsemmisítette a célpontot 2011.05.11-én.
<http://www.globalsecurity.org/intell/library/imint/odyssey-dawn-31.htm>; letöltés: 2013.04.05.

¹²⁹ Eredetileg a NATO-tervezés során elkészített szükséges képességek listája, a CJSOR (Combined Joint Statement of Requirements) alapján kezdetben nem tervezték csapásmérő repülőeszközök bevetését az OUP során az NFZ fenntartására, de a később megváltozott helyzet és a csatlakozó arab országok nyomására mégis felül kellett vizsgálni a korábbi álláspontot. Személyes részvétel Frank Düewel ezredes (GAF) tájékoztatóján, 2013.05.28. SHAPE (Mons).

felkelők, akik a műveletet Operation Dawn Mermaid néven emlegették, információkkal látták el a NATO-t arról, hogy hol vannak Kadhafí erői és eszközei Tripoli közelében.¹³⁰

– *A helikopterek jelentősége.* A brit helikopterek kevésbé, de a franciák jelentős módon hozzájárultak a siker kivívásához. A brit AH-64-esek az HMS Ocean fedélzetéről párban felszállva és tevékenykedve 50 harci bevetést hajtottak végre, kb. 100 célpontot támadtak Brega és Tripoli part menti részein. A francia helikopterek 300 bevetésben 500 célpontot semmisítettek meg. A harci taktika alapján csapásmérő kötelékekben tevékenykedtek, amelyek alkalmanként 2–6 HOT ATGM rakétákkal felszerelt Gazelle, valamint két Tiger és két Puma helikopterből álló köteléket jelentett. A hatékonyságukat növelte, hogy a francia haditengerészeti egységek 76 és 100 mm-es ágyúk tűzével támogatták őket. A francia helikopterek általában Combat Air Patrol (CAP) és Combat Search and Rescue (CSAR) feladatokat hajtottak végre. Célpontjaikat főleg a rezsim harckocsi- és gépesített lövészelegységek páncélozott harcjárművei jelentették. Kiemelt célpontot képeztek a 32. „Khamis” harckocsidandár járművei, különösen a 2011. március 19–21-i események kapcsán Bengházinál. Érdekes adalék, hogy a Royal Navy Sea King Mk 7 típusú helikoptere is rendelkezik GMTI-képességgel, ami még szokatlan egy helikopterplatformon.

– *Kommunikációs és műszaki problémák.* Mivel az OUP-ban nem csak NATO-országok vettek részt, ez a művelet első időszakában komoly problémákat okozott, és ez például a svéd légierő JAS-39 gépeinek alkalmazását is korlátozta. A líbiai bevetések során a Gripenek ugyan fel voltak szerelve Have Quick rádióval, de nem tudtak csatlakozni a NATO biztonsági hálózatához, ezzel kényszerítve a pilótákat arra, hogy a nem biztonságos rádiót használják, és kódszavakkal teljesítsenek parancsokat.

A probléma az volt, hogy a NATO „gyakorló” üzemmódban használta a Have Quick hálózatát „harci” üzemmód helyett, viszont harci biztonsági kulcsot alkalmaztak. Amikor a Gripen felismerte a harci biztonsági kulcsot, automatikusan átváltotta a rádiót harci hálózatra. A Gripenek működését még az is nehezítette, hogy az üzemeltetők későn kapták meg a kriptográfiai eszközöket (üzemeltetőkészítő berendezés) a vadászpilótákhoz, bár a svédek megkapták az engedélyt a berendezés használatára. A dán és a norvég légierő segítette tisztázni a svédek problémáját, és átadták a kulcsinformációkat, mint például a támadási parancsot, de ezeket az információkat visszatartották a líbiai bevetések elején. A JAS-39-es gépek felderítőeszközeivel is voltak problémák, mert a gép számára a SAAB konszern által kifejlesztett SPK-39 Modular Reconnaissance Pod System (MRPS) még tesztelési fázisban volt, így érthetően előfordultak meghibásodások.¹³¹ A problémákat később sikerült orvosolni.

¹³⁰ NAKHOUL, Samia: Special report: The secret plan to take Tripoli. <http://www.reuters.com/article/2011/09/06/us-libya-endgame-idUSTRE7853C520110906>; letöltés: 2013.11.04.

¹³¹ Svédországnak ezenkívül ellenőriznie kell a Litening III célmegjelölő konténer pontosságát. A konténer nem feltétlenül felderítési célokra fejlesztették ki, bár képes ilyen jellegű tevékenységre is. A Magyar Honvédség nem vásárolta meg az SPK-39 felderítőkonténert.

A Link 16 adattovábbító- és a ROVER-rendszer hiányában a felderítési adatokat nem tudták közvetlenül online eljuttatni, így azok csak a bevetés után 2–4 óra múlva álltak rendelkezésre. Ez jelentősen lelassította a felderítő-értékelő tevékenységet. Mindazonáltal a svéd légierő kiválóan teljesített (kizárólag felderítési célú bevetésekkel), és voltak olyan időszakok, amikor a felderítési adatok 60–70%-át a Gripenek szolgáltatták.

– *A NATO-törzsek túlterheltsége.* A JFC Naples egyike volt a három hadműveleti parancsnokságnak. 2004-ben az AFSOUTH (Allied Forces in Southern Europe) bázisán alakították ki, hogy egy rugalmasabban reagáló erő lehessen a béketámogató, békekikényszerítő missziók végrehajtására. Az OUP azonban főleg kinetikus műveleteket igényelt, amire egyszerűen sem technikailag, sem szakembergárdával sem készültek fel. A hadműveletek dinamikája miatt a JFC más szekcióiból vezényelt állományából egy bálteremben állították fel a törzset. A NATO szokásos lassú bürokráciája miatt előfordult több esetben az, hogy a művelet résztvevői három hónapig még számítógépet sem kaptak. A NATO és a líbiai felkelők közötti együttműködési problémákat Katar oldotta meg azzal, hogy összekötő tiszteket vezényelt Nápolyba.

Egy további fontos tapasztalat az volt, hogy a műveletben részt vevő törzsekben szolgálók tapasztalatai és a váltási rendjük is hagyott kívánni valót maga után. Gyakran előfordult, hogy tapasztalat vagy felkészülés hiányában a feladatra érkezők nem tudták hatékonyan végrehajtani a kitűzött feladatokat. A képet árnyalta még az is, hogy az OUP mellett a napi, korábban meghatározott feladatokat sem lehetett elhanyagolni (Balkán, Afganisztán, Active Endeavour stb.).

Az elektronikai hadviselés (EHV) feladatrendszere általában a G3/J3 törzsekhez van allokálva. Az AJP 3.10 NATO INFOOPS doktrínája szerint az EHV az INFOOPS műveleti összetevői közé tartozik, mégis az INFOOPS emlegetésekor tíz esetből kilencszer általában a CIMIC-re és/vagy a PSYOPS-ra asszociálunk. Ez mindenképpen az utóbbi évek torzulása, félreértelmezése. A SIGINT-tevékenység általában nemzeti feladat, de nemzetközi műveletekben a JFC Knowledge Management Center/Cell-ek vagy a G2/J2 törzsek hatásköre. A NATO már korán felismerte az EHV és a SIGINT együttműködésének szükségességét, így a 2000-es évek elejétől a NATO az MC 515 dokumentumban foglaltak alapján SEWOC (Signals Intelligence and Electronic Warfare Operation Centre – rádióelektronikai felderítő és elektronikai hadviselési fúziós központ) törzseket üzemeltet, általában J2/G2 alárendeltségében (később Fusion Cell/Center). Folyik a NATO struktúrájának az átalakítása. Ez alapján a JFC Naples szervezete egy főhadszintre telepíthető parancsnoksággá válik, amely alkalmas lesz különböző missziók végrehajtására az R2P-től (Responsibility to Protect)¹³² kezdve egészen a békefenntartó tevékenységig.

¹³² R2P: egy olyan ENSZ- koncepció, amely alkalmazásával a szervezet képes lesz megakadályozni a népirtásokat, az etnikai tisztogatásokat, a humanitárius és a háborús bűnök elkövetését.

– *Információmegosztás, a műveletek tervezése.* A megszerzett információk megosztása és felhasználása vonatkozásában is lehetett volna hatékonyabban tevékenykedni. A kereteket egyrészt a NATO-n kívüli nemzetekkel történő kapcsolattartás és az információmegosztás problematikája, másrészt az interoperabilitás kérdései feszítették. Valamennyi részt vevő nemzet rendelkezett információszerező eszközökkel, amelyekkel saját szoftverkörnyezetben dolgozták fel az adatokat, információkat. Előfordult, hogy az adatbázisok kimeneti fájljait egy másik adatgyűjtő rendszer nem volt képes kezelni. A műveletek dinamikája és a felderítőtörzsekben tevékenykedő állomány túlterheltsége miatt előfordult, hogy sérültek a felderítési információforrásokat védő, amúgy szigorú NATO-előírások. Egyszerűbben, nem volt idő arra, hogy adatot, nyers információt megfosszanak a forrásazonosításra alkalmas jellemzőktől. Így szüretlen, szanitizálatlan¹³³ adathalmaz zúdult az elemző-értékelő törzsekre, megnehezítve ezzel a tisztánlátást. A teljes műveleti vezetés a JFC Naples bázisán került végrehajtásra, míg a légi műveleteket az olaszországi CAOC-5 (Poggio Renatico) szakemberei irányították. Hamarosan megszűnik Poggio Renatico, és a NATO déli (légi) felelősségi területét egyetlen szervezetbe, a spanyolországi CAOC-8 (Torrejon) csoportosítják át, ami megnöveli a feladatokat.

A NATO legfőbb tapasztalatfeldolgozást végző szervezete a JALLC (Joint Analysis and Lessons Learned Centre) így azonosította az OUP továbbgondolásra kijelölt észleléseit, a problémás területeket említve:

- felülvizsgálni a folyó NATO-műveleteket;
- a stratégiai kommunikáció kérdései;
- az erők felkészítése és a műveletek fenntartása;
- a hadműveleti partnerek és a szponzornemzetek kapcsolata;
- az információmegosztás feladatai;
- a precíziós fegyverek mennyiségi kérdései;
- a légierő tervezési ciklusának felülvizsgálata;
- a felderítő, a hírszerző és az ISTAR-képességek, -eszközök hiányosságai.

A NATO líbiai beavatkozásának tapasztalatait más szervezet is feldolgozta.

2012. június 20–22. között az USA Naval War College számos szenior civil és katonai vezetőt hívott meg a „Learning from Air Operations in Libya: Operationalizing the Civilian Protection” című konferenciára. A rendezvényen válaszokat kerestek arra, hogy sikerült az ENSZ „megóvni a civil lakosságot” tartalmú határozatát nemzetközi környezetben katonai nyelvezetre lefordítani.

¹³³ A szanitizálás egy olyan, a felderítés-hírszerzésben alkalmazott módszer, amellyel az információt megfosztják minden olyan ismérvektől, amelyek alapján később azonosítható volna a forrás. A NATO-ban rendkívül nagy hangsúlyt kap a forrásvédelem, így főleg nemzeti érdekek miatt nem derülhet ki, vajon HUMINT, SIGINT, IMINT stb. felderítésből származott-e az alapadat.

A konferencia jelentőségét a meghívott jeles személyek által elmondottak biztosították. Többek között James G. Stavridis admirális, a SACEUR és Charles Bouchard altábornagy, az OUP parancsnoka, valamint neves civil személyek, pl. Michele Flournoy amerikai védelmi miniszterhelyettes, John Herbst, az Amerikai Egyesült Államok többszörös nagykövete, jelenleg az USA NDU Center for Complex Operations igazgatója és Harold W. „Punch” Moulton nyugállományú altábornagy, az EUCOM J3 korábbi vezetője tartott előadást.

A konferencián több fontos tapasztalati megállapítást tettek:

– A járulékos (nem szándékos) károkozás megakadályozása a műveletek fontos kulcsproblémája maradt. Bár a NATO próbálta elkerülni a szükségtelen pusztítást, a részt vevő országok gyakorlata, miszerint visszatartották a probléma kezeléséhez szükséges információkat, nem segítette túlságosan a megoldások keresését.

– Nehéz volt a kinetikus és nem kinetikus műveletek hatásosságát megítélni az ENSZ-mandátum adta körülmények között tevékenykedve. A jelenleg elfogadott katonai gondolkodás értelmében a Szövetség inkább az ellenséges erők hagyományos elvek alapján történő pusztítására törekedett, ahelyett, hogy azokat a célpontokat választották volna ki, amelyek a legfontosabbak a civil áldozatok és a károk elkerülése érdekében. *(Mindenne lőttek, ami mozgott; a szerző megállapítása.)*

– Mialatt a Nemzeti Átmeneti Tanács fontos szerepet játszott a földön, a NATO közvetlenül nem vonta be a szervezetet a légi tevékenysége koordinálásába a felkelők támogatása érdekében.

– Az OUP több jól dokumentált kulcsfontosságú hiányosságra hívta fel a figyelmet (pl. az információgyűjtés és -megosztás problematikája, a célponttervezési hiányosságok, valamint egyéb kulcsfontosságú képességek hiányára stb.). Ennek ellenére az OUP, hangsúlyozza a konferencián kiadott közlemény, bizonyítéka volt annak, hogy az USA kisebb szerepvállalása ellenére a Szövetség képes volt a feladatok végrehajtására.

– A stratégiai kommunikáció és a kulturális különbségek kezelése létszükségletű képesség a szövetséges műveletek végrehajtása érdekében.

– Ki kell dolgozni azokat a módszereket, amelyekkel a NATO képes hatékonyan kezelni különböző célú embargókat, az USA COCOM (Coordinating Committee for Multilateral Export Controls) gyakorlatára építve.

– A NATO-országoknak szükségük van a precíziós fegyverzetük fejlesztésére (minőség, mennyiség) a hatékony feladatvégrehajtás érdekében, a hatályos jogszabályok figyelembevételével.

– Az OUP-ban részt vett valamennyi partnerország fontos szerepet játszott, habár nem mindig katonáit.

Svéd tapasztalatok az Operation Unified Protector hadművelet során

Bár Svédország nem tagja a NATO-nak, régóta részt vesz különböző, a Szövetség által vezetett műveletekben (Afganisztán, Koszovó stb.), ha ezek ENSZ-mandátum alapján folynak. Politikai-katonai hozzájárulásuk relevánsnak mondható, a líbiai műveleteket az Operation Karakal fedőnévvel illették. Mivel Svédország légierejében, mint Magyarország esetében is, a JAS-39 Gripen repülőeszközök vannak rendszeresítve, úgy gondolom, az általuk szerzett tapasztalatok fontosak lehetnek számunkra a jövőben, ezért külön fejezetet szentelek ennek a kérdésnek.

Politikai mandátum szempontjából az Operation Karakalt két időszakra bonthatjuk. Az elsőben (2011.04.01. és 2011.06.26. között) a fő feladatot az ENSZ BT által elrendelt repüléstilalmi zóna védelme képezte. Ennek érdekében a svéd légiereő főleg Defensive Counter Air (DCA) és harcászati felderítőfeladatot (Tactical Air Reconnaissance – TAR) hajtott végre nyolc JAS-39C Gripenrel. A Gripenek mellett a politikai mandátum engedélyezte részükre 130 fő, egy Tp 84 (C-130H) légi utántöltő és egy S102 Korpen (Gulfstream IV) SIGINT-repülőgép igénybevételét. Az utóbbi mandátuma kizárólag a svéd kontingens információval történő ellátására korlátozódott. Ebben az időszakban a gépeik 12 TAR-t és DCA-t repültek.

A második periódusban (2011.06.27. és 2011.10.24. között) a svéd kontingens feladatai az ENSZ-mandátum teljes spektrumára (kivéve csapásmérés) is kiterjedt. Nem csak az NFZ, hanem a fegyverembargó betartatása és nem utolsósorban a líbiai civilek védelme is feladat volt. Ez idő alatt a kezdeti nyolc Gripen ötre csökkent, ami csak a kiszolgálással kapcsolatos feladatok megnövekedésében jelentett némi fennakadást, a feladatvégrehajtásban nem érződött. A svéd kontingens mindösszesen 570 feladatot hajtott végre 1770 repült órában. Ezalatt 2770 felderítőjelentést továbbítottak az előljáró parancsnokságok felé (Reconnaissance Exploitation Report – RECCEEXREP). Az Operation Unified felderítő repüléseinek mintegy 30%-át (!) a svédek hajtották végre, ahogy ezt Charles Bouchard altábornagy is kijelentette egy előadásában.¹³⁴

A svéd parlament 2011.04.01-i döntését követően mindössze egy nappal a svéd légiereő megkezdte áttelepülését a szicíliai Sigonella légibázisra. Egy héten belül mind a nyolc Gripen és a támogató elemek nagy része elérte a kezdeti harckészültségi állapotot (Initial Operational Capability – IOC), ami mindenképpen figyelemre méltó gyorsaságot jelent. Ez egyrésztől annak volt köszönhető, hogy az EU északi harccsoportjának repülőszázada (EU Nordic Battle Group – EUNBG, Expeditionary Air Wing – EAW) már készenléti állapotban volt. Az Európai Unió két harccsoportot tart készenlétben és az EUNBG-11 vezető nemzete 2011. első félévében a svéd volt, így a gyors telepítéshez minden azonnal rendelkezésre állt. Másrésztől tény, hogy politikai szinten már régóta lehetséges forgatókönyv volt a líbiai szerepvállalás, így a svéd fegyveres erők számára már március 23-án tudott volt alkalmazás várható módja.

¹³⁴ Lt Gen Bouchard szerint: “Gripen: When logic is part of the equation”.
<http://www.saabgroup.com/Global/Documents%20and%20Images/About%20Saab/Events/Farnborough%202012/Gripen%20presentation%20Farnborough.pdf>; letöltés: 2012. 07.19.

A Gripenek AMRAAM (Advanced Medium Range Air-to-Air Missile) és IRIS-T rakétákkal voltak felfegyverezve önvédelmi célokból. A gép törzsének alsó részén, a tartalék tüzelőanyag-póttartályok között hordozta az elektrooptikai szenzorokkal felszerelt függesztményét, amely 24 megapixeles, nagy felbontású fényképek készítésére volt alkalmas. A felvételeket egy 80 gigabyte-os mágneses hordozón (flash hard drive) tárolták, melyek adatait a landolás után értékelték ki. A Gripenek felszereléséhez hozzátartozott a LITENING III lézeres célzó (laser designating targeting pod – LDP)¹³⁵ függesztmény is, nagyfelbontású infravörös videokamerával felszerelten. A kontingensek valamennyi feladatát a CAOC-5 (Combined Air Operations Center-5 Poggio Renatico) határozta meg légi parancsok (Air Tasking Order – ATO) kiadásával. Mivel Svédország nem tagja a NATO-nak, így kezdetben a dán kontingensen keresztül, később Sigonellán biztosított terminál felhasználásával jutottak el az ATO-k a svéd alegységhez.

25. kép. LITENING III FLIR/LDP konténer málházott állapotban¹³⁶

¹³⁵ Az egybeépített FLIR (Forward Looking Infrared) és lézeres célmegjelölő konténer (FLIR/LDP) a repülőgép számára precíziós levegő-föld csapásmérési, valamint infravörös navigációs képességet biztosít. A rendszer képes: kis magasságú éjszakai repülés támogatására; együttműködésre földi célpontok felderítésében, felismerésében, azonosításában; felszíni célok lézeres megjelölésére; lézerral megvilágított cél detektálására és követésére; navigációs információ biztosítására nappal rossz látási körülmények között.

¹³⁶ A szerző saját felvétele.

A feladat végrehajtásban jellemzően két Gripen vett részt egyszerre: az első a felderítést végezte, a második a támogató feladatokat hajtotta végre. Felszállás után a kijelölt útvonalon haladva Málta után a kötelék felvette a kapcsolatot a légtérben tartózkodó francia vagy szövetségi E-3 AWACS-repülőgéppel, majd a líbiai partvidék előtt első légi utántöltésben részesült. Ezt kezdetben svéd C-130 Hercules, később francia és kanadai tankergépekről végezték. A felderítési feladatot jellemzően 6000 méteren (20 000 láb) hajtották végre az ellenség léghárító eszközeinek hatótávolságán kívül. E tevékenységet jellemzően légi fölény esetében alkalmazzák, de így is gyakran előfordult, hogy a gépek besugárzásjelzői és elektronikai hadviselési eszközei légvédelmi rakéták radarjeleit észlelték. Egy repülés során általában tíz feladatot hajtottak végre. A korlátot a gépek hatótávolsága, illetve a fedélzeti felderítőeszközök tárolókapacitása (memória) határozta meg. A legfontosabb tényező maga az idő volt, hiszen az elkészült felvételeket csak a leszállás után, Sigonellán lehetett kiértékelni és RECCEEXREP-eket készíteni. A felderítési feladatot követően a Gripenek egy ideig őrzőjáratot légtérben maradtak, felkészülve váratlan feladatok végrehajtására, majd visszatértek Szicíliába.¹³⁷

A svéd beavatkozással kapcsolatban kezdetben sok szkeptikus hangot lehetett hallani. Voltak olyanok, akik egyszerűen csak a SAAB konzern PR-jaként tekintettek a harci tapasztalatok nélküli JAS-39 Gripenek felajánlására. 2011 júliusára azonban bebizonyosodott, hogy a harci eszközök alkalmasak a feladatok végrehajtására és átlagban a harcászati felderítési feladatok mintegy harmadát vállalták magukra. A svéd értékelők által elvégzett elemzések szintén hasznos információkkal szolgáltak. Egy alkalommal, amikor a gépek Tripoli külvárosában olajtárolókat fényképeztek, észrevették, hogy közülük több úszó fedtetővel rendelkezik. Az elkövetkező napokban többször ugyanabból a szögből fényképezve felfedezhetőek voltak a változások a tartályok töltöttségi állapotát illetően. Ebből kiszámíthatóak voltak a fogyási-töltési állapotok.

Bár Svédország 1994-ben csatlakozott a PFP-hez (Partnership for Peace) és a légierője 1996-ban megkezdte a NATO-kompatibilitás eléréséhez szükséges feladatok végrehajtását, valamint a NATO által vezetett számos misszióban is részt vett, illetve részt vesz, mégis az OUP első időszakában komoly problémái akadtak az interoperabilitással és az információk továbbításával.

A legfontosabb probléma a Link 16 harcászati adattovábbító hálózathoz való csatlakozás volt, amelyet kezdetben a dán kontingens segítségével orvosoltak. Az információkhoz való hozzáférés érdekében a légierő egy összekötő tisztet (LNO¹³⁸) a SHAPE-re, hármat a JFC Naples és hat továbbit a CAOC-5 (Poggio Renatico) állományaiba vezényelt. Érdekes módon hozzáférést kaptak a brit-amerikai-francia belső kör, illetve a „two eyes” és a „five eyes”¹³⁹ információihoz, de nemzeti korlátozásaik okán a NATO Secret hálózatokhoz nem.

¹³⁷ Dynamic Targeting vagy time-sensitive reconnaissance target feladat.

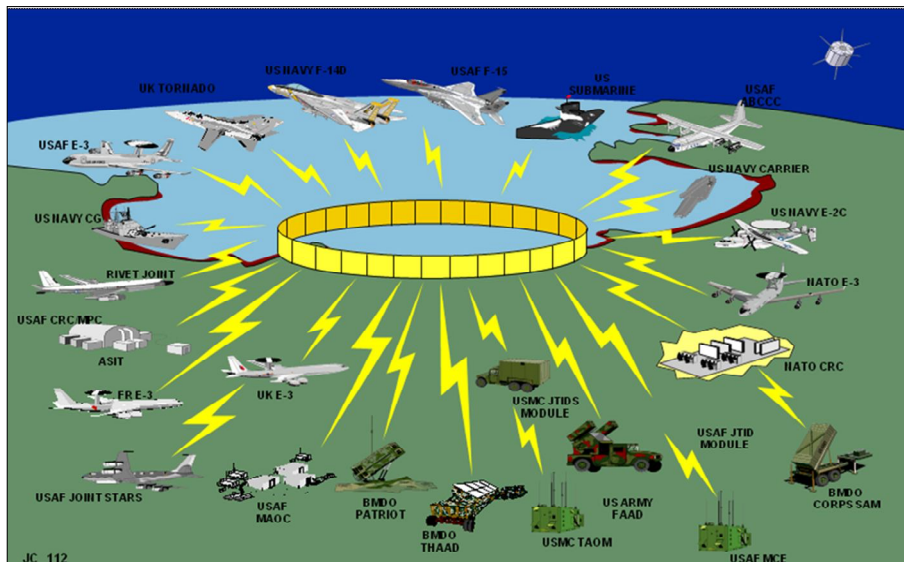
¹³⁸ LNO – liaison officer.

¹³⁹ „two eyes” és „five eyes”: az Amerikai Egyesült Államok (USA) és az Egyesült Királyság, illetve az Amerikai Egyesült Államok, az Egyesült Királyság, Kanada, Ausztrália és Új-Zéland hírszerző közösségei.

A svéd elemzők három fő tapasztalati problémát azonosítottak az OUP-ban történt részvételük okán:

- a) hozzáférési problémák a NATO C2 és a Link 16 hálózatokhoz;
- b) megfelelő repülő-üzemanyag hiánya;
- c) svéd politikai hibák és indokolatlan nemzeti korlátozások.

a) Mivel Svédország nem NATO-tag, így a szigorú biztonsági előírások miatt kezdetben nem kaphatott hozzáférést a Szövetség C2 rendszereihez. Másrészt hiába volt a Gripen kompatibilis a Link 16-tal, már a líbiai beavatkozás előtt, a bürokrácia miatt nem kapták meg időben a titkosító kódokat. Emiatt a svéd kontingensnek nehézséget okozott a feladatok vétele és a RECCEEXREP-ek továbbítása. Kezdetben a szomszédos dán alegységen keresztül oldották meg ezt a problémát, de a Gripenek felvételeiből készült jelentések csak CD-n kerültek továbbításra a CAOC-5-höz! Amellett, hogy ez egy héttel meghosszabbította a teljes harcászati képességet (Fully Operational Capability – FOC) elérését, semmiképpen sem mondható korszerű megoldásnak. Köszönhetően a NATO bürokratikus döntési procedúrájának, a művelet megkezdése után 58(!) nappal csatlakozhattak a NATO C2 rendszeréhez.

3. ábra. A NATO Link 16 harcászati adatgyűjtő és -továbbító rendszerének elvi sémája¹⁴⁰

¹⁴⁰ BUCZKÓ Imre dandártábornok: JAS-39 EBS HU Gripen harcászati repülőgépek a Magyar Légierőben című előadása, 2005.

b) Csak a letelepülés után derült ki, hogy Sigonellán nem áll rendelkezésre megfelelő minőségű üzemanyag a JAS-39C Gripenekhez. Így kezdetben a svéd C-130-ast más légbázisokon fel kellett tankolni és később a levegőben megoldani a vadászgépek feltöltését. Végző megoldásként Svédországból üzemanyag-szállító konvojok indultak Sigonellára, közúton.

c) Mivel Svédország az 1960-as évek kongói légi műveletei után 48 évvel ismét külföldi fegyveres beavatkozásban történő részvételre készült, ezért a svéd döntéshozók indokolatlanul óvatosan jártak el, felesleges nemzeti korlátozásokat határoztak meg, ami komoly feszültségeket okozott az OUP során. Az ENSZ BT 1973. számú határozata három feladatot határozott meg: egy repüléstilalmi zóna fenntartását, a fegyverembargó betartatását és a líbiai lakosság megvédését. A svéd kontingens mindössze az első feladatra kapott parlamenti felhatalmazást, így három Gripen hamarosan visszatelepült a hazai bázisrepülőterre. Így a repülőgépek csak DCA- és TAR-feladatokat hajthattak végre, kizárólag az NFZ érdekében. Nem gyűjthetett felderítési adatokat a fegyverembargó megsértéséről, illetve a civil lakosságot fenyegető veszélyekről, bár az események közelében hajtott végre repülőfeladatot, ami komoly feszültségeket okozott a koalíciós környezetben. Ez a nemzeti korlátozás egészen májusig, egy parlamenti bizottság helyszíni látogatásáig fennállt. A képviselők ekkor értették meg, hogy szükséges a korlátozások részleges feloldása. Június 26-án a Parlament 90 nappal meghosszabbította a kontingens mandátumát és feloldotta a feszültségeket jelentő korlátozásokat. Mindössze egy, a célpontok fizikai támadásának tiltása maradt érvényben.

26. kép. Fényképfelvétel a Kadhafi erőihez tartozó páncélozott járművekről Misratában 2011. április 11-én¹⁴¹

¹⁴¹ <http://www.globalsecurity.org/intell/library/imint/odyssey-dawn-11.htm>; letöltés: 2013.11.03.

Összefoglalás

Kadhafi reguláris hadseregének és milíciáinak megfékezése érdekében, az ENSZ BT 1970. és 1973. számú határozatai felhatalmazása alapján a NATO az Operation Unified Protector műveletben haditengerészeti és repülőerőkkel beavatkozott Líbiában. A műveletek tervezésében, szervezésében, végrehajtásában és a csapások hatásossága felmérésében (Battle Damage Assessment – BDE) fontos szerephez jutottak a hírszerzésben-felderítésben tevékenykedő erők és eszközök. A NATO által vezetett alkalmi csoportosításban számos hadihajó és repülőeszköz vett részt, amelyek egyéni önvédelmi és kollektív felderítő- és elektronikai hadviselési képességekkel rendelkeztek. Az általuk szerzett adatok-információk fontos részét képezték a Szövetség információs hadviselési erőfeszítéseinek. Az Amerikai Egyesült Államok szándékosan hátrébb lépve átengedte az OUP vezetését a NATO-nak. Ez a Szövetség számára fontos mérföldkő volt, bizonyítandó, hogy az USA támogatása nélkül is képes a feladatok végrehajtására. A tevékenység megindítása után néhány nappal kiderült, hogy a NATO-nak az alapvető képességekben is jelentős hiátusa van. A megfelelő légi utántöltő képesség hiánya, az információgyűjtő és -elosztó rendszerek működésének problematikája és tevékenységük akadozása, a céltervezési hibák, valamint a kommunikációs problémák csökkentették a műveletek hatékonyságát.

Hiba lenne azt állítani, hogy a Szövetség nem vonta le a konzekvenciákat és figyelmen kívül hagyta a felhalmozott tapasztalatokat. De a téma érzékenysége való tekintettel a megállapításokat tartalmazó dokumentumok általában nem nyilvánosak, nem hozzáférhetőek. Határozottan megkezdődött azonban a pozitív értelmű változás, amelynek leglátványosabb jele a SACEUR jelenlétében 2012 májusában, Brüsszelben átadott CCOMC (Comprehensive Crisis and Operation Management Centre). A CCOMC egy új filozófia mentén kialakított hadászati szituációs központ, ahol mind a katonai, mind a civil válságkezeléssel foglalkozó szervezetek fúziója megtörtént. NATO-szerte azonban kényesen kerülendő a hiányosságok (shortfalls, shortcomings) kifejezés használata, helyette a szofisztikáltabb HDLDF (High Demand Low Density Forces) van terjedőn.

A másik releváns megállapítás, tapasztalat szerint a Szövetségnek növelni kell a stratégiai légi szállító- és légi utántöltő kapacitását. Az első lépést az európai védelmi miniszterek 2012. márciusi 22-i találkozásán tették meg, amikor kijelentették, hogy a kritikus képességhiányt orvosolandó szükség van európai megoldásokra ebben a kérdésben. Az Európai Védelmi Ügynökség (European Defence Agency – EDA) május 12-én „Project Team AAR”¹⁴² néven tett javaslatot, amely négy pilléren nyugszik. Az első lépés, a Pillar 1 a minimális képességnövelést, a Pillar 4 pedig a maximálisan elérhető stratégiai légi utántöltő kapacitás kialakítását jelentené.¹⁴³

¹⁴² AAR – Air-to-Air Refuelling – légi utántöltés.

¹⁴³ A Pillar 1 rövid távú megoldás („Short Term Gap filling”) az EDA vezetésével. A Pillar 2 az European Air Transport Command (EATC), az EDA, a Movement Coordination Centre Europe (MCCE) és Olaszország vezetésével a lehetőségeket optimalizálja (Optimisation of existing Assets and Organisations). A Pillar 3 az EDA vezetésével az Airbus „A400M tanker kit” kialakítása, a Pillar 4 pedig Hollandia vezetésével a stratégiai légi utántöltő program (Strategic Tanker Capability) befejezésével éri el a célt (legalább 8 db A400 Tanker 2025-re).
<http://eatc-mil.com/54/AAR---Key-to-successfull-operations>; letöltés: 2013.11.11.

Nemzet	Tankerkészlet 2013	Tankerkészlet 2015	Stratégiai légi szállítóeszközök 2013	Stratégiai légi szállítóeszközök 2025
Belgium	jelenleg nincs	EDA Pillar 4 Tanker	jelenleg nincs	EDA Pillar 4 Tanker 7 A400M
Kanada	2 CC-150T (A310) 4 CC-130HT	2 CC-150T (A310) 4 CC-130HT	2 CC-150T (A310) 4 CC-177 (C-17)	2 CC-150T (A310) 4 CC-177 (C-17)
Franciaország	7 C-160NG W/pods 11 C-135FR 3 KC-135R	10 A400M W/pods 12 A-330 MRTT	2 A340 3 A310	50 A400M 12 A330 MRTT 3 A310 2 A340
Németország	4 A310 MRTT	4 A 310 MRTT 10 A400M W/pods	4 A310 MRTT 1 A310-304	4 A310 MRTT 1 A310-304 40 A 400M
Olaszország	4 KC-767 9 KC-130J	4 KC-767 9 KC-130J	4 KC-767	4 KC-767
Luxemburg	jelenleg nincs	8 EDA Pillar 4 Tanker	jelenleg nincs	EDA Pillar 4 Tanker 1 A400M
Hollandia	2 KD-10	EDA Pillar 4 Tanker	3 DC/KDC-10	EDA Pillar 4 Tanker
Spanyolország	2 B-707 5 KC-130	EDA Pillar 4 Tanker 9 A400M W/pods	jelenleg nincs	EDA Pillar 4 Tanker 27 A400M
Törökország	7 KC-135R	7 KC-135R	jelenleg nincs	10 A400M
Egyesült Királyság	2 Voyager KC2 (A330) 5 TriStar K1/KC1	14 Voyager KC2 (A330)	2 Voyager KC2 5 TriStar K1/KC1 7 C-17	14 Voyager KC2 (A330) 22 A400M 7 C-17
Amerikai Egyesült Államok	59 KC-10 411 KC-135 R/T 57 MC-130E/H/P 36 HC-130P/N 15 MC-130J 9 HC-130J 28 KC-130J 46 KC-130J	59 KC-10 232 KC-135 R/T 179 KC-46 37 MC-130J 20 MC-130H 37 HC-130J 74 KC-130J	59 KC-10 95 C-5 213 C-17	59 KC-10 179 KC-46 52 C-5 213 C-17
NATO	jelenleg nincs	8 EDA Pillar 4 Tanker	3 C-17 (SAC/HAW)	EDA Pillar 4 Tanker 3 C-17 (SAC/HAW)
Összesen (USA-val)	728	731+31	46	724
Összesen (USA nélkül)	67	93+31	39	221

2. táblázat. A NATO és a NATO-országok jelenlegi és tervezett stratégiai szállító-
és légi utántöltő flottája¹⁴⁴

¹⁴⁴ A táblázatot TAYLOR, Chad: Double Counting or Counting Double, The future of NATO's Tanker Transport Fleet cikkének, The Journal of the JAPCC 18. kiadás, 2013. ősz-tél p. 33. alapján a szerző készítette.

27. kép. Példa egy új, kettős képesség kialakítására. Az Airbus A400 légi utántöltő repülőgép, amely stratégiai légi szállításra is alkalmas¹⁴⁵

A hírszerzés-felderítésben már megszokott és természetes dolog, hogy a tevékenységben részt vevő országok sajátos korlátozásokkal és nemzeti érdekeik maximális figyelembevételével tevékenykednek. Ezek nem mindig az alkalmi kötelék sikeressége felé mutató tényezők. A bizalom megteremtése és a megfelelő információvédelemmel ellátott kommunikációs rendszerek kiépítése és tapasztalattal bíró szak személyzet NATO részére történő biztosítása kulcsfontosságú feladat a jövőben is.

A pénzügyi helyzet romlásával a Magyar Honvédségben történő valamennyi fejlesztés jelentős késésekkel számol. Remélem, a haditechnikai eszközeink kibírják 2022-ig, amikor a „Miniszeri irányelvek 2013–2022” dokumentum egy modern hadsereget vizionál. Mindenesetre egyik legfontosabb feladatunk a hírszerzésben-felderítésben alkalmazott erőink és eszközeink felkészítése, felszerelése és a tevékenységből leszűrt tanulságok beépítése a napi életbe.

A tapasztalatok feldolgozása fontos feladat és elkerülendő, hogy a tevékenység kritikátlan bírálatként jelenjen meg. Ehhez szükséges az a még csak csírájában létező szakmai kultúra megteremtése, amely képes befogadni a jogos észrevételeket és felvetéseket.

Jelen írásom néhány olvasóban hiányérzetet hagyhat a téma feldolgozottságának mélységét illetően. Az ok egyszerű: e kiadvány nem engedte meg, hogy minősített adatokat, információkat használhassak fel a teljes körű publikáció érdekében, de igyekeztem nagy alaposággal feldolgozni a rendelkezésre álló nyílt forrásokat, kiadványokat.

¹⁴⁵ <http://eatc-mil.com/54/AAR---Key-to-successfull-operations>; letöltés: 2013.11.04.

28. kép. Az OUP NATO-medálja¹⁴⁶

FELHASZNÁLT IRODALOM

- A Specialist Paper by the Royal Aeronautical Society, Lessons Offered From The Lybia Air Campaign. <http://aerosociety.com/Assets/Docs/Publications/SpecialistPapers/LibyaSpecialistPaperFinal.pdf>; letöltés: 2012.12.13.
- AFRICOM: AF, Navy still flying Libya missions, USAFRICOM honlapja. <http://www.airforcetimes.com/article/20110630/NEWS/106300324/AFRICOM-AF-Navy-still-flying-Libya-missions> letöltés: 2013.02.02.
- Canadian patrol planes to join Libya mission. <http://www.cbc.ca/news/world/story/2011/03/24/libya-gadhafi-rebel-misrata.html>; letöltés: 2012.11.13.
- CENCIOTTI, David: Air Strikes Over. <http://theaviationist.com/2012/02/28/air-strikes-over-libya/>; letöltés: 2012.11.12.
- CENCIOTTI, David: Operation Unified Protector (was Odyssey Dawn) explained (Day 81-104). <http://theaviationist.com/2011/07/01/operation-unified-protector-was-odyssey-dawn-explained-day-81-104/>; letöltés: 2013.02.02.
- CENCIOTTI, David: Operation Unified Protector (was Odyssey) Dawn Explained: Final Report. <http://theaviationist.com/2011/10/26/libya-final-report/>; letöltés: 2012.11.11.
- COLLINS, Mark: Gunboat Diplomacy. <http://www.cdfai.org/the3dsblog/?p=124>, letöltés: 2012.10.10.

¹⁴⁶ <http://www.vredesmissies.nl/medailles.htm>; letöltés: 2013.10.23.

- De Belgische deelname aan de operatie Unified Protector m.b.t. Libië.
A belga hadsereg honlapja.
<http://www.mil.be/perscom/index.asp?LAN=nl&ID=1708>; letöltés: 2012.11.13.
- Dos cazas y el avión de reabastecimiento realizan la primera patrulla aérea en Libia.
A spanyol Védelmi Minisztérium honlapja.
http://www.defensa.gob.es/gabinete/notasPrensa/2011/03/DGC_110321_primeramision_f18.html; letöltés: 2012.12.12.
- EGEBERG, Kristoffer: Vet ikke hvilke farer som møter dem.
http://www.dagbladet.no/2011/03/20/nyheter/libya/utenriks/muammar_kadhafi/kadhafi/15879797/; letöltés: 2012.06.02.
- EGNELL, Robert (PhD), Georgetown University:
The Swedish experience in Operation Unified Protector.
http://media.wix.com/ugd//012b60_f1ddfb759804f6809fb4f09f536405.pdf;
letöltés: 2013.11.03.
- Exit Libya for norske jagerfly. <http://www.webcitation.org/60bD6sLbX>; letöltés: 2012.01.08.
- GROS-VERHEYDE, Nicolas: Les moyens de l'opération d'embargo sur les armes
"Unified Protector" (Maj 5).
<http://www.bruxelles2.eu/zones/maghreb/les-moyens-de-loperation-embargo-sur-les-armes.html>; letöltés: 2012.03.04.
- Her letter de på vei mot Libya.
<http://www.adressa.no/nyheter/nordtrondelag/article1606878.ece>; letöltés: 2012.04.03.
- HOYLE, Craig: LIBYA: Sweden sends Gripens to join Unified Protector.
<http://www.flightglobal.com/news/articles/libya-sweden-sends-gripens-to-join-unified-protector-355099/>; letöltés: 2011.08.23.
- http://en.wikipedia.org/wiki/Operation_Unified_Protector; letöltés: 2013.02.02.
- <http://iho.hu/hir/zarora-libiaban-111031>; letöltés: 2013.02.02.
- http://military.wikia.com/wiki/Operation_Odyssey_Dawn; letöltés: 2012.10.12.
- <http://www.defense.gouv.fr/operations/autres-operations/operation-harmattan-libye/actualites/libye-point-de-situation-operation-harmattan-n-6>; letöltés: 2012.10.12.
- http://www.nato.int/nato_static/assets/pdf/pdf_2011_11/20111108_111107-factsheet_up_factsfigures_en.pdf; letöltés: 2013.03.03.
- <http://www.reuters.com/article/2011/03/26/libya-france-strikes-idAFLDE72P0H620110326>;
letöltés: 2012.10.12.
- ISHERWOOD, Julian: Denmark to send squadron on Libya op.
<http://politiken.dk/news/english/ECE1227910/denmark-to-send-squadron-on-libya-op/>;
letöltés: 2012.03.11.
- La Marina Militare in Unified Protector. Az olasz Haditengerészlet honlapja.
http://www.marina.difesa.it/Conosciamoci/Notizie/Pagine/20110401_unified.aspx;
letöltés: 2012.11.12.
- Libye: première mission aérienne pour la TF 473. A francia Védelmi Minisztérium honlapja.
<http://www.defense.gouv.fr/operations/autres-operations/operation-harmattan-libye/actualites/libye-premiere-mission-aerienne-pour-la-tf-473>; letöltés: 2013.05.02.
- NATO Defence College Research Division kiadvány (2012. március) Six Strategic Lessons Learned from Lybia NATO'S Operation Unified Protector.
http://www.ndc.nato.int/news/current_news.php?icode=379; letöltés: 2013.02.03.
- NATO operations in Libya: data journalism breaks down which country does what.
http://www.guardian.co.uk/news/datablog/2011/may/22/nato-libya-data-journalism-operations-country#_; letöltés: 2013.03.03.

- New coalition member flies first sortie enforcing no-fly zone over Libya.
<http://www.af.mil/news/story.asp?id=123248695>; letöltés: 2012.12.12.
- Odyssey Dawn-Greece: Updates from Souda Bay military buildup.
<http://www.keeptalkinggreece.com/2011/03/23/odyssey-dawn-greece-updates-from-souda-bay-military-buildup/> letöltés: 2013.05.01.
- Operation Unified Protector Command and Control.
http://www.nato.int/nato_static/assets/pdf/pdf_2011_03/20110325_110325-unified-protector-command-control.pdf letöltés: 2013.05.03.
- Operation Unified Protector Lessons from National Military Perspectives.
http://www.jallc.nato.int/newsmedia/docs/factsheet_oup.pdf; letöltés: 2012.12.12.
- Operazione "Unified Protector" Aerei e Navi italiane sotto il comando NATO.
Az olasz Védelmi Minisztérium honlapja.
http://www.difesa.it/Primo_Piano/Pagine/UnifiedProtector.aspx; letöltés: 2012.03.04.
- Operazioni Militari internazionali corso Libya Odissea all Alba notizie teatro dett.
Az olasz Védelmi Minisztérium honlapja.
<http://www.difesa.it>; letöltés: 2012.11.12.
- RAF E-3D Sentry Repaired.
<http://www.britishdefence.com/raf-e-3d-sentry-repaired-32/>; letöltés: 2013.03.03.
- RAF Sentry helps control operations over Libya.
<https://www.gov.uk/government/news/raf-sentry-helps-control-operations-over-libya>; letöltés: 2013.02.03.
- Reuters: Jordan sends jets to support Libya no-fly zone.
<http://www.jpost.com/International/Jordan-sends-jets-to-support-Libya-no-fly-zone>;
letöltés: 2013.03.03.
- rickyatmaja: The Netherlands Send six F-16 to Libya.
<http://www.allvoices.com/contributed-news/8555415-the-netherlands-send-six-f16-to-libya>;
letöltés: 2012.04.01.
- Sentinel R1 Agile Adaptable Capable.
<http://www.raf.mod.uk/equipment/sentinelr1.cfm>; letöltés: 2012.12.12.
- SHANKER, Tom: Defense Secretary Warns NATO of 'Dim' Future.
http://www.nytimes.com/2011/06/11/world/europe/11gates.html?_r=0; letöltés: 2013.05.04.
- Stop the US War Against Libya and Bahrain.
<http://newsgroups.derkeiler.com/Archive/Alt/alt.gathering.rainbow/2011-03/msg01260.html>;
letöltés: 2012.03.04.
- Svéd Gripenek líbiai tapasztalatai.
http://www.jetfly.hu/rovatok/tipusok/jas39/sved_gripenek_libiai_tapasztalatai/;
letöltés: 2013.02.03.
- TAYLOR, Chad: Double Counting or Counting Double, The Future of NATO's Tanker Transport Fleet, Transforming Joint Air Power.
The Journal of the JAPCC 18. kiadás, 2013. ősz-tél.
- USA Naval War Warfare Conferencia kiadványa (2012.június 20–22). Learning from AirOperationsin Libya:Operationalizing the "Civilian Protection" Mandate (AU.S.Naval Warfare Conference, co - sponsored by the Office of the Secretary of Defense and National Defense University, with support from the MARO Project.)
http://www.hks.harvard.edu/var/ezp_site/storage/fckeditor/file/pdfs/centers-programs/centers/carr/programs/MARO/Libya%20Conference%20Quick%20Look_29June2012.pdf;
letöltés: 2013.04.29.
- www.nato.int/nato_static/assets/pdf/; letöltés: 2013.05.04.

BEVEZETÉS

Az elmúlt néhány évben a modern állam és maguk az állampolgárok is rendszeresen szembesülnek azzal, hogy az internet által nyújtott előnyök mellett egyben kiszolgáltatottá válhatnak különféle kibertámadások és visszaélések kapcsán.

Magyarországon néhány éve került elő az Anonymous¹ fogalma, hazai támadásai kapcsán pedig a csoport 2012 eleje óta többször került reflektorfénybe. Kijelenthető, hogy az Anonymous ebben az évben rendszerint nem fenyegetett alaptalanul, és jellemző lett a politikai felhangoktól sem mentes üzeneteket küldése is.

A terrorizmus és az információtechnológia viszonyát érdemes röviden áttekinteni a témakör vizsgálata során, amelyet Prof. Dr. Kovács László mk. alezredes már 2006-ban megvizsgált a Hadmérnök különszámában². A terrornak az írásban definiált fogalma a következő: „*Terror, megkülönböztetés nélküli támadás: minden olyan erőszakos cselekmény vagy azzal való fenyegetés, amelynek elsődleges célja, hogy rettegést keltsen a polgári lakosság körében*”.

Ha megvizsgáljuk a terrorakciók legjellemzőbb közös nevezőjét, akkor a legfontosabb elem a nyilvánosság lehet, hiszen ezen keresztül tudják a megfélemlítést, a bizonytalanságot megteremteni, ennek hiányában pedig a terrorizmus értelmetlen és céltalan.

Tulajdonképpen az információtechnológia gyors és széles körű elterjedéséből is következik, hogy a terrorista szervezetek és csoportok is szívesen kihasználják az ebből adódó lehetőségeket. A tervezés, a meggyőzés és a toborzás, valamint az elengedhetetlen adat- és információszerzés folyamatai is optimálisabban, költséghatékonyabban kezelhetőek a modern technológiák ismeretével és felhasználásával. Az internetes fórumok, chat oldalak és szoftverek, és maga a web 2.0 is mind-mind eszközévé és platformjává váltak az ilyen típusú támadásoknak.

Az informatikai terrorizmus alapvető célja, hogy folyamatosan fenntartsa a társadalom fenyegetettségérzetét, lerombolja az állam cselekvőképességébe vetett bizalmat – azaz ily módon aláassa az állam események felett gyakorolt kontrolljának képességét. Így kimondható, hogy az informatikai bűncselekményeket (vagy kiberbűnözést) és az informatikai terrorizmust alapvetően azok célja különbözteti meg egymástól.

¹ http://en.wikipedia.org/wiki/Anonymous_%28group%29; letöltés: 2013.01.28.

² KOVÁCS László: Az Információs Terrorizmus Eszköztára. Robothadviselés 6. Tudományos Szakmai Konferencia, 2006.11.22. http://hadmernok.hu/kulonszamok/robothadviseles6/kovacs_rw6.html; letöltés: 2012.12.18.

A kiberbűnözést³ érdemes az információtechnológiát felhasználó szereplők alapján elkülöníteni egymástól: ezek hackerek (akik elsődlegesen anyagi motivációval bírnak), az ipari kémek, a külső és a belső bevont szakértők, valamint a számítógépes bűnözők lehetnek.

Az Anonymous tevékenysége a céljai elérése miatt publikus, eredményeit feltétlen közli a világhálón. Ebből adódóan lehetséges és érdemes a hátterének és a kialakulásának a megismerése, majd ezen alapulva megvizsgálni a magyarországi tevékenységeiket és az összefüggéseket.

1. kép. Gyakran ezzel a képpel jellemzik a csoportot (a fej nélküli ember a vezető nélküli csoportot és az anonimitást jelképezi)⁴

1. Az Anonymous háttere és kialakulása

4chan.org

Az Anonymous egy nemzetközi csoport, amely formálisan 2003-tól létezik. Több, egymástól független sejtből áll, a világ számos országában vannak aktivistái.

A csoport megalakulását a „4chan” internetes oldalhoz⁵ kötik, mivel ez a fotó alapú chat oldal volt az igazi inkubátoruk, ahol is névtelenül (azaz anonimként) lehetett hozzászólni.

A 4chan a személyazonosságra és az ismerősökre épülő közösségi oldalak ellentéte. Netes tréfák, átverések és hecckampányok jellemezték a közösség mindennapjait. Magát az oldalt egy 15 éves New York-i srác, Chris Poole (álnevén Moot) indította el, tulajdonképpen egy japán képregény- és rajzfilm-rajongói fórumot (Futaba Channel) másolt le. A legnagyobb forgalmú alfórum teljesen szabályozatlan és regisztrációmentes volt, a felhasználónév megadása opcionális volt. Így ha valaki más neve alatt akart kommentelni, akkor azt is megtehetette. Jellegzetes a 4chan-dilemma: sosem lehet tudni, mi a véresen komoly, mi a vicc, mi a provokáció – így még jobban érthető az Anonymous „komoly komolytalansága”.

³ <http://hu.wikipedia.org/wiki/Kiberb%C5%B1n%C3%B6z%C3%A9s>; letöltés: 2013.01.18.

⁴ http://en.wikipedia.org/wiki/Anonymous_%28group%29; letöltés: 2013.01.28.

⁵ <http://en.wikipedia.org/wiki/4chan>; letöltés: 2013.01.28.

Tekinthetjük tehát rendszerüket egyfajta elektronikus vadnyugatnak, a teljes anonimitással kiegészítve. Ez sokakat az oldalra vonzott, főleg azokat, akiket máshonnan kitiltottak vagy éppen kiutáltak. Saját állításuk szerint havonta 500 ezer körüli látogatóval és egymillió körüli hozzászólással rendelkeznek.

Ugyanakkor ennek a közösségnek „köszönhetjük” az internetes „trollkodás”⁶ mellett az internet viccesebb jelenségeit is (pl. lolmacska, leetspeak /l33tspeak vagy l337/, vagy a rickrolling).

Az Anonymous kezdeti megjelenései

4chan-on felnőtt és szocializálódott társaság egy része rendszeresen összefogott netes „viccelődésekre” – amelyek később akár internetes támadásokká alakultak át – az Anonymous nevet használva, így már nem csak fórumozóként elrejtve magukat.

A tagok elkülönülten működnek, ennek ellenére összehangolt akciókat hajtanak végre, és teszik ezt minél nagyobb nyilvánosság bevonására törekedve. Bár ideológiájuk nincs köbe vésve, van két igen fontos alapelvük: a tagok szabad véleménynyilvánítása és az internet korlátozhatatlanságáért való harc.

2006 után elterjedté vált az „EPIC FAIL” (lefordítva: óriási pofára esés) figura használata és a „V mint vérbosszú” című filmben szereplő maszk.

2. kép. Az Anonymous tagjai a nyilvánosság előtt gyakran Guy Fawkes-maszkokban jelennek meg⁷

Az Anonymous tehát a filmnek köszönheti a mindig használatos maszkját, amely az összetartozás és az anonimitás szimbóluma is. (Ebben a filmben a diktatúrát leverő forradalom kirobbantójaként jelent meg a maszk). A történelmi főszereplőt (Guy Fawkes-t avagy Guido Fawkes-t)⁸ 1605. november 5-én tartóztatták le, és a

⁶ „Trollkodás”: negatív kommentezés, akár mások gyalázása, sokkolása – minél hevesebb reakciók kiprovokálása, a témába vágó eszmecsere egyéb módon történő megzavarása.

⁷ http://en.wikipedia.org/wiki/Anonymous_%28group%29; letöltés: 2013.01.28.

⁸ http://en.wikipedia.org/wiki/Guy_Fawkes; letöltés: 2013.01.28.

londoniak ekkor szoktak tűzijátékkal és bábuégetéssel megemlékezni a legnevezetesebb balekra, akit akkor, november 5-én a korai órákban egy anonim levél buktatott le, miközben robbanóanyagokra vigyázott.

Maszk és a fizikai rejtőzés háttere

Az Anonymous által rendszeresen használt Guy Fawkes-maszk fizikai használata a Szcientológia Egyház ellen szervezett tüntetések során terjedt el igazán, hiszen az Egyháznak ismerten létezik egy „rendőrsége”, amely az egyház ellen forduló személyeket felkutatja és különféle módszerekkel blokkolja a tevékenységét.

3. kép. Az Anonymous egyik tagja tiltakozik a Szcientológia Egyház ellen⁹

A szervezet – állítása szerint – a kitalált uniformison keresztül próbálja kigúnyolni a Szcientológia Egyházat, illetve tiltakozni ellene.

Az Anonymous kezdeti internetes támadásai

2008 januárjában eltüntettek az internetről egy belső használatra szánt, mégis kiszivárgott interjút Tom Cruise-szal¹⁰, a Szcientológia Egyház ismert sztárjával. A kikerült videó miatt az Anonymous összefogást hirdetett az egyház ellen, amelyet külön el is neveztek Chanology-nak¹¹, és körülbelül 10 nap múlva DDoS (túlterheléses) támadást szervezett az egyház ellen, de telefonos zaklatással és black faxokkal (amely a tinta elfogyását eredményezi) is reagált az eseményre.

⁹ <http://scientovery.weebly.com/>; letöltés: 2013.01.28.

¹⁰ Report: Church of Scientology Slams German Tabloid for Publishing Comments Comparing Tom Cruise to Nazi Minister.
<http://www.foxnews.com/story/2008/01/23/report-church-scientology-slams-german-tabloid-for-publishing-comments/>; letöltés: 2013.01.18.

¹¹ http://en.wikipedia.org/wiki/Project_Chanology; letöltés: 2013. 01.18.

4. kép. 2008. február 10-én a Chanology keretében Guy Fawkes-maszkos személyek tiltakoztak a Szcientológia Egyház központja előtt¹²

Az Anonymoustól tehát a legelső nagyszabású, szervezett internetes összefogás a Szcientológia Egyház elleni támadás volt. Később, a 2009-es iráni elnökválasztás során Ahmadinezsádot választották meg, de szavazathamisítással gyanúsították meg. Az Anonymous aktivistái legalább 180 ezer támogatót szereztek, és mindent megtettek, hogy Iránban információkat jutassanak el a lakossághoz, akiket internetes cenzúrával vágtak el a teljes internet elől. A cél elérése érdekében még a Piratebay nevű torrent oldallal is szövetségre léptek.¹³

2010-ben a Wikileaks¹⁴ vezetőjét (Julian Assangét, akiről fontos tudni, hogy tinédzserként hacker volt¹⁵) ért támadások idején az Anonymous bejelentette, hogy támogatni fogja a Wikileaks főszerkesztőjét. A támogatásuk túlterheléses támadásokban merült ki, konkrétan olyan szervezetek ellen indítottak el ezeket, amelyek az Anonymous szerint megpróbálták megakadályozni a Wikileaks működését. A megtámadott cégek között volt a Mastercard, a Paypal, a Visa, az Amazon (internetes áruház) is. Magát az eseményt „Operation Avange Assange” névre keresztelték, és ezen a néven vált ismerté.¹⁶

¹² http://en.wikipedia.org/wiki/Julian_Assange; letöltés: 2013.01.18.

¹³ SHACHTMAN, Noah: Iran Activist Get Assist from 'Anonymous,' Pirate Bay. <http://www.wired.com/dangerroom/2009/06/iran-activists-get-assist-from-anonymous-pirate-bay/>; letöltés: 2013.01.18.

¹⁴ <http://en.wikipedia.org/wiki/WikiLeaks>; letöltés: 2013.01.25.

¹⁵ http://en.wikipedia.org/wiki/Julian_Assange; letöltés: 2013.01.18.

¹⁶ http://en.wikipedia.org/wiki/Operation_Payback; letöltés: 2013.01.18.

LulzSec¹⁷

A LulzSec-hackercsoport neve a Lulz-ból¹⁸ vezethető le, az Anonymous leágazásának tartják, célja pedig az interneten található gyenge biztonsági rendszerek állapotának bemutatása, inkább csúfot üzve belőlük, mintsem ellopni onnan adatokat.

Első ismertebb sikeres internetes támadásaikat 2011 áprilisában és májusában hajtották végre:

- Fox.com médiacsoport ellen¹⁹, ahol egy zenei tehetségkutató vetélkedőre jelentkezők teljes névsorát (73 ezer személy), majd az oldal összes hozzáférését, alkalmazottai fiókjainak és a cég sales adatbázisát tették nyilvánossá.

- Ezt követte rövidesen a PBS (Public Broadcasting Service, amerikai non-profit televíziós hálózat) rendszerének a feltörése²⁰, ahonnan adatokat, jelszavakat is közzétettek. Cselekedeteiket a WikiLeaks (és a számára titkos dokumentációkat, videókat átadó Bradley Manning²¹ amerikai katona) védelmében tett protestálásnak szánták.

- A minden idők legnagyobb adatlopási botránya a SONY Playstation konzol másolásvédelmét feltörő 16 éves fiatal ellen elindított jogi per miatt alakult ki. A konzol online szolgáltatását elérhetetlenné tették, illetve több százezer regisztrált felhasználó adatait (a SONY állítása szerint ez a szám valójában körülbelül 37 500 lehetett), valamint idő hiányában a fontosabb rendszerleírásokat lopták ki és tették nyilvánossá. Eddigi információk alapján nevek, email címek, születési adatok és jelszavak kerültek ki, bankkártya-információk azonban nem.

A LulzSec által feltört és az adatlopásban érintett rendszerek sora számos:

- Számítógépes játékokkal összefüggő oldalakat, informatikai rendszereket támadtak meg (pl. Bethesda Game Studios, Minecraft, EVE Online, Nintendo, MediaFire stb.).

- Állami vonatkozású támadásaikból jelentősebbek az FBI-hez kötődő InfraGard nonprofit szervezet és az amerikai szenátus web szerverének kompromittálása, valamint a CIA elleni túlterheléses támadás volt.

- „Operation Anti-Security” keretében 2011. június 20-tól megtámadták az Egyesült Királyságbeli Szervezett Bűnözés Elleni Ügynökséget, és nyilvánossá tették az AT&T félgigabájtos adatbázisát, amely tartalmazta 90 ezer IBM-alkalmazott által használt telefoninformációit; 750 ezer felhasználó-jelszó párt weboldalakról; 200 ezer email hozzáférési adatait (hackforums.net); továbbá a NATO online könyvesboltjának 12 ezer név-, felhasználónév- és jelszóadatait.

¹⁷ <http://en.wikipedia.org/wiki/LulzSec>; letöltés: 2013.01.25.

¹⁸ „Lulz”: internetes szleng, jelentése hangosan felnevetni vagy hosszas röhögés.

¹⁹ GREENBERG, Andy: PBS Hacked After Critical WikiLeaks Show.
<http://www.forbes.com/sites/andygreenberg/2011/05/30/pbs-hacked-after-critical-wikileaks-show/>;
letöltés: 2013.01.18.

²⁰ OLSON, Parmy: Hacker Group Raids Fox.com, Targets FBI.
<http://www.forbes.com/sites/parmyolson/2011/05/10/hacker-group-raids-fox-com-targets-fbi/>;
letöltés: 2013.01.18.

²¹ http://en.wikipedia.org/wiki/Chelsea_Manning; letöltés: 2013.01.25.

– A brit The Sun weboldalát átirányították a The Times oldalára, amelyet időközben szintén feltörték és hamis történeteket tettek fel rá.

Összefoglalva, a LulzSec hackerei a 2011 tavaszát követő pár hónap alatt világszerte számos kormányzati és nagyvállalati rendszer ellen hajtottak végre kibertámadást. Ezt követően hirtelen (vagy inkább a sorozatos letartóztatások miatt) feloszlottak, de így is több milliárd dollárra teszik az általuk okozott kár nagyságát.

Felderítés és letartóztatások

Az amerikai szövetségi nyomozó ügynökség 2011. szeptember 22-ei sajtóközleménye²² szerint kedd reggel transzatlanti rendőri akció keretében sikerült „lefejezni” az Anonymous netes anarchista közösségből kivált renegát LulzSec-csoportot.

A híres 2600 hackermagazin szerkesztője a brit Guardian folyóiratnak nyilatkozva kijelentette, hogy az FBI és a CIA fellépésének eredményeként mára Amerikában átlagosan minden negyedik „fekete kalapos” hacker rendőrségi besúgóvá vált.²³

Ezt támasztja alá Bradley Manning esete 2010-ből, aki több száz megabájtnyi titkos dokumentációt adott át a WikiLeaks számára. Őt az IM (Microsoft Instant Messenger) üzeneteit lehallgató Adrian Lamo buktatta le, aki állítása szerint elolvasás nélkül átadta az FBI-nak a csevegés tartalmát.²⁴

Feltételezhető, hogy az Anonymous hálózati betöréseket végző tagjai gyakran járatlanok a jogban, ebből adódhat, hogy csak akkor szembesülnek a tetteikért járó börtönökkel, amikor elkapják őket. Ezt követően pedig megegyezésre juthatnak az adott szervvel és akár titokban jelenteni kezdenek a társaikról. Ez a folyamat kihat a földalatti fekete szoftver- és információkereskedelem világára is, jóval nagyobb a bizalmatlanság – ami ugyancsak kedvez hatóságoknak.

Kevin Poulsen (a Wired magazin főszerkesztője) a Manning-ügyben nyilatkozta 2011 júniusában a Guardian magazinnak²⁵, hogy az Anonymous működésén már jól látszanak a spiclik beszivárgása után megkezdődött bomlás, azaz a bomlasztás tünetei: a közösség egyes csoportjai egymásra támadnak, sőt kiadják társaik IP-címét, ami az FBI által még inkább sebezhetővé teszi őket.

²² EIMILLER, Laura: Bradley Member of Hacking Group LulzSec Arrested for June 2011 Intrusion of Sony Pictures Computer Systems.
<http://www.fbi.gov/losangeles/press-releases/2011/member-of-hacking-group-lulzsec-arrested-for-june-2011-intrusion-of-sony-pictures-computer-systems>; letöltés: 2013.01.18.

²³ PILKINGTON, Ed: One in four US hackers 'is an FBI informer'.
<http://www.guardian.com/technology/2011/jun/06/us-hackers-fbi-informer>; letöltés: 2013.01.18.

²⁴ Uo.

²⁵ CADWALLADR, Carole: Anonymous: behind the mask of the cyber insurgents.
<http://www.guardian.com/technology/2011/jun/06/us-hackers-fbi-informer>; letöltés: 2013.01.18.

Az Anonymous/LulzSec világszinten megismert (egyben lebukott) és kiemelendő tagjai:

– Hector Xavier „Sabu” Monsegur (1983): támadásai idején munkanélküli New York-i lakos volt, két gyermek apja. A renegát LulzSec-csoport állítólagos vezetője volt, a hálózati támadásokra alkalmas biztonsági hibák felkutatójaként tartják számon. Az FBI 2011. június végén tartóztatta le, majd 2011. augusztus 15. óta titkos vádalku keretében besúgóként dolgozott. Az ügynökök zseniálisnak és egyben lustának jellemezték. Feltételezhető, hogy a rá váró jelentős (kb. 122 éves) börtönbüntetés miatt (és annak csökkentése okán) adta fel társait.²⁶

– Ryan „Kayla” Mark Ackroyd: letartóztatásakor még csak 23 éves volt, a meglevő információk szerint Monsegur helyetteseként működött. Az amerikai Szenátus számítógépes rendszerének támadását hajtotta végre, 800 ezer számítógépből álló botnet hálózatot üzemeltetett, és azokon keresztül DDoS-támadásokat is végrehajtott.²⁷

– Jeremy „Anarchaos” Hammond: felelős lehetett az amerikai Stratfor magán hírszerző ügynökséget ért adatlopásért, majd a kilopott több millió e-mail Wikileaks részére történő átadásáért is. Gyanú szerint ő volt az „AntiSec” vezetője, amely az Anonymous radikális szárnya.

– Jake „Topiary” Davis: Skóciai Shetland-szigeteki lakos, letartóztatásakor 18 éves volt. A LulzSec-csoport szóvivőjeként tartották nyilván. Notebookján levő 16 virtuális gépben 750 ezer személy ellopott adatai, valamint a Sony-támadásokkal összefüggésbe hozható adatok voltak.²⁸

Az önszerveződő mozgalmat nem könnyű a hatóságnak legyőznie, hiszen az elfogott aktivista helyébe új tagok léphetnek. Maga az Anonymous inkább vezető nélküli szerveződésnek tekinthető, mintsem a Sabu által irányított LulzSec-csoport. Nem szabad figyelmen kívül hagyni, hogy meghatározó tagjaik nem bíznak senkiben, és nem várnak el elismerést sem.

A felelősségre vonások folytatódtak

A londoni rendőrség elektronikus bűntényekkel foglalkozó PCeU-részlegének főnyomozója, Terry Wilson üdvözölte a bíróság döntését, a letöltendő szabadságvesztések kiszabásában megnyilvánuló szigorúságot. Nyilatkozata szerint a DDoS-típusú támadások nem tekinthetők polgári engedetlenségnek – mert olyan súlyos cselekményekről van szó, amelyek a célba vett cégek és intézmények megkárosításán túl az online kereskedelem és az e-szolgáltatások lakossági igénybe vételének lehetőségét is kirívó mértékben korlátozzák.²⁹

²⁶ KLEINFELD, N. R. – SENGUPTA, Somini: Hacker, Informant and Party Boy of the Projects. http://www.nytimes.com/2012/03/09/technology/hacker-informant-and-party-boy-of-the-projects.html?pagewanted=all&_r=0; letöltés: 2013.01.18.

²⁷ WINTER, Jana: EXCLUSIVE: Infamous international hacking group LulzSec brought down by own leader. <http://www.foxnews.com/tech/2012/03/06/hacking-group-lulzsec-swept-up-by-law-enforcement/>; letöltés: 2013.01.18.

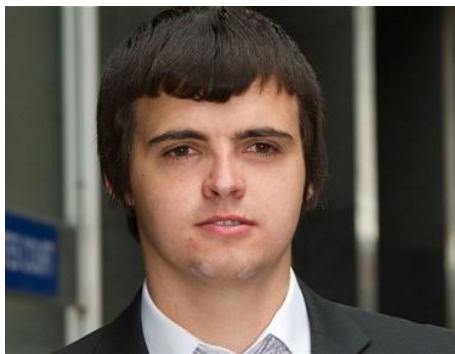
²⁸ http://en.wikipedia.org/wiki/Topiary_%28hactivist%29; letöltés: 2013.01.18.

²⁹ BREWSTER, Tom: UK Anonymous Hackers Get Jail Time. <http://www.techweekeurope.co.uk/news/uk-anonymous-hackers-jail-sentencing-105364>; letöltés: 2013.01.25.

A perek még nem értek véget, a LulzSec-csoport fiatal tagjai közül Ryan Cleary és Jake Davis is bíróság elé álltak a netes támadásaik miatt. Részleges beismerő vallomásaik okán rövidebb büntetésre számíthatnak. Ryan Ackroydot (25) is letartóztatták, de a vádakát tagadta – a nyomozók őt tartják a CIA, a SOCA és a Sony elleni DDoS-támadások főszervezőjének. Várható maximális büntetésük 10 év börtön.³⁰

5. kép. Ryan „DDoS King” Cleary (20),
LulzSec-tag³¹

6. kép. Glenn Mangham (25),
betörés a Facebook rendszerébe³²

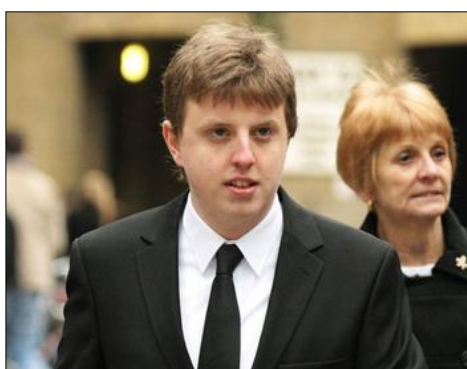
³⁰ OLSON, Parmz: Four Accused LulzSec Hackers Appear In Court – Together For The First Time.
<http://www.forbes.com/sites/parmyolson/2012/05/11/four-accused-lulzsec-hackers-appear-in-court-together-for-the-first-time/>; letöltés: 2013.01.18.

³¹ ARTHUR, Charles: LulzSec hacking suspect's house searched in Hamilton, Ohio.
<http://www.guardian.co.uk/technology/2011/jun/29/lulzsec-hacking-suspect-hamilton-ohio>;
letöltés: 2012.12.17.

³² HOUGH, Andrew – WILLIAMS, Christopher: Student hacker 'penetrated' Facebook.
<http://www.telegraph.co.uk/technology/facebook/8708392/Student-hacker-penetrated-Facebook.html>;
letöltés: 2012.01.18.

7. kép. Jeremy Hammond (22),
Stratfor Global Intelligence elleni támadás,
60 000 hitelkártya és 860 000 személy adatainak ellopása³³

8. kép. Christopher Weatherhead³⁴

Christopher Weatherhead (22 éves), alias „Nerdo”: az amerikai MasterCard, PayPal, VISA cégeket és a brit BPI zenei szervezetet támadta meg. Több mint 3,5 millió angol fontnyi kárt okozó, DDoS-típusú hálózati túlterheléses támadások miatt „Nerdo” másfél éves letöltendő szabadságvesztést kapott – miután elutasította a felajánlott kedvező vádalkut.

³³ Six Hackers in the United States and Abroad Charged for Crimes Affecting Over One Million Victims.
<http://www.fbi.gov/newyork/press-releases/2012/six-hackers-in-the-united-states-and-abroad-charged-for-crimes-affecting-over-one-million-victims>; letöltés: 2013.01.18.

³⁴ SHAW, Adrian: 'Nerdo' hacker guilty: Student helped Anonymous bring down Paypal for 10 days.
<http://www.mirror.co.uk/news/uk-news/anonymous-hacker-nerdo-guilty-student-1476907>;
letöltés: 2013.01.18.

2. Anonymous Magyarországon

A valódi kezdetek itthon

Az Anonymous Magyarországon 2008 körül jelent meg publikusan, amikor is a Szciantológia Egyház ellen több tüntetést tartottak Budapesten.³⁵ A nemzetközi tüntetések még nagyobb lelkesedést adtak a hazai szciantológiaellenes hangulatnak, így olyanok is csatlakoztak, akik informatikai tudással is rendelkeztek. Anonymous-csoport 2008–2011 között alapvetően a Szciantológia Egyházzal kapcsolatos információk gyűjtésével és minél nagyobb publikum előtt történő megosztásával foglalatalkodott.

Az interneten is megtalálható néhány interjúból³⁶ kiolvasható, hogy a 2010–2011 közötti időszakban csatlakoztak az informatikai vénával bíró, nem átlagos tagok a magyar Anonymoushoz. Elmondásuk szerint a 2011-es finn Anonymous-csoport Magyarország elleni szerveződése még a hazai csoportot is meglepte, és valahol arra is felhívta a figyelmet, hogy külföldi Anonymous szervezettebb és kezdeményezőbb az itthoninál. A magyar Anonymous saját csoportjának méretét 50–60 aktív főre tippeli, akik mindenre kaphatóak és állandóan akcióra készek, valamint további 150–200 fő elkötelezett követővel számolnak.

A szervezetnek magyar Facebook-csoportja is van, és az oldal kedvelőinek a száma meghaladja a 15 ezer főt. Oldalukon a következőket írják: *„Az Anonymous vagyunk. Felhívjuk a figyelmet a visszaélésekre. Igazságot, igazságosságot, egyenlőséget és szólásszabadságot akarunk. A cenzúra, a vállalati kapzsiság és a korrupció ellen vagyunk. Hatalomváltást akarunk! Rengetegen vagyunk. Nem felejtünk. Nem bocsátunk meg. Számíts ránk!”*

Már a Magyarországot érő 2011-es első (finn) fenyegetés sem volt politikai felhangoktól mentes, ugyanakkor komolytalanul sem szabad venni. Már csak azért sem érdemes átugrani a kérdést, mert a finn Anonymous-csoport előtte ötszáz ezer ottani lakos e-mail címét és jelszavát hozta nyilvánosságra, valamint fontos újságírók, politikusok, rendőrtisztek és önkormányzati képviselők adatait is kiadta.

A magyarországi Anonymous 2012. évi támadásai és internetes eszközei³⁷

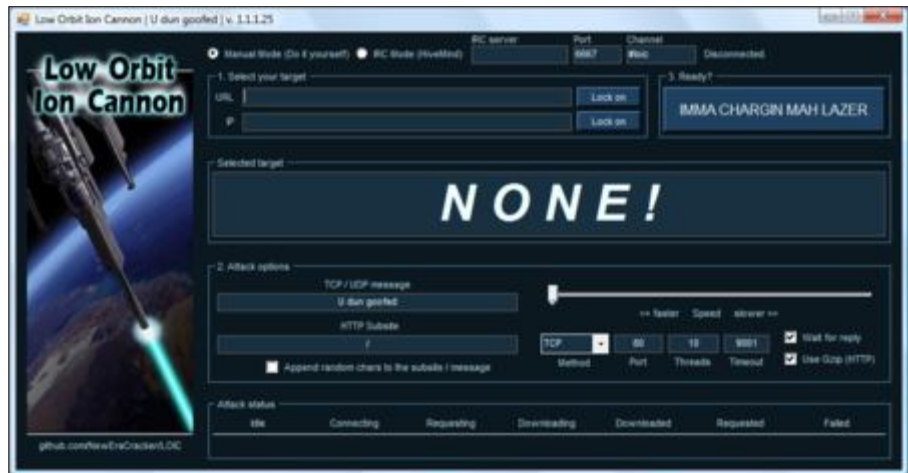
„Tavaszi hullám” 2012. január és április között

Megjelenés felülete:	Twitter, YouTube, Facebook
Fenyegetés publikálva:	PasteBin és YouTube (2012.01.13-i kezdettel)
Szerveződés:	2011 decemberétől (ACTA-tüntetésre készülve)
Célpont kiválasztás:	spontán, 1-2 nappal előtte
Intenzitás:	1-2 hetes intervallumokban
Cél techn. felderítése:	nem ismert, esetenként nem jellemző a felderítés

³⁵ BÖNYAI Péter: Első magyar antiszciantológia – Anonymous tüntetés.
http://objektivszcn.blog.hu/2008/05/18/elso_magyar_antiszciantologia_anonymous_tuntetes;
letöltés: 2013.01.18.

³⁶ http://greenr.blog.hu/2012/10/21/a_magyar_anonymous_a_vilagrend_ellen_a_jovo_generaciokert;
letöltés: 2013.01.18.

³⁷ A publikus Anonymous Facebook-oldal és a megjelent PasteBin-adatok alapján.

9. kép. Jellemző támadási eszköz – LOIC³⁸

A „Tavaszi hullám” publikus/ismert célpontjai

- 2012.02.14. DDoS: hoffmanrozsza.hu, hamisitasellen.hu, kormány.hu (külföldi jelenléttel)
- 2012.02.21. ügyfélkapu, MTVA, Artisjus (legtöbb résztvevő)
- 2012.02.25. Deface: Ifjúsági KDNP (csak 1 Anon tag)
- 2012.03.02. XSS: magyarorszag.hu
- 2012.03.04. Deface: Alkotmánybíróság
- 2012.03.16. DDoS: monsanto.hu (sikeres), kormány.hu
- 2012.03.28. Deface: NRSZH
Leaking: PTF DB
- 2012.03.30. Leak: zsaru.hu DB
Deface: Katolikus Püspöki Kar
DDoS: KEH.hu
- 2012.04.20. DDoS: szélsőjobb
- 2012.04.24. Jobbiktól adatokat kiloptak

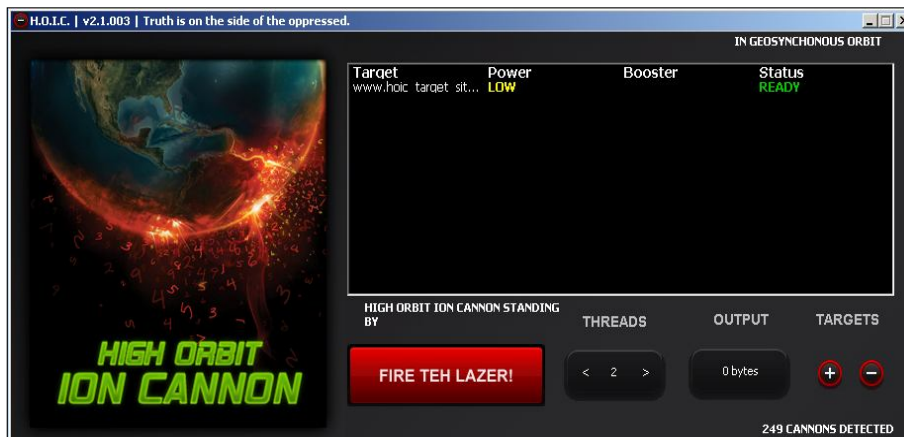
³⁸ http://en.wikipedia.org/wiki/Low_Orbit_Ion_Cannon; letöltés: 2013.11.07.

„Második hullám” – 2012. augusztustól

Megjelenés:	Facebook
Fenyegetés módjai:	PasteBin és YouTube
Kvalitás/készítés:	4/7 (10-es skálán)
Intenzitás:	2-3 naponta
Külföldi támogatás:	előfordul, főleg olasz Anonymous-tagok
Felderítésük:	fejlettebb (jóval hamarabb kiismerték a célpontokat)
Felderítés eszközei:	nyílt forrás: nmap, havij, nessus zárt: Acunetix WVS
Rejtőzés:	álnevek, Open Proxy, VPN, TOR
Támadóeszközök:	UDP, TCP SYN és HTTP flood L.O.I.C. (Low Orbit Ion Cannon + mobil verziója) H.O.I.C. (High Orbit Ion Cannon, valódi alkalmazásszintű DoS-eszköz, nehezebb tűzfalazni, Booster VB scriptekkel bővíthető) Sloworis/pyloris (HTTP Partial Request Attack)

A „Második hullám” célpontjai

2012.08.27.	DDoS: Közgép
2012.08.30.	DDoS: monsanto.hu
2012.09.20.	DDoS: kormány.hu, TEK, Simicska
2012.10.31.	DDoS: monsanto.hu, kormány.hu
2012.11.06.	DDoS: MTVA, TEK, OTP

10. kép. Újabb Anonymous-támadóeszköz – HOIC³⁹

³⁹ HOIC – A New Anonymous DDoS Tool.
<http://ethicalhackingtech9.blogspot.hu/2013/01/hoic-new-anonymous-ddos-tool.html#more>;
letöltés: 2013.10.18.

ÖSSZEGZÉS

Az Anonymous kialakulását követő nemzetközi tevékenységei és támadásai, valamint a hazai Anonymous-támadások összevetéséből a következő kockázatokat lehet levonni:

- Informatikán kívüli területeken dolgozó felelős vezetők és döntéshozók jellemzően nincsenek tisztában a kibertámadások kockázataival.
- Az Anonymousban nincs tagság, így azt sem lehet megállapítani, ha valaki csak a név mögé rejtőzve tesz valamit.
- Felismerhetőek az azonosságok a hazai Anonymous-tevékenységek között: előkészületben, módszerekben, kapcsolattartásban, kommunikációban.
- A magyarországi Anonymous 2012. évi tevékenysége jellemzően sikertelennek tekinthető (egyedüli kivétel az Alkotmánybíróság feltörése lehet), és a külföldi csoportok eredményességeivel nem mérhető össze.
- Amennyiben egy képzett szakember beáll közéjük (vagy aktivizálja magát, ha eddig nem tette volna) és/vagy nemzetközi elismerést szerezne, komoly meglepetést és fejtörést okozhatnak a hazai információbiztonsági szakértőknek.
- Az Anonymous-támadások módszereit jellemzően a hétköznapiakban használt kibervédelmi eszközök nem képesek kivédeni, de többségüket detektálni sem.
- Ha hazánk ellen nemzetközi kibertámadásra kerülne sor, akkor a hazai kibertér vélhetően jóval kiszolgáltatottabb helyzetbe kerülne.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- 4chan,
<http://en.wikipedia.org/wiki/4chan>; letöltés: 2013.01.28.
- A magyar Anonymous a világrend ellen – a jövő generációkért!
http://greenr.blog.hu/2012/10/21/a_magyar_anonymous_a_vilagrend_ellen_a_jovo_generaciokert; letöltés: 2013.01.18.
- Anonymous group.
http://en.wikipedia.org/wiki/Anonymous_%28group%29; letöltés: 2013.01.28.
- ARTHUR, Charles: LulzSec hacking suspect's house searched in Hamilton, Ohio.
<http://www.guardian.co.uk/technology/2011/jun/29/lulzsec-hacking-suspect-hamilton-ohio>; letöltés: 2012.12.17.
- BÓNYAI Péter: Első magyar antiszcientológia – Anonymous tüntetés.
http://objektivscen.blog.hu/2008/05/18/első_magyar_antiszcientológia_anonymous_tüntetés; letöltés: 2013.01.18.
- Bradley Manning,
http://en.wikipedia.org/wiki/Chelsea_Manning letöltés: 2013.01.25.

- BREWSTER, Tom: UK Anonymous Hackers Get Jail Time.
<http://www.techweekeurope.co.uk/news/uk-anonymous-hackers-jail-sentencing-105364>;
letöltés: 2013.01.25.
- CADWALLADR, Carole: Anonymous: behind the mask of the cyber insurgents.
<http://www.guardian.com/technology/2011/jun/06/us-hackers-fbi-informer>;
letöltés: 2013.01.18.
- Chanology,
http://en.wikipedia.org/wiki/Project_Chanology; letöltés: 2013. 01.18.
- EIMILLER, Laura: Bradley Member of Hacking Group LulzSec Arrested for June 2011 Intrusion of Sony Pictures Computer Systems.
<http://www.fbi.gov/losangeles/press-releases/2011/member-of-hacking-group-lulzsec-arrested-for-june-2011-intrusion-of-sony-pictures-computer-systems>;
letöltés: 2013.01.18.
- GREENBERG, Andy: PBS Hacked After Critical WikiLeaks Show.
<http://www.forbes.com/sites/andygreenberg/2011/05/30/pbs-hacked-after-critical-wikileaks-show/>; letöltés: 2013.01.18.
- Guy Fawkes,
http://en.wikipedia.org/wiki/Guy_Fawkes; letöltés: 2013.01.28.
- HOIC – A New Anonymous DDoS Tool.
<http://ethicalhackingtech9.blogspot.hu/2013/01/hoic-new-anonymous-ddos-tool.html#more>; letöltés: 2013.10.18.
- HOUGH, Andrew – WILLIAMS, Christopher: Student hacker 'penetrated' Facebook.
<http://www.telegraph.co.uk/technology/facebook/8708392/Student-hacker-penetrated-Facebook.html>; letöltés: 2012.01.18.
- Julian Assange,
http://en.wikipedia.org/wiki/Julian_Assange; letöltés: 2013.01.18.
- Kiberbűnözés.
<http://hu.wikipedia.org/wiki/Kiberb%C5%B1n%C3%B6z%C3%A9s>;
letöltés: 2013.01.18.
- KLEINFELD, N. R. – SENGUPTA, Somini: Hacker, Informant and Party Boy of the Projects.
http://www.nytimes.com/2012/03/09/technology/hacker-informant-and-party-boy-of-the-projects.html?pagewanted=all&_r=0; letöltés: 2013.01.18.
- KOVÁCS László: Az Információs Terrorizmus Eszköztára.
Robothadviselés 6. Tudományos Szakmai Konferencia, 2006.11.22.
http://hadmernok.hu/kulonszamok/robothadviseles6/kovacs_rw6.html;
letöltés: 2012.12.18.
- Low Orbit Ion Cannon.
http://en.wikipedia.org/wiki/Low_Orbit_Ion_Cannon; letöltés: 2013.11.07.
- LulzSec,
<http://en.wikipedia.org/wiki/LulzSec>; letöltés: 2013.01.25.

- OLSON, Parmy: Hacker Group Raids Fox.com, Targets FBI.
<http://www.forbes.com/sites/parmyolson/2011/05/10/hacker-group-raids-fox-com-targets-fbi/>; letöltés: 2013.01.18.
- OLSON, Parmy: Four Accused LulzSec Hackers Appear In Court – Together For The First Time.
<http://www.forbes.com/sites/parmyolson/2012/05/11/four-accused-lulzsec-hackers-appear-in-court-together-for-the-first-time/>; letöltés: 2013.01.18.
- Operation Payback,
http://en.wikipedia.org/wiki/Operation_Payback; letöltés: 2013.01.18.
- PILKINGTON, Ed: One in four US hackers 'is an FBI informer'.
<http://www.guardian.com/technology/2011/jun/06/us-hackers-fbi-informer>;
letöltés: 2013.01.18.
- Report: Church of Scientology Slams German Tabloid for Publishing Comments Comparing Tom Cruise to Nazi Minister.
<http://www.foxnews.com/story/2008/01/23/report-church-scientology-slams-german-tabloid-for-publishing-comments/>; letöltés: 2013.01.18.
- SHACHTMAN, Noah: Iran Activist Get Assist from 'Anonymous', Pirate Bay.
<http://www.wired.com/dangerroom/2009/06/iran-activists-get-assist-from-anonymous-pirate-bay/>; letöltés: 2013.01.18.
- SHAW, Adrian: 'Nerdo' hacker guilty: Student helped Anonymous bring down Paypal for 10 days.
<http://www.mirror.co.uk/news/uk-news/anonymous-hacker-nerdo-guilty-student-1476907>; letöltés: 2013.01.18.
- Six Hackers in the United States and Abroad Charged for Crimes Affecting Over One Million Victims.
<http://www.fbi.gov/newyork/press-releases/2012/six-hackers-in-the-united-states-and-abroad-charged-for-crimes-affecting-over-one-million-victims>; letöltés: 2013.01.18.
- Topiary (hactivist).
http://en.wikipedia.org/wiki/Topiary_%28hactivist%29; letöltés: 2013.01.18.
- WikiLeaks,
<http://en.wikipedia.org/wiki/WikiLeaks>; letöltés: 2013.01.25.
- WINTER, Jana: EXCLUSIVE: Infamous international hacking group LulzSec brought down by own leader.
<http://www.foxnews.com/tech/2012/03/06/hacking-group-lulzsec-swept-up-by-law-enforcement/>; letöltés: 2013.01.18.

DR. MAGYAR ISTVÁN NY. DANDÁRTÁBORNOK

**NOVÁK ANDRÁS: KÉMES ÜGYEK, AVAGY
AKCIÓBAN A MAGYAR TITKOSSZOLGÁLATOK –
RECENZIO**

Novák András televíziós újságíró első önálló könyvének megírásával bátor, a siker esélyét magában hordozó feladatra vállalkozott. Egy olyan kérdéskört, a nemzetbiztonsági szolgálatok rejtelmes – a közvélemény által mindig is titokzatosnak vélt, ezért nagy érdeklődéssel kísért – világát választotta témájául, amely ritkán kap nyilvánosságot a tömegkommunikációs eszközökben, a nyomtatott és az elektronikus sajtóban.

A szerző a szakmai tudósítói életútja során kialakított „kapcsolati tőkét” használta a kötet megírásakor. *„A 2000-es évek elejétől az MTV munkatársaként, főleg haditudósítóként dolgozott többek között Irakban, Boszniában, Koszovóban, ahol magyar békefenntartók állomásoztak, de más háborús helyszíneken is. Tudósítói munkája során szoros kapcsolatokat épített ki a magyar titkosszolgálatok munkatársaival és vezetőivel is. E sokéves együttműködés nyomán sikerült rávennie közülük tizenegy, többnyire visszavonult korábbi vezetőt, hogy – természetesen hivatalos engedély birtokában – beszéljenek korábbi munkájukról. A Katonai Felderítő Hivatal, a Terrorelhárítási Központ, a Katonai Biztonsági Hivatal és a Nemzetbiztonsági Szakszolgálat, illetve elődszervezeteik tizenegy magas rangú tábornoka, tisztje a magyar titkosszolgálatok rendszerváltás előtti és utáni tevékenységének sikereiről mond el érdekfeszítő történeteket.”*¹

A könyv műfaja interjúkötet, amely pozitív történetek olvasmányos és közérthető formában történő (a pontos szakmai kifejezéseket és fogalmakat emiatt nagyvonalúan kezelő) közreadásán keresztül mutatja be a rendszerváltás előtt működő és az azt követően létrehozott nemzetbiztonsági szolgálatok tevékenységének egy-egy mozzanatát. A könyv legfőbb értékét – megítélésem szerint – az adja, hogy a kötetben hiteles (de név nélkül szereplő vagy nevüket részben elhallgató) személyek hiteles történeteit olvashatjuk, a nyilvánosság számára közölhető módon.² Feltehetően a nemzetbiztonsági szolgálatok állományára vonatkozó titoktartási kötelezettség lehetett az oka annak, hogy *„a szerző által eredetileg felkért 15 főből végül 11-en vállalták az interjút”*.³

A 202 oldal terjedelmű kötet négy fejezetbe rendezve adja közre a felkért nemzetbiztonsági vezetők és munkatársak által elmondott 20 történetet. A könyvben a Magyarországon jelenleg működő négy nemzetbiztonsági szolgálat (illetve jogelődjeik) közül háromról olvashatók történetek, ugyanakkor szerepel benne a Terrorelhárítási Központ, amely nem tartozik ugyan a nemzetbiztonsági szolgálatok

¹ [http://hu.wikipedia.org/wiki/Kémes_ügyek_\(könyv\)](http://hu.wikipedia.org/wiki/Kémes_ügyek_(könyv)); letöltés: 2014.02.05.

² A nemzetbiztonsági szolgálatok nyugállományba vonult, vagy onnan más ok miatt távozott munkatársaira több évtizedes titoktartási kötelezettség vonatkozik.

³ www.atv.hu/videook/video-20131210-novak-andras-kemes-ugyek; letöltés: 2014.02.05.

sorába, de meghatározó szerepet játszik a terrorizmus elleni küzdelemben, és szerteágazó tevékenysége során jogosult titkosszolgálati eszközök alkalmazására is.

A kötet első, legnagyobb terjedelmű, „**Hírszerzés**” című fejezete több egymástól független, önálló történetet ad közre. Az írásokból – egyebek között – megtudhatjuk, hogy a magyar katonai hírszerzés (speciális ismeretei és képességei révén) az 1990-es évek közepén jelentős (hazai és nemzetközi) sikereket ért el a délszláv válság eseményeinek felderítésében, a hazánkat fenyegető veszélyek és kockázatok azonosításában, az állami vezetés döntéshozatalának támogatásában. Az írásból fény derül arra is, hogy katonai feszültség vagy válság esetén a hírszerzés vezetője – kétoldalú szakmai kapcsolatrendszere felhasználásával – meghatározó szerepet játszhat az országok közötti (politikai és katonai) feszültség csökkentésében, a bizalom erősítésében⁴, az állami vezetés hiteles információkkal történő ellátásában. A közreadott történet utal arra is, hogy a szövetségi rendszerben tevékenykedő katonai hírszerzés – információinak megosztásán és speciális képességeinek felajánlásán keresztül – hatékonyan képes erősíteni az ország szövetségi elkötelezettségét és nemzetközi presztízsét.

A fejezet érdekes és tanulságos témája a külképviseletek nemzetbiztonsági védelmének kérdése. A kötetben közreadott történet bemutatja egy hírszerző játszma módszertanát a tanulmányozástól a beszerzésig.

Ugyancsak érdekes esettel ismerkedhet meg az olvasó az 1960-as évekből, a Varsói Szerződés és a NATO szembenállása időszakából, amikor a magyar katonai felderítés – a potenciális háborús hadszíntér előkészítése keretében – rejtetten ügynöki rádiókat telepített egyes nyugat-európai országokba. A kötetből megismerhető, hogy mi lett ezeknek a rádióknak a sorsa az 1989-ben elkezdődött politikai változásokat követően.

Rendkívül tanulságosak a fejezet további oldalain közreadott azon esetek is, amelyek egy-egy külföldön végrehajtott ügynöki akció részleteibe, vagy az ún. alvóügynökök felkészítésébe, kiképzésébe, telepítésébe és kivonásába engednek betekintést.

A könyv második fejezete „**A TEK**” címet kapta és ennek megfelelően a Terrorelhárítási Központ tevékenységéről szól. A szerző által közreadott történetek alapján megismerkedhetünk a TEK Felderítési Igazgatóságának feladataival a külföldön elrabolt vagy túszul ejtett magyar állampolgárok külföldi országokból történő kimenekítések. Olvashatunk a 12 órán belül készenlétét elérő speciális csoport összetételéről és tevékenységének részleteiről, egy Thaiföldön elrabolt és fogva tartott magyar állampolgár kiszabadítása példáján keresztül.

Novák András könyvének harmadik fejezete az „**Elhárítás**” címet viseli. Egyaránt tartalmaz kémelhárítással kapcsolatos történeteket a rendszerváltás előtti, illetve az azt követő időszakból. A fejezetből megismerhető egy figyelemre méltó elhárítói életút is, amely a rendszerváltás előtt még a BM III/IV csoportfőnökségén kezdődött és a rendszerváltást követően, az MK Katonai Biztonsági Hivatal műveleti főigazgató-helyettesi beosztásában ért véget.

⁴ Főként akkor, amikor a „politika” nem tud, vagy már nem képes párbeszédet folytatni.

Az „Elhárítás” címszó alatt megjelölt történetekből az olvasó érdekes esetek példáin keresztül kap betekintést az elhárítói munka precizitást, türelmet, odaadást és magas fokú szakmai felkészültséget igénylő követelményeibe. A leírt eseteken keresztül megismerkedhetünk az elhárítás 1974-es „nagy kémügyével”, egy „utazó vasutas” információszerző tevékenységével, egy határőr dandártábornok harckészültséget veszélyeztető cselekedetével, illetve azokkal az elhárítói tanulságokkal és tapasztalatokkal, amelyeket az akkori Magyar Néphadsereg műszaki-építő alakulatának az 1980-as évek közepén Líbiában végzett tevékenysége során az elhárítás szerzett.

A fejezet második része már a rendszerváltozás utáni időkből tartalmaz történeteket. Szerb, orosz és izraeli „kémügyek” részleteibe kaphatunk betekintést, de megtudhatjuk azt is, hogy nagy valószínűséggel megelőzhető lett volna a Nemzetvédelmi Egyetemen Ramil Safarov azeri hallgató által 2003-ban elkövetett gyilkosság, ha az illetékesek figyelembe veszik a katonai elhárítás ajánlását és javaslatát.

Az első interjú végén található két történet (a MOSZAD és a NATO) arra irányítja rá a figyelmet, hogy a nemzetbiztonsági szolgálatok napjainkban csak úgy képesek maradéktalanul teljesíteni feladataikat, ha széles körű nemzetközi (partnerszolgálati és szövetségi) kapcsolatrendszerrel rendelkeznek, amelynek keretében – az információk megosztásán túl – közös akciók végrehajtására is sor kerülhet.

Ugyancsak az „Elhárítás” fejezeten belül – egy másik interjúból – ismerhetjük meg azt az 1980-as évek közepén, a VSZ és a NATO szembenállása idején megtörtént esetet, amikor egy vasúti modelleket gyűjtő MÁV-alkalmazott nyugati hírszerző szolgálat általi beszervezésére került sor. Feladatát a szovjet haderő háborús feszültség időszakában történő kelet–nyugati irányú, vasúti szállítással tervezett hadászati átcsoportosítása feltételrendszerének felderítése képezte, a magyarországi vasúti infrastruktúra felderítésével. Ugyancsak érdeklődésre tarthat számot az a kémügy, amelyben két Magyarországon akkreditált külföldi diplomata volt érintett. A kémkedés vádjának hazai elhárító szervezetek általi bizonyítása jelentős érvanyagot jelentett a magyar kormány számára ahhoz, hogy meg tudta akadályozni egy külföldi ország hazánkat érintő gazdasági nyomásgyakorlását. Az ügy sikeres felgöngyölítése eredményeként a szóban forgó ország titkosszolgálati vezetőjének is távoznia kellett beosztásából.

A könyv negyedik (egyben befejező) fejezete a **„Technikai szolgálat”** címet kapta. Ennek megfelelően ebben a részben a titkos adatgyűjtés fajtáiról, technikai eszközeiről (az egyes eszközök képeiről), fejlődésükről, titkaink hatékony védelmének követelményeiről és helyzetéről, a 21. század hírszerzési technikájáról és természetesen a Nemzetbiztonsági Szakszolgálat tevékenységéről tájékozódhat az olvasó.

A könyv számomra legérdekesebb (és talán legértékesebb) írása „A fül villamosa” cím alatt olvasható. Elsősorban azért fogott meg ez a történet, mert – több évtizedes nemzetbiztonsági tapasztalatom alapján – a leírt eset nem egyedi.

Szemléletesen bizonyítja, hogy a nemzetbiztonsági szolgálatoknál szolgálatot teljesítők kiválóan felkészült, hivatásukat szerető, nagyfokú elhivatottsággal rendelkező szakemberek, akik a nap 24 órájában úgy élik mindennapi életüket, hogy (valószínűleg még tudatuk alatt is, de) mindig szem előtt tartják szakmai feladataik maradéktalan ellátásának fontosságát.

Novák András újságíró – megítélésem szerint – a magyar nemzetbiztonsági közösség részéről elismerés illeti, mivel könyve megírásával a közvélemény számára is betekintést engedett a szolgálatok sokak által kritizált és misztikusnak vélt életébe, közérthető módon, hiteles példákon keresztül népszerűsítette munkájukat.

A könyvet ajánlom mindazoknak, akik érdeklődnek a magyar nemzetbiztonsági szolgálatok és jogelőd szervezeteik működése iránt és tájékozódni szeretnének a titkosszolgálatok rejtelmesnek tűnő, de valójában az állam és polgárai biztonsága szempontjából elengedhetetlenül fontos (mással nem helyettesíthető) tevékenységének világáról.

A kötetet tanulmányozásra javaslom a szolgálatok tagjainak is, hogy a könyvben szereplő történeteken keresztül jobban megismerjék, értsék és becsüljék a nemzetbiztonsági társszervezeteknél dolgozók munkáját, ezáltal csökkenjen közöttük a rivalizálás, erősödjön egymás munkájának kölcsönös elismerése és támogatása a közös ügy, biztonságunk szavatolása érdekében.

Novák András könyvének ára 4380 Ft, de egyes internetes könyvterjesztőknél már 3280 Ft-tól megvásárolható.

Novák András
(Fotó: Lévay Máté, Forrás: Internet)

A könyv borítója
(Forrás: Internet)

SZABÓ KÁROLY ALEZREDES

INTERJÚKÖTET A NYILVÁNOSSÁG RÉSZLEGES KIZÁRÁSÁVAL – RECENZÍÓ

Novák András külpolitikai újságíró „*Kémes ügyek, avagy akcióban a magyar titkosszolgálatok*” címmel megjelent könyve 2013 karácsonyán kerülhetett az olvasók kezébe. A titkosszolgálati szférában korábban szolgálatot teljesítő vezető beosztást ellátó tábornokok, illetve főtisztek visszaemlékezésein alapuló interjúgyűjtemény *Bevezetőjéből* kiderül, hogy a szerző egy számára nem teljesen idegen világba kalauzolja az érdeklődőket: Novák András egyfajta „hídszerepet” tölt be a szakma és az érdeklődő közvélemény, a leendő olvasó között. Teszi mindezt egy könnyed, olvasható, a laikusok számára is érthetőnek tekinthető kifejezőmódban. A könyv megjelenését jelentős mértékű előkészítő munka és erőfeszítés előzte meg. A történetek hitelességére az interjúalanyok szolgáltatnak garanciát, azok színessége nemcsak a tartalmuk, hanem a mesélők stílusa, habitusa miatt is eltérő élményt nyújt, összességében azonban homogénnek tekinthető. Az olvasó a szolgálatok titkos információgyűjtő tevékenységének elsődleges céljáról, az információ megszerzéséről, annak folyamataról kap képet. Teheti ezt azon a speciális nézőpontra keresztül, amelyet csak ebben a sajátos, semmi mással nem összehasonlítható világban dolgozó szakemberek képesek láttatni. Habár a visszaemlékezésekben tetten érhető történeti tudat nem nyúlik vissza a két legősibb foglalkozás megjelenésének időszakára, annyi bizonyosnak tűnik, hogy az elmúlt néhány évtizedből származó titkosszolgálati esemény, illetve eseménysorozat közreadása egyedülállónak tekinthető. A könyv megjelenésének apropója abból a szemszögből is figyelemre méltó lehet, hogy a kötet boltokba kerülése kis híján egybeesik az önálló magyar katonai hírszerzés és elhárítás létrejöttének 95. évfordulójával.

Ahogy az Dr. Botz László altábornagy *Ajánlásában* szerepel, Novák András nem törekedett a szakmai pontosságra, nem is ez volt munkájának a célja. A kötet címe és tartalma ennek megfelelően a szakma számára olyan ellentmondásra hívja fel a figyelmet, amelynek feloldása a laikus olvasó számára is fontos lehet. Magyarországon a könyv megjelenésének idején kilenc olyan állami szervezet¹ működött, illetve jelenleg is működik, amely törvényi felhatalmazás alapján jogosult titkos információgyűjtésre. Ezek közül négy szervezet sorolható a titkosszolgálatok – a nemzetbiztonsági szolgálatok – közé. A történetek a szolgálatokhoz, illetve azok jogelődjeihez² kötődnek. Ide tartozik az Alkotmányvédelmi Hivatal, az Információs Hivatal, a Katonai Nemzetbiztonsági Szolgálat, továbbá a Nemzetbiztonsági Szakszolgálat.³

¹ A Rendőrség, a Nemzeti Védelmi Szolgálat, a Nemzeti Adó- és Vámhivatal, az Ügyészség és a kötetben is helyet kapó Terrorelhárítási Központ nem tartozik a nemzetbiztonsági szolgálatokról szóló 1995. évi CXXV. törvény hatálya alá, ugyanakkor a tevékenységüket szabályozó törvények alapján jogosultak a titkos információgyűjtés eszközeinek és módszereinek alkalmazására.

² Az Alkotmányvédelmi Hivatal jogelődjének a Nemzetbiztonsági Hivatal, a Katonai Nemzetbiztonsági Szolgálat esetében pedig a Katonai Felderítő Hivatal és a Katonai Biztonsági Hivatal tekinthető.

³ A magyar nemzetbiztonsági szolgálatok alapvető feladata Magyarország függetlenségének és törvényes rendjének védelme, nemzetbiztonsági érdekeinek érvényesítése.

A könyvnek a Terrorelhárítási Központ tevékenységével foglalkozó része ugyanakkor nem tekinthető idegennek. Ennek megértéséhez a titkos információgyűjtésről kell néhány gondolatot ejtenünk, arról a speciális tevékenységről, amely minden közzétett történetben tetten érhető. Ha a könyv fókuszának a titkosszolgálatok információgyűjtési feladatait tekintjük, akkor a laikus számára is egyértelműen kirajzolódik az a két meghatározó irányultság, amely e tevékenység stratégiai céljait jelenti. Ezek a célok a könyv egy-egy történetében „vegytisztán” is beazonosíthatóak. Klasszikus példát találunk a nemzetbiztonsági célú titkos információgyűjtésre⁴ éppúgy, mint a bűnüldözés és az igazságszolgáltatás érdekében folytatott titkos információgyűjtésre.⁵

A közkinccsé tett történetek jól körülhatárolható módon adnak ízelítőt a nemzetbiztonsági szolgálatok kategóriájába sorolható szervezetek sajátos irányok mentén végzett speciális feladataiból, ugyanakkor a Terrorelhárítási Központ szakmai tevékenységéhez kötődő történet bemutatása tovább árnyalja a nemzetbiztonsági szférát érintő feladatrendszer sokszínűségét.

A szerző az összegyűjtött interjúkat nem a nemzetbiztonsági szolgálatok szervezetszerű megjelenési formáihoz igazítja. A szervezetek öndefiniálása ennek megfelelően nem is szükségszerű eleme a történeteknek, a TEK esetében azonban ésszerű és segítséget nyújt az olvasónak a nemzetbiztonsági szférában történő eligazodásra. A könyv struktúrája a gyakorlatot is figyelembe vevő határvonalak mentén körvonalazódik. A nemzetbiztonsági szféra ágazati irányai (polgári⁶ és katonai⁷) éppúgy megjelenő tartalmi elemek a könyvben, mint a funkcionális feladatmegosztás (hírszerzés⁸ és elhárítás⁹), egy-egy kiemelt feladat bemutatása (pl. a terrorizmus elleni fellépés¹⁰), valamint az önálló területként működő technikai-műszaki apparátus bemutatása.¹¹

Az „esettanulmányok” egyértelművé teszik, hogy a titkosszolgálatok tevékenységének semmi mással nem pótolható alapvető, permanens elemének kell tekinteni a titkos információgyűjtést. Áttekintve a könyvben közkinccsé tett, a rendszerváltozás időszakára tehető és az azt követő időszakban történt eseményeket, világosan látszik, hogy a titkosszolgálatok egy folyamatosan változó környezetben hajtják végre feladataikat. A kötet e változó világ bemutatása mellett a titkosszolgálati tevékenység esszenciális elemére, a titkosságra is felhívja a figyelmet. Ennek jegyében nem csak a célszemélyek, a történetek helyszínei, de a mesélők személye is anonimizált formában szerepel.

⁴ *Aprópénzért kincset*. pp. 59–73.

⁵ *A fül villamosa*. pp. 169–176.

⁶ *Beszervezett beszervezett*. pp. 27–41.

⁷ *A nagyhatalmak árnyékában*. pp. 15–26.

⁸ *Éber alvóügynökök*. pp. 74–87.

⁹ *Célkeresztben a dandártábornok*. pp. 122–125.

¹⁰ *A TEK*. pp. 91–104.

¹¹ *A kandallótól a szoftverig*. pp. 177–193.

Napjaink információs társadalma számára a nemzetbiztonsági szolgálatok tevékenysége továbbra is az érdeklődés homlokterében van. Ennek megfelelően a nemzetbiztonsági szolgálatok működési környezete egyik meghatározó elemének kell tekintetünk a demokratikus társadalmak nyitottságát, amely – mint tudjuk – nehezen tolerálja a titkokat. A könyv alkalmas ennek a nyitottság iránti igénynek a kielégítésére is, sajátos szemszögből ad tájékoztatást a szolgálatok munkájának elmúlt évtizedeiről, bepillantást nyújtva annak egy-egy kiemelt részletébe. Erénye, hogy mentes a közvélemény formálásának a nemzetbiztonsági szolgálatokat érintő egyre gyakoribb és tendenciózusan negatív bemutatásától, a tevékenységük mögött meghúzódó összeesküvés-elméletek sejtetésétől. A kötet ezzel szemben néhány veszélyfaktor bemutatásán keresztül praktikus tanácsokkal is ellátja az olvasót, az állampolgárt.

A könyv egy sajátos szemüvegen keresztül, az interjú műfajának lehetőségeit felhasználva ad képet a nemzetbiztonsági szféra sajátosságairól. A szerző kötetében a hazai nemzetbiztonsági közösség történetének néhány máig ható, már-már történeti léptékű momentumát, a szakágakra jellemző egy-egy karakterisztikus esettanulmányát, továbbá az általuk alkalmazott eszközök és módszerek klasszikus példáját adta közre. Valószínűsíthető, hogy Novák András könyvének néhány nyomtatott példánya nem csak a hazai olvasóközönséghez jut el, hanem külföldi „könyvtárak” polcaira is felkerül. Az, hogy a kötet a szórakoztató irodalom vagy a szakirodalom kategóriájába kerül besorolásra, azt az értő olvasó megítélésére kell bízunk.

E SZÁMUNK TARTALMA

DR. KIS-BENEDEK JÓZSEF NY. EZREDES

VÁRHATÓ BIZTONSÁGPOLITIKAI TENDENCIÁK A VILÁGON 2014-BEN

2014-ben a világ biztonsági helyzete nem lesz stabilabb, mint 2013-ban volt. Az elemzés a kiemelt válságkörzetek vizsgálatával a fontosabb tendenciákra mutat rá. Figyelembe veszi a 2013-as helyzetet és következtetéseket von le a jövőre vonatkozóan. Az elemzésben a szerző főként azokra a területekre koncentrált, amelyek a magyar érdekek szempontjából fontosak.

Kulcsszavak: biztonság, válságkörzetek, tendenciák, elemzés.

SIMON PÉTER SZÁZADOS

AZ ARAB TAVASZ KIVÁLTÓ OKAI, JELENE ÉS HATÁSA A BIZTONSÁGPOLITIKA ALAKULÁSÁRA

Az elemzés igyekszik rámutatni az észak-afrikai régióból kiindult, a világsajtóban arab tavasznak nevezett forradalmi hullám kiváltó okaira, valamint gyors terjedésének hátterére. A tanulmányban országokra bontva bemutatásra kerül az arab tavasz jelene, a kirobbanása óta történt változások, valamint azok hatása a regionális és a globális biztonságpolitikai folyamatokra. Kifejtésre kerül a sokak szerint katalizátornak tekintett közösségi hálókat szerepe is az erőszakos megmozdulásokban.

Kulcsszavak: arab tavasz, arab régió, globális biztonság, válságkörzetek, közösségi hálózatok.

HEGEDÜS MÁRTON

MAGYARORSZÁG KATONAI, KATONADIPLOMÁCIAI KAPCSOLATAINAK FEJLŐDÉSE ÉS JÖVŐKÉPE A NYUGAT-BALKÁN ÁLLAMAIVAL

Magyarország katonai műveleti és katonadiplomáciai tevékenysége a nyugat-balkáni térségben igen kiterjedt, mivel a régió a hazánkhoz legközelebb fekvő instabil térség. Az 1990-es éveket végigkísérő nyugat-balkáni fegyveres konfliktusok hatása Magyarországon is érezhető volt, mind gazdasági, mind katonai vonatkozásaiban. Hazánk a konfliktusok lezárulta után minden lehetséges erejével igyekezett részt venni a rendezésben, sőt a mai napig ezt teszi a béketámogató, illetve a rendvédelmi műveletekben. A vizsgált térségben a katonai és a rendőri missziók mellett Magyarországnak gazdasági, külpolitikai, környezetvédelmi és kisebbségi érdekei is vannak. A dolgozatban Magyarország katonai kapcsolatait veszem sorra a térséggel, és a műveleteken, a különböző megállapodásokon, a felső vezetői találkozásokon és a katonai együttműködésekben keresztül szeretném bemutatni hazánk érdekérvényesítési törekvéseit a nyugat-balkáni államokban.

CONTENTS

COLONEL JÓZSEF KIS-BENEDEK, PhD

SECURITY POLICIES TENDENCIES IN THE WORLD FOR 2014

In 2014, the world' security situation will not be safer than it was in 2013. The analysis, by examining the most important crisis areas, highlights the tendencies in the world politics. It takes into consideration the situation in 2013 and draws conclusions for the future. The author concentrates mainly to the areas which are important for the Hungarian interests.

Keywords: security, crisis areas, tendencies, analysis.

CAPTAIN PÉTER SIMON

THE REASONS OF THE „ARAB SPRING” AND ITS CURRENT EFFECT ON SECURITY POLICY

The aim of this analysis is to show the reasons behind the revolutionary wave called Arab Spring by the media that started in North Africa, as well as the primary causes of its spread throughout the region. The paper presents the current state of the Arab Spring on a country-by-country basis including the resulting changes since its start and the effects of these changes on the regional and global security processes, with a special focus on the role of the social networks in the violence. Many specialists believe these networks were acting as catalysts in the escalation of the events.

Keywords: Arab Spring, Arab region, global security, crisis areas, social networks.

MÁRTON HEGEDÜS

DEVELOPMENT OF MILITARY AND MILITARY DIPLOMATIC RELATIONS OF HUNGARY AS WELL AS THEIR FUTURE IN RELATION OF WESTERN BALKAN STATES

The activity of the Hungarian military diplomacy is far-reaching in Western-Balkans, because this region is the most unstable in our neighbourhood. The region's armed conflicts in the 1990s had affected the Hungarian economy and foreign policy as well. Since the conflicts' end Hungary has participating with its all resources in the settlement, e.g. in peacekeeping and law enforcement operations, as Hungary has economical, foreign political, environmental and ethnical interests in this region. In this paper, I highlighted the main moments of the military relations through military operations, agreements, meetings of military leadership and military co-operations, in order to demonstrate the importance of the Hungarian interests in the Western Balkans.

Kulcsszavak: műveletek, Althea, KFOR, kétoldalú együttműködés, katonadiplomácia, katonai attasé, Magyarország, Nyugat-Balkán, Magyar Honvédség, Honvédelmi Minisztérium.

HÁBER PÉTER NY. EZREDES

A NEMZETKÖZI VÁLSÁGKEZELŐ MŰVELETEK ÉS AZOK HÍRSZERZŐ/FELDERÍTŐ TÁMOGATÁSÁNAK ELVEI

A nemzetközi válságkezelő műveletek növekvő száma következtében a Magyar Honvédség erői is egyre többször vesznek részt ilyen nem háborús műveletben. Ezek a humanitárius, békefenntartó és más hasonló célú feladatok mára az aszimmetrikus hadviselés egyik kiemelt területévé váltak az adott konfliktusban érintett valamennyi résztvevő szempontjából. A cikk röviden összefoglalja a „nem háborús műveletek”, a NATO ún. „nem V. cikkely szerinti műveletek” és a béketámogató műveletek meghatározásait. Ismerteti a béketámogató műveletek formáit, majd áttekintést nyújt az ilyen jellegű műveletek hírszerző/felderítő támogatásának szintjeiről és időszakairól a válságkezelés folyamatának megfelelően. A cikk összefoglalásában a szerző hangsúlyozza az aszimmetrikus hadviselés egyre gyakoribb megjelenését napjaink különböző konfliktusaiban. Kiemeli a hírszerző/felderítő támogatás folyamatosan növekvő jelentőségét a válságkezelő műveletekre történő felkészülésben és azok sikeres végrehajtásában.

Kulcsszavak: aszimmetrikus hadviselés, nem háborús műveletek, a béketámogató műveletek formái, hírszerző/felderítő támogatás.

LAKATOS ZSOLT ALEZREDES

A KATONAI VÁLSÁGKEZELÉS ASPEKTUSAI

A XX. század második felében és a XXI. század elején a válságkezelő műveletek egy része olyan irányban fejlődött, hogy nem képesek megoldást nyújtani a kialakult válságokra, illetve további biztonságpolitikai kérdéseket vetnek fel, valamint súlyos terheket jelentenek a részt vevő országok számára. A kudarcra ítélt békeműveletek két jellemző típusát lehet megkülönböztetni. Az egyik csoportba oszthatók az időben elnyújtott, végtelenített műveletek, míg a másikba a viszonylag rövid ideig tartó, de kevés eredményt hozó, illetve az eredeti politikai, biztonsági, katonai vagy gazdasági helyzetenél rosszabb állapotot előidéző műveletek. A hírszerzés felelőssége, hogy pontosan és őszintén tájékoztassa a döntéshozókat a várható nehézségekről, a békeműveletet érintő veszélyhelyzetekről és kockázatokról. A stratégiai tervezés során olyan célkitűzéseket kell meghatározni a végállapotra vonatkozóan, amelyekkel lehetőség szerint elkerülhetők a „végtelenített” vagy a „beavatkozunk és távozzunk” típusú műveletek.

Kulcsszavak: válságkezelő művelet, biztonságpolitika, hírszerzés, tervezés.

Keywords: military operations, Althea, KFOR, bilateral cooperation, military diplomacy, military attaché, Hungary, Western Balkans, Hungarian Defence Force, Ministry of Defence.

COLONEL PÉTER HÁBER

INTERNATIONAL CRISIS RESPONSE OPERATIONS AND PRINCIPLES OF THEIR INTELLIGENCE SUPPORT

Because of the increasing number of international crisis response operations the units of the Hungarian Defence Forces participate in non-combat operations more and more frequently. By now such humanitarian, peacekeeping and other missions of this type have become one of the most significant areas of asymmetric warfare from the aspect of parties involved in the given conflict. The present article gives a brief summary of the definitions of “non-combat operations”, “non-Article V NATO operations”, and those of peace support operations. It also has information on the ways of peace support operations and gives an overview of the levels and phases of intelligence support for such operations in accordance with the process of crisis management. In the summary of the article the author highlights the growing frequency of asymmetric warfare in current conflicts and underlines the continuously increasing importance of intelligence support during the preparation and execution of crisis response operations.

Keywords: asymmetric warfare, non-combat operations, types of peace support operations, intelligence support.

LIEUTENANT COLONEL ZSOLT LAKATOS

ASPECTS OF THE MILITARY CRISIS MANAGEMENT

In the second part of the 20th and at the beginning of the 21st century, some types of crisis management operations developed in a maleficent way. Beyond the fact that they are unable to solve the crisis, they raise further security questions and put remarkable burden on the countries who participate in the crisis management operations. By analyzing the duration of peace operations, on the two ends of the timeline the “infinite” and “interfere and leave” type crisis management operations are found. Both types of operations are the evidence of the wrong strategic decisions, because as the first one is extremely stressful and pointless, the second one leaves often chaos and worse security situation behind, than the period before the intervention. The responsibility of the intelligence is to inform accurately and truthfully the key political and military decision makers about the expected difficulties, and about the emergencies and risks regarding the peace operation. During the strategic planning, objectives have to be determined for the final condition, in order to avoid the „infinite” and the „interfere and leave” type missions.

Keywords: crisis management operations, security policy, intelligence, planning.

PALLOS JUDIT

AZ ÉSZAK-KOREAI TÖMEGPUSZTÍTÓFEGYVER-PROGRAM TÖRTÉNETE

A Koreai Népi Demokratikus Köztársaság immár több mint egy évtizede hosszabb-rövidebb szünetekkel, mesteri zsenialitással tartja fenn a világ figyelmét önmaga iránt, még hozzá leginkább tömegpusztítófegyver-programjai miatt. Ennek kiemelt jelentőségét senki sem vitathatja, hiszen bármikor regionális vagy akár globális háborúba sodorhatja népét és környezetét. Éppen emiatt fontos a régió és a világpolitika iránt érdeklődőknek tisztán látniuk és érteniük a phenjani rezsim gondolatvilágát, érdekeit, céljait, hogy e potenciális tűzfészek háborús előkészületeit időben meg lehessen akadályozni. E tanulmány célja leírni a Koreai-félsziget északi, kommunista berendezkedésű országának tömegpusztítófegyver-programját annak kezdetétől egészen a 2013-as évig.

Kulcsszavak: Észak-Korea, tömegpusztítófegyver-program, urándúsítás, plutóniumgyártás, elrettetés, önvédelem, ballisztikus rakéta, hatoldalú tárgyalások, atombomba-robbantás, atomreaktor, Nemzetközi Atomenergia-ügynökség, ENSZ BT szankciói.

BINDER TAMÁS ŐRNAGY

A MAGYAR KATONAI REJTJELFEJTÉS KÉT KIEMELKEDŐ SIKERE A 2. VILÁGHÁBORÚ IDŐSZAKÁBAN

Az írás röviden bemutatja a magyar katonai rejtjelrejtés szervezeti felépítését és feladatrendszerét a 2. világháború időszakában, majd részletesen tárgyalja az általa szerzett információknak a politikai és a katonai felső vezetés döntéseire gyakorolt hatását. Ismerteti a szervezetnek a korszakban elért legfontosabb eredményeit, amelyek révén a katonai hírszerzés megerősített és exkluzív információkkal támogatta az államvezetés döntéshozatalát a törökországi béketapogatózás során, valamint döntő szerepet játszott a budapesti zsidóság megmentésében.

Kulcsszavak: rejtjelrejtés, VKF-2., béketapogatózás, holokauszt.

NÉMETH BENCE

A PESTEM ÉS A PMESII STRATÉGIAI ELEMZŐRENDSZEREK ÖSSZEHASONLÍTÁSA – A HONVÉDELMI MINISZTERIUM ÚJ STRATÉGIAI ÉRTÉKELŐRENDSZERE

A tanulmány bemutatja a Honvédelmi Minisztérium stratégiai környezetet értékelő új rendszerének a fejlesztését és abban a PMESII és a PESTEM elemzési keretrendszerek alkalmazását. A tanulmány felvázolja az új stratégiai elemzőrendszer kifejlesztésének az okait és a fejlesztés folyamatát. Ezen belül rávilágít a korábbi rendszerek tapasztalataiból levont következtetésekre és a Kormányzati Stratégiai Irányítási Rendszerből származó új követelményekre. Ezt követően bemutatja a HM Védelmi Tervezési Főosztály által kifejlesztett PESTEM, valamint a NATO által is használt PMESII elemzési rendszereket, majd összehasonlítja azokat. Végül a tanulmány ismerteti, hogy a két rendszert miképpen használja a honvédelemhez köthető elemzői közösség a stratégiai értékelés folyamán.

JUDIT PALLOS

HISTORY OF THE NORTH KOREAN WMD PROGRAM

The Democratic People's Republic of Korea ingeniously maintains the world's attention towards itself for more than a decade by now mainly because of its weapons of mass destruction programs. Its high importance is not a matter for dispute, since it can drift its citizens and neighbours into a regional or even into a global war in any time. For this obvious reason it is necessary for the individuals interested in this regions'-and the worlds'-politics to understand and see clearly the interests and objectives of the Pyongyang regime, in order to be able to prevent the possible war preparations of this potential firepit. The objective of this study is therefore to describe the weapons of mass destruction programs of North Korea from its beginning until nowadays (2013).

Keywords: North Korea, weapons of mass destruction program, uranium enrichment, plutonium production, deterrence, self-defence, ballistic missile, Six Party Talks, IAEA, nuclear bomb, UN SC sanctions.

MAJOR TAMÁS BINDER

TWO OUTSTANDING SUCCESSES OF THE HUNGARIAN MILITARY CRYPTANALYTICS DURING THE WWII

This paper gives a short overview on the organization structure of the military cryptanalytic branch and its area of responsibility, thereafter demonstrates the effect of the information of cryptanalytic origin to the decision of the political and military top leadership. It presents in details the most important cryptanalytic results, which could support the state administration during the peace talks in Turkey, and played a vital role in the rescue of the Jewish community of Budapest.

Keywords: cryptanalysis, military intelligence, peace talks, Holocaust.

BENCE NÉMETH

COMPARISON OF THE PESTEM AND PMESII STRATEGIC ANALYSIS SYSTEMS – THE NEW STRATEGIC ANALYSIS SYSTEM OF THE MINISTRY OF DEFENCE

The paper introduces the development of the new strategic environmental analysis system of the Hungarian Ministry of Defence and also presents how the PMESII and PESTEM analytical frameworks are applied in this system. The study delineates the reasons and the process of the development of the new strategic analysis system. It highlights on the lessons learned of the earlier systems and shows the new requirements set by the Governmental Strategic Guidance System. Thereafter, the paper introduces the PESTEM analytical tool developed by the Defence Planning Department of the Hungarian MoD and the PMESII analytical system of NATO in order to compare them. Finally, the study presents how the two analytical frameworks are used by the Hungarian defence related analyst community in the process of the strategic analysis.

Kulcsszavak: stratégiai értékelés, PMESII, PESTEM.

BALOGH PÉTER EZREDES

TAPASZTALATOK NATO HADMŰVELETEKBEN – OPERATION UNIFIED PROTECTOR (LÍBIA 2011)

2011-ben az ENSZ Biztonsági Tanácsa 1973-as határozata alapján a NATO és szövetségesei fegyveresen beavatkoztak Líbiában a civil lakosság védelmében. A 222 napig tartó műveletben sikerült megakadályozni Kadhafi erőinek terrorját és a felkelők megdöntötték az ezredes negyven évig tartó uralmát. Az Operation Unified Protector hadművelet felfedte a részt vevő NATO hiányosságait mind felszerelésben, mint a végrehajtási metódusokban. Ez az írás nyílt dokumentumok felhasználásával próbálja összegezni azokat a tapasztalatokat, amelyekből mindig érdemes tanulni.

Kulcsszavak: Operation Unified Protector, tanulás, hírszerzés, elektronikai hadviselés.

TÖRÖK SZILÁRD

ANONYMOUS A VILÁGBAN ÉS MAGYARORSZÁGON

2012 már mindenki számára jelentős számú informatikai biztonsági eseményt hozott: nem csak a szakma és az IT üzemeltetői hallottak támadásokról, hiszen az Anonymous kibertámadásairól mindenki hallott. Az Anonymous-támadások mértéke, technológiai háttere jelentős átalakuláson esett át az évek során. A világban a célzott, precízen előkészített támadások kerültek előtérbe, az okozott kár vagy a lehetséges veszteség mértéke többszörösére emelkedett. 2012-ben Magyarországon az Anonymous-támadásokról rendszeresen értesülhettünk.

A publikáció célja, hogy bemutassa az Anonymous kialakulását, múltját, a külföldön lebukott néhány fontosabb tagját, valamint összevesse ezt a 2012-ben Magyarországon történt Anonymous-támadásokkal, szervezési és technikai hátterükkel, majd ezekből szakmai következtetéseket próbál kialakítani.

Kulcsszavak: „Anonymous”, 4chan, DDoS, Lolcats, LulzSec, Szciantológia Egyház.

Keywords: strategic analysis, PMESII, PESTEM.

COLONEL PÉTER BALOGH

LESSONS LEARNED IN NATO OPERATION – OPERATION UNIFIED PROTECTOR (LIBYA 2011)

In 2011, authorized by the UNSCR 1973 the NATO and its temporary allies interfered in Libya in order to protect civilian population. In the Operation that lasted 222 days there was a success to halt the terror of Gadhafi's forces and the rebels finally overthrew the Colonel's regime after forty years. Despite the victory, the Operation Unified Protector also highlighted some shortcomings and deficiencies in NATO's equipment and TTPs.⁵⁴¹ This paper using non classified documents will summarize the lessons learned that worth learning from.

Keywords: Operation Unified Protector, Lessons Learned, Intelligence, Electronic Warfare.

SZILÁRD TÖRÖK

ANONYMOUS IN THE WORLD AND HUNGARY

Year of 2012 witnessed a significant number of IT security events. Not only the IT professionals and managers have heard of the attacks, rather everyone has heard of Anonymous cyber attacks. The rates and technologies of attacks by Anonymous have gone through significant changes over the years. In the world well prepared and accurately targeted attacks have been executed, the potential loss and the possible damage caused by the attacks have been multiplied. In Hungary we have noticed regular Anonymous attacks as well.

The aim of the publication is to present the development, the past, and some of its busted abroad key members. This paper deals also with the attacks, the organizational and technical background of the Anonymous in Hungary. The main goal is to draw up conclusions.

Keywords: „Anonymous”, 4chan, DDoS, Lulz, Lolcats, Church of Scientology.

⁵⁴¹ TTP – Tactics, Technics and Procedures.

CONTENTS

SECURITY POLICY

COLONEL (RET.) DR. JÓZSEF KIS-BENEDEK, PhD

SECURITY POLICIES TENDENCIES IN THE WORLD FOR 2014

CAPTAIN PÉTER SIMON

**THE REASONS OF THE „ARAB SPRING” AND ITS CURRENT
EFFECT ON SECURITY POLICY**

MÁRTON HEGEDÜS

**DEVELOPMENT OF MILITARY AND MILITARY DIPLOMATIC
RELATIONS OF HUNGARY AS WELL AS THEIR FUTURE IN
RELATION OF WESTERN BALKAN STATES**

INTELLIGENCE – RECONNAISSANCE

COLONEL (RET.) PÉTER HÁBER

**INTERNATIONAL CRISIS RESPONSE OPERATIONS AND
PRINCIPLES OF THEIR INTELLIGENCE SUPPORT**

LIEUTENANT COLONEL ZSOLT LAKATOS

ASPECTS OF THE MILITARY CRISIS MANAGEMENT

FACTS ABOUT COUNTRIES

JUDIT PALLOS

HISTORY OF THE NORTH KOREAN WMD PROGRAM

HISTORY OF INTELLIGENCE RECONNAISSANCE

MAJOR TAMÁS BINDER

**TWO OUTSTANDING SUCCESSES OF THE HUNGARIAN
MILITARY CRYPTANALITICS DURING THE WWII**

FORUM

BENCE NÉMETH

COMPARISON OF THE PESTEM AND PMESII STRATEGIC ANALYSIS SYSTEMS – THE NEW STRATEGIC ANALYSIS SYSTEM OF THE MINISTRY OF DEFENCE

COLONEL PÉTER BALOGH

LESSONS LEARNED IN NATO OPERATION – OPERATION UNIFIED PROTECTOR (LIBYA 2011)

SZILÁRD TÖRÖK

ANONYMOUS IN THE WORLD AND HUNGARY

FOR READERS

BRIGADIER GENERAL (RET.) DR. ISTVÁN MAGYAR

ANDRÁS NOVÁK: SPY CASES – SOME ACTIONS OF THE HUNGARIAN INTELLIGENCE SERVICES – BOOK REVIEW

LIEUTENANT COLONEL KÁROLY SZABÓ

INTERVIEWS PARTIALLY EXCLUDING THE PUBLICITY – BOOK REVIEW

CONTENTS

OUR AUTHORS

CONDITIONS OF PUBLICATION

A KÖTET SZERZŐI

Balogh Péter	ezredes, a Felsőfokú Vezető Képző Tanfolyam parancsnoka
Binder Tamás	őrnagy, a KNBSZ munkatársa
Háber Péter	ny. ezredes, az NKE Hadtudományi Doktori Iskola doktorandusza
Hegedüs Márton	a Budapesti Gazdasági Főiskola hallgatója
Dr. Kis-Benedek József	ny. ezredes, PhD, habil., címzetes egyetemi tanár
Lakatos Zsolt	alezredes, a KNBSZ munkatársa, az NKE Hadtudományi Doktori Iskola doktorandusza
Dr. Magyar István	ny. dandártábornok, a Felderítők Társasága Egyesület Tudományos Bizottságának elnöke
Németh Bence	a HM Védelmi Tervezési Főosztály munkatársa
Pallos Judit	a Budapesti Corvinus Egyetem doktorandusza
Simon Péter	százados, a KNBSZ munkatársa
Szabó Károly	alezredes, a KNBSZ munkatársa
Török Szilárd	az NKE Katonai Műszaki Doktori Iskola doktorandusza

A FELDERÍTŐ SZEMLÉBEN TÖRTÉNŐ PUBLIKÁLÁS FELTÉTELEI

AZ ÍRÁSMŰVEKKEL SZEMBEN TÁMASZTOTT KÖVETELMÉNYEK:

Etikai követelmények:

- az írásmű másol, ebben a formájában még nem jelent meg;
- a szerző(k) kizárólagos szellemi tulajdona;
- korrekt, visszakereshető hivatkozásokkal ellátott;
- bibliográfiával ellátott (amely tartalmazza a hivatkozott irodalom jegyzékét, az internetes anyagok jegyzékét a letöltés idejével együtt);
- a szerző(k) saját véleményét is tükrözheti, mely értelemszerűen nem mindig egyezik meg a Szolgálat álláspontjával.

Tartalmi követelmények:

- a folyóiratokban – jellegével összhangban – a honvédelemmel, azon belül elsősorban a nemzetbiztonsággal, hírszerzéssel, felderítéssel, katonai biztonsággal és a biztonságpolitikával kapcsolatos tudományos igényű kérdéseket feldolgozó és elemző írásokat – tanulmányokat, cikkeket és más témákat, anyagokat – jelentetünk meg;
- az írásmű legyen logikus, áttekinthető, tartalmilag összefüggő és jól tagolt;
- a témával kapcsolatos saját koncepció megfogalmazása legyen érthető, a következtetések pedig megalapozottak, érvekkel, adatokkal alátámasztottak legyenek.

Formai követelmények (és a kapcsolódó információk):

- a szerzői kéziratok terjedelme lehetőleg ne haladja meg az egy szerzői ívet (40 ezer karakter, illetve 20–21 gépelt oldal); a kéziratot Times New Roman 12 pontos betűvel, másfeles sortávolsággal írva, a képeket és ábrákat feldolgozható (.jpg vagy .tif) formátumban, elektronikus adathordozón (CD-n), és lehetőség szerint egy kinyomtatott példányban is kérjük megküldeni;

- lehetőség van a kézirat interneten történő megküldésére is, a felderito.szemle@knbsz.gov.hu e-mail címen. A kézirathoz kérjük mellékelni a szerző vagy szerzők nevét, rendfokozatát, beosztását vagy munkakörét, állandó lakcímét, telefonon és interneten történő elérhetőségét;
- a közlésre elfogadott írásokért – megbízási szerződés alapján, a honvédelmi tárcánál érvényben lévő szabályzókkal összhangban, a rendelkezésre álló pénzkeret függvényében – szerzői honoráriumot fizetünk;
- a kéziratokat a Szerkesztőbizottság minden esetben lektoráltatja. A kiadványban megjelentetni kívánt írásokat a Szolgálat kompetens, tudományos fokozattal rendelkező munkatársai vagy más szakértők lektorálják;
- a Szerkesztőbizottság – a lektori vélemények figyelembevételével – fenntartja a jogot, hogy a megjelenésre alkalmatlannak ítélt kéziratokat – indoklás nélkül – nem közli. Az ilyen írásokat nem küldi vissza és nem őrzi meg;
- a kiadványban bárki publikálhat, akinek az írását a Szerkesztőbizottság az etikai, tartalmi és formai követelmények alapján, kiadványban történő megjelentetésre, valamint az interneten történő közzétételre alkalmasnak tartja. A közlésre nem került kéziratot csak az adott naptári év végéig őrizzük meg, de a szerző kérésére azt visszaadjuk;
- a közleményhez „Rezümét” kell mellékelni, maximum 10–12 sorban, magyar és angol nyelven;
- a közleményhez 3–5 kulcsszó megadása szükséges, magyar és angol nyelven.
- az írás angol nyelvű címét is kérjük megküldeni.

A KÖZLEMÉNYEKEL SZEMBEN TÁMASZTOTT FORMAI KÖVETELMÉNYEK

A folyóirat kizárólag az MSZ ISO 960 szabvány alapján készített hivatkozásokkal ellátott tanulmányt, cikket jelentet meg.

A közleményhez szükséges megadni:

A SZERZŐ, SZERZŐK

AZ ÍRÁS CÍME (magyarul, angolul)

REZÜMÉ (magyarul, angolul)

KULCSSZAVAK (magyarul, angolul)

BIBLIOGRÁFIAI HIVATKOZÁS

A társadalomtudományokban a megszokott számozott hivatkozást az idézések jegyzetben¹ módszerrel kérjük alkalmazni.

Abban az esetben, ha a szerző nem ezt a módszert alkalmazza, a kéziratot lektorálás nélkül visszaküldjük átdolgozásra!

Idézések jegyzetben:

A szövegen belüli idézést követően felső indexként megadott sorszámok jegyzetekre utalnak, melyeket a szövegbeli megjelenésük sorrendjében kell közölni. Ezek a jegyzetek tartalmazhatják az idézéseket.

Első idézés:

Ha az idézések jegyzetben vannak megadva, egy dokumentumra vonatkozó első idézésnek tartalmaznia kell az idézés és a bibliográfiai hivatkozások külön jegyzékében levő kapcsolódó tétel pontos megfeleltetéséhez szükséges adatokat. Az első idézésnek tartalmazni kell: legalább a szerző(k) nevét és a teljes címet úgy, ahogy azok a bibliográfiai hivatkozásokban meg vannak adva, továbbá az idézett rész oldalszámát, ha az szükséges.

Példák:

- (1) KOVÁCS Jenő: Az új magyar hadtudomány gyökerei, fejlődésének szemléleti problémái. p. 6.
- (2) ÁCS Tibor: A reformkor hadikultúrájáról. p. 34.
- (3) BEREK Lajos: A hadtudományi kutatómunka alapjai. p. 33.
- (4) www.globalsecurity.org/army/iraq; letöltés: 2012.04.19.

Bibliográfiai hivatkozások jegyzéke:

A bibliográfiai hivatkozások jegyzékében a hivatkozásokat az első adatelem betűrendjében kérjük megadni.²

Példák:

- (1) ÁCS Tibor: A reformkor hadikultúrájáról. Zrínyi Kiadó, Budapest, 2005. ISBN 963 9276 45 6
- (2) BEREK Lajos: A hadtudományi kutatómunka alapjai. In: SZILÁGYI Tivadar (szerk.): Szemelvények. Zrínyi Miklós Katonai Akadémia, Budapest, 1994. pp. 31–50.

¹ Bibliográfiai hivatkozások. Magyar Szabvány, MSZ ISO 690. pp. 19–20.

² Bibliográfiai hivatkozások. Magyar Szabvány, MSZ ISO 690. p. 18.

- (3) KOVÁCS Jenő: Az új magyar hadtudomány gyökerei, fejlődésének szemléleti problémái. In: Új Honvédségi Szemle, 1993. 47. évf. 6. sz. pp. 1–7. ISSN 1216-7436
- (4) www.globalsecurity.org/army/iraq; letöltés: 2012.04.19.

Ábra, vázlat, térkép, diagram, egyéb melléklettel szembeni követelmények:

- az ábra, vázlat címe;
- az ábra, vázlat forrása (vagy: Szerkesztette: ...);
- az ábra, vázlat sorszáma (pl. 1. ábra.);
- idegen nyelvű ábra, vázlat esetén lehetőség szerint magyar nyelvű jelmagyarázat.

Rövidítések, idegen kifejezésekkel kapcsolatos követelmények:

- az idegen kifejezéseket, rövidítéseket magyarul és eredeti idegen nyelven kell az írásműben az első alkalommal feloldani lábjegyzetben;

Példa:

- WFP – World Food Program – ENSZ Világélelmezési Programja.

SZERKESZTŐBIZOTTSÁG

ELÉRHETŐSÉGEINK

Postacím: Katonai Nemzetbiztonsági Szolgálat Tudományos Tanácsa
1111 Budapest, Bartók Béla u. 24–26.
Katonai Nemzetbiztonsági Szolgálat Tudományos Tanácsa
1502 Budapest, Pf. 117

E-mail: felderito.szemle@knbsz.gov.hu

Dr. Kobilka István ezredes,
a Tudományos Tanács titkára
e-mail: kobilka.istvan@gmail.com

Dr. Resperger István ezredes
06(30) 996-5064, HM 29-420
e-mail: resperger.istvan@uni-nke.hu
drresi@gmail.com

Dr. Vida Csaba alezredes
06(1) 386-9344/5300, HM 65-300
e-mail: vida.csaba@knbsz.gov.hu

Tóth Krisztina zászlós
06(1) 386-9344/5021, HM 65-021
e-mail: toth.krisztina@knbsz.gov.hu